

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका, पिंपरी-१८

पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल २०२२-२३

पर्यावरण व वातावरणीय बदल मंत्रालय, महाराष्ट्र शासन यांच्या तर्फे आयोजित "माझी वसुंधरा अभियान ३.०" मध्ये राज्यातील अमृत शहरांमध्ये प्रथम क्रमांक पटकावल्याबद्दल राज्य शासनाकडून पारितोषिक स्विकारताना मा.आयुक्त, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका व इतर अधिकारी

मा. आयुक्त यांचे मनोगत

पर्यावरण व उपलब्ध नैसर्गिक साधनसंपत्ती यांवर मानवाचा विकास अवलंबून असतो. शहराचा विकास होत असताना पर्यावरणावर होणाऱ्या परिणामांचा व त्याकरिता कराव्या लागणाऱ्या सकारात्मक उपाययोजनांचा आभ्यास करणे ही काळाची गरज आहे.

पिंपरी चिंचवड हे औद्योगिक शहर आहे. शहरातील नागरीकांना अधिकाधिक दर्जेदार व कार्यक्षम पद्धतीने नागरीसुविधा पुरविणे हे महानगरपालिकेचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे. म्हणूनच शहरातील नागरिकांचे राहणीमान उंचावण्यासाठी व नागरिकांना सक्षम पायाभूत सुविधा पुरविण्यासाठी महानगरपालिका नेहमीच प्रयत्नशील असते. पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेमार्फत शहरात पाणीपुरवठा, मलनिस्सारण, सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था,

रस्ते, घनकचरा, हरितक्षेत्र तसेच उद्यान विकास व संवर्धन इ. अशा अनेक सुविधा पुरविल्या जातात. या सर्व सुविधांचे व्यवस्थापन करताना, विकास प्रकल्प उभारताना त्याचा शहराच्या पर्यावरणावर तसेच नागरिकांच्या राहणीमानावर परिणाम होत असतो. त्यामुळे या परिणामांचा आभ्यास करणे गरजेचे असते.

पिंपरी चिंचवड शहरात राबविण्यात येत असेलेले विकास प्रकल्प, पायभूत सुविधा व त्यांचे शहराच्या पर्यावरणावर होणारे परिणाम यांचे मुल्यांकन करण्यासाठी पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल हे अतिशय प्रभावी माध्यम आहे. सन २०२२-२३ चा पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल हा महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळाने निश्चित केलेल्या मार्गदर्शक तत्वे म्हणजेच डी-पी-एस-आय-आर (DPSIR) नुसार बनविण्यात आलेला असून या अहवालात पर्यावरणाशी संबंधित विविध घटकांचा अभ्यास करण्यात आलेला आहे. शहराच्या शाश्वत तसेच पर्यावरणपूरक विकासासाठी पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल दिशादर्शक ठरेल अशी मला खात्री आहे.

कोणत्याही महानगरपालिका प्रशासनाचे यश हे धोरण, योग्य नियोजन व नागरिकांचे सहकार्य यांच्या एकत्रित प्रयत्नांवर अवलंबून असते. सन २०२२-२३ या वर्षी प्रशासनाचे प्रयत्न व नागरिकांचा सक्रीय सहभाग यामुळे महाराष्ट्र शासनाच्या 'माझी वसुंधरा अभियान ३.०' उपक्रमामध्ये राज्यातील सर्व अमृत शहरांमध्ये पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेने प्रथम क्रमांक पटकावला असून त्याबद्दल सर्व नागरिकांचे अभिनंदन ! पर्यावरणपूरक शहर घडविण्यासाठी प्रयत्नशील असलेल्या कार्यकारिणीचा एक भाग असल्याचा मला अभिमान आहे!!

सन २०२२-२३ चा पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल तयार करण्यासाठी विविध शासकीय, निमशासकीय संस्था तसेच विविध विभागांनी आवश्यक ती माहिती पुराविल्याबद्दल व केलेल्या सहकार्याबद्दल सर्वांचे आभार!!

धन्यवाद!!!

शेखर सिंह (भा.प्र.से.)

आयुक्त तथा प्रशासक
पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका
पिंपरी-१८

मा. अतिरिक्त आयुक्त यांचे मनोगत

शहराचे पर्यावरणीय मूल्यमापन करण्यासाठी 'पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल' ही एक मार्गदर्शक पुस्तिका आहे. या अहवालाचा मुख्य उद्देश हा शहराच्या पर्यावरणाचे रक्षण व शहराच्या शाश्वत विकास आराखड्याचे पारदर्शक मूल्यमापन करणे हे आहे. पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल हा शहरातील पर्यावरणाच्या सद्यस्थितीचे स्वरूप दर्शवितो ज्यामध्ये शहरात राबविण्यात येणारे विकास प्रकल्प, विविध पर्यावरणीय समस्या व उपाययोजना यांचे आंतरसंबंध व गुंतागुंत प्रभावी पद्धतीने समजून घेण्याचे प्राथमिक कार्य केले जाते. यामध्ये शहरातील शैक्षणिक, आर्थिक, औद्योगिक, सामाजिक, आरोग्य, पर्यावरण व शहर सुविधा इ. घटकांचा प्रामुख्याने समावेश केला जातो.

विविध राष्ट्रीय-आंतरराष्ट्रीय औद्योगिक अस्थापना, आयटी पार्क इ. मुळे उपलब्ध रोजगाराच्या संधी तसेच दर्जेदार शैक्षणिक तसेच आरोग्य सुविधा, मनोरंजनाच्या सुविधा इ. मुळे पिंपरी चिंचवड शहर हे आसपासच्या परिसरातील नागरिकांसाठी आकर्षणाचे केंद्र बनले आहे. मागील काही दशकांत पिंपरी चिंचवड शहराचा झालेला क्षेत्रविस्तार, राबविण्यात आलेले विविध विकास प्रकल्प आणि वाढलेले शहरीकरण इ. मुळे शहराच्या पर्यावरणावर होत असणारा परिणाम, त्याचे मूल्यमापन, महानगरपालिकेमार्फत त्याकरिता राबविण्यात येत असलेल्या उपाययोजना व भविष्यातील नियोजन यांचा आढावा पर्यावरण सद्यस्थिती अहवालामध्ये घेण्याचा प्रयत्न करण्यात आलेला आहे.

सदरचा अहवाल तयार करणेसाठी महानगरपालिकेचे विविध विभाग, शासकीय तसेच सामाजिक संस्था यांचे सहकार्य मिळाले आहे त्यामुळे सर्वांचा मी मनःपूर्वक आभारी आहे. सदरचा पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल हा पिंपरी चिंचवड शहराचा सर्वांगीण विकास करण्यासाठी मार्गदर्शक बनेल, याची मला खात्री आहे !!

जितेंद्र वाघ
अतिरिक्त आयुक्त (२)
पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका
पिंपरी-१८

मा. सह शहर अभियंता (पर्यावरण) यांचे मनोगत

शहराचा पर्यावरणपूरक व शाश्वत विकास करण्यासाठी महानगरपालिका प्रशासन कटिबद्ध आहे व त्यासाठी महानगरपालिकेमार्फत शहरामध्ये विविध उपक्रम, उपाययोजना राबविल्या जात असून पर्यावरण संवर्धनाचे कार्य केले जात आहे. शहरातील नागरिकांमध्ये पर्यावरण संवर्धन, घनकचरा व्यवस्थापन, स्वच्छता, कापडी पिशव्यांचा वापर इ. बाबत जनजागृती करण्यासाठी विविध उपक्रम जसे की मुख्य चौक-वस्ती येथे पथनाट्य, माहिती शिबिरे घेणे, शहर व नदी स्वच्छता अभियान, सायक्लोथॉन, प्लास्टिक मुक्त अभियान, वृक्षारोपण इ. प्रभावीपणे राबविण्यात येत आहेत.

शहरात निर्माण होणारा घनकचरा, बांधकाम तसेच विविध विकास प्रकल्प यांच्यामुळे होणारे वायुप्रदूषण, जलप्रदूषण सारख्या समस्यांवर नियंत्रण आणण्यासाठी महानगरपालिकेमार्फत विविध उपाययोजना राबविण्यात येत आहेत. ज्यामध्ये मोशी येथे बायोमायनिंग, शास्त्रोक्त भूभरण, बायोगॅस प्रकल्प, बांधकाम राडारोडा प्रकल्प तसेच ओला-सुका कचरा स्त्रोताच्या ठिकाणीच वेगळे करण्यासाठी रहिवासी संकुलांना प्रोत्साहन देणे इ. सारखे उपक्रम राबविले जात आहेत. तसेच शहरातील हवेच्या गुणवत्तेची वेळोवेळी तपासणी करणे, मोठ्याप्रमाणात वृक्षलागवड करणे, धूळ प्रतिबंधक संयंत्र कार्यान्वित करणे इ. सारखे उपक्रम राबविण्यात येत आहेत. शहरातील जलस्त्रोतांची गुणवत्ता सुधारण्यासाठी महानगरपालिकेच्या एकूण १४ मैलाशुद्धीकरण प्रकल्पांमध्ये आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या मदतीने शहरातील निर्माण होणाऱ्या घरगुती सांडपाण्यावर प्रक्रिया करण्यात येते.

महानगरपालिका प्रशासनामार्फत पर्यावरण संरक्षण व संवर्धनासाठी राबविण्यात येत असलेल्या विविध उपाययोजना, जनजागृती उपक्रम व त्यास नागरिकांचा मिळणारा सकारात्मक प्रतिसाद याचा एकत्रित परिणाम म्हणजे महाराष्ट्र शासनाच्या 'माझी वसुंधरा अभियान ३.०' या राज्यस्तरीय स्पर्धेमध्ये राज्यातील सर्व अमृत शहरांमध्ये पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेस प्रथम क्रमांक मिळाला आहे. त्याबद्दल शहरातील सर्व पर्यावरण प्रेमी नागरिक, स्वयंसेवी संस्था तसेच महानगरपालिकेचे विविध विभाग, अधिकारी व सर्व कर्मचाऱ्यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन!!

सन २०२२-२३ चा पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल हा महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने निश्चित केलेल्या मार्गदर्शक तत्वांच्या आधारे बनविण्यात आलेला आहे. यामध्ये शहरवाढीला चालना देणारे घटक (D - Driving Forces), नैसर्गिक संसाधनांच्या वापरामुळे शहरावर पडणारा ताण (P - Pressure), शहराची पर्यावरणीय स्थिति (S - Status), याचा शहरावर होणारा परिणाम (I - Impact) आणि शहरातील पर्यावरणाची स्थिति सुधारण्यासाठी करण्यात येणाऱ्या उपाययोजना (R - Responses) इ. सर्व बाबींचा समावेश पर्यावरण सद्यस्थिती अहवालामध्ये केला आहे.

शहराचा पर्यावरणपूरक व शाश्वत विकास, शहराचे पर्यावरण संवर्धन व संरक्षणासाठी शहरातील नागरिक, स्वयंसेवी संस्था व लोकप्रतिनिधी यांचा सदैव सक्रीय सहभाग असतो, ही साथ या पुढेही अशीच मिळत राहो हीच अपेक्षा!!

संजय कुलकर्णी
सह शहर अभियंता
पर्यावरण व जलनिःस्सारण विभाग
पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	विषय	पान क्रमांक
०१	संक्षिप्त रूपे	
०२	घोषणापत्र	
०३	प्रकरण : ०१ प्रास्ताविक	१-८
०४	प्रकरण : ०२ मागील ३ वर्षांच्या पर्यावरण सद्यस्थिती अहवालाचे अवलोकन	९-२४
०५	प्रकरण : ०३ शहराचा परिचय	२५-३२
०६	प्रकरण : ०४ शहरवाढीला चालना देणारे घटक (D-Driving Forces)	३३-४०
०७	प्रकरण : ०५ ताण (P-Pressure)	४१-५०
०८	प्रकरण : ०६ सद्यस्थिती (S-Status)	५१-१३२
०९	प्रकरण : ०७ परिणाम (I-Impact)	१३३-१४२
१०	प्रकरण : ०८ प्रतिसाद (R-Response)	१४३-१८२

घोषणा पत्र

पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल २०२२-२३ पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेतील विविध विभाग, महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ, विविध शासकीय, निमशासकीय कार्यालये यांचेकडून प्राप्त झालेल्या पर्यावरण विषयक माहिती तसेच स्कायलॅब या संस्थेने महापालिका क्षेत्रातील विविध ठिकाणी केलेल्या वायू, ध्वनी, पाणी इ. चाचण्यांच्या निष्कर्षावर आधारित आहे.

विविध शासकीय, निमशासकीय, अशासकिय संस्था, वैज्ञानिक संस्था इत्यादींकडून मिळालेले सहकार्य तसेच इंटरनेट व विविध संकेतस्थळांवर उपलब्ध असलेल्या माहितीच्या आधारे पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल २०२२-२३ तयार करण्यात आला आहे.

Abbreviations

ASP	Activated Sludge Process
BOD	Biochemical Oxygen Demand
BRTS	Bus Rapid Transit System
BSUP	Basic Service to Urban Poor
CBWTF	Common Biomedical Waste Treatment and Disposal Facility
CCC	Covid Care Centre
COD	Chemical Oxygen Demand
CPCB	Central Pollution Control Board
CPHEEO	Central Public Health and Environmental Engineering Organisation
CWPRS	Central Water and Power Research Station
DBOT	Design Built Operate and Transfer
DCH	Dedicated Covid Hospital
DCHC	Dedicated Covid Health Centre
DI	Ductile Iron
DMA	District Meter Area
DPR	Detailed Project Report
ESR	Elevated Static Reservoir
ETP	Effluent Treatment Plant
EWS	Economically Weaker Section
GAIL	Gas Authority of India Limited
HDPE	High Density Polyethylene
HPCL	Hindustan Petroleum Corporation Limited
ISBR	Improved Sequential Batch Reactor
JNNURM	Jawaharlal Nehru National Urban Renewal Mission
MDPE	Medium Density Polyethylene
MIDC	Maharashtra Industrial Development Corporation
MLD	Million Liter Per Day
MoEF	Ministry of Environment and Forest
NAAQMS	National Ambient Air Quality Monitoring Standards
NRW	Non Revenue Water
PMPML	Pune Mahanagar Parivahan Mahamandal Limited
RCC	Reinforced Cement Concrete
RTPCR	Reverse Transcription Polymerase Chain Reaction
SAAP	State Annual Action Plan
SBR	Sequential Batch Reactor
SCADA	Supervisory Control And Data Acquisition
SLF	Scientific Land Filling
STP	Sewage Treatment Plant
TDS	Total Dissolved Solids
TPD	Tonnes Per Day
TSS	Total Suspended Solids
UNEP	United Nations Environment Programme
WHO	World Health Organisation

प्रकरण १ : प्रास्ताविक

पिंपरी चिंचवड हे पुण्याजवळील एक औद्योगिक शहर असून त्याला पुण्याचे जुळे शहर असेही म्हटले जाते. पुणे-मुंबई शहरांशी राष्ट्रीय महामार्गाने तसेच रेल्वेने जोडलेले आहे. ४ मार्च १९७० रोजी पिंपरी चिंचवड नगरपालिका अस्तित्वात आली. नगरपालिका अस्तित्वात आली त्यावेळी ३८ चौरस किलोमीटर इतके क्षेत्र होते.

पिंपरी चिंचवड शहरासाठी ११ ऑक्टोबर १९८२ रोजी महानगरपालिकेची स्थापना करण्यात आली. सन १९९७ तसेच सन २००९ मध्ये पिंपरी चिंचवड शहराची हद्दवाढ झाली व शहराचे क्षेत्रफळ १८१ चौरस किलोमीटर इतके झाले. पूर्वेला भोसरी चन्होलीपासून पश्चिमेला हिंजवडीपर्यंत आणि दक्षिणेला दापोडी, सांगवीपासून उत्तरेला देहू-आळंदीपर्यंत शहराचा विस्तार झाला. या हद्दीलगतच हिंजवडी आणि तळवडे हे दोन आयटी पार्क देखील आहेत. अलीकडच्या काळातील आयटी क्षेत्रातील भरभराटही शहराच्या विकासाला पूरक ठरत आहे.

शहराच्या विकासाठी पाण्याची उपलब्धता हा महत्त्वाचा मुद्दा असून, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेला पवना धरणातून प्रतिदिन सुमारे ५०० द.ल.लि. इतके पाणी उपलब्ध होत आहे. रोजगाराची संधी, राहण्यासाठी सोयीस्कर निवारा, सार्वजनिक सोयीसुविधा, सुरक्षितता अशा अनेक कारणांमुळे शहराचा विकास झपाट्याने झाला. सन २०११ च्या जनगणनेनुसार महानगरपालिका क्षेत्रातील लोकसंख्या सुमारे १७ लाखांहून अधिक आहे. पिंपरी चिंचवड शहर समुद्र सपाटीपासून ५३० मीटर इतक्या उंचीवर वसलेले असून शहराच्या उत्तरेला इंद्रायणी नदी तर दक्षिणेला मुळा नदी तर मध्यातून पवना नदी वाहते. उद्यानांचे शहर ही पिंपरी चिंचवड शहराची महत्त्वाची ओळख असून, शहरामध्ये विविध क्षेत्रफळाचे सुमारे २०० उद्याने आहेत.

पर्यावरण व नैसर्गिक साधन संपत्ती यावर मानवी विकास अवलंबून असतो. पिंपरी चिंचवड शहराचा विकास हा मागील दोन दशकांमध्ये झपाट्याने झाला आहे. सुयोग्य रस्ते हे विकासाचे प्रमुख साधन आहे त्यासाठी पिंपरी चिंचवड शहरातून जाणारा मुंबई पुणे राष्ट्रीय मार्गावर तीन समतल वितलगा बांधले आहेत. पिंपरी-चिंचवड परिसराचा झपाट्याने विकास झाला याची दोन प्रमुख कारणे-औद्योगिकरण आणि जागेची उपलब्धता त्याचबरोबर प्रामुख्याने क्षेत्र विस्तार, लोकसंख्यावाढ, उपलब्ध आरोग्य सुविधा तसेच नामवंत शिक्षण संस्था इ. मुळे पिंपरी चिंचवड शहराच्या वाढीसाठी चालना मिळाली आहे.

पिंपरी चिंचवड मधील वाढत्या औद्योगिक क्षेत्रामुळे हे शहर उद्योगनगरी म्हणून देखील नावारुपास आलेले आहे. स्थानिक स्वराज्य संस्थेमार्फत शहरातील जलव्यवस्थापन, मलनिस्सारण, सार्वजनिक वाहतुक, रस्ते, घनकचरा इ. चे व्यवस्थापन करीत असताना व विकास साध्य करीत असतानाच पर्यावरणाला जपणे देखील आवश्यक आहे.

मानवाच्या हस्तक्षेपामुळे पर्यावरणावर होणाऱ्या हानीकारक परिणामांचा व ते कमी करण्यासाठीच्या उपाययोजनांचा अभ्यास करणे ही काळाची गरज आहे. पर्यावरण सद्यस्थिती अहवालाच्या माध्यमातून पिंप.चि.म.न.पा. च्या पर्यावरण अभियांत्रिकी विभागामार्फत नियमितपणे पर्यावरण सद्यस्थिती व राबवण्यात आलेल्या उपाययोजना यांचा आढावा घेतला जातो.

१.१ पर्यावरणीय कामगिरी निर्देशांक (EPI) :

पर्यावरणाच्या स्थितीचे मूल्यमापन करीत असताना विविध निर्देशांक व त्यांचे निकष यांचे अवलोकन करणे आवश्यक ठरते. विविध राष्ट्रीय-आंतरराष्ट्रीय संस्थांच्या माध्यमातून पर्यावरणीय निर्देशांक, त्याचे निकष यांचे मूल्यमापन केले जाते.

अमेरिकेतील येल व कोलंबिया विद्यापीठे, त्याचप्रमाणे वर्ल्ड इकॉनॉमिक फोरम व युरोपियन कमिशनचे संयुक्त संशोधन केंद्र यांनी संयुक्तपणे काही निष्कर्ष ठरवून त्याआधारे देशाच्या पर्यावरणीय कामगिरीचा निर्देशांक (एन्व्हायर्नमेंटल परफॉर्मन्स इंडेक्स) ठरविण्याची पद्धत विकसित केली आहे. या निकषांचा आढावा दर दोन वर्षांनी घेण्यात येतो. हे निकष पर्यावरणाची सुदृढता आणि परिसंस्थांची कार्यक्षमता या दोन महत्त्वाच्या घटकांवर केंद्रित केलेले आहेत.

निर्देशांक ठरविण्यासाठी निश्चित करण्यात आलेल्या एकूण गुणांपैकी ४०% गुण हे पर्यावरणाची सुदृढता आणि ६०% गुण हे परिसंस्थांची कार्यक्षमता यासाठी राखून ठेवण्यात आले आहेत. पर्यावरणाची सुदृढता या घटकासाठी हवेची गुणवत्ता, घनकचरा व्यवस्थापनातील कार्यक्षमता, सार्वजनिक स्वच्छता आणि पिण्याचे शुद्ध पाणी इत्यादी प्रमुख निर्देशक (इंडिकेटर्स) ठरविण्यात आले आहेत.

परिसंस्थांची कार्यक्षमता या घटकासाठी सजीवांचे अधिवास, जैवविविधता, विविध परिसंस्था पुरवत असलेल्या विविध प्रकारच्या सेवा, जलस्रोत, मत्स्य व्यवसाय, जागतिक तापमानवाढ आणि हवामान बदल, प्रदूषकांचे उत्सर्जन असे प्रमुख निर्देशक ठरविण्यात आले आहेत.

प्रत्येक देशासाठी हे घटक आणि संबंधित सर्व निर्देशक तपासून मिळालेल्या माहितीचे विश्लेषण करून गुणानुक्रमे देशांची क्रमवारी ठरविण्यात येते. हा निर्देशांक जेवढा मोठा, तितकी त्या देशातील नागरिकांची पर्यावरण जागृती चांगली आणि त्यांची निसर्ग-मैत्री उत्कृष्ट दर्जाची असते. जगभरातील १८० देशांचा २०२२ या वर्षासाठीचा पर्यावरण कामगिरी निर्देशांक अमेरिकेतील संस्थांनी जाहीर केला असून या यादीत भारत तळाला आहे. डेन्मार्कने सर्वोत्तम कामगिरी करत पहिला क्रमांक पटकावला आहे. आपण आपली कामगिरी उंचावण्यासाठी सर्वच आघाड्यांवर प्रयत्न करण्याची गरज आहे.

पर्यावरणाची सुदृढता

- हवेची गुणवत्ता
- घनकचरा व्यवस्थापनातील कार्यक्षमता
- सार्वजनिक स्वच्छता
- पिण्याचे शुद्ध पाणी

परिसंस्थांची कार्यक्षमता

- सजीवांचे अधिवास
- जैवविविधता
- विविध परिसंस्था
- जलस्रोत
- मत्स्य व्यवसाय
- जागतिक तापमानवाढ
- हवामान बदल
- प्रदूषकांचे उत्सर्जन

पर्यावरण कामगिरी निर्देशांक मधील घटकांचा महानगरपालिका स्तरावर पर्यावरण सद्यस्थिती अहवालाच्या माध्यमातून आढावा घेण्याचा प्रयत्न करण्यात आलेला आहे.

१.२ पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल :

पर्यावरण ही एक व्यापक संकल्पना आहे. सर्व सजीव सृष्टीमध्ये मानव हा केंद्रस्थानी असून वाढते औद्योगिकीकरण, तंत्रज्ञानाची प्रगती, लोकसंख्या वाढ, नैसर्गिक साधन संपत्तीचा अतिवापर इ. सर्व बाबींचा परिणाम होऊन विविध पर्यावरण समस्या निर्माण झाल्या आहेत. मानवाचा भौतिक विकास होत असताना त्याच्या सभोवतालच्या पर्यावरणावर होणारा परिणाम याचे वेळोवेळी अवलोकन करणे आवश्यक असते. पर्यावरण सद्यस्थिती अहवालाचा हेतू पर्यावरणाची स्थिती आणि त्यातील बदल यांचे विश्लेषण करून येणा-या दशकांसाठी साधनसंपत्तीच्या वाटपासाठी मार्गदर्शक तत्वे व विविध विकास उपक्रमांचे नियोजन आणि राष्ट्रीय पर्यावरण कृती नियोजनास मदत पुरविणे हा आहे.

पर्यावरणाचा समतोल व पर्यावरणाचे संरक्षण या दृष्टीकोनातून शहराचा भौतिक विकास करणे देखील तितकेच महत्वाचे असून शहराचा शाश्वत विकास व्हावा या अनुषंगाने शहरातील नागरिकांच्या आवश्यक असलेल्या गरजांची पूर्तता करणे, त्यासाठी लागणाऱ्या पायाभूत सुविधा व शहरातील विविध संसाधने निर्माण करणे आवश्यक ठरते.

सदर संसाधनांची निर्मिती करताना आणि शहराच्या पायाभूत सुविधा नागरिकांना उपलब्ध करून देत असतांना त्याचा पर्यावरणावर विपरित परिणाम होतो. अथवा सदर प्रकल्प पर्यावरणपुरक आहे किंवा नाही याची शहानिशा करणे आवश्यक असते. हे सर्व करण्यासाठी विविध उपाय राबविणे, अनेक प्रकल्प उभारणे इ. अशा विविध योजना कराव्या लागतात. तसेच काही योजनांची पुनर्बांधणी देखील करावी लागते आणि हे सर्व करत असताना याचा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष परिणाम सभोवतालच्या पर्यावरणावर होत असतो. ही सर्व स्थिती दर्शविण्यासाठी पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल करणे गरजेचे आहे.

१.२.१ ओळख व आवश्यकता :

पर्यावरण सद्यस्थिती अहवालाचे मुख्य उद्दिष्ट्य हे शहरातील पर्यावरणाची सद्यस्थितीवर प्रकाश टाकणे, शाश्वत विकासाच्या दृष्टीने येणाऱ्या पिढ्यांच्या वापरासाठी नैसर्गिक साधन संपत्तीचे नियोजन करणे व मार्गदर्शक तत्त्वे, उपाय योजना यांचे मूल्यमापन करणे हे आहे. या अहवालात पर्यावरणाची स्थिती आणि त्यातील बदल (जमिन, पाणी, हवा, जैवविविधता) तसेच हवामान बदल, जलसुरक्षा, ऊर्जासुरक्षा आणि शहरीकरणाचे व्यवस्थापन यांचा समावेश आहे.

नैसर्गिक संसाधनांचा वाढता वापर आणि वाढते प्रदूषण, त्यांचा मानवी जीवनावर व संपूर्ण जीवसृष्टीवर होणारा परिणाम, त्याची कारणे या विश्लेषणातून समोर येणाऱ्या उपाययोजना या सगळ्या बाबींचा आढावा पर्यावरण सद्यस्थिती अहवालात घेतला जातो.

पर्यावरण पुरक धोरणांची अंमलबजावणी करण्यासाठी हा अहवाल तयार करणे ही महत्वाची पायरी ठरते. या अहवालात पर्यावरणाची सद्यस्थिती, बदलांमागील कारणीभूत घटक इ. बाबींवर प्रकाश टाकण्यात येत असतो. अहवालात पर्यावरणाचा -हास रोखण्यासाठी शासनाच्या सध्याच्या आणि प्रस्तावित धोरणांचे आणि कार्यक्रमांचेही मूल्यांकन केले जाते आणि आवश्यक पर्याय सुचवण्यात येतात.

शहरातील नागरिकांसाठी पायाभूत सुविधा उपलब्ध करून देत असताना स्थानिक स्वराज्य संस्थेमार्फत शहरातील जल व्यवस्थापन, मलनिःसारण, वाहतूक, रस्ते, घनकचरा इ. चे व्यवस्थापन करत असताना व शहराचा एकंदरित विकास होत असताना त्यापासून तयार होणाऱ्या प्रदूषणाचा पर्यावरणावर काय परिणाम होऊ शकतो ? त्या प्रदूषणाची स्थिती काय आहे? हे जाणून घेण्याकरिता व त्यावर उपाययोजना व नियोजन करण्याकरिता पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल महत्वपूर्ण ठरतो.

१.२.२ पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल तयार करण्याची कार्यपध्दती :

महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम (सन १९४९ चा मुंबई अधिनियम क्र. ५९) कलम ६७- अ अन्वये स्थानिक संस्थेने मागील आर्थिक वर्षातील शहराची पर्यावरण स्थिती दर्शविणारा अहवाल दरवर्षी ३१ जुलै पूर्वी सादर करणे बंधनकारक आहे.

पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल तयार करताना शहरातील विविध संसाधने जसे की जल, वायु, भूमीचा विनिमय, हरित अच्छादन, जैवविविधता इ. ची सद्यस्थितीतील गुणवत्ता, त्यांचावर शहरीकरणाचा होणारा परिणाम इ. चा अभ्यास केला जातो. त्यासाठी हवा, पाणी इ.चे नमुने गोळा करून त्याचे विश्लेषण करणे, महानगरपालिकेतील विविध विभागांकडून विविध शासकीय, निम शासकीय, खाजगी, सामाजिक संस्था इ. कडून उपलब्ध झालेल्या माहितीचा अभ्यास करणे, विविध सामाजिक संघटना, लोकप्रतिनिधी इ. सोबत चर्चा या सर्व घटकांचा अंतर्भाव केला जातो.

पर्यावरण सद्यस्थिती अहवालाची प्रमुख भूमिका ही पर्यावरणातील मुख्य घटकांतील बदलांचा अभ्यास करून विश्लेषण करणे, पर्यावरण संरक्षण व संवर्धनाबाबत जनजागृती करणे, पर्यावरणातील बदलांची कारणे व परिणाम यांचे मूल्यांकन करणे. त्याचप्रमाणे नागरिक व लोकप्रतिनिधी यांचा पर्यावरण धोरण विकासात सहभाग वाढवण्यास प्रोत्साहन देणे, सद्यस्थितीतील जैवविविधतेची स्थिती अधोरेखित करणे, पर्यावरणातील उपलब्ध संसाधने व त्यांची मागणी यांचे नियोजन करणे, नागरिक व लोकप्रतिनिधी यांचा पर्यावरण धोरण विकासात सहभाग वाढवण्यास प्रोत्साहन देणे व भविष्यातील पर्यावरणीय आव्हानांचा आढावा घेऊन धोरण निश्चिती करणे हे आहे.

१.३ DPSIR रचना :

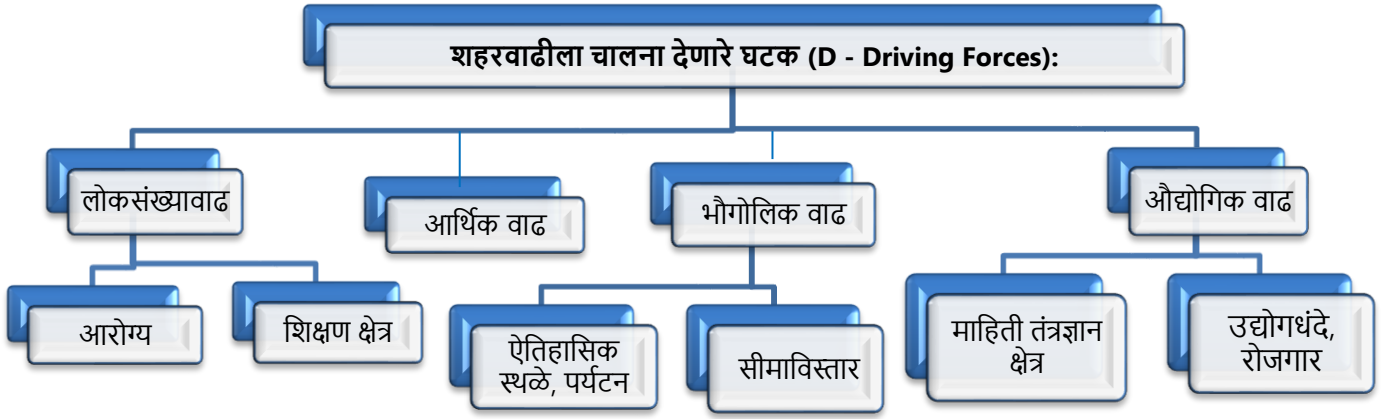
महाराष्ट्र राज्यातील प्रत्येक महानगरपालिकांच्या अहवालमध्ये सुसूत्रता यावी यासाठी महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने डी. पी. एस. आय. आर (D-Driving forces, P-Pressure, S-Status, I-Impact, R-Response) ही मार्गदर्शक तत्त्वे प्रचलनात आणली आहेत. सदर अहवाल तयार करताना महानगरपालिकेचे विविध विभाग, सरकारी व निम सरकारी संस्था, सामाजिक संस्था, प्रसार माध्यमे इ. कडून संकलित केलेली माहिती यात देण्यात आलेली आहे.

मार्गदर्शक तत्त्वांनुसार, शहरवाढीला चलन देणारे घटक (D-Driving Forces), नैसर्गिक संसाधनांच्या वापरामुळे शहरावर पडणारा ताण (P-Pressure), शहराची पर्यावरणीय स्थिती (S-Status), यांचा शहरावर होणारा परिणाम (I-Impact) आणि पर्यावरणाची स्थिती सुधारण्यासाठी शहरातील वाहतूक नियोजन, घनकचरा व्यवस्थापन, मलनिःस्सारण, जल व्यवस्थापन इ. सुरळीत करण्यासाठीच्या उपाययोजना (R-Responses) या सर्व बाबींचा समावेश पर्यावरण सद्यस्थिती अहवालामध्ये केला आहे.

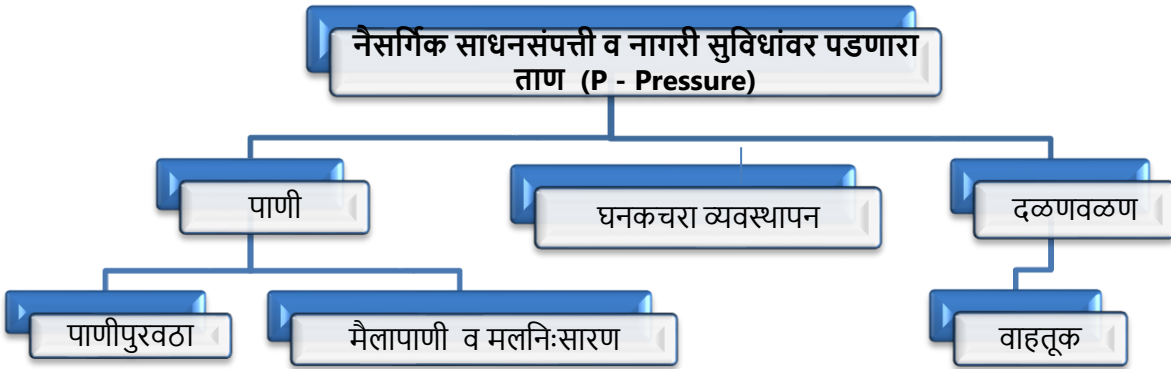
१.३.१ शहरवाढीला चालना देणारे घटक (D-Driving Forces) :

शहरवाढीला चालना देणारे घटक हे प्रामुख्याने मानवनिर्मित असतात. शहराचा विकास शाश्वत व पर्यावरणपूरक पध्दतीने न झाल्यास त्यातून पर्यावरणाचे नुकसान होऊन नागरिकांच्या आरोग्यावर विपरित परिणाम होतो. लोकसंख्यावाढ, औद्योगिक वाढ, भौगोलिक वाढ, आर्थिक वाढ हे शहरवाढीला चालना देणारे प्राथमिक घटक आहेत तर दुय्यम घटकांमध्ये आरोग्य, शिक्षण क्षेत्रात होणारी वाढ, पर्यटन व ऐतिहासिक वारसा इत्यादींचा समावेश होतो.

१.३.२ नैसर्गिक साधनसंपत्ती व नागरी सुविधांवर पडणारा ताण (P-Pressure) :

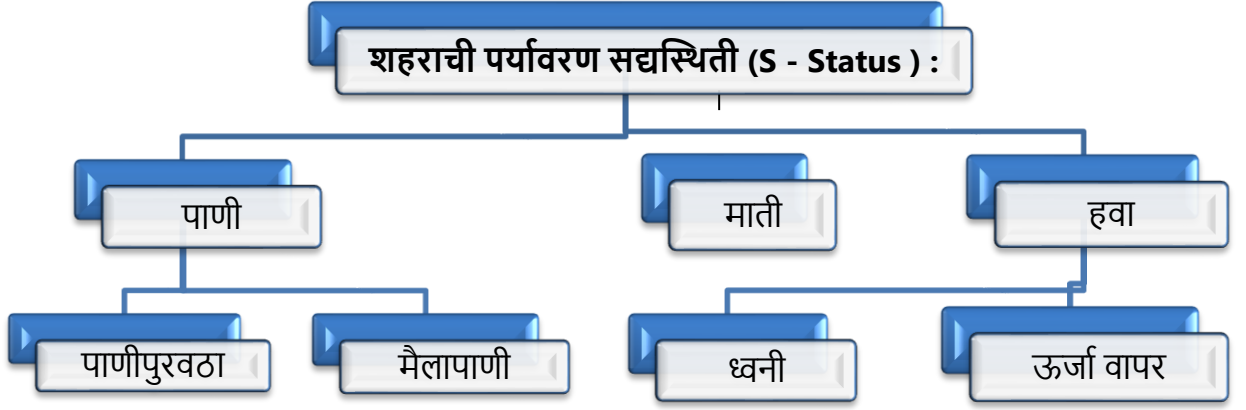
शहर वाढीमुळे नागरी सुविधांवर ताण निर्माण होतो व त्याचा विपरित परिणाम पर्यावरणाच्या मूलभूत घटकांवर होतो व नैसर्गिक संपत्तीची हानी होते. शहरातील पाणीपुरवठा, मलनिःसारण, घनकचरा व्यवस्थापन, वाहतूक व दळणवळण या सर्व मूलभूत व्यवस्थांवर ताण पडून दैनंदिन शहरी जीवनशैलीवर त्याचा परिणाम दिसून येतो.

१.३.३ शहराची पर्यावरण सद्यस्थिती (S-Status) :

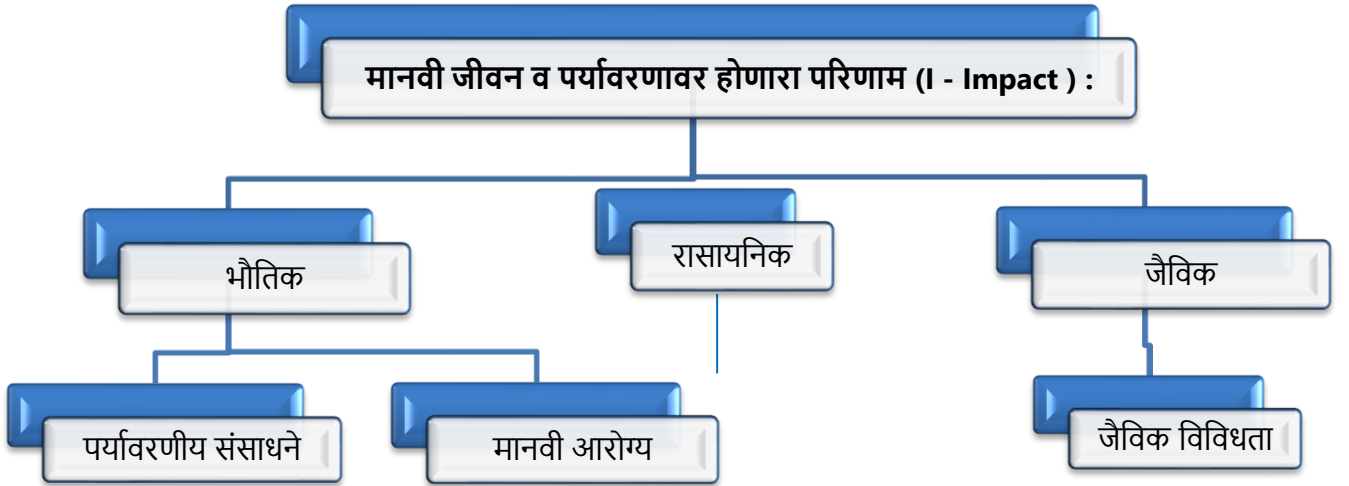
शहरवाढीमुळे हवा, पाणी, माती व पर्यावरणाच्या प्राथमिक घटकांचे अवमूल्यन होते. पायाभूत सुविधांवर ताण निर्माण होऊन त्यांचा असमान वापर वाढतो. अशा प्राथमिक घटकांच्या संवर्धनासाठी योग्य त्या उपाय योजना न केल्यास सुविधांचा अभाव होऊन पर्यावरणातील घटकांची गुणवत्ता कमी होऊ शकते. पर्यावरणाची स्थिती

जाणून घेण्यासाठी शहरातील हवा, पाणी, ध्वनी इ. च्या प्रदूषणाचे शास्त्रोक्त पध्दतीने मोजमाप करणे आवश्यक असते.

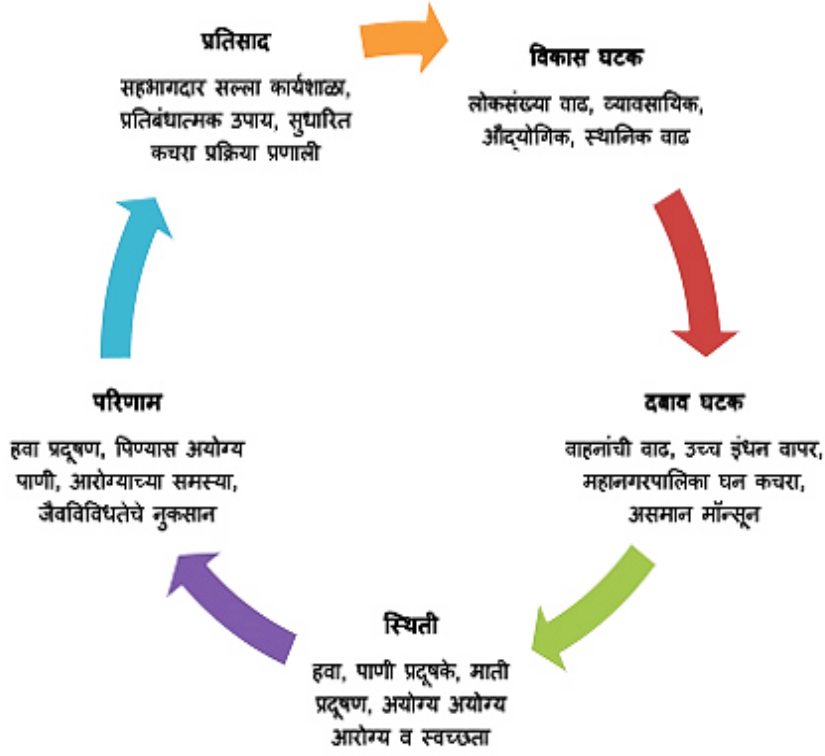
१.३.४ मानवी जीवनावर व पर्यावरणावर होणारा परिणाम (I-Impact) :

पर्यावरणातील भौतिक, रासायनिक व जैविक घटकांमुळे अथवा त्यामधील बदलांमुळे प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरीत्या जैविक विविधता, पर्यावरणीय संसाधने व मानवी आरोग्यावर परिणाम होत असतो. प्रदूषित पर्यावरणामुळे परिसरात रोगांचा प्रादुर्भाव वाढतो व मानवी आरोग्य बाधित होऊन त्याचा विपरित परिणाम सर्वांगीण अर्थव्यवस्थेवर होतो.

१.३.५ पर्यावरणीय परिस्थिती सुधारण्यासाठी केलेल्या उपाय योजना/कृती कार्यक्रम (R-Response) :

शहरवाढीमुळे पर्यावरण प्रदूषित झाल्याने मानवी आरोग्य व जैविक विविधता धोक्यात येऊ नये म्हणून खबरदारी घेताना, उपाययोजना करताना व विविध प्रकल्प राबविताना पर्यावरणाचे मूलभूत घटक संतुलित व प्रदूषण मुक्त राहतील अशा प्रकारे केलेल्या उपाय योजनांचा समावेश प्रतिसादामध्ये केला जातो. पर्यावरण व विकास या दोन्ही बाबींचा समतोल राखण्यासाठी शहराचा शाश्वत विकास होणे आवश्यक असते.

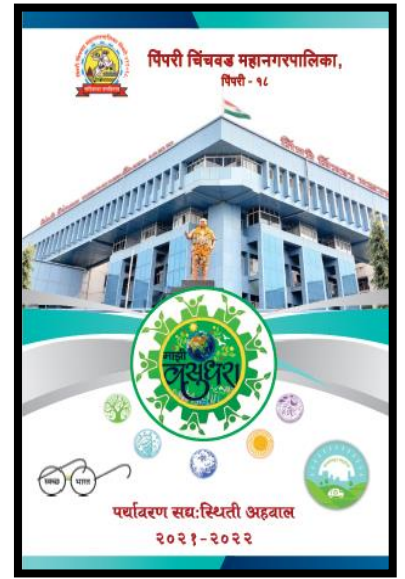
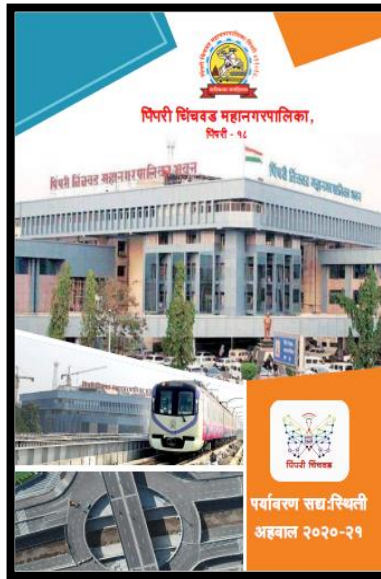
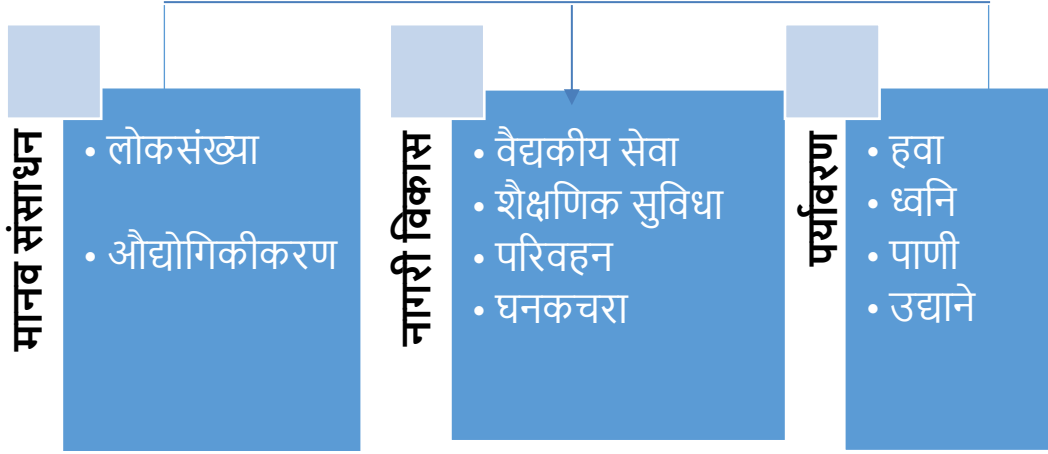
पिं.चिं.म.न.पा. गेली अनेक वर्षे नियमितपणे पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल तयार करीत आहे. या प्रक्रियेमध्ये शासकीय, निमशासकीय संस्था, खासगी संस्था, शैक्षणिक संस्था, सामान्य नागरिक संकेत स्थळावरील विविध विषयांची उपलब्ध माहिती, विविध सेवाभावी संस्था, पर्यावरणविषयक कामे करणाऱ्या संस्था यांचे प्रतिनिधी, अभ्यासक यांचेशी चर्चा करून व माहिती गोळा करून हा अहवाल तयार करण्यात आला आहे. हा अहवाल तयार करताना पिं.चिं.म.न.पालिकेतील विविध विभागांनी दिलेल्या माहितीचा समावेश केला आहे.

महाराष्ट्र राज्य प्रदूषण नियंत्रण महामंडळाने दिलेल्या डी.पी.एस.आय.आर. या मार्गदर्शक तत्वांनुसार शहराचा पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल तयार करण्यात आला आहे. या अहवालात शहरवाढीला कारणीभूत असणारे घटक कोणते आहेत?. शहरवाढीचा उपलब्ध नैसर्गिक साधनसंपत्तीवर नागरी सुविधा व नैसर्गिक संसाधनावर पडणारा ताण, त्याचा पर्यावरणावर होणारा परिणाम तसेच जैविक विविधता व मानवी आरोग्यावर होणारे परिणाम इ. चे विश्लेषण करण्यात आले आहे. महानगरपालिकेमार्फत राबविण्यात येत असलेल्या पर्यावरणाशी निगडित विविध योजना व प्रकल्प यांचा आढावा पर्यावरण सद्यस्थिती अहवालात मांडण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

प्रकरण २: मागील ३ वर्षांच्या पर्यावरण सद्यस्थिती अहवालाचे अवलोकन

या अहवालात शहरवाढीला कारणीभूत असणारे घटक, शहर विकास नियोजन प्रणाली, त्याची आतापर्यंत झालेली अंमलबजावणी, निर्माण होणाऱ्या पर्यावरणीय समस्या आणि त्यावर करण्यात आलेले उपाययोजना याचे विश्लेषण करण्यात आले आहे. शहराचा भविष्यातील नियोजित विकासाचा आराखडा बनवताना व त्याची अंमलबजावणी करित असताना भूतकाळातील स्थितीचे अवलोकन करणे आवश्यक असते. महानगरपालिकेमार्फत राबविण्यात येत असलेल्या पर्यावरणाशी निगडित विविध योजना व प्रकल्प यांचा यामागील ३ वर्षांच्या सद्यस्थिती अहवालाचा आढावा खालीलप्रमाणे मांडण्यात आलेला आहे.

पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल

मागील तीन वर्षांचे पर्यावरण सद्यस्थिती अहवाल

२.१ मानव संसाधन :

शहराचा विकास हा संसाधनांची उपलब्धता आणि त्यांचा व्यवस्थित उपयोग यावर अवलंबून असतो. भारत हा नैसर्गिक संसाधनांनी संपन्न देश आहे तसेच मानव संसाधनांनी देखील समृद्ध आहे. मानवी संसाधनांमध्ये देशाची लोकसंख्या व लोकांच्या गुण-वैशिष्ट्य यांचा अंतर्भाव होतो.

मानवी संसाधने ही संकल्पना स्थूल पातळीवर देशाच्या संदर्भात जशी वापरली जाते, तशीच ती उद्योग किंवा उपक्रमाच्या संदर्भातही उपयोगात आणली जाते. देशाच्या संदर्भात मानवी संसाधने म्हणजे देशाची लोकसंख्या, लोकसंखेची जडण घडण व लोकांची वैशिष्ट्ये तर उद्योग किंवा उपक्रमांच्या संदर्भात मानवी संसाधने म्हणजे उपक्रमातील श्रमशक्ती किंवा काम करणारे लोक व त्यांची कौशल्ये होय.

२.१.१ लोकसंख्या :

सध्याच्या जागतिक लोकसंख्येत विकसनशील देशांची लोकसंख्या साधारणत ८०% आहे आणि ती सन २०५० पर्यंत ८८% होण्याची शक्यता आहे. विकसनशील देशांचा लोकसंख्यावाढीचा वेग सरासरी १५% आहे, तर विकसित देशांचा फक्त ०.५% आहे. सन २०११ च्या जनगणना आकडेवारी नुसार पिंपरी चिंचवड शहराची लोकसंख्या १७,२९,३५९ इतकी आहे. लोकसंख्या घनता जास्त असण्याचे मुख्य कारण हे शहरामध्ये उत्तम दर्जाचे शिक्षण देणाऱ्या शैक्षणिक संस्था, वसतिगृहे, आरोग्यसुविधा व औद्योगिकीकरणामुळे उपलब्ध असणाऱ्या रोजगाराच्या संधी हे आहे. स्थलांतरीत होणाऱ्या लोकांमुळे वाढत जाणाऱ्या लोकसंख्येचा आढावा घेऊन शहरातील विकास, सोयी-सुविधा याचे नियोजन करणे आवश्यक आहे.

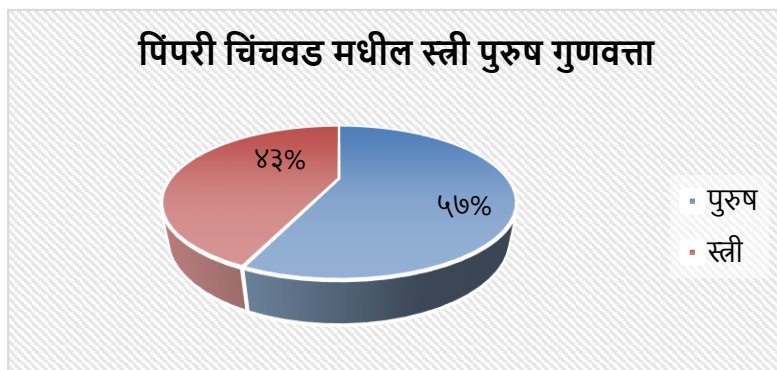
२.१.२ साक्षरता :

२०११ च्या जनगणनेनुसार पिंपरी चिंचवड शहरातील साक्षरतेचे प्रमाण ८९.२२% आहे. यामध्ये पुरुषांचे साक्षरतेचे प्रमाण ९२.४१% असून स्त्रियांमधील प्रमाण ८५.३७% आहे.

तक्ता २.१ पिंपरी चिंचवड शहरामधील लोकसंख्या व साक्षरता तपशील

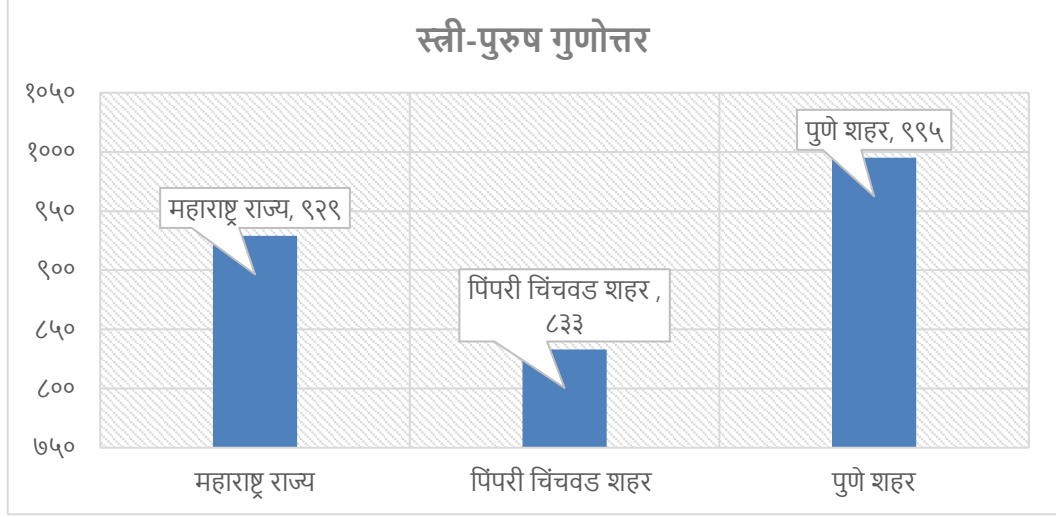
तपशील	एकूण लोकसंख्या	साक्षरता	टक्केवारी
लोकसंख्या	१७,२७,३५९	१३,४३,६५८	८९.२२
पुरुष	९,४५,९५३	७,६१,७१५	९२.४१
स्त्री	७,८३,४०६	५८१,९४३	८५.३७

(स्त्रोत: जनगणना २०११)

२.१.३ पिंपरी चिंचवड शहराचे स्त्री-पुरुष गुणोत्तर :

सन २०११ च्या जनगणने नुसार शहराचे स्त्री-पुरुष गुणोत्तर ८३३ इतके असून ते राज्याच्या (९२९) व पुणे जिल्ह्याच्या (९९५) गुणोत्तरापेक्षा कमी आहे.

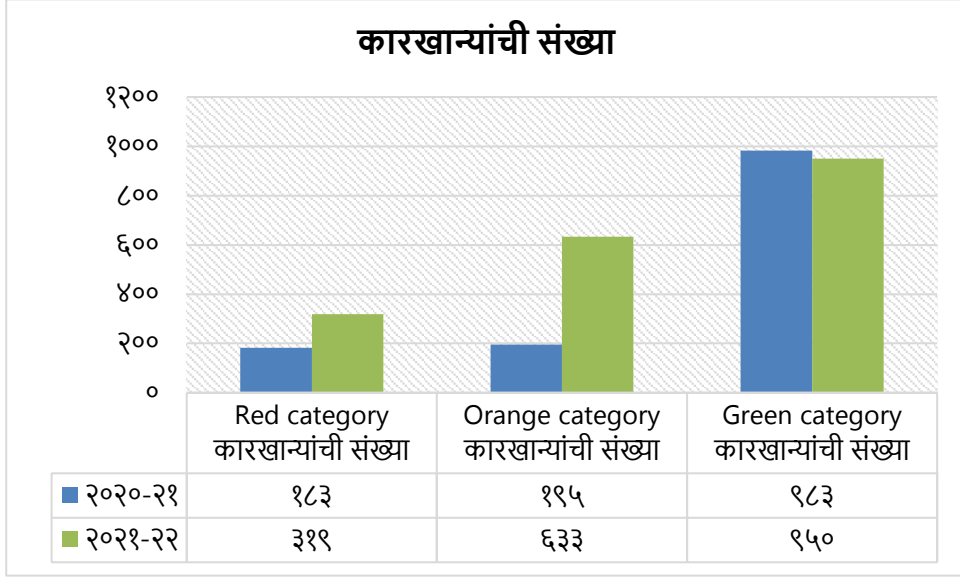
२.२ औद्योगिकीकरण :

औद्योगिकीकरणाला चालना मिळण्याकरिता व औद्योगिक विकास वेगाने होण्याकरिता साधनसामग्री, भांडवल, प्रेरक शक्ती, कुशल कामगार व व्यवस्थापन, धाडसी उद्योगसंयोजक, विस्तृत बाजारपेठ व साहाय्यकारी शासन, विकासाची जिद्द, तांत्रिक ज्ञान व ते आत्मसात करून त्याचा उपयोग करण्याची उत्कटता, सामाजिक, आर्थिक व राजकीय संस्थांत विकासास पोषक असा बदल करण्याची तयारी व विकासाकरिता खुले वातावरण या गोष्टी अत्यावश्यक असतात. पिंपरी चिंचवड शहरामध्ये उपलब्ध असलेल्या शैक्षणिक, कौशल्य विकास सुविधा इ. मुळे औद्योगिकीकरणामध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ होत आहे. पिंपरी चिंचवड शहरामधील औद्योगिकीकरणाचा आढावा खालीलप्रमाणे आहे.

तक्ता २.२ पिंपरी चिंचवड शहरामधील कारखान्यांची संख्या

अ. क्र.	तपशील	२०१९-२०	२०२०-२१	२०२१-२२
१	Red category कारखान्यांची संख्या	-	१८३	३१९
२	Orange category कारखान्यांची संख्या	-	१९५	६३३
३	Green category कारखान्यांची संख्या	-	९८३	९५०
	एकूण	-	१३६१	१९०२

(स्त्रोत: महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ, पुणे)

निष्कर्ष:

वरील तक्त्यावरून स्पष्ट होते की सन २०२०-२०२१ मध्ये कोरोना जागतिक महामारीच्या कारणास्तव ठप्प झालेले उद्योग पुनः पूर्व पदावर येत असून त्यात लक्षणीय वाढ होत आहे.

२.३ नागरी विकास :

शहरांचा आर्थिक विकास होत असताना शहरातील कार्बन उत्सर्जन कमी करण्याकडे लक्ष देणे, सक्षम सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था निर्माण करणे, रस्ते सुरक्षा आणि झोपडपट्ट्या निर्मूलन करणे, पर्यावरण, सांस्कृतिक आणि नैसर्गिक वारसा यांचे जतन करणे, शाश्वत विकासाच्या दृष्टीने पाऊले उचलणे यांचा समावेश नागरी विकास मध्ये आहे. शहराचा विकास साधत असताना पर्यावरणाशी समतोल राखणे आवश्यक असते. नागरी विकासाचा एकत्रित अभ्यास करताना शहरातील भौतिक सुविधांसोबतच शैक्षणिक, आरोग्य सुविधा इ. चा अभ्यास करणे आवश्यक ठरते.

२.३.१ वैद्यकीय सेवा :

सकल घरेलू उत्पन्नापैकी काही टक्के खर्च नागरिक आरोग्यसेवांवर करीत असतो. बदलत्या जीवनशैलीमुळे शारीरिक व्याधींचे प्रमाण वेगाने वाढते आहे त्यादृष्टीने पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेचे वैद्यकीय विभागामार्फत नागरिकांना रुग्णालये, प्रसूतीगृहे, इतर आरोग्यसेवा उदा. रक्तपेढी सेवा, रूग्णवाहिका सेवा उपलब्ध करून देण्यात येत आहे. पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेमधील वैद्यकीय केंद्रांचे वर्गीकरण खालीलप्रमाणे आहे,

तक्ता: २.३ पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेमधील वैद्यकीय केंद्रांचे वर्गीकरण

तपशील	२०१९-२०	२०२०-२१	२०२१-२२
रुग्णालये	८	१०	१०
प्रसूती गृह	७	८	८
रक्त पेढी	१	१	१
शवविच्छेदन केंद्र	१	१	१
कुटुंब कल्याण केंद्र	८	८	८

(स्रोत: वैद्यकीय विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

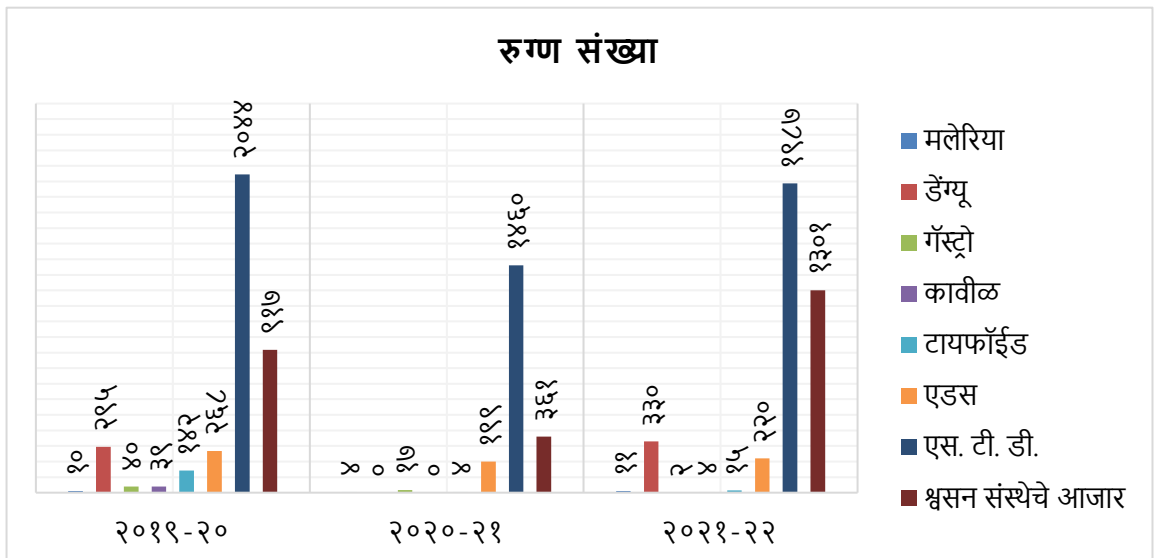
२.३.२ रुग्णांची माहिती :

धूळ, प्रदूषण, साथीचे आजार, अशुद्ध पाणी इ. मुळे विविध आजार उद्भवतात. महानगरपालिकेच्या वैद्यकीय विभागामार्फत नागरिकांचे आरोग्य समृद्ध राहण्याकरीता विविध उपाययोजना राबवल्या जातात. विविध रोगांच्या वर्गीकरणानुसार शहरात मागील तीन वर्षांत आढळलेले रुग्ण खालीलप्रमाणे आहेत.

तक्ता २.४ रोगांच्या वाहकानुसार शहरात आढळलेले रुग्ण

वाहक	रोगांचे नाव	२०१९-२०	२०२०-२१	२०२१-२२
डास	मलेरिया	१०	४	११
	डेंग्यू	२९५	०	३३०
पाणी	गॅस्ट्रो	४०	१७	२
	कावीळ	३९	०	४
	टायफॉईड	१४२	४	१५
शारीरिक संबंध	एडस	२६८	१९९	२२०
	एस. टी. डी.	२०४४	१४६०	१९८७
हवा	श्वसन संस्थेचे आजार	९१७	३६१	१३०१

(स्रोत: वैद्यकीय विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

निष्कर्ष:

वरील तक्त्यानुसार असे आढळून येते कि २०२१-२२ मध्ये पिंपरी चिंचवड शहरात कोरोना जागतिक महामारीमुळे श्वसनसंस्थेच्या आजाराच्या रुग्णसंख्येत तसेच डासांमुळे होणाऱ्या आजारांच्या रुग्णसंख्येत वाढ दिसून येत आहे.

२.३.३ शैक्षणिक सुविधा :

शिक्षण सर्वांच्या उज्वल भविष्यासाठी एक आवश्यक साधन आहे. शिक्षणाची सुविधा सामाजिक आणि वैयक्तिकरित्या सर्वांसाठी महत्वाची आहे. पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्रामध्ये उत्तम दर्जाच्या शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध आहेत. विविध नामांकित संस्थांच्या शाळा, महाविद्यालये, कौशल्य विकास अभ्यासक्रम इत्यादी सुविधा असून महानगरपालिके मार्फत देखील दर्जेदार शैक्षणिक सुविधा पुरवल्या जातात. त्यामध्ये शिशुगट ते पदव्युत्तर शिक्षण उपलब्ध आहे. महानगरपालिकेने अद्ययावत असे विज्ञान केंद्राची देखील निर्मिती केलेली आहे. महानगरपालिकेच्या प्राथमिक व माध्यमिक शाळांची माहिती खालील प्रमाणे,

तक्ता २.५ मनपाच्या प्राथमिक शाळा व विद्यार्थी संख्या

शैक्षणिक सुविधा	वर्ष	एकूण
शाळांची संख्या	२०१९-२०	१०५
	२०२०-२१	१०५
	२०२१- २२	१०५
विद्यार्थी संख्या	२०१९-२०	३९३७४
	२०२०-२१	३९४८३
	२०२१- २२	३९६३०

(स्त्रोत: प्राथमिक शिक्षण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

निष्कर्ष:

वरील तक्त्यानुसार, महानगरपालिकेतर्फे पुरवण्यात येणाऱ्या दर्जेदार शैक्षणिक सुविधांमुळे २०२१-२२ मध्ये पिंपरी चिंचवड शहरातील महानगरपालिकेमार्फत चालविल्या जाणाऱ्या शाळांमधील विद्यार्थी संख्येत वाढ दिसून येत आहे.

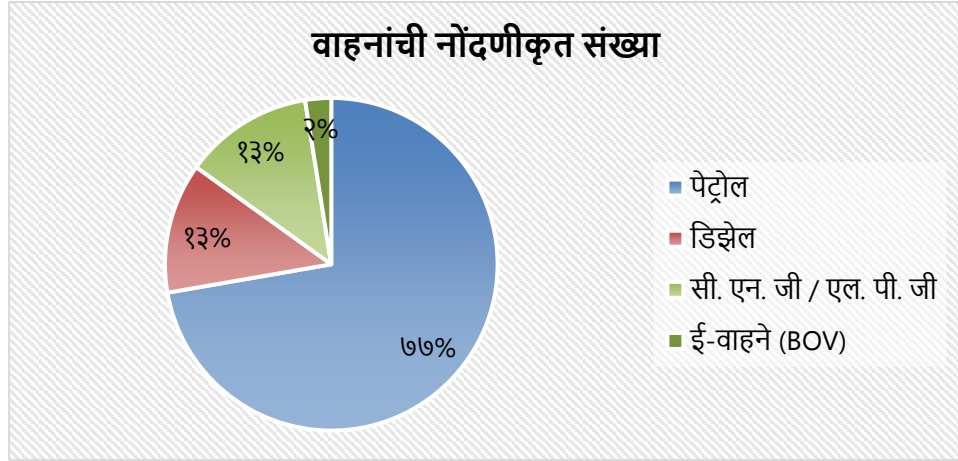
२.३.४ परिवहन :-

पिंपरी चिंचवड शहरामध्ये उपलब्ध असणाऱ्या विविध सुविधांमुळे तसेच औद्योगिकीकरण इ. मुळे शहराची लोकसंख्या तसेच शहरातील वाहनांच्या संख्येमध्ये देखील वाढ होत आहे. शहरामध्ये नोंदणीकृत होत असणाऱ्या विविध इंधन प्रकारच्या जसे की पेट्रोल, डीझेल, सी.एन.जी., ई-वाहने इ. वाहनांचा समावेश आहे. या वाहनांचा आढावा खालील प्रमाणे,

तक्ता: २.६ इंधन प्रकारानुसार वाहनांची नोंदणीकृत संख्या

अ. क्र.	इंधन प्रकार	वाहनांची नोंदणीकृत संख्या			गेल्या ३ वर्षातील एकूण नोंदणीकृत वाहनांची संख्या
		२०१९-२०२०	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२	
१	पेट्रोल	११३८६६	७२५३४	७२१७४	२५८५७४
२	डिझेल	२२०४३	१०४५३	१२८१०	४५३०६
३	सी. एन. जी / एल. पी. जी	१६५८५	१२७९४	१५५२८	४४९०७
४	ई-वाहने (BOV)	६९३	१४३२	६९०८	९०३३
	एकूण	१५३१८७	९७२१३	१०७४२०	३५७८२०

(स्त्रोत: प्रादेशिक परिवहन कार्यालय, पिंपरी चिंचवड)

तक्ता: २.७ वाहनांचे वर्गीकरण (नवीन वाहने)

वाहनांचे प्रकार	वाहनांचे वर्गीकरण		
	२०१९-२०	२०२०-२१	२०२१-२२
दुचाकी	१०२८५९	६१४२५	६१६४३
तीनचाकी	६२८	४७८	८८३
ऑटोरिक्षा	६२५९	१९८४	२१५८
कार जीप	२९३३६	२६१८८	३२२८०
बस	१२६०	७३	७३
ट्रक	७५४०	४३३७	७२३७
इतर	५३१०	२५१६	२७७२
एकूण	१५३१९२	९७००१	१०७०४६

(स्त्रोत: प्रादेशिक परिवहन कार्यालय, पिंपरी चिंचवड)

निष्कर्ष:

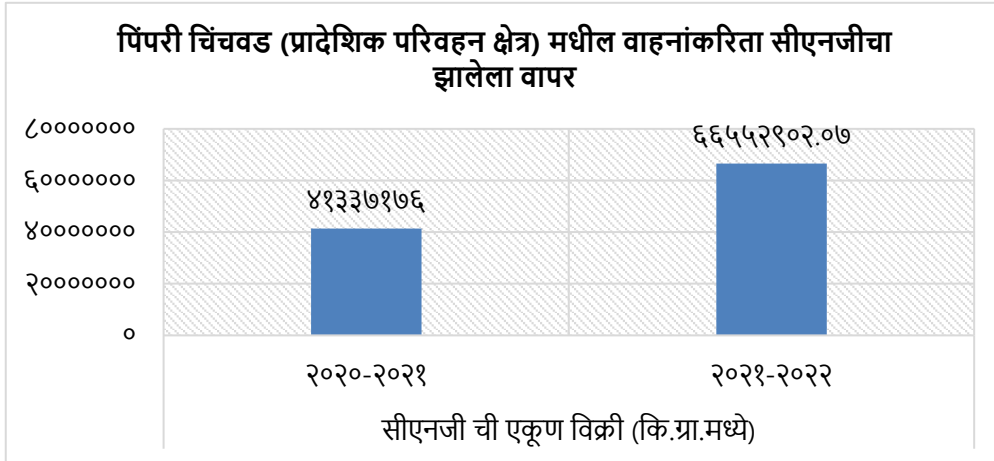
वरील तक्त्यानुसार असे आढळून येते की, कोविड १९ च्या जागतिक महामारीच्या काळात कमी झालेली वाहन नोंदणी पुन्हा पुर्ववत होत आहे. गेल्या तीन वर्षात नोंदणीकृत झालेल्या वाहनांच्या आकडेवारीवरून असे दिसते की, पेट्रोल इंधनावर चालणाऱ्या वाहनांची संख्या सर्वाधिक (७२%) असून ई-वाहनांची संख्या केवळ (२%) आहे. मात्र सन २०२१-२२ मध्ये मागील वर्षाच्या तुलनेत मोठ्या प्रमाणात ई-वाहन वापरण्यावर नागरिकांनी भर दिला असून ही अतिशय स्वागतार्ह बाब आहे. वाढत जाणाऱ्या वाहनसंख्येचा शहरातील रस्ते वाहतुकीवर विपरीत परिणाम होऊन वाहतूक कोंडीसारख्या समस्यांमध्ये वाढ होऊ शकते.

२.३.५ मागील दोन वर्षांमध्ये नागरिकांमार्फत झालेला सी.एन.जी. इंधनाचा वापर :

तक्ता: २.८ पिंपरी चिंचवड (प्रादेशिक परिवहन क्षेत्र) मधील वाहनांकरिता सीएनजीचा झालेला वापर

अनुक्रम	सीएनजी ची एकूण विक्री (कि.ग्रा.मध्ये)	
	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२
०१	४१३३७१७६	६६५५२९०२.०७

(स्रोत: महाराष्ट्र नॅचरल गॅस लि., पुणे)

निकर्ष:

सन २०२०-२१ च्या तुलनेत वाहनांसाठीच्या सी.एन.जी. गॅस वापरामध्ये सुमारे ४०% हून अधिकची वाढ दिसून येत आहे. याचा शहरातील वायू पर्यावरणावर सकारात्मक परिणाम होण्याची शक्यता आहे.

२.३.६ घनकचरा :

सध्या संकलित करण्यात येणारा घनकचरा पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेमार्फत मोशी कचरा डेपो येथील SLF-I व SLF-II येथील भू-भरण क्षेत्रात आणून कचऱ्याची शास्त्रीय विल्हेवाट लावली जाते.

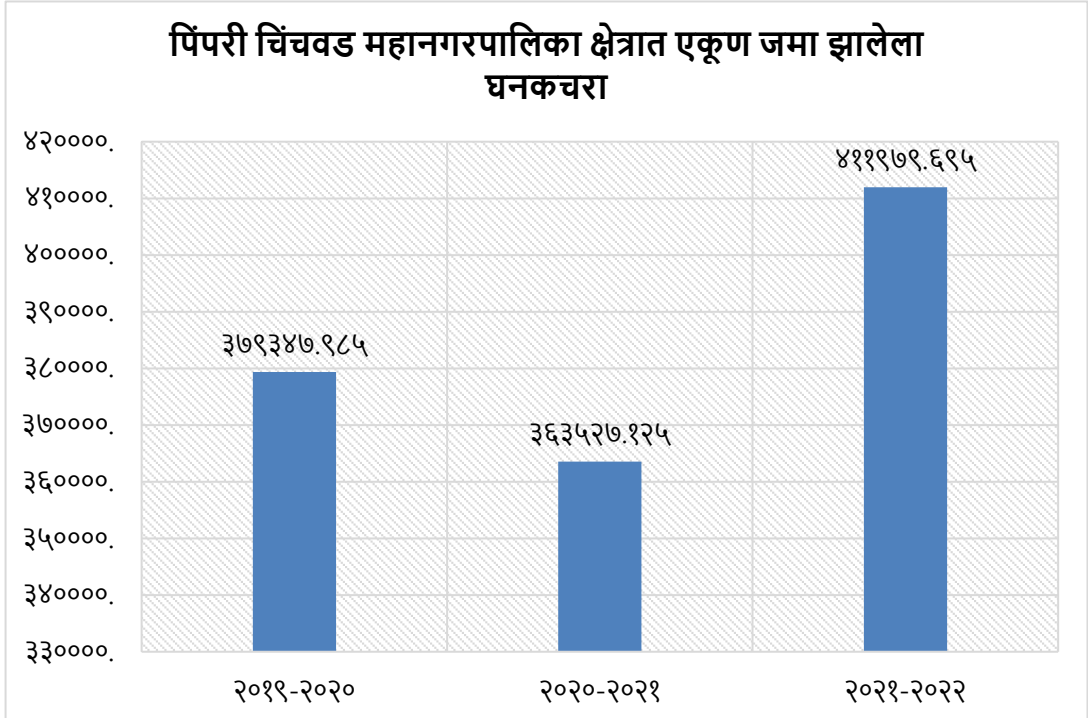
२.३.७. कचरा निर्मिती :

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका परिसरातील मागील तीन वर्षांचा घनकचरा संकलनांचा आढावा खालीलप्रमाणे:

तक्ता: २.९ कचरा निर्मिती अहवाल (मे. टन. मध्ये)

अ क्र.	तपशील	२०१९ - २०२०	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२
०१	प्रतिवर्षी गोळा होणारा घनकचरा (एकूण)	३,७९,३४७.९८५	३,६३,५२७.१२५	४,११,९७९.६९५
०२	प्रतिदिन गोळा होणारा घनकचरा (सरासरी)	१०३९.३१०	९९५.९६४	१,१२८.३३८

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

२.३.७ कचरा वाहतूक व्यवस्था :

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या आरोग्य विभामार्फत शहरातील सर्व विभागांमधून घनकचरा गोळा केला जातो. घनकचऱ्यासाठी कंटेनर व कचरा वाहतुकीकरिता वापरात असलेल्या कचरा गाड्यांची माहितीचा मागील तीन वर्षांचा आढावा खालील प्रमाणे,

तक्ता: २.१० घनकचरा वाहतुकीकरीता वापरण्यात येणाऱ्या वाहनांची माहिती

वाहन प्रकार	खाजगी वाहन संख्या		
	२०१९ - २०२०	२०२० - २०२१	२०२१ - २०२२
छोटा हत्ती /बोलेरो /टाटा एसीई / पीआयजिओ /मॅझिमो	२०८	२५३	२९०
डंपर प्लेसर	०३	०६	०५
टिपर (हॉपर)	०	०८	२१
कॉम्पॅक्टर	८५	६३	७४
घंटागाडी (बंदिस्त)	१६५	२८	२७
गार्डन ट्रक	०	०२	०१
टिपर	०८	०१	०३
एकूण कचरा वाहने	४६९	३६१	४२१

(स्रोत: आरोग्य विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

महानगरपालिका प्रशासनामार्फत डंपर, प्लेसर, घंटागाडी, कॉम्पॅक्टर इ. ४२१ विविध वाहनांद्वारे शहराच्या प्रत्येक भागातून घनकचरा संकलित केला जातो.

२.३.९ हवामान :

अ. तापमान :

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्राचे सन २०२१-२२ मधील वार्षिक सरासरी तापमान २४.५ अंश सेल्सियस असून मे महिन्यामध्ये तापमान सर्वाधिक म्हणजेच सरासरी ३६ अंश सेल्सियस असते. तसेच जानेवारी हा थंड महिना असून सरासरी तापमान ११ अंश सेल्सियस असते. पिंपरी चिंचवड शहराचा मागील ३ वर्षातील तापमानाचा आढावा खालील प्रमाणे,

तक्ता: २.११ पिंपरी चिंचवड शहरातील सर्वात जास्त व सर्वात कमी तापमान

अ.क्र.	वर्ष	किमान	कमाल
१	२०१९-२०	१० °C	३९ °C
२	२०२०-२१	११ °C	३८ °C
३	२०२१-२२	१३ °C	३६ °C

(स्रोत: भारतीय हवामान विभाग, पुणे)

ब. पर्जन्यमान :

पिंपरी चिंचवड शहरामध्ये सरासरी पाऊस हा सुमारे ७०० मिमी असून जुलै महिन्यामध्ये सर्वाधिक पाऊस पडतो. शहरात पडणारा पाऊस व त्याचे होणारे परिणाम सुद्धा प्रत्येक भागात वेगवेगळे असतात. शहरात असलेल्या पाण्याची उपलब्धता हि शहराला पाणीपुरवठा करणाऱ्या जलस्रोतांच्या परिसरात होणाऱ्या पर्जन्यावर अवलंबून असते.

तक्ता: २.१२ पिंपरी चिंचवड शहरातील सर्वात जास्त व सर्वात कमी पर्जन्यमान

अ.क्र.	वर्ष	किमान	कमाल
१	२०१९-२०	०.९	३७६.९
२	२०२०-२१	१.९	३६३.८
३	२०२१-२२	१.३	३५८.०

(स्त्रोत: भारतीय हवामान विभाग, पुणे)

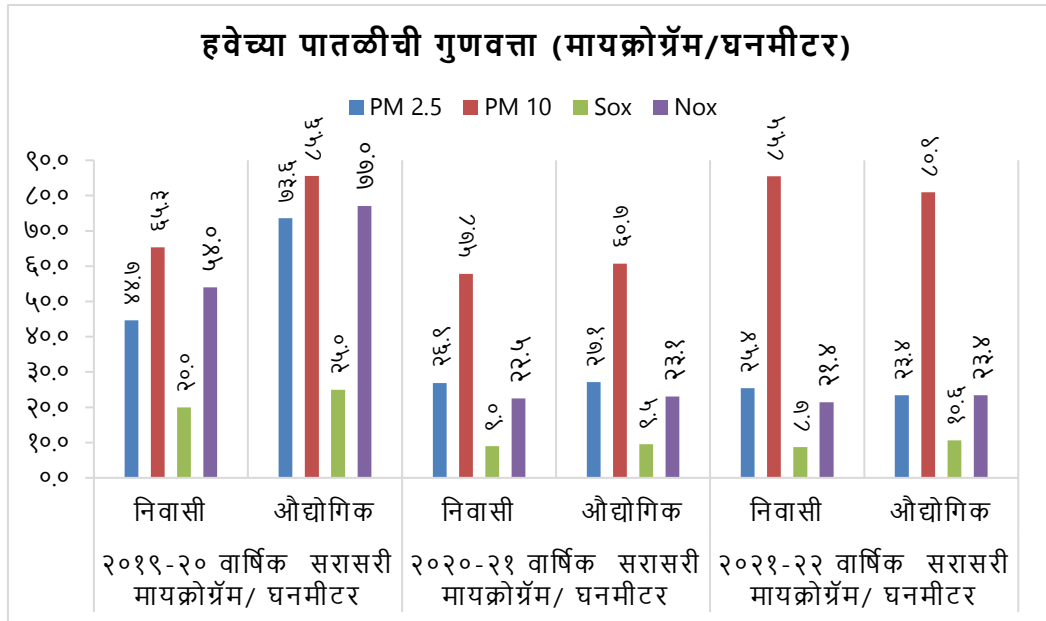
२.३.१० हवेची गुणवत्ता :

हवेतील प्रदूषणाचा परिणाम मानवी जीवनाबरोबरच वनस्पती आणि इतर जीवसृष्टीवर होतो. निरनिराळ्या आकारमानाचे धुलीकण हवेत मिसळून तरंगतात व कालांतराने खाली बसतात. वाऱ्यामुळे जमिनीवरील लहान लहान धुलीकण हे हवेत मिसळतात. सूक्ष्म धुलीकणांचे हवेतील प्रमाण वाढते. मागील तीन वर्षांचा मनपा परिसरातील हवेच्या गुणवत्तेचा आढावा खालील प्रमाणे,

तक्ता: २.१३ मागील ३ वर्षांची हवेची गुणवत्ता

अ. क्र	तपशील	२०१९-२० वार्षिक सरासरी मायक्रोग्रॅम/ घनमीटर		२०२०-२१ वार्षिक सरासरी मायक्रोग्रॅम/ घनमीटर		२०२१-२२ वार्षिक सरासरी मायक्रोग्रॅम/ घनमीटर	
		निवासी	औद्योगिक	निवासी	औद्योगिक	निवासी	औद्योगिक
१	PM 2.5	४४.६५	७३.५७	२६.९०	२७.१०	२५.४	२३.४
२	PM 10	६५.३०	८५.५९	५७.८०	६०.७१	८५.५	८०.९
३	Sox	२०	२५	९.०	९.५	८.७	१०.६
४	Nox	५४	७७	२२.५	२३.१	२१.४	२३.४

(स्त्रोत: पर्यावरण अभियांत्रिकी विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

निष्कर्ष:

वरील तक्त्यावरून असे लक्षात येते की सन २०२१-२२ मध्ये PM 10 धूलिकणांमध्ये वाढ झाल्याचे दिसून येत आहे.

२.३.११ ध्वनी :

ध्वनी प्रदूषण म्हणजे कोणत्याही प्रकारचे अनावश्यक आवाज, ज्यामुळे मानव आणि प्राण्यांना समस्या निर्माण होतात. वाहतुकी दरम्यान निर्माण होणारा आवाज हे त्याचे प्रमुख कारण आहे. लोकसंख्या आणि विकासाबरोबरच रहदारी आणि वाहनांची संख्याही वाढत आहे, त्यामुळे वाहतुकीदरम्यान ध्वनी प्रदूषणही वाढू लागले आहे. केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने निश्चित केलेली विविध क्षेत्रांतील ध्वनीची मर्यादा खालीलप्रमाणे आहे.

तक्ता: २.१४ ध्वनी प्रदूषण (नियमन व नियंत्रण)

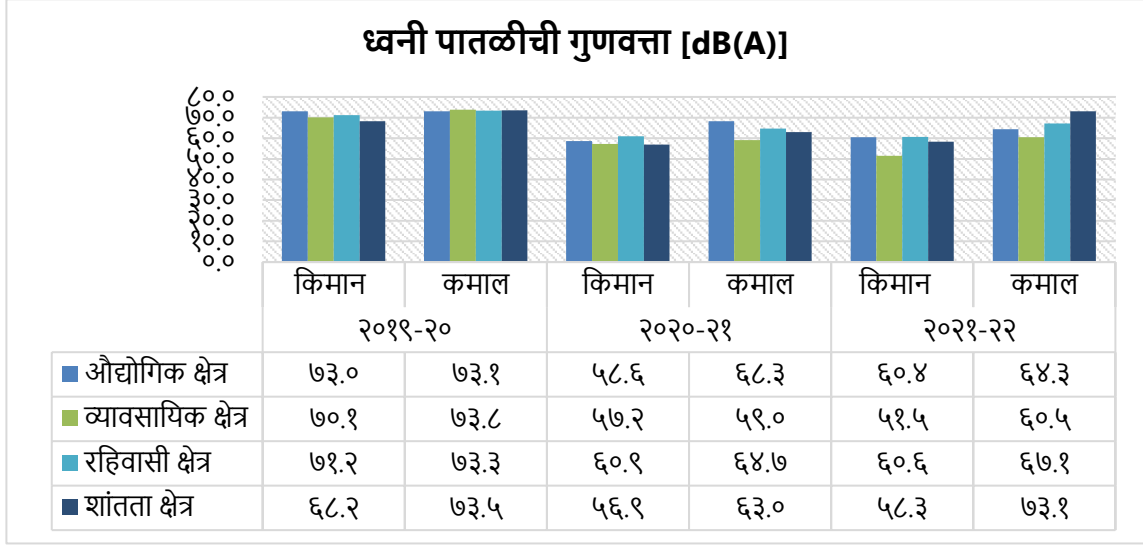
ठिकाण	क्षेत्र वर्गवारी	मर्यादा dB(A)Leq.	
		दिवसा सकाळी ६ ते रात्री १०	रात्री १० ते सकाळी ६
(अ)	औद्योगिक क्षेत्र (Industrial)	७५	७०
(ब)	व्यावसायिक क्षेत्र (Commercial)	६५	५५
(क)	निवासी क्षेत्र (Residential)	५५	४५
(ड)	शांतता क्षेत्र (Silent)	५०	४०

पिंपरी चिंचवड शहरातील मागील ३ वर्षातील विविध क्षेत्रांतील ध्वनी पातळी खालील प्रमाणे,

तक्ता: २.१५ विविध क्षेत्रांतील ध्वनी पातळी

अ. क्र.	२०१९-२०		२०२०-२१		२०२१-२२	
	किमान	कमाल	किमान	कमाल	किमान	कमाल
तपशील						
औद्योगिक क्षेत्र	७३	७३.१	५८.६०	६८.३०	६०.४	६४.३
व्यावसायिक क्षेत्र	७०.१	७३.८	५७.२	५९.०	५१.५	६०.५
रहिवासी क्षेत्र	७१.२	७३.३	६०.९०	६४.७०	६०.६	६७.१
शांतता क्षेत्र	६८.२	७३.५	५६.९०	६३.०	५८.३	७३.१

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

निष्कर्ष:

वरील तक्त्यावरून स्पष्ट होते की सन २०२१-२०२२ मध्ये शांतता क्षेत्र तसेच रहिवासी क्षेत्रामध्ये ध्वनी पातळी ही निर्धारित पातळीपेक्षा अधिक आहे.

२.३.१२ जल :

पाणी अमूल्य अशी नैसर्गिक साधनसंपत्ती आहे. पाण्याशिवाय अन्नधान्याचे उत्पादन होऊ शकत नाही व अन्नाशिवाय मानवासह कोणताही सजिव जगू शकत नाही.

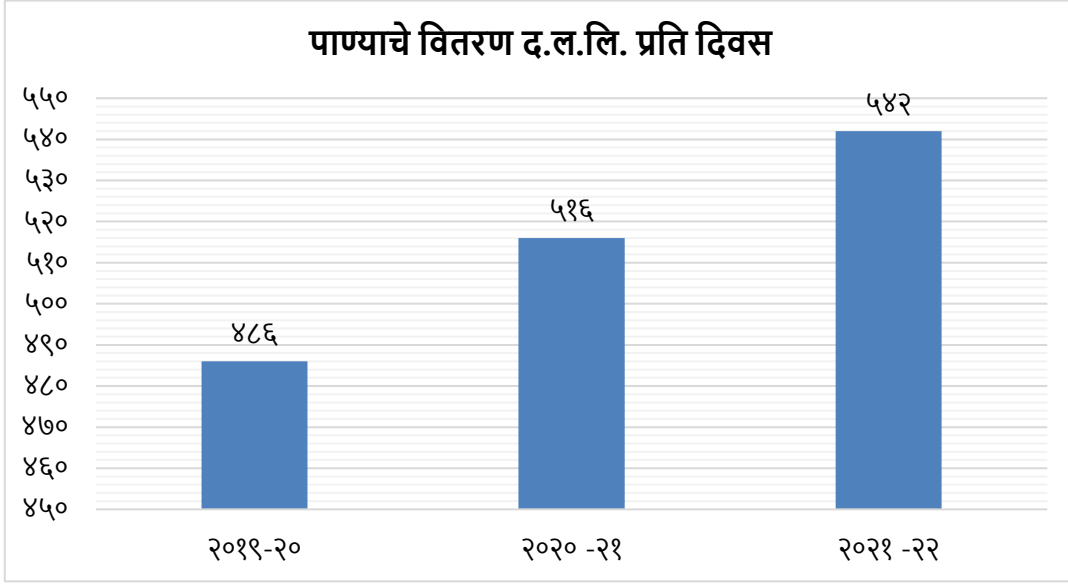
अ. पाणी पुरवठा :

दैनंदिन विविध कामांसाठी पाणी ही मूलभूत गरज आहे. पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेमार्फत घरगुती, वाणिज्यिक तसेच औद्योगिक वापरासाठी पाणी पुरवठा केला जातो, त्याचा मागील तीन वर्षांचा आढावा खालीलप्रमाणे:

तक्ता: २.१६ पाण्याचे वितरण

अ. क्र	तपशील	२०१९-२०	२०२०-२१	२०२१-२२
१	पाण्याचे वितरण द.ल.लि. प्रती दिवस	पिं.चिं.मनपा + MIDC ४६६+२०=४८६ द.ल.लि.	पिं.चिं.मनपा + MIDC ४९६+२०=५१६ द.ल.लि.	पिं.चिं.मनपा + MIDC ५०७+३५=५४२ द.ल.लि.

(स्रोत: पाणीपुरवठा विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

निष्कर्ष:

वरील तक्त्यावरून स्पष्ट होते की सन २०२१-२०२२ मध्ये पाणी पुरवठ्यामध्ये वाढ होताना दिसते. शहराचा विस्तार व वाढती लोकसंख्या इ. मुळे पाण्याच्या मागणी मध्ये वाढ होऊ शकते.

ब. मैलापाणी शुद्धीकरण :

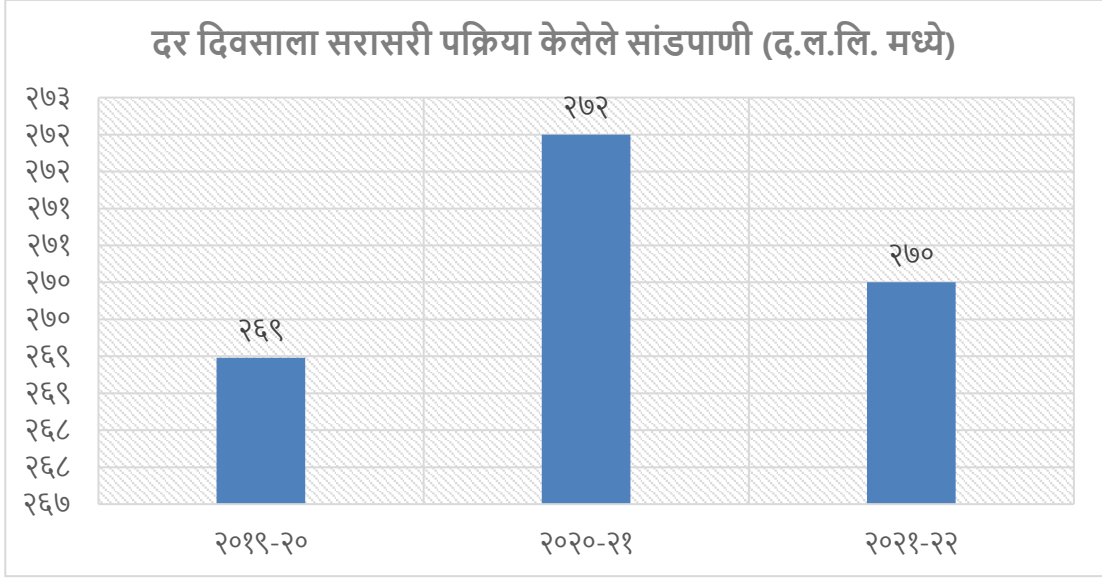
सध्याच्या वाढत्या विकासाच्या काळात पाण्याचे नियोजन करणे अतिशय आवश्यक आहे. त्यासाठी महानगरपालिकेतर्फे सांडपाण्याचे संकलन करून त्यावर मैलाशुद्धीकरण प्रकल्पात प्रक्रिया करण्यात येत आहे, जेणेकरून नैसर्गिक जलस्रोतांवर होणारा विपरीत परिणाम कमी होऊन पाणी प्रदूषणात घट होईल.

महानगरपालिकेच्या विविध मैलाशुद्धीकरण प्रकल्पांमधुन प्रतिदिन सरासरी ३५३ द.ल.लि.मैलापाण्यावर प्रक्रिया करण्याची क्षमता आहे, त्या अनुषंगाने सरासरी २६० ते २८० द.ल.लि. मैलापाण्यावर दररोज प्रक्रिया केली जाते.

तक्ता: २.१७ प्रति दिवशी प्रक्रिया केलेल्या पाण्याचा अहवाल (द.ल.लि.)

अ. क्र.	तपशील	२०१९-२०	२०२०-२१	२०२१-२२
१	दर दिवसाला सरासरी प्रक्रिया केलेले सांडपाणी (द.ल.लि. मध्ये)	२६८.९८	२७२.००	२७०.००

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

२.३.१३ हरित पर्यावरण :

जल व वनसंपत्ती हे निसर्गचक्राचे आधार आहेत. त्यांचे संरक्षण व संवर्धन करणे गरजेचे आहे. त्या संपत्तीचे संवर्धन झाले तर वाढत्या प्रदूषणातही पर्यावरण संतुलनावर नियंत्रण ठेवणे शक्य होईल.

अ. उद्याने :

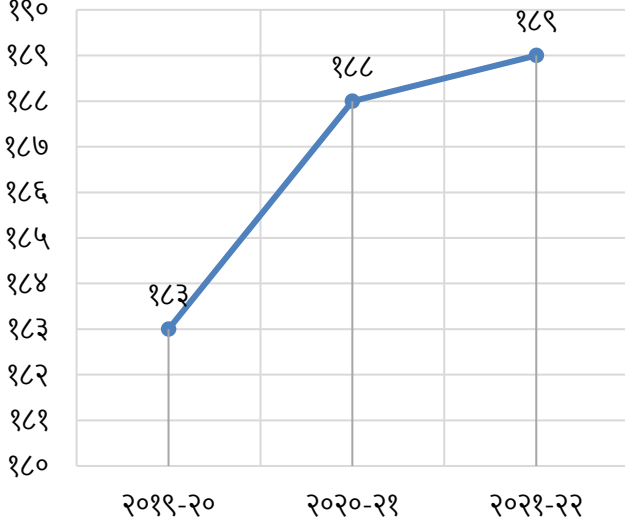
शहरातील नागरिकांकरिता विविध उद्यानांची निर्मिती करणे व शहरातील वृक्ष संवर्धन करण्यासाठी पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेचा उद्यान विभाग कार्यरत आहे. उद्यान विभागाने दिलेल्या माहितीनुसार सन २०२१-२२ मध्ये १,१२,६७६ एवढे वृक्षरोपण करण्यात आले आहे. उद्यानांची माहिती खालील प्रमाणे आहे.

तक्ता: २.१८ उद्यानांची माहिती

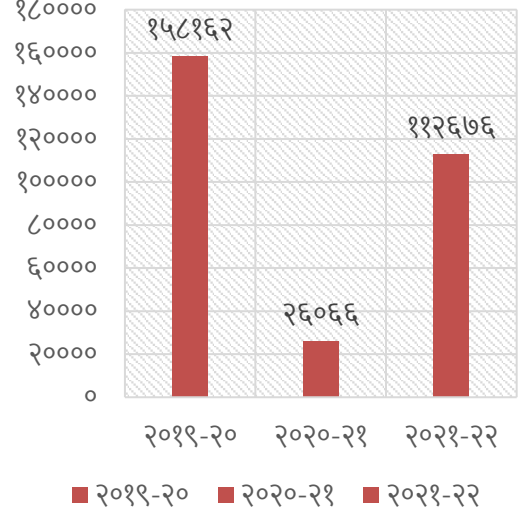
अ. क्र.	तपशील	२०१९-२०	२०२०-२१	२०२१-२२
१	एकूण विकसित उद्याने	१८३	१८८	१८९
२	वृक्षारोपण संख्या	१,५८,१६२	२६,०६६	१,१२,६७६
३	उद्यानांचे क्षेत्रफळ	१७६.६२ हेक्टर	१८१.९५ हेक्टर	१८७.०५ हेक्टर

(स्त्रोत: उद्यान विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

एकूण विकसित उद्याने

वृक्षारोपण संख्या

निष्कर्ष:

वरील तक्त्यांवरून असे दिसून येते की उद्यानांची संख्या तसेच उद्यानाखालील क्षेत्रफळ वाढवण्यासाठी पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका प्रयत्नशील आहे.

प्रकरण ३: शहराचा परिचय

महाराष्ट्राचे पहिले मुख्यमंत्री यशवंतराव चव्हाण यांच्या दूरदृष्टीतून पुणे शहराच्या जवळ पिंपरी- चिंचवड येथे औद्योगिक वसाहत विकसित झाली. पिंपरी-चिंचवड या औद्योगिक नगरीचे शिल्पकार म्हणून आण्णासाहेब मगर ओळखले जातात. या उद्योगांमुळे पोटापाण्यासाठी राज्यातूनच नव्हे तर देशभरातून पिंपरी, चिंचवड, भोसरी, आकुर्डी या परिसरात लोक येऊ लागले. पिंपरी, चिंचवड, आकुर्डी, भोसरी या चार ग्रामपंचायतीचे क्षेत्र एकत्र करून ४ मार्च १९७० ला पिंपरी - चिंचवड नगरपालिकेची स्थापना करण्यात आली.

शहराच्या वाढीचा वेग कित्येक पटींनी वाढल्याने अवघ्या १२ वर्षांत नगरपालिकेचे महानगरपालिकेत रुपांतर झाले. ११ ऑक्टोबर १९८२ ला शहराचा नियोजनबद्ध विकास सुनिश्चित करण्यासाठी पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेची स्थापना झाली, महानगरपालिकेचे मुख्यालय पिंपरी येथे आहे. मोठमोठ्या उद्योगांमुळे कररूपाने मिळणाऱ्या भरघोस उत्पन्नामुळे आशिया खंडातील सर्वांत श्रीमंत महानगरपालिका म्हणून पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेने नावलौकिक मिळविला.

डॉ. श्री. घारे हे पहिले लोकनियुक्त नगराध्यक्ष होते. हरनाम सिंग हे महानगरपालिकेचे पहिले आयुक्त व प्रशासक होते. पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेची पहिली सार्वत्रिक निवडणूक सन १९८६ मध्ये झाली. सन १९८६ च्या निवडणुकीनंतर ज्ञानेश्वर लांडगे यांना पिंपरी चिंचवडचे पहिले महापौर होण्याचा मान मिळाला.

३.१ स्वावलंबी व परिपूर्ण शहर :

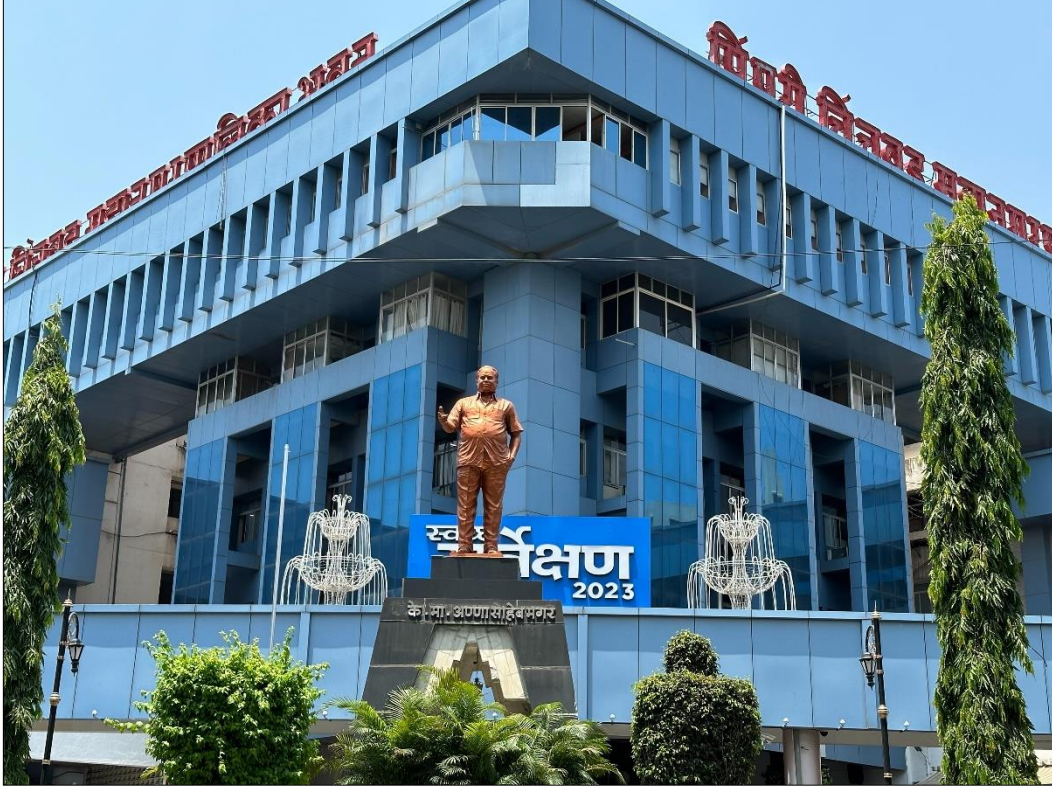
सुरवातीच्या काळात पुणे शहरावर बऱ्याच गोष्टी अवलंबून होत्या. नंतरच्या काळात स्वतंत्र बस स्थानक, स्वतंत्र न्यायालय, स्वतंत्र तहसील कार्यालय, कृषी उत्पन्न बाजार समितीचा बाजार, माध्यमांची, वृत्तपत्रांची स्वतंत्र कार्यालये, अशा अनेक बाबी शहरासाठी उपलब्ध झाल्या. याचबरोबर अनेक बाबी नव्याने निर्माण होत आहेत. या सर्वांचा परिणाम शहराच्या विकासावर नक्कीच होतो आहे. शहरातील रस्त्यांच्या बाजूला तसेच सार्वजनिक ठिकाणी मोठ्या प्रमाणात वृक्षारोपण करण्यात आले आहे. ही झाडी, हिरवळ सौंदर्य खुलवणारी आहे. तसेच शहराला बेस्ट सिटीचा सन्मानही प्राप्त झाला आहे. एकंदरीत शहराची वैशिष्ट्ये, शहराचा विकासाचा वेग पाहता, पिंपरी चिंचवड हे देशातील एक समृद्ध, संपन्न, उत्तम शहर ठरावे अशीच शहराची वाटचाल सुरू आहे.

३.२ शहराची रूपरेखा :

सन १९८६ च्या निवडणुकीनंतर पवना नदीच्या पलिकडील भाग म्हणजेच सांगवी, पिंपळे गुरव, पिंपळे सौदागर, पिंपळे निलख, रहाटणी, काळेवाडी, थेरगाव आणि वाकड या गावांचा पिंपरी-चिंचवड महानगरपालिकेत समावेश झाला. महानगरपालिकेची ११ सप्टेंबर १९९७ मध्ये पुन्हा हद्दवाढ झाली आणि तळवडे, चिखली, मोशी, डुडुळगाव, चोविसावाडी, वडमुखवाडी, च-होली, दिधी, बोपखेल, दापोडी, मामुर्डी, किवळे, रावेत, पुनवळे आदी गावे पालिकेत आली. मध्येच बेटासारखे उरलेले ताथवडे गावही २००९ मध्ये महानगरपालिकेत समाविष्ट झाले. पिंपरी चिंचवड शहरात सामाविष्ट झालेली एकूण २२ गावे आकुर्डी, किवळे, च-होली, चिखली, चिंचवड, तळवडे, ताथवडे, थेरगाव, दापोडी, दिधी, निगडी, पिंपरी, पिंपळे गुरव, पुनावळे, बोपखेल, भोसरी, मामुर्डी, मोशी, रावेत, वाकड, सांगवी, डुडूळगाव हे आहेत.

पुण्याचे उपनगर ही ओळख पुसून काढत या शहराने स्वतःचे वेगळी ओळख निर्माण केली आहे. शहरालगत हिंजवडी येथे झालेल्या 'आयटी हबने' शहराच्या विकासाला आणखीच गतिमान केले. औद्योगिक शहराचे

रुपांतर आता निवासी शहरात होऊ लागले आहे. उद्योग-व्यापाराबरोबरच शिक्षण, कला, संस्कृती अशा सर्वच बाबतीत शहराची समृद्धी वाढत आहे. आंतरराष्ट्रीय दर्जाची स्मार्ट सिटी होण्याच्या दिशेने शहराची वाटचाल सुरू आहे.

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका

तक्ता ३.१ पिंपरी चिंचवड शहर महानगरपालिकेबद्दल भौतिक माहिती

खंड	आशिया
देश	भारत
राज्य	महाराष्ट्र
राज्याची राजधानी	मुंबई
स्थळ	मुंबई पासून १५० कि. मी.
क्षेत्रफळ	१८१ चौ.कि. मी.
स्थानिक वेळ	+५.३० जी. एम. टी.
समुद्र सपाटी पासून उंची (सरासरी)	५३० मी.
स्थानिक भाषा	मराठी
महानगरपालिकेचा स्थापना दिवस	११ ऑक्टोबर १९८२

(स्त्रोत: माहिती तंत्रज्ञान विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ३.२ पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्राची थोडक्यात माहिती

कर्मचारी (पिं.चिं.म.न.पा.)	७६९७
शिक्षण मंडळ	१३७५
वार्षिक अर्थसंकल्प (सन २०२२-२०२३)	५६०० कोटी
अंतर्गत व मुख्य रस्त्यांची लांबी	६३३ कि.मी.
शहरातील कारखाने	२९६९
झोपडपट्टीतील लोकसंख्या	१४७८१०
पालिकेच्या रुग्णालयांची संख्या	९
महानगरपालिकेच्या दवाखान्याची संख्या	८
महानगरपालिकेच्या शाळेची संख्या	१०५
खाजगी शाळेची संख्या	५२४
पालिकेच्या शाळेतील विद्यार्थी संख्या	३९६३०
शहरातील सार्वजनिक उद्याने	१८९
सध्या: स्थितीतील पाणीपुरवठा	५४२ द.ल.लि.
प्रति माणशी होणारा (सरासरी) पाणी पुरवठा	१६५ लि.
मल: शुद्धीकरण प्रकल्प क्षमता	३५३ द.ल.लि.
लोकसंख्या (२०११ च्या जनगणनेप्रमाणे)	१७,२९,३५९
सद्यस्थितीतील लोकसंख्या (अंदाजित)	३०,००,०००
साक्षरतेचे प्रमाण (२०११ च्या जनगणनेप्रमाणे)	९०.९०%

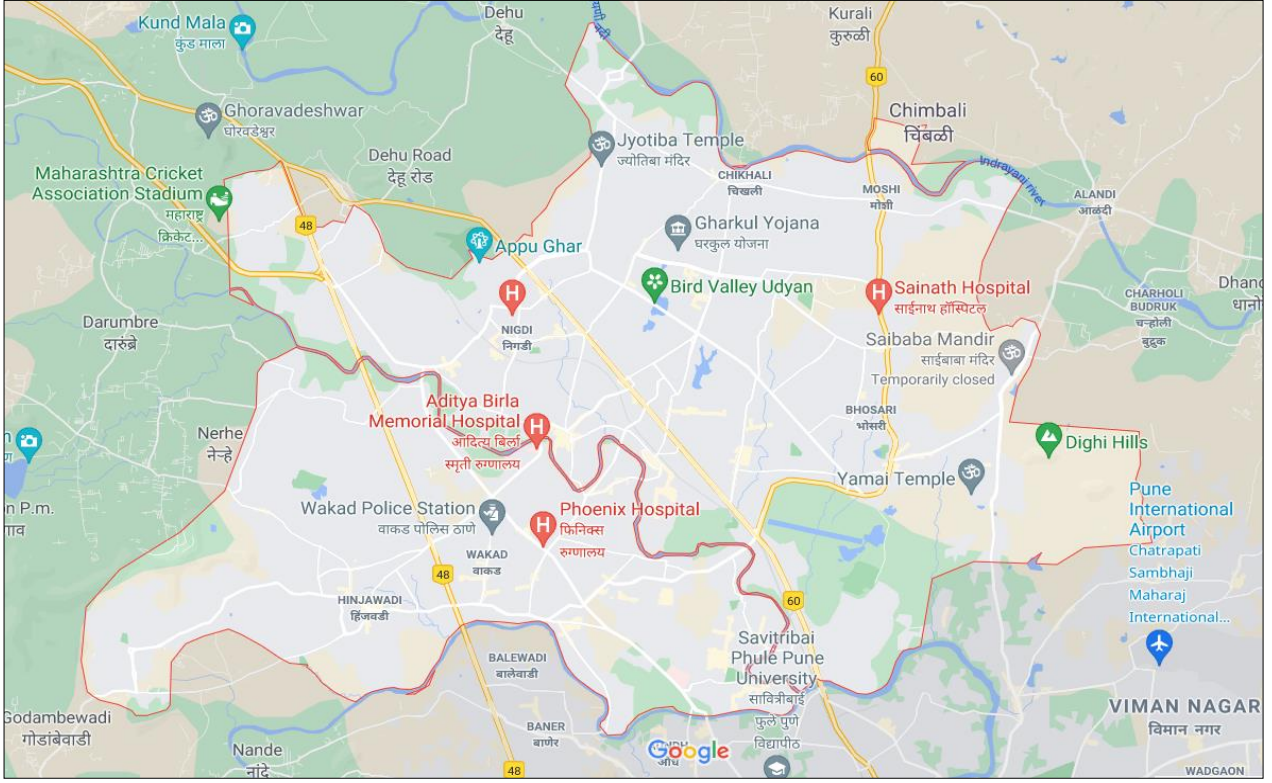
(स्त्रोत: माहिती तंत्रज्ञान विभाग व शिक्षण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

३.३ भौगोलिक रचना :

भारताची आर्थिक राजधानी मुंबईपासून १५० किमी अंतरावर आणि पुणे शहराच्या केंद्रापासून १५ किमी अंतरावर असलेले, पिंपरी चिंचवड शहर १८१ चौरस किलोमीटर क्षेत्रात पसरलेले आहे. पुणे शहराच्या उत्तर-पश्चिम दिशेला असलेले, पिंपरी चिंचवड शहर हे पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेद्वारे नियंत्रित केले जाते.

आशियातील सर्वात मोठे औद्योगिक केंद्र म्हणून ओळखले जाणारे पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्र हे मुळात पिंपरी, चिंचवड, निगडी, आकुर्डी, रावते, भोसरी, पुनावळे आणि सांगवी यासह अनेक लहान गावांचा समूह आहे. सन २०११ च्या जनगणनेनुसार १७ लाखांहून अधिक असलेली लोकसंख्या ही सन २०२५ पर्यंत ३० लाखांपर्यंत वाढण्याचा अंदाज आहे. यामुळे अनेक पायाभूत सुविधांवर ताण येण्याची शक्यता असल्याने उपलब्ध संसाधनांचे व पुरवण्यात येणाऱ्या पायाभूत सुविधांचे प्रभावी नियोजन व अंबलबजावणी करणे आवश्यक आहे.

शहराच्या उत्तरेकडे जगद्गुरू संत श्री तुकाराम महाराज यांची जन्मभूमी देहूनगरी असून पूर्वेकडे संतश्रेष्ठ श्री ज्ञानेश्वर माउलींच्या पदस्पर्शाने पावन झालेल्या आळंदीपर्यंत विस्तारलेले आहे. तर दक्षिणेकडे पुणे महानगरपालिका क्षेत्र आहे. शहराच्या उत्तरेकडे इंद्रायणी नदी तर दक्षिणेकडे मुळा नदी वाहत असून शहराच्या मध्यभागातून पवना नदी वाहते. महानगरपालिका क्षेत्र हे १८° ३७' ४०" ते १८° ७१' ५५" उत्तर अक्षांश ते ७३° ४८' ४७" ते ७३° ९०' ६१" पूर्व रेखांश एवढे विस्तारलेले आहे.

पिंपरी चिंचवड शहराचे भौगोलिक स्थान

३.४ रस्ते :

पिंपरी चिंचवड शहरातील मुख्य रस्ते व अंतर्गत रस्त्यांचे जाळे, खड्डेमुक्त रस्ते व उत्तम सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था हे पिंपरी चिंचवड शहराचे सर्वात मोठे वैशिष्ट्य आहे. वाहतूक सुरळीत राखण्यासाठी निर्माण केलेले उड्डाणपूल, रस्त्यातील ग्रेड सेपरेटर, त्यामधील सुशोभीकरण बघून प्रवासी सुखावतात.

पिंपरी चिंचवड महामार्ग

शहरात बीआरटीएस रस्ते व अन्य रस्ते यामुळे वाहतूक सुलभ आणि सुसह्य झाली आहे. बीआरटीएस रस्त्यामध्ये दापोडी ते निगडी, नाशिक फाटा ते वाकड, औंध ते रावेत, काळेवाडी फाटा ते देहू आळंदी, दिधी ते आळंदी, वाकड मार्गे जाणारा बाह्यवळण मार्ग, प्राधिकरण ते भोसरी स्पाईन रोड. इ. पैकी अनेक मार्ग हे ६१ मीटर इतके रुंद आहेत. त्यामुळे शहराच्या सौंदर्यात भर घालण्याबरोबरच शहराची जीवनवाहिनी ठरण्याचे काम या मोठ्या रस्त्यांनी केले आहे. याचबरोबर नाशिक रस्ता निगडी ते भोसरी रस्ता असे अनेक रस्तेही महत्त्वाचे आहेत. या मुख्य रस्त्याबरोबरच अंतर्गत रस्तेही तितकेच पूरक आणि महत्त्वाचे आहेत. या रस्त्यांवर अनेक ठिकाणी पूल आहेत.

कासारवाडी येथील म्हणजेच नाशिक फाट्याचा हा पूल शहराचा लौकिक वाढवत आहे. हा दुमजली पूल असून पूलाचे वैशिष्ट्य म्हणजे एकाच वेळी नदी, रेल्वे मार्ग, महामार्ग पार करतो. यावरची विद्युत रोषणाई रात्रीच्या वेळी खूपच आकर्षक दिसते, तसेच औंध-रावेत मार्गावरील पवना नदीवरील बास्केट ब्रिज खूपच सुंदर आहे. भोसरी, एम्पायर इस्टेट, पिंपरी, चापेकर चौक व शहरात अनेक ठिकाणी साधारण एक ते दोन किलोमीटर लांबीचे पूल आहेत.

भारतरत्न श्री. जे.आर.डी. टाटा उड्डाण पूल

रावेत पूल

३.५ रेल्वे :

पिंपरी चिंचवड शहर हे पिंपरी रेल्वे स्थानक, चिंचवड रेल्वे स्थानक आणि आकुर्डी रेल्वे स्थानकाद्वारे भारतीय रेल्वेच्या जाळ्याशी जोडले गेले आहे. पुणे लोणावळा उपनगरीय ट्रेनही पिंपरी चिंचवड शहरातून जाते. शहरात दापोडी, कासारवाडी, पिंपरी, चिंचवड व आकुर्डी अशी रेल्वे स्थानके आहेत.

३.६ मेट्रो :

मेट्रो हा नागरी सार्वजनिक जलद परिवहन रेल्वे प्रकल्प महाराष्ट्र राज्यातील पुणे व पिंपरी चिंचवड या जुळ्या शहरांची वाहतूक समस्या सोडवण्यासाठी राबवण्यात येत आहे. प्रथम चरणामध्ये पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका भवन ते स्वारगेट असा मार्ग निश्चित करण्यात आला आहे. ६ मार्च २०२२ रोजी पुणे मेट्रोच्या वनाज ते गरवारे महाविद्यालय या १२ किमी मार्गाचे उद्घाटन करण्यात आले तसेच वनाज ते रामवाडी आणि पिंपरी ते स्वारगेट मार्गिकेचे काम पूर्ण झाले असून, मेट्रो मार्ग सुरू झालेला आहे.

पुणे मेट्रो, पिंपरी चिंचवड मुख्यालय स्टेशन

३.७ हवाई वाहतूक :

भारताच्या महाराष्ट्र राज्यातील पुणे येथील विमानतळ हे प्रवासी वाहतूक व वायुसेनेचा एक वाहतूक तळ आहे. ह्यास लोहगाव विमानतळ असेही म्हणतात. हा विमानतळ पुणे शहराच्या ईशान्येस अंदाजे १० किमी अंतरावर स्थित आहे तसेच पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्रात सध्या पुणे विमानतळाद्वारे हवाई मार्गाशी जोडलेले आहेत.

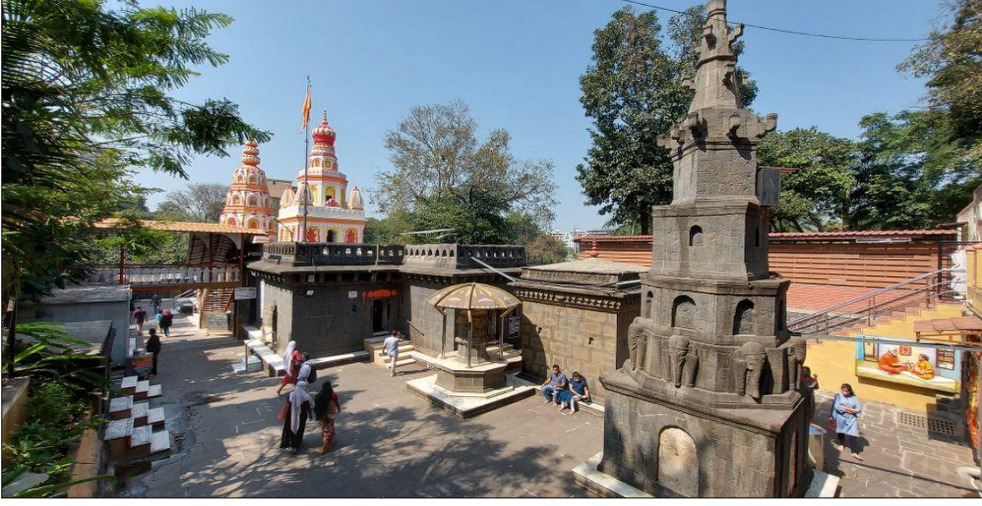

पुणे विमानतळ

३.८ इतिहास व ऐतिहासिक वास्तु :

पिंपरी चिंचवड हे उद्योगांचे नगर म्हणून नावारुपास आले असले तरी हे केवळ उद्योगनगर नसून या शहराला ऐतिहासिक पार्श्वभूमी आहे. महासाधू मोरया गोसावी यांचे समाधीस्थान म्हणून हे शहर नावारुपास आलेले आहे. पिंपरी चिंचवड ही क्रांतिकारक चापेकर बंधू यांची जन्मभूमी आहे. भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यासाठी

क्रांतिकारक घडविणा-या राष्ट्रीय पाठशाळेचे गाव आणि सुमारे दोन हजार वर्षापूर्वीच्या प्रसिद्ध असलेल्या राजा भोजांच्या राजधानीचे हे शहर आहे.

मोरया गोसावी मंदिर, चिंचवड

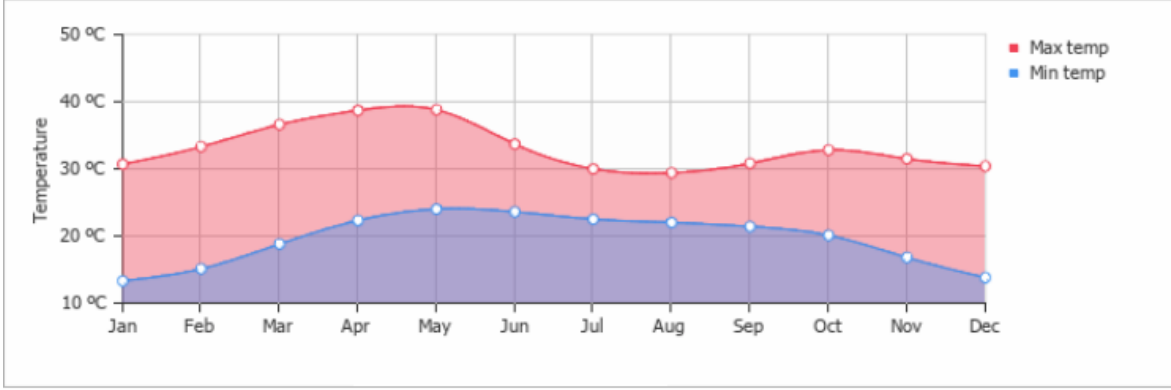
पिंपरी चिंचवड शहरातील एक महत्त्वाचे गाव म्हणजे 'भोसरी' भोसरीचे खरे नाव भोजापुरी. भोजापुरी ही राजा भोज यांची राजधानी. भोजापुरी या नावाचा अपभ्रंश भोसावरी व त्यानंतर भोसरी असा झाला म्हणून या गावाला भोसरी म्हणून ओळखले जाते. तसेच राजा भोजच्या राजधानीपासून तीन किलोमीटर अंतरावर त्यांच्या दरबारी नाचणा-या कळवतनीची वसाहत होती. त्याला कळवतनीचा महाल असे म्हणत. या कळवतनीच्या महालासमोर एक मंदिर असून त्याला कळवतनीचे मंदिर म्हणून ओळखले जाते.

चापेकर चौक, चिंचवडगाव

३.८ तापमान :

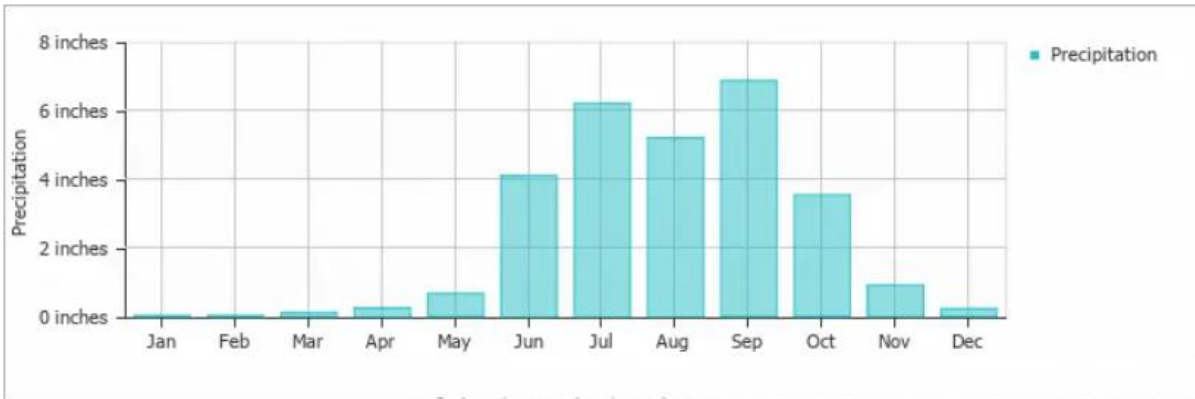
पिंपरी चिंचवड शहराचे तापमान उन्हाळ्यामध्ये सरासरी ४० ते ४२ अंशापर्यंत पोहचले आहे. कधी काळी पिंपरी चिंचवड शहर हे जैवविविधतेच्यादृष्टीने संपन्न शहर होते. मात्र, वाढते शहरीकरण, वृक्षतोड, खालावलेली भूजल पातळी, सिमेंट रस्ते, जल आणि वायू प्रदूषण या सर्व कारणांमुळे तापमान वाढ होत आहे, असे पर्यावरण तज्ज्ञ व भूजल वैज्ञानिकांचे मत आहे. येथील तापमान विश्लेषण खालीलप्रमाणे आहे.

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्राचे वार्षिक सरासरी तापमान २० अंश सेल्सियस हून कमी असून मे २०२२ या महिन्यामध्ये सर्वाधिक ४०.७ अंश सेल्सियस तापमानाची नोंद झालेली आहे. तसेच जानेवारी हा थंडीचा महिना असून जानेवारी २०२३ या महिन्यामध्ये सर्वात कमी १४.३ अंश सेल्सियस इतक्या तापमानाची नोंद झालेली आहे.

३.९ पर्जन्यमान :

पिंपरी चिंचवड शहरातील वार्षिक पर्जन्यमान सरासरी १०६ सेंटीमीटर इतके आहे. येथील पर्जन्यमानाचे विश्लेषण खालीलप्रमाणे,

पिंपरी चिंचवड शहर परिसरात सर्वसाधारणपणे पावसाळा ऋतू जून ते सप्टेंबर या कालावधी मध्ये असून सन २०२२-२३ मध्ये एकूण वार्षिक पाऊस ४२ इंच (१०६३.७ मिमी) झाला आहे. तसेच जुलै २०२२ या महिन्यामध्ये मध्ये सर्वाधिक १९.६ इंच (४९७.२ मिमी) पावसाची नोंद झाली आहे.

प्रकरण ४: शहर वाढीला चालना देणारे घटक (D-Driving Forces)

शहरवाढीला चालना देणारे घटक हे प्रामुख्याने मानवनिर्मित असतात. शहरीकरण (शहरवाढ) म्हणजे शहराच्या लोकसंख्येची व त्याच्या क्षेत्राची वाढ होणे होय. औद्योगिकीकरण व ग्रामीण भागाकडून शहराकडे होणारे लोकांचे स्थलांतर यांच्यामुळे शहरीकरणास चालना मिळते. एखाद्या प्रदेशात उद्योगांचा विकास आणि केंद्रीकरण होणे हा नागरीकरणाला सहाय्य करणारा घटक आहे. शहर आर्थिक उलाढालींचे प्रमुख केंद्र बनत असल्यामुळे त्यांची वाढ कशी होते हे जाणून घेणे आणि वाढ शाश्वत राहिल हे सुनिश्चित करणे महत्त्वाचे आहे.

उद्योगधंद्यांच्या वाढीमुळे रोजगाराच्या आशेने आजूबाजूच्या प्रदेशातील लोक पिंपरी चिंचवड शहराकडे आकर्षित होत आहेत. प्रशस्त रस्ते, टोलेजंग इमारती, नागरी सोयीसुविधा या सर्वांमुळे अल्पावधीतच नावारूपाला आलेले एक सुंदर शहर म्हणजे पिंपरी चिंचवड होय. शहरवाढीला चालना देणारे घटक हे प्रामुख्याने लोकसंख्यावाढ, आर्थिक वाढ, औद्योगिक वाढ, भौगोलिक वाढ हे आहेत.

४.१ लोकसंख्या वाढ :

पिंपरी चिंचवड शहराच्या लोकसंख्येमध्ये वाढ होण्याचे मुख्य कारण म्हणजे शैक्षणिक सुविधा व औद्योगिक क्षेत्र विकासातून नोकरी, व्यवसाय व शिक्षणासाठी देशभरातून येणाऱ्या लोकांची संख्या मोठी आहे. स्थलांतरित लोकसंख्या हे शहरीकरणाचे महत्त्वाचे कारण आहे. लोकसंख्येच्या वाढीमुळे अनेक प्रश्न निर्माण झाले आहेत, अनेक बेरोजगार शहराकडे स्थलांतरित होत आहेत. ग्रामीण भागातील मोठा जनसमुदाय रोजगार, शिक्षण, आरोग्य इ. कारणामुळे शहरांकडे स्थलांतरित होत आहेत. परिणामी शहराचा आकार दिवसेंदिवस वाढत चालला आहे. लोकसंख्या वाढीची कारणे खालीलप्रमाणे आहेत,

अ. वाहतूक व दळणवळणाच्या सुविधा :

शहराची वाढ, विकास व विस्तार तिथल्या वाहतूक व दळणवळण व्यवस्थेवर अवलंबून असते. ग्रामीण भाग व शहर यांच्यातील अंतर कमी करणारा हा अत्यंत महत्त्वाचा घटक आहे. वाढलेले रस्त्यांचे जाळे, वाहतुकीची सहज व्यवस्था, प्रवासाची विविध माध्यमे इ. कारणामुळे पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या आजूबाजूच्या ग्रामीण जनतेला शहर जवळचे वाटू लागले आहे. दळणवळणाच्या साधनांमुळे व्यापार व व्यवसायाचे प्रमाण वाढते. परिणामी शहरीकरणाच्या प्रक्रियेला आपोआप गती मिळते.

ब. शहरांचे वाढते आकर्षण :

शहरात सहजपणे उपलब्ध होणाऱ्या विविध सुखसोयी ग्रामीण भागातील जनसमुदायाला आकर्षित करण्यात कारणीभूत ठरत आहे. आरोग्य, मनोरंजन, शिक्षण, व्यापार, हॉटेल्स इ. घटकांमुळे शहराचे आकर्षण वाढत आहे. परिणामी शहराची लोकसंख्या वाढत आहे व शहराचा विस्तार होत आहे. विद्यार्थी, शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी वर्ग, औद्योगिक कामगार इ. तसेच या घटकांना विविध सुविधा व व्यवस्था पुरविणारा व्यावसायिक वर्ग शहरांकडे स्थलांतरित होत आहे.

सन २०११ च्या जनगणना आकडेवारी नुसार पिंपरी चिंचवड शहराची लोकसंख्या सुमारे १७,२९,३५९ पेक्षा अधिक होती. शहराची सध्याची अंदाजे लोकसंख्या ३० लाखांहून अधिक असू शकते.

४.२ पायाभूत सुविधा :

शहराच्या विकासासाठी आवश्यक असणाऱ्या मूलभूत घटकांना पायाभूत सुविधा म्हणतात. पायाभूत सुविधा शहराच्या आर्थिक व सामाजिक विकासामध्ये महत्त्वाची भूमिका बजावतात. पायाभूत म्हणजेच मूलभूत सुविधा आणि सेवा, दळणवळण, वीज पुरवठा, वाहतूक व्यवस्था, शहर नियोजन, हवाई आणि जल वाहतूक, सार्वजनिक वाहतूक यंत्रणा, दळणवळणाची साधने (पोस्ट, दूरध्वनी, भ्रमणध्वनी, इंटरनेट सुविधा) यांचा पायाभूत सुविधांमध्ये समावेश असतो.

पायाभूत सुविधा जितक्या कार्यक्षम असतील तेवढी उद्योग व सेवा क्षेत्रातील गुंतवणूक शहरात वाढते आणि परिणामी शहराच्या महसूलात वाढ होते. मागील वर्षाचा आढावा घेता हे लक्षात येते की मागील आर्थिक वर्षात (२०२१-२२) मध्ये गतवर्षीच्या तुलनेत सुमारे १०.३५% अधिक वाहनांची नोंद झाली आहे. याचा ताण शहरातील रस्ते वाहतुकीवर होऊन वाहतूक कोंडी सारख्या समस्यांमध्ये वाढ होऊ शकते. परिणामी, शहरातील वायुपर्यावरणावर विपरीत परिणाम होऊ शकतो. तसेच ध्वनि प्रदूषणाची समस्या निर्माण होऊन नागरिकांच्या आरोग्यावर परिणाम होऊ शकतो. तसेच वाढत्या लोकसंख्येमुळे पाण्याच्या मागणी मध्ये वाढ होत असून त्यामुळे शहरातील पाणीपुरवठा सुविधेवर ताण येत आहे.

पायाभूत सुविधांमध्ये दुसरा महत्त्वाचा घटक म्हणजे ऊर्जा. सर्वसाधारणपणे ऊर्जेचा वापर विजेच्या स्वरूपात केला जातो. सामाजिक उत्तरदायित्वाच्या उद्देशाने अपारंपरिक ऊर्जा स्रोतांवर भर देत स्पर्धात्मक दरात वीजनिर्मिती व पुरवठा यावर शासनाने भर देणे अपेक्षित असते. औष्णिक, नवीकरणीय (पवन, सौर, जैविक, बायोगॅस, सागरी लाटा, भू-औष्णिक इ.), जलजन्य, नैसर्गिक वायुजन्य अशा विविध स्रोतांतून राज्यात वीजनिर्मिती केली जाते. ३१ मार्च २०१५ रोजी महाराष्ट्राची वीजनिर्मितीची स्थापित क्षमता (संबंधित वीजनिर्मिती प्रकल्पाची विद्युतनिर्मिती क्षमता) ही देशात सर्वाधिक होती. मागील आर्थिक वर्षात पि.चिं.म.न.पा. क्षेत्रातील नागरिकांचे वाहनांकरिता सी.एन.जी. गॅसच्या वापरामध्ये सुमारे ४०% वाढ दिसून येत आहे. याचा सकारात्मक परिणाम शहरातील वायुपर्यावरणावर होऊ शकतो.

४.३ शिक्षण :

विविध प्रकारच्या शैक्षणिक सुविधा पिंपरी चिंचवड शहरामध्ये उपलब्ध झाल्या आहे. आधुनिक शैक्षणिक अभ्यासक्रम, विविध शिक्षणसंस्था, शाळा, महाविद्यालये शहरात निर्माण झाली आहेत व होत आहेत. पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्रात सध्या २५ हून अधिक महाविद्यालये, ५२४ खाजगी तसेच १०५ महापालिकेच्या प्राथमिक व माध्यमिक शाळा आहेत. उच्च शिक्षणाकरिता मोठ्या प्रमाणात ग्रामीण भागातील विद्यार्थी पिंपरी चिंचवड शहराकडे स्थलांतरित होत आहेत.

प्राथमिक शाळा, पिंपळे गुरव

४.४ आरोग्य :

महानगरपालिकेमार्फत नागरिकांकरिता विविध आधुनिक व आवश्यक आरोग्य सुविधा माफक दरात पुरविल्या जातात. तसेच वाढत्या शहरीकरणामुळे शहरामध्ये अनेक अत्याधुनिक सुविधांनी सज्ज खासगी रुग्णालये, प्रसुतीगृहे व इतर आरोग्य सुविधा पुरवण्यात येत आहेत. महानगरपालिका क्षेत्रातील आधुनिक आरोग्य सुविधांमुळे शहराच्या आसपासच्या भागांमधून देखील नागरिक स्थलांतर करतात. महानगरपालिकेमार्फत पुरविण्यात येणाऱ्या आरोग्य सुविधांची माहिती पुढीलप्रमाणे आहे,

तक्ता ४.१ महानगरपालिकेच्या वैद्यकीय सेवा

अ. क्र.	वैद्यकीय सेवा	संख्या
१	सर्वसधारण रुग्णालय	०९
२	दवाखाने (बाह्य रुग्ण विभाग)	३१
३	प्रसुतीगृह	०८
४	एकूण खाटांची संख्या	१५८९
५	बाह्य रुग्ण	एकूण-१३०७१६१, दररोज-४३५७
६	आंतर रुग्ण	एकूण-५३१४४
७	झोपडपट्टीतील आरोग्य सेवा केंद्र	२०
८	कुटुंब नियोजन केंद्र	०८
९	लसीकरण केंद्र	३६

(स्रोत: वैद्यकीय विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

४.५ सांस्कृतिक व मनोरंजनाच्या सुविधा :

शहरात विविध निसर्गसौंदर्य लाभलेली स्थळे, विविध ऐतिहासिक वास्तू, मनोरंजनाच्या सोयी, उद्याने इ. विकसित झाली आहेत व होत आहेत. अशा पर्यटन व मनोरंजन स्थळांना भेटी देणाऱ्या देशी व परदेशी पर्यटकांची संख्या दिवसेंदिवस वाढत आहे. पर्यटकांना विविध सुविधा व सोयी उपलब्ध करून देणारे विविध व्यावसायिकदेखील या पर्यटनस्थळांकडे आकर्षित होत आहे. पर्यटन क्षेत्राच्या माध्यमातून निर्माण होणाऱ्या प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष रोजगारांच्या संधीमुळे शहराची आर्थिक वाढ होण्यास मदत होते .

अंकुशराव लांडगे नाट्यगृह

उत्तम प्रतीचे निखळ मनोरंजन हे व्यक्तीच्या शारीरिक व मानसिक स्वास्थास पोषक असते. वेगवेगळ्या वस्तुसंग्रहालयांना, प्राणिसंग्रहालयांना भेटी देण्याने

मनोरंजनाबरोबरच ज्ञानप्राप्तीही सहजगत्या घडते. शहरात उपलब्ध असणारी मनोरंजनाची साधनेदेखील शहराचा विस्तार व विकासाला कारणीभूत ठरत आहे. आपल्या अंगी असलेल्या कलागुणांना जोपासण्यासाठी व विकसित मनोरंजनाचा आनंद उपभोगण्यासाठी शहराकडे येणाऱ्या लोकांची संख्या वाढत आहे.

४.६ शैक्षणिक व सांस्कृतिक विकास :

शहरात ज्ञानप्रबोधिनीपासून डॉ. डी वाय पाटील विद्यापीठापर्यंत अनेक नामांकित शिक्षण संस्था आहेत. वैद्यकीय सेवेच्या बाबतीत यशवंतराव चव्हाण रुग्णालय, औंध कॅम्प येथील जिल्हा रुग्णालय अशी सरकारी रुग्णालय, तसेच लोकमान्य, बिल्डा, निरामय अशी अनेक खाजगी रुग्णालये शहरात आहेत. मनोरंजनाच्या बाबतीत सिटी प्राईड पिंपळे सौदागर, विशाल ई-स्केअर पिंपरी, आयनॉक्स आकुर्डी, कार्निवल मोशी, पीव्हीआर चिंचवड अशी अनेक मल्टिप्लेक्स चित्रपटगृहे आहेत. तसेच शहरात ४ नाट्यगृहे आहेत. प्रा. रामकृष्ण मोरे प्रेक्षागृह (चिंचवड), अंकुशराव लांडगे (सभागृह भोसरी), आचार्य अत्रे रंग मंदिर (संत तुकाराम नगर), निळू फुले रंगमंदिर (पिंपळे गुरव), या नाट्यगृहात अनेक सांस्कृतिक कार्यक्रम होत असतात. तसेच इतर ठिकाणीही सांस्कृतिक सभागृहांचे काम चालू आहे. शहरात अनेक सुंदर आकर्षक बागा आहेत.

यामध्ये वैशिष्ट्यपूर्ण असे दुर्गादेवी टेकडी उद्यान, संभाजीनगर येथील बर्ड व्हॅली, थेरगाव येथील बोट क्लब तसेच शहराचे सांस्कृतिक मानचिन्ह ठरलेले भक्ती-शक्ती शिल्प उद्यान, बहिणाबाई चौधरी प्राणी संग्रहालय अशी काही महत्त्वाची उद्याने आहेत.

शहराचे महत्त्वाचे सांस्कृतिक धार्मिक अधिष्ठान म्हणजे मोरया गोसावी मंदिर. या मंदिराची परंपरा फार मोठी आहे. अवघ्या महाराष्ट्राचे सांस्कृतिक आणि आध्यात्मिक वैभव ठरणारी देहू-आळंदी ही पुण्यक्षेत्रे ही पिंपरी चिंचवड शहरालगत आहेत, शहराच्या वाढ आणि भरभराटीसाठी या पुण्यक्षेत्रांचे सान्निध्य महत्त्वाचे ठरले आहे.

सुदर्शन चौक उद्यान

अशा आर्थिक, शैक्षणिक, आध्यात्मिक कारणांमुळे पिंपरी चिंचवड शहराकडे स्थलांतरीत होणाऱ्या लोकांची संख्या वाढत असून त्यामुळे शहराच्या लोकसंख्येमध्ये भर पडत आहे.

४.७ पिंपरी चिंचवड शहरातील काही महत्वपूर्ण सांस्कृतिक व ऐतिहासिक स्थळांची माहिती खालील प्रमाणे आहे :

४.७.१ भक्ती शक्ती चौक :

पिंपरी चिंचवड हे महाराष्ट्रातील एक ऐतिहासिक व सांस्कृतिक वारसा असलेले शहर असून अभंगरुपी अमृतवाणीने मराठी भाषा समृद्ध करणारे जगद्गुरू संत तुकाराम महाराज आणि शूरता, वीरता, पराक्रमाचे प्रतीक छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या पदस्पर्शाने पिंपरी चिंचवड नगरी पावन झालेली आहे. तुकोबारायांचे वास्तव्य इंद्रायणीकाठी देहूला, तर शिवरायांचे सुरवातीचे वास्तव्य पुण्यातील लाल महालात होते. शिवरायांनी

तुकोबारायांना भेटीचे निमंत्रण दिले व भेटीदरम्यान शिवरायांसोबत शस्त्रधारी मावळे म्हणजेच धारकरी आणि तुकोबारायांसमवेत दिंड्या पताका घेतलेले वारकरी अशा भेटीचे दृश्य होते.

"धारकरी आणि वारकरी" महाराष्ट्रातील दोन महान व्यक्तिमत्त्वांची भेट हे सामर्थ्य, एकता आणि अध्यात्मवाद यांचे अद्वितीय सादरीकरण दर्शवते. त्याच संकल्पनेवर भक्ती-शक्ती समूहशिल्पाची उभारणी केली असून याचे नाव "भक्ती शक्ती" प्रकल्प आहे जो भारतातील एकमेवाद्वितीय आहे. या शिल्पसमूहाची उंची वीस फूट आहे व शिल्पासाठी २२ टन ब्रॉँझचा वापर केला आहे. उद्यानात एका उंचवट्यावर कमलदलाच्या आकाराच्या

रचनेची सजावट हिरवळ आणि शोभिवंत फुलांनी करण्यात आलेली आहे व त्या मध्यभागीच शिल्पसमूह आहे.

भक्ती-शक्ती चौक पिंपरी-चिंचवडचे प्रवेशद्वार म्हणून ओळखला जात आहे तसेच तिथे जगतगुरु संत तुकाराम महाराज यांच्या पालखीचे स्वागत भक्ती शक्ती चौकात केले जाते आणि या भेटीला अनुसरून भक्ती शक्ती चौक पिंपरी चिंचवड शहरात प्रसिद्ध आहे. गेल्या काही वर्षांपूर्वी याच ठिकाणी शहरातील सर्वाधिक उंचीचा तिरंगा ध्वज फडकविण्यात आला आहे. त्यामुळे चौकाची शोभा वाढली आहे.

भक्ति शक्ति चौक, निगडी

४.७.२ दुर्गादेवी उद्यान :

दुर्गादेवी उद्यान ही या महानगरपालिकेसाठी प्रतिष्ठेची बाब आहे. ७५ हेक्टर क्षेत्रावर १,६०००० पेक्षा जास्त झाडे लावण्यात आली आहे. रेन ट्री सारख्या वनस्पती, पेलथोहोराम, फिकस, नीमग्लिरिसिडिया, सुरु, सिस्सू, कासीद, सुबाबुल इत्यादींची लागवड केली आहे. ३ एकरपेक्षा जास्त जमिनीवर लॉन व मनोरंजनाच्या उद्देशाने त्याची देखभाल करण्यात आली आहे. अलीकडेच या उद्यानाच्या जवळपास ९२ हेक्टर जमिनीवर ५९,८०५ झाडे लावण्यात आली आहेत. उद्यानातील धबधबा आणि तरंगणारे कारंजे या उद्यानाच्या नैसर्गिक सौंदर्यात भर घालतात.

दुर्गादेवी उद्यान, से.२३, निगडी

४.७.३ पिंपरी चिंचवड विज्ञान केंद्र :

पिंपरी चिंचवड विज्ञान केंद्राची स्थापना राष्ट्रीय विज्ञान संग्रहालये, सांस्कृतिक मंत्रालयाच्या अंतर्गत स्वायत्त संस्था, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या सक्रिय पाठिंब्याने करण्यात आली. केंद्राच्या माध्यमातून विज्ञान प्रदर्शने आणि विज्ञान शिक्षण कार्यक्रमांद्वारे या भागातील लोकांच्या ज्ञानपटलामध्ये वाढ करणे अपेक्षित आहे.

पिंपरी चिंचवड विज्ञान केंद्र

भारत सरकार आणि पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका यांच्या संयुक्त विद्यमाने सुमारे ४००० चौरस मीटर क्षेत्रफळात विज्ञान केंद्र उभारण्यात आलेले आहे. या विज्ञान केंद्रामध्ये तीन प्रदर्शन हॉल, एक तात्पुरता प्रदर्शन हॉल, एक फुलणारा घुमट तारांगण, विज्ञान डेमो स्टेशन परिसर, क्रियाकलाप कोपरा, वातानुकूलित सभागृह, 3D विज्ञान प्रदर्शन सुविधा, एक लायब्ररी कम कॉन्फरन्स हॉल इ. अत्याधुनिक सुविधा आहेत.

४.८ औद्योगिक वाढ :

औद्योगिक विकास व शहराचा विकास या दोन्ही बाबी एकमेकांशी निगडित आहे. कारण औद्योगिक विकासावरच शहराचा विकास अवलंबून आहे. त्याचप्रमाणे शहरातील मुबलक मनुष्यबळ, उद्योगासाठी लागणाऱ्या मूलभूत बाबी तसेच शहरातील वाहतूक व्यवस्था उद्योगांच्या वाढीस व विकासास पोषक असते. एकंदरच शहरीकरण उद्योगधंद्यांच्या भरभराटीच्या दृष्टीने महत्त्वाचे ठरत आहे.

पुणे शहरालगतचा औद्योगिक परिसर, अशीच पिंपरी-चिंचवडची सुरुवातीला ओळख होती. १९५४ पासून या परिसरात औद्योगिक विकासाला सुरुवात झाली. सुरुवातीला हिंदुस्तान एंटीबायोटेक्स व त्यानंतर सॅंडविक, एसकेएफ, बजाज अशा कंपन्या या परिसरात सुरू झाल्या. त्यानंतर एमआयडीसीने सुनियोजित औद्योगिक

वसाहतीची निर्मिती केली. त्यामुळे राष्ट्रीय-आंतरराष्ट्रीय असे अनेक मोठे उद्योग, कंपन्या शहरात सुरू झाल्या. याचबरोबर मोठ्या कंपन्यांवर आधारित शेकडो लघुउद्योग सुरू झाले. या सर्वांमुळे कामगार, तंत्रज्ञ व इतर सेवा देणारे लोक या परिसरात येऊ लागले.

तक्ता ४.२ पिंपरी चिंचवड शहरातील कारखान्यांची माहिती

अ.क्र.	तपशील	सांख्यिकी माहिती
१	Red category कारखान्यांची संख्या	३१९
२	Orange category कारखान्यांची संख्या	६३३
३	Green category कारखान्यांची संख्या	९५०
	पी.सी.एम.सी. मधील एकूण कारखान्यांची संख्या	१९०२

(स्त्रोत: महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ, महाराष्ट्र)

४.८.१ प्रदूषण (Pollution) :

शहरातील वाढलेली कारखानदारी व वाहतुकीमुळे हवेचे प्रदूषण वाढते तसेच सतत होणाऱ्या जंगलतोडीमुळे पर्यावरणाचे असंतुलन होते. याव्यतिरिक्त शहरात ध्वनी व जलप्रदूषणाचा देखील मोठा प्रश्न निर्माण होऊ शकतो.

४.८.२ भौगोलिक वाढ :

पिंपरी चिंचवड महापानगरलिकेत सन १९८६ नंतर सांगवी, पिंपळे गुरव, पिंपळे सौदागर, पिंपळे निलख, रहाटणी, काळेवाडी, थेरगाव आणि वाकड या गावांचा समावेश झाला. महानगरपालिकेची ११ सप्टेंबर १९९७ मध्ये पुन्हा हद्दवाढ झाली आणि तळवडे, चिखली, मोशी, डुडुळगाव, चोविसावाडी, वडमुखवाडी, च-होली, दिघी, बोपखेल, दापोडी, मामुर्डी, किवळे, रावेत, पुनवळे आदी गावे पालिकेत आली. मध्येच बेटासारखे उरलेले ताथवडे गावही पुढे २००९ मध्ये महानगरपालिकेत समाविष्ट झाले.

तक्ता ४.३ भौगोलिक माहिती

अ.क्र.	तपशील	माहिती
१	नगरपालिकेची स्थापना	४ मार्च १९७०
२	महानगरपालिकेची स्थापना	११ ऑक्टोबर १९८२
३	अक्षांश	१८° ३७' ४०" N
४	रेखांश	७३° ४८' ४७" E
५	क्षेत्रफळ	१८१ चौ.किमी.

(स्त्रोत: पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका, संडेतस्थळ)

वाढती लोकसंख्या व शहरीकरण या अनुषंगाने महानगरपालिकेची लोकसंख्या व क्षेत्रफळ वाढण्याची शक्यता नाकारता येत नाही त्यामुळे योग्य नियोजन व संसाधनांचा वापर करणे आवश्यक आहे.

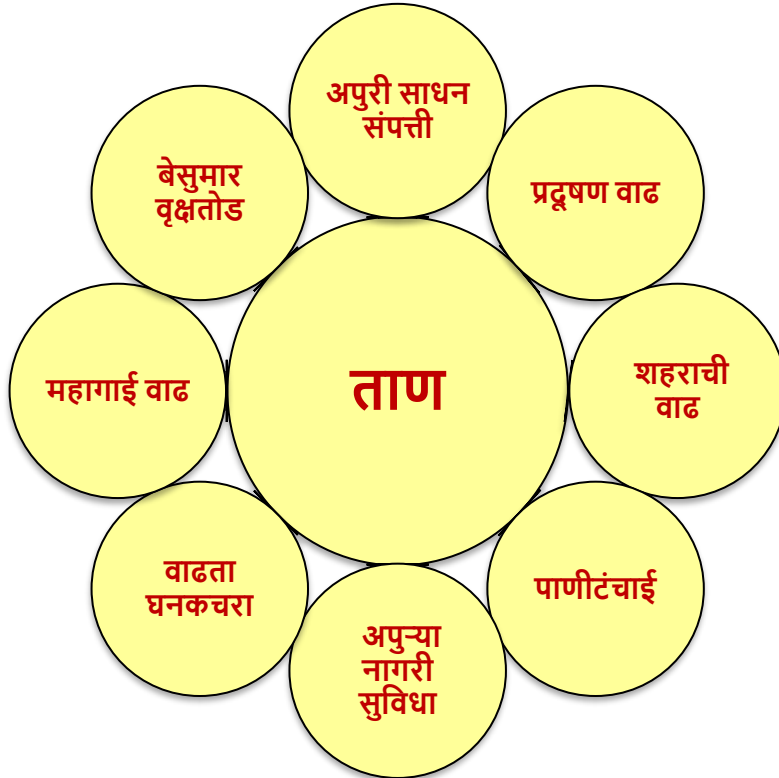

ज्ञानज्योती सावित्रीबाई फुले उद्यान येथील टाकाऊ पासून सुंदर कलाकृती

प्रकरण ५: ताण (P-Pressure)

शहरातील वाढती लोकसंख्या, उंचावलेले राहणीमान, औद्योगिकीकरण, क्षेत्रविस्तार, वाढत्या गरजा, आर्थिक विस्तार यांमुळे पर्यावरणावर ताण पडतो. शहराच्या आसपासच्या परिसरात वाढत्या औद्योगिकीकरणामुळे शहरातील नैसर्गिक साधनसंपत्तीवर देखील परिणाम होतो. उद्योगधंद्यांच्या वाढत्या संख्येचा परिणाम शहरातील पर्यावरणाच्या हवा, पाणी, ध्वनी या घटकांवर होतो व पर्यायाने त्यांचे अवमूल्यन होते.

शहर परिसरात वाढलेल्या अनेक छोट्या-मोठ्या कारखान्यांमुळे शहरात निर्माण होणाऱ्या कचऱ्यात भर पडते. या कचऱ्यामध्ये रासायनिक तसेच घनपदार्थांची संख्या देखील मोठ्या प्रमाणात आढळून येते. अशा प्रकारचा कचरा व त्यातील उत्सर्जित पदार्थ पाण्यात अथवा हवेत सोडले गेल्यास हवा तसेच पाण्याचे प्रदूषण होते. दूषित हवा व पाण्यामुळे प्राणी, पक्षी व वनस्पती इत्यादींच्या आरोग्यावर हानिकारक परिणाम होऊन जैवविविधतेचा समतोल बिघडतो. वाढत्या शहरीकरणामुळे शहरातील जमिनीच्या मागणीत वाढ झाली आहे. त्याचप्रमाणे वाढत्या लोकसंख्येस आवश्यक असणाऱ्या सोई-सुविधांमध्ये उदा. मोठी रुग्णालये, क्रीडा संकुले, हॉटेल्स, शॉपिंग मॉल्स इ. मध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ झाली आहे. पर्यावरणातील प्रमुख घटकांचा अभ्यास करण्यासाठी प्रामुख्याने प्रदूषण आणि मृदा अवमूल्यन यांची स्थिती जाणून घेणे आवश्यक असते.

५.१ नैसर्गिक साधनसंपत्तीवरील ताण :

पिंपरी चिंचवड शहराचा वाढता विस्तार लक्षात घेता शहराच्या चहुबाजूंनी होणारे शहरीकरण व वाढत्या नागरी वसाहतींमुळे शहराच्या पर्यावरणावर ताण निर्माण होत आहे. सुधारित राहणीमान, क्षेत्र विस्तार, औद्योगिकीकरण, पिंपरी चिंचवड शहरात उपलब्ध असणाऱ्या रोजगाराच्या संधी, विविध शैक्षणिक संस्था व

विद्यापीठे, आय.टी.क्षेत्र (माहिती तंत्रज्ञान) अशा विविध घटकांमुळे शहराची वाढ होत आहे. नागरिकांच्या गरजा भागविण्यासाठी शहरात हॉटेल्स, क्रीडा संकुले, मोठे दवाखाने, शॉपिंग मॉल्स इ. सोयी सुविधांमध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ होत आहे व याचा शहराच्या नैसर्गिक साधनसंपत्तीवर परिणाम होत आहे. लोकसंख्येमध्ये वाढ होत असल्यामुळे जमिनीचा बांधकाम तसेच विविध नागरी उपक्रमांकरिता वापर जास्त प्रमाणात होत आहे. जमिनीच्या वाढत्या मागणीमुळे शहराचा विस्तार वाढत आहे. सततच्या होणाऱ्या शहरीकरणामुळे वाहनांची संख्या देखील वाढत आहे त्यामुळे हवा आणि ध्वनी प्रदूषणाचे प्रमाण वाढत आहे. दुषित हवा व पाण्यामुळे प्राणी, पक्षी, वनस्पती व मानवाच्या आरोग्यावर दुष्परिणाम होत आहेत.

५.१.१ शहरातील नैसर्गिक साधनसंपत्तीवरील ताण खालीलप्रमाणे आहेत :

अ) प्रदूषण :

हवा, समुद्र, पाणी ह्यासारख्या निरनिराळ्या संसाधनांचे प्रदूषण, ध्वनि प्रदूषण हा एक गंभीर विषय आहे व वैश्विक श्रेणीवर ह्या प्रदूषण पातळ्या सतत वाढत आहेत. उद्योगधंदे व शहरांतील वाहने यांमुळे शहरातील प्रदूषित होते.

ब) जमीनीची झीज :

वृक्षतोड, बांधकाम इ. मुळे जमीनीची झीज होते. शहरामध्ये विविध विकास प्रकल्प व उपाय योजना राबवत असताना जुने वृक्ष काढणे व त्याचे दुसऱ्या ठिकाणी पुनरोपण करण्याची गरज भासते. शहराच्या शाश्वत विकासासाठी व उत्तम पर्यावरणासाठी विकास प्रकल्प राबवत असताना निसर्गासोबत समतोल राखणे आवश्यक आहे. पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्रामध्ये विविध विकास कामे, उद्योग, मेट्रो प्रकल्प इ. साठी महानगरपालिकेच्या वृक्ष प्राधिकरणाने वृक्ष पूर्णपणे काढण्यासाठी व पुनरोपण करण्यासाठी दिलेल्या परवानगीचा तपशील खालील प्रमाणे,

तक्ता: ५.१ वृक्षप्राधिकरण समितीच्या बैठकीमध्ये पुनरोपणास परवानगी दिलेल्या वृक्षांची संख्या

अ. क्र.	बैठक दिनांक	पूर्ण काढणे	पुनरोपण करणे	एकूण
१	०५-०५-२२	५११	१५०	६६१
२	२४-०६-२०२२	२८६	५०	३३६
३	३०-०८-२०२२	२०७	१०८	३१५
४	१२-११-२०२२	२२९	१००	३२९
५	१८-०१-२०२३	१६७	१११	२७८
	एकूण	१४००	५१९	१९१९

(स्त्रोत: उद्यान विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

क) जैवविविधतेचा नाश :

मानवी हस्तक्षेपामुळे बऱ्याच वनस्पती आणि प्राण्यांच्या जाती ह्या लुप्त होत आहेत किंवा नाहिशा होण्याच्या मार्गावर आहेत.

५.१.२ हवा प्रदूषण :

वाढत्या वाहतुकीमुळे वायूप्रदूषणात वाढ आणि वाढत्या शहरीकरणामुळे ध्वनिप्रदूषणात वाढ होते. प्रदुषित उद्योगधंदे आणि वाहनांची रहदारी (Vehicular traffic) यामुळे हवा प्रदूषण होते. विविध औद्योगिक, व्यवसायिक आणि घरगुती प्रक्रियांमधून निर्माण होणाऱ्या सीफसी (क्लोरोफ्लुरोकार्बन) मुळे पृथ्वीसभोवतालच्या ओझोन थराला हानी पोहचत आहे.

शहरातील हवेची गुणवत्ता ही शहरांमध्ये असणारे हरित क्षेत्र, कारखाने, उद्योग धंदे, वाढते शहरीकरण इ. गोष्टींवर अवलंबून असते. शहरांमध्ये वाढलेल्या लोकसंख्येबरोबरच खाजगी वाहनाची संख्या देखील वाढली आहे. शहरातील वाहनाच्या वाढत्या संख्येमुळे त्यातून बाहेर पडणाऱ्या धुरातुन CO, CH, CO, SO, NO इ. यासारख्या विषारी वायूंचे हवेतील प्रमाण वाढते. या घातक वायुमुळे श्वसनाशी संबंधित अनेक आजार होतात.

शहरात वाढणारी वाहतूक, बांधकाम व्यवसाय, रस्ते निर्मिती, औद्योगिक वसाहती, कारखाने यामुळे हवेमध्ये दुषित हवा, धूलिकण मिसळले जातात. या दुषित हवेमुळे रहिवासी भागावर देखील त्याचा परिणाम होतो. तसेच उघडयावर टाकल्या जाणाऱ्या कचऱ्याची विघटन प्रक्रिया त्यातील रासायनिक बदल यामुळे शहरातील हवेत अमोनिया, मिथेन या सारख्या वायुचे प्रमाण वाढत असून यांचा परिणाम हवेच्या गुणवत्तेवर होतो.

तक्ता: ५.२ पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका इमारत व एम.सी.सी.आय.ए. इमारत येथील अतिसूक्ष्म धुलीकण, सल्फर डायऑक्साइड व नायट्रोजन ऑक्साइड पातळीचा आढावा

महिना	पी.सी.एम.सी. मुख्य इमारत			एम.सी.सी.आय.ए इमारत भोसरी (µg/m ³)			
	प्रदूषक	PM10 (µg/m ³)	सल्फर डायऑक्साइड (SO _x) (µg/m ³)	नायट्रोजन ऑक्साइड (NO _x) (µg/m ³)	PM10 (µg/m ³)	सल्फर डायऑक्साइड (SO _x) (µg/m ³)	नायट्रोजन ऑक्साइड (NO _x) (µg/m ³)
अधिकतम मर्यादा (MPCB)		१००	८०	८०	१००	८०	८०
एप्रिल-२०२२		९१	१५	३८	१२६	२३	६३
मे-२०२२		८३	१९	३१	७८	११	३७
जून-२०२२		६३	१५	२७	६७	१४	२८
जुलै-२०२२		६६	११	२९	७६	१२	४०
ऑगस्ट-२०२२		३५	११	२४	२७	१४	४०
सप्टेंबर-२०२२		४७	१६	२८	४३	१४	२७
ऑक्टोबर-२०२२		५६	१६	३७	७३	१३	३४
नोव्हेंबर-२०२२		११४	३२	४७	१४०	२२	५७
डिसेंबर-२०२२		१२२	१५	८४	१५२	१०	५५
जानेवारी-२०२३		१४२	१७	८६	१५९	१३	६३
फेब्रुवारी-२०२३		१३३	१३	७९	१७२	१०	५३
मार्च-२०२३		१०७	९	८५	१०१	८	४८

(स्तोत: महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ, महाराष्ट्र)

५.१.३ हवाई वाहतूक :

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्रात सध्या पुणे विमानताळाद्वारे हवाई मार्गाशी जोडलेले आहेत.

तक्ता ५.३ आंतरराष्ट्रीय आणि देशांतर्गत विमान सेवा माहिती

अ. क्र.	अंदाजे तपशील	आंतरराष्ट्रीय विमान सेवा	देशांतर्गत विमान सेवा
१	लँडिंग आणि टेकऑफ झालेल्या विमानांची संख्या.	११९०	५८२६१
२	प्रवाशांची संख्या सन २०२२-२३ साठी	१४१५१६	७८६५६४४
३	विमान निर्गमन प्रती दिन	२	८०
४	प्रती दिन विमान फेऱ्यांची संख्या	४	१६०

(स्त्रोत: भारतीय विमान प्राधिकरण, पुणे विमानतळ)

निष्कर्ष:

वरील तक्त्यावरून दिसून येते की, पुणे विमान तळावरून देशांतर्गत व आंतरराष्ट्रीय प्रवासी संख्येमध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ झाली आहे. याचा शहराच्या विकासावर सकारात्मक फरक पडत असला तरी शहरांतील पायाभूत सुविधा व पर्यावरणावर ताण वाढत आहे.

५.२ पाणी प्रदूषण :

पाणी हे जीवन आहे. पूर्वापारपासून नदीकिनारी किंवा पाण्याच्या स्त्रोताच्या ठिकाणी समुदायाने निवास करीत मानवी जीवनाची सुरवात झाली आहे. पाण्याच्या भौतिक, रासायनिक व जैविक गुणवत्तेतील बदल म्हणजेच पाणीप्रदूषण होय.

विविध मानवी प्रक्रिया जसे की उद्योग धंदे यांतून निघणारे दूषित पाणी, शेती मध्ये फवारले जाणारे किटकनाशके, घनकचऱ्यामधून जमिनीत मुरणारे लिचेट, घरगुती मैलापाणी इ. मुळे नदी, तलाव, भूजल प्रदूषण होण्यास कारणीभूत आहे. तसेच नद्यांच्या किनारी असलेली झोपडपट्टी, नद्या-तलावांवर कपडे धुणे, जनावरे, वाहने धुणे इ. मुळे देखील जलप्रदूषण होते.

पिंपरी चिंचवड शहरास पवना, इंद्रायणी व मुळा या तीन नद्या लाभल्या आहेत. या नद्यांसोबतच शहरात अनेक तलाव व नाले आहेत. नदी आणि तलाव हे शहरातील भूपृष्ठावरील पाण्याचे मुख्य स्त्रोत आहेत. मैलापाणी व औद्योगिक सांडपाणी सोडले गेल्याने व घनकचरा टाकल्याने हे मुख्य जलस्त्रोत थेट प्रदूषित होत आहेत. हे पाणी शेती आणि मासे संगोपणसाठी वापरत असल्याने पाण्याच्या गुणवत्तेची तपासणी करणे आणि पाण्याची गुणवत्ता सुधारण्यासाठी उपाययोजना करणे गरजेचे आहे. विविध ऋतूतून व त्यातील बदलांचा अभ्यास सुधार योजनांसाठी महत्वाचा ठरतो. त्या अनुषंगाने पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या माध्यमातून नियमित नदी, तलाव इ. च्या पाण्याच्या गुणवत्तेची चाचणी केली जाते व एम.पी.सी.बी.च्या मानांकप्रमाणे गुणवत्ता राखण्यासाठी विविध उपाययोजना राबविल्या जातात.

५.३ जमिनीवरील ताण :

कोणतेही विकास उपक्रम अथवा योजना राबविताना सर्वप्रथम बाधित होणारी साधनसंपत्ती म्हणजे जमीन अथवा मृदा, जमिनीचे प्रदुषण अथवा मृदा प्रदूषण यांचा विचार करणे आवश्यक आहे. बांधकाम राडारोडा, घनकच-याची विल्हेवाट इ. मुळे जमिनीचे प्रदुषण होत असून पावसाळ्यात अशा घनकच-यामध्ये पाणी मिसळून जलस्त्रोत जसे की नदी, तलाव, भूजल इ. देखील प्रदुषित होते. पिं.चि.म.न.पा. च्या माध्यमातून मोशी कचरा डेपो च्या जवळील मातीच्या नमुन्यांची तसेच भुजल पाण्याची नियमित तपासणी केली जाते.

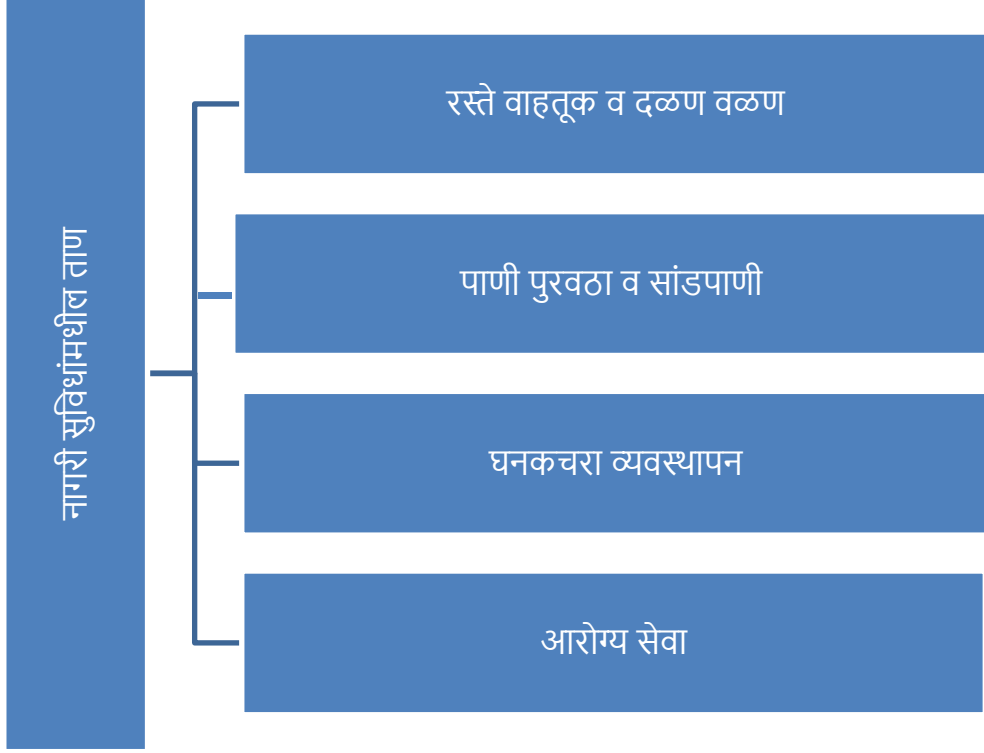
सन २०२२-२३ मध्ये महानगरपालिकेच्या बांधकाम परवानगी विभागाकडून नव्याने एकूण ५६९ बांधकाम प्रकल्पांना परवानगी देण्यात आली. त्यामुळे या उपलब्ध होणाऱ्या घरांमध्ये येणारे कुटुंब व त्यासोबत आवश्यक सोयी सुविधा जसेकी पाणी, उर्जा तसेच निघणारे घरघुती सांडपाणी इ. मुळे शहरातील जमीन तसेच जलपर्यावरणावर देखील ताण येऊ शकतो.

५.४ जैवविविधतेवरील ताण :

शहरातून होणाऱ्या हवा प्रदुषण, जल प्रदुषण, ध्वनी प्रदुषण, जमिनीचे प्रदुषण इ. मुळे शहरातील जैवविविधतेवर विपरीत परिणाम होतो. शहराची समृद्ध जैवविविधता विविध मानवीय प्रक्रियेमुळे धोक्यात येत आहे. जल प्रदुषणामुळे नदी, तलाव इ. मधील फ्लोरा, मासे, विविध जलजीवांच्या प्रजाती इ. च्या जैवविविधतेमध्ये विपरीत परिणाम होतो. तसेच हवा प्रदुषणामुळे व ध्वनी प्रदुषणामुळे विविध पक्षी, पाखरे इ. च्या प्रजातीमध्ये स्थलांतर, घट होण्यास कारणीभूत होते. विविध विकास कामांसाठी होणारी वृक्षतोड, जमिनीचा वापर, बांधकाम इ. मुळे वृक्ष, झाडांच्या विविध प्रजातींमध्ये घट होत आहे त्यामुळे कोणतेही विकास कार्य करत असताना निसर्गातील जैवविविधतेशी समतोल राखणे आवश्यक आहे. पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका शहरातील जैवविविधता अबाधित राहण्याच्या दृष्टीने विविध उपाय योजना जसे की वृक्षलागवड, नदी स्वच्छता अभियान, जनजागृतीसाठी विविध उपक्रम, सायकल रॅली, उद्यान विकास इ. उपाययोजना राबवित आहे.

५.५ नागरी सुविधांवरील ताण :

शहरवाढीला चालना देणाऱ्या घटकांमध्ये लोकसंख्या वाढ, औद्योगिक विकास व शहरीकरण या प्रमुख घटकांचा समावेश होतो. शैक्षणिक क्षेत्रातील अग्रगण्यतेमुळे व शहराच्या आजूबाजूस वाढत्या औद्योगिक क्षेत्रांमुळे शहरात स्थलांतर करणाऱ्या लोकांच्या संख्येत दिवसेंदिवस भर पडत आहे. वाढत्या लोकसंख्येमुळे विजेची मागणी तसेच दळणवळणाच्या सुविधा यांच्या मागणीत मोठ्या प्रमाणात वाढ होत आहे. शहरात उद्योगांची संख्या वाढल्यामुळेही विजेचा वापर वाढला आहे. त्यामुळे शहरातील ऊर्जेची मागणी वाढली आहे. याचबरोबर वाढलेल्या लोकसंख्येचा ताण पिं चिं म.न.पा. मार्फत पुरविल्या जाणाऱ्या रस्ते, पादचारी मार्ग, बस सुविधा, पाणीपुरवठा, सांडपाणी प्रकिया, घनकचरा व्यवस्थापन आणि आरोग्य इ. सोयींवर पडताना दिसतो.

५.६ नागरी सुविधांवरील ताण :

५.६.१ रस्ते, वाहतूक व दळणवळण :

वाढती लोकसंख्या, औद्योगिकीकरण, रोजगाराच्या विविध संधी इ. मुळे महानगरपालिका क्षेत्रात येणारी, जाणारी वाहने, दुचाकी, चारचाकी, प्रवासी इ. वाहनांचा शहरातील रस्त्यांवरून होणाऱ्या वाहतुकीमुळे शहरातील मुख्यचौक, रस्ते इ. ठिकाणी वाहतुक कोंडीची समस्या निर्माण होत आहे. आरटीओ विभागाकडून प्राप्त माहितीनुसार सन २०२२-२३ मध्ये गतवर्षीच्या तुलनेत ५०% वाहनांची भर पडली आहे. व याचे प्रमाण दरवर्षी वाढत आहे.

वाहतूक कोंडीमुळे इंधनाचे नाहक नुकसान सोबतच हवा प्रदुषण, ध्वनीप्रदुषण देखील होते. वाहनांमधून निघणारे कार्बन मोनोऑक्साईड या घातक वायुमुळे नागरिकांना विशेषतः लहान वृद्ध लोकांना श्वसनाचे आजार संभवतात.

महानगरपालिकेमार्फत वाहतूक कोंडीची समस्या सोडविण्यासाठी विविध उपाययोजना जसे की एकल मार्ग, मुख्य चौकांमध्ये उन्नत मार्ग, उड्डाण पुल, सबवे इ. उपाययोजना राबविण्यात येत आहे. त्यासोबतच ई-वाहनांचा वापर अधिक व्हावा या हेतुने जनजागृती अभियान देखील राबविले जात आहे. मेट्रो मार्ग पुर्णक्षमतेने सुरू झाल्यास रस्ते वाहतुकीवरील ताण कमी होण्यास मदत होऊ शकते.

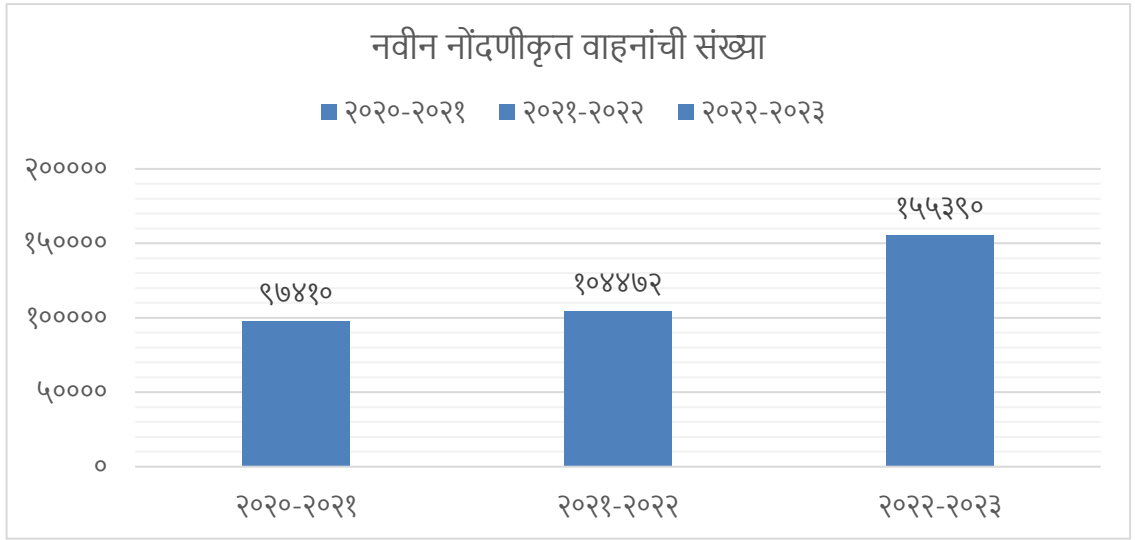
महानगरपालिकाक्षेत्रामध्ये वाढत चाललेल्या वाहन संख्येमुळे शहरांमधील मुख्य रस्ते, चौक इ. ठिकाणी वाहतूक कोंडीची समस्या वाढत आहे. वाहनांमधून बाहेर पडणाऱ्या धुरामुळे शहरातील वायूप्रदूषणात वाढ

होते. मागील तीन वर्षांमध्ये महानगरपालिका क्षेत्रात नव्याने नोंदणीकृत झालेल्या वाहनांची संख्या खालील प्रमाणे,

तक्ता ५.४ पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्रातील खाजगी नोंदणीकृत वाहने

अ.क्र	श्रेणी	खाजगी वाहनांची नोंदणीकृत संख्या		
		२०२०- २०२१	२०२१- २०२२	२०२२- २०२३
1	दोन चाकी	६१२२८	६१४८७	९१९९२
2	तीन चाकी	१४७६	८५८	१०२०
3	अॅटोरिक्षा	१९८७	२१६१	४३२७
4	कार जीप	२६०३६	३२०९३	४५२५३
5	बस	८५	७९	८१६
6	ट्रक	४४०८	७३७६	९३५७
7	इतर	२१९०	४१८	२६२५
	एकूण	९७४१०	१०४४७२	१५५३९०

(स्रोत: उप प्रादेशिक परिवहन कार्यालय, पिंपरी चिंचवड)

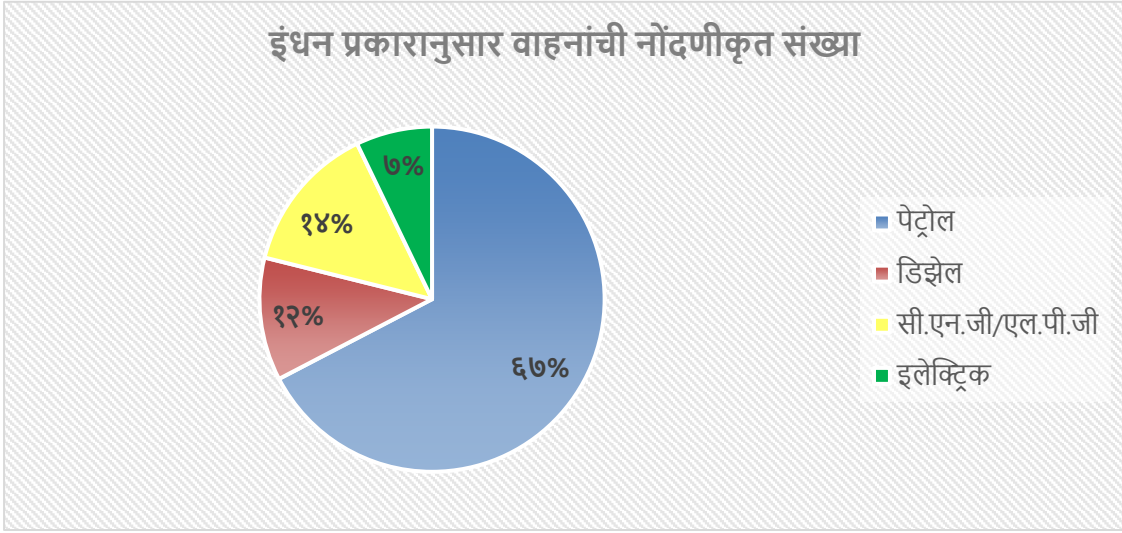

तक्ता ५.५ पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्रातील इंधन वापरानुसार नोंदणीकृत वाहने

अ.क्र	इंधन प्रकार	वाहनांची नोंदणीकृत संख्या			एकूण
		२०२०- २०२१	२०२१- २०२२	२०२२- २०२३	
1	पेट्रोल	७२३६४	७१९७९	१००९९६	२४५३३९
2	डिझेल	१०३०३	१२७४९	१८९२७	४१९७९
3	सी.एन.जी/एल.पी.जी	१२७५३	१५५१७	२२६०५	५०८७५
४	इलेक्ट्रिक	१४२२	६८७५	१७७४६	२६०४३
	एकूण	९६८४२	१०७१२०	१६०२७४	३६४२३६

(स्रोत: उप प्रादेशिक परिवहन कार्यालय, पिंपरी चिंचवड)

इंधन प्रकारानुसार वाहनांची नोंदणीकृत संख्या

निष्कर्ष :

वरील तक्त्यानुसार असे आढळून येते की कोविड या जागतिक महामारीच्या काळात कमी झालेली वाहन नोंदणी पुन्हा पुर्ववत होत आहे. मात्र गेल्या तीन वर्षात नोंदणीकृत झालेल्या वाहनांच्या आकडेवारीवरून असे दिसते की, पेट्रोल इंधनावर चालणाऱ्या वाहनांची संख्या सर्वाधिक (६७%) असून ई-वाहनांची संख्या केवळ (३%) आहे. सन २०२२-२३ मध्ये मागील वर्षाच्या तुलनेत मोठ्या प्रमाणात ई-वाहन वापरण्यावर नागरिकांनी भर दिला असून ही अतिशय स्वागतार्ह बाब आहे. वाढत जाणाऱ्या वाहन संख्येचा शहरातील रस्ते वाहतुकीवर परिणाम होऊन वाहतूक कोंडीसारख्या समस्यांमध्ये वाढ होऊ शकते.

५.६.२ पाणीपुरवठा, सांडपाणी व उर्जा :

शहरीकरणामुळे तसेच शहराकडे होणाऱ्या स्थलांतरामुळे शहरात निवासी संकुलांची मागणी दिवसेंदिवस वाढत आहे. तसेच पिंपरी चिंचवड शहरालगत असलेल्या औद्योगिक क्षेत्रामुळे शहरामध्ये विविध वाणिज्य संकुलांच्या बांधकामामध्ये देखील वाढ होत आहे. परिणामी या निवासी व वाणिज्यिक संकुले, इ मधील नागरिकांकडून पाण्याची मागणी वाढत आहे. त्यामुळे नागरिकांच्या वाढत्या मागणीला पुरवणे हे महानगरपालिकेचे एक महत्त्वाचे कर्तव्य आहे. परिणामी पाणी पुरवठ्याच्या वाढत्या मागणीला पूर्ण करण्यासाठी महानगरपालिकेतर्फे नवीन संप, जलशुद्धीकरण केंद्रे उभारणीचे कार्य युद्धपातळीवर सुरु आहे. सद्यःस्थितीत महानगरपालिकेकडून प्रतिदिन ५३४ द.ल.लि चा पाणी पुरवठा करण्यात येत आहे.

वाढत्या लोकसंख्येसोबतच प्रतिदिन निर्माण होणाऱ्या मलजलामध्ये देखील वाढ होत आहे तसेच वाढत्या शहरीकरणामुळे मैलाशुद्धीकरण केंद्राचे जाळे वाढवणे व त्यांची क्षमता वाढवणे महत्त्वाचे कार्य आहे. त्यादृष्टीने महानगरपालिकेच्या पर्यावरण अभियांत्रिकी विभागामार्फत नवीन मैलाशुद्धीकरण केंद्र उभारणे, उपलब्ध शुद्धीकरण केंद्रांची क्षमता वाढवणे, गृहसंकुलांना मैलाशुद्धीकरण संच उभारण्यास प्रोत्साहित करणे व त्याबाबत जनजागृती करणे इ. उपक्रम राबविले जात आहेत.

सद्यस्थितीमध्ये महानगरपालिकेची प्रतिदिन ३५३ द.ल.लि. मैलाशुद्धीकरण करण्याची क्षमता असून ती वाढवण्याच्या दृष्टीने महानगरपालिका प्रयत्नशील आहे.

वाढती लोकसंख्या, शहरीकरण, औद्योगिकरणामुळे उर्जेच्या म्हणजेच वीजेच्या मागणीमध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ होत आहे. सन २०२२-२३ मध्ये पिं.चिं.म.न.पा. क्षेत्रात एकुण १०३६.५४ MUS वीजेचा वापर झाला आहे. वीज निर्माण करण्यासाठी मोठ्या प्रमाणात नैसर्गिक संसाधन जसे की कोळसा, पाणी, नैसर्गिक वायु इ. चा वापर केला जातो त्यामुळे शहरातील नागरिकांनी अधिकाधिक नवकरणीय ऊर्जास्त्रोत जसे कि सौर उर्जा, बायोगॅस इ. चा वापर करणे गरजेचे आहे.

५.६.३ घनकचरा व्यवस्थापन :

घनकचरा व्यवस्थापन व त्याची विल्हेवाट हे वाढत्या शहरीकरणाचे जटिल प्रश्न आहेत. रहिवासी अथवा वाणिज्य अस्थापना ह्यातून प्रतिदिन घनकचरा निघत असतो. दररोज तयार होणारा कचरा गोळा करणे, वाहतुक करणे, योग्य विल्हेवाट लावणे, विलगीकरण करणे इ. प्रक्रियांसाठी महानगरपालिकेतर्फे पुरविण्यात येणाऱ्या सुविधांवर ताण येत आहे. सन २०२२-२३ मध्ये गतवर्षीच्या तुलनेत १७% अधिकचा घनकचरा मोशी कचरा डेपो येथे गोळा करण्यात आला. सदरच्या घनकचऱ्यावर महानगरपालिकेतर्फे विविध प्रक्रिया करून विल्हेवाट लावली जाते. शहरातील लोकसंख्येचा अंदाज घेता पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या परिसरामध्ये निर्माण होणाऱ्या घनकचऱ्याचे व्यवस्थापन हा गंभीर प्रश्न आहे. कचऱ्याचे योग्य रीतीने व्यवस्थापन होण्यासाठी मोशी कचरा डेपो येथे सुमारे ८१ एकर इतकी जागा राखीव ठेवण्यात आली आहे.

मनपा परिसरामध्ये सन २०२२-२३ मध्ये एकूण ४२६३५४.४१ मे.टन घनकचरा संकलित झालेला असून प्रतिदिन सरासरी ११६८ मे. टन घनकचऱ्याची निर्मिती होते. एकुण निर्माण होणाऱ्या कचऱ्याचे प्रमाण हे विविध कारणांमुळे कमी जास्त होत असते. वाढत्या घनकचऱ्यामुळे जमीन या नैसर्गिक संसाधनावर ताण येऊन, मातीच्या प्रदुषणाची समस्या वाढत आहे.

तक्ता ५.६ मोशी कचरा डेपो येथे सन २०२२-२३ मध्ये संकलित झालेला घनकचरा

महिना	महानगरपालिकेकडे संकलित झालेला कचरा (मे. टन)	प्रतिदिन घनकचरा निर्मिती (मे. टन) (सरासरी)
एप्रिल २०२२	३३३७९.८१०	१११२.६६
मे २०२२	३४९६४.९३०	११२७.९०
जून २०२२	३५४०३.३०५	११८०.११
जुलै २०२२	३५६८७.३६५	११५१.२०
ऑगस्ट २०२२	३५७०९.३२५	११५१.९१
सप्टेंबर २०२२	३६९२७.३८०	१२३०.९१
ऑक्टोबर २०२२	३६६९९.१४५	११८३.८४
नोव्हेंबर २०२२	३३८४३.५९०	११२८.१२
डिसेंबर २०२२	३४९४२.३८०	११२७.१७
जानेवारी २०२३	३४९९३.७५५	११२८.८३
फेब्रुवारी २०२३	३४०१२.०१०	१२१४.७१
मार्च २०२३	३९७९१.४१५	१२८३.५९

(स्त्रोत: आरोग्य विभाग, पिंपरी चिंचवड मनपा)

५.६.४ आरोग्य सेवेवरील वाढता ताण :

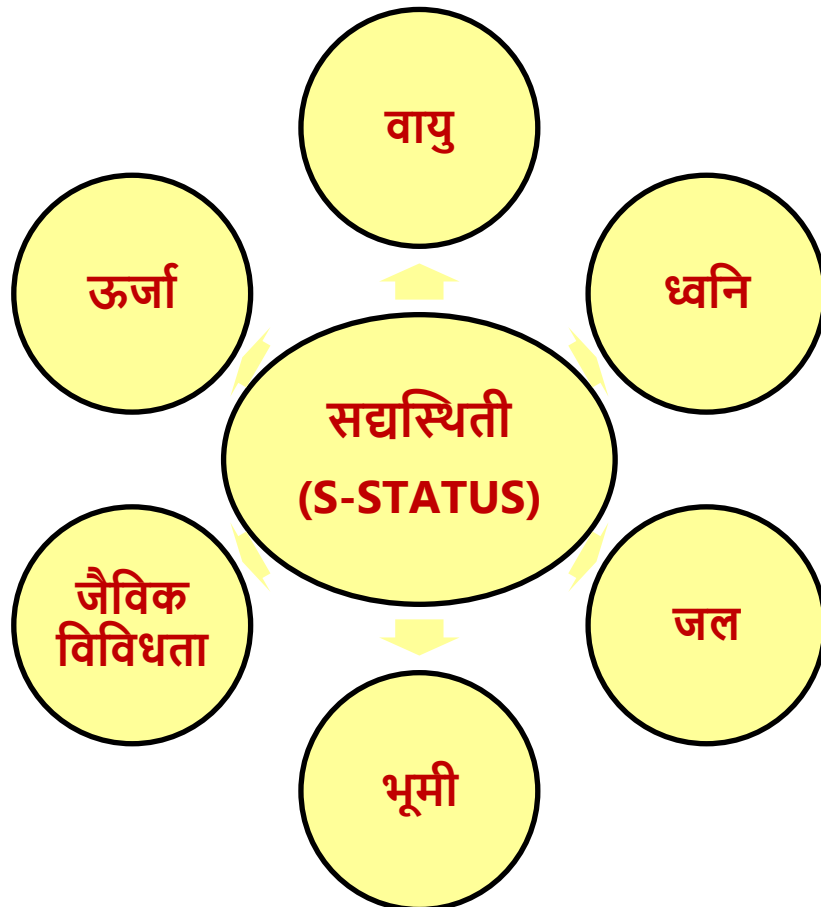
शहरातील वाढलेल्या लोकसंख्येमुळे, प्रदूषणामुळे, राहणीमान तसेच संसर्गजन्य रोगांमुळे बाधित होणाऱ्या व्यक्तींचे प्रमाण देखील शहरात वाढत आहे. शहरातील वस्त्यांच्या वाढलेल्या घनतेमुळे एकाच वेळेस अनेक नागरिकांना संसर्ग होण्याची भीती देखील वाढली आहे. बदलत्या हवामानामुळे नागरिकांमध्ये होणाऱ्या आजाराची संख्या वाढली आहे. शहरातील नागरिकांना महानगरपालिकेतर्फे तसेच अनेक खाजगी संस्था मार्फत वैद्यकीय सेवा उपलब्ध करून दिल्या जातात.

वाढत्या औद्योगिकीकरणामुळे व शहरीकरणामुळे प्रदूषणाचे प्रमाण वाढल्याचे दिसून येते. त्यामुळे नागरिकांच्या आरोग्यावर विपरित परिणाम होत आहे. शहराचा विकास आणि आणि वाढती लोकसंख्या यामुळे अत्याधुनिक आणि सुसज्ज आरोग्य सुविधांची गरज दिवसेंदिवस वाढत आहे. पिंपरी चिंचवड भागातील सर्व नागरिकांना आरोग्य सुविधा पुरेशा प्रमाणात उपलब्ध करून देण्यासाठी मनपा सतत प्रयत्नशील आहे तसेच मनपा ही नागरिकांना प्रतिबंधात्मक उपचार सेवा पुरवते.

प्रकरण ६: सद्यस्थिती (S-Status)

पिंपरी चिंचवड शहराची वेगाने वाढणारी लोकसंख्या, क्षेत्रविस्तार, शहरीकरण तसेच शहराच्या आसपास वाढणारे औद्योगिकीकरण याचा खूप मोठा परिणाम सभोवतालच्या पर्यावरणावर आणि नैसर्गिक संसाधनांवर होत आहे. शहर परिसरात असणाऱ्या आय.टी. कंपन्या, औद्योगिक क्षेत्र, शैक्षणिक क्षेत्र, यांचा वाढलेला विस्तार, दळणवळणाच्या सुविधा इ. मुळे शहराच्या आर्थिक विकासाचा चालना मिळाली आहे. या सर्व बाबींमुळे शहरातील विविध पर्यावरणीय घटकांच्या गुणवत्तेवर कमी अधिक प्रमाणात परिणाम होत आहे.

बांधकामासाठी लागणाऱ्या जमिनी, ऊर्जा, स्वच्छ पाणी, अन्न, वाहतूक इत्यादी पायाभूत सुविधांच्या वाढत्या मागणीमुळे उपलब्ध असणाऱ्या साधनसंपत्तीवर ताण पडत आहे. याचा परिणाम म्हणजेच "नैसर्गिक स्त्रोतांचे प्रदूषण", उदा. पाणी, हवा, मृदा, ध्वनी इत्यादींची ढासळणारी गुणवत्ता होय. हवा, पाणी, ध्वनी, मृदा इ. पर्यावरणीय घटकांवर शहरवाढीचा परिणाम झालेला आढळून येतो. त्यामुळे या पर्यावरणीय घटकांची सद्यस्थिती जाणून घेऊन त्यावर उपाययोजना करणे गरजेचे आहे. पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेमार्फत हवा, पाणी व ध्वनी प्रदूषणासंबंधी वर्षभर चाचण्या घेतल्या जातात. सन २०२२ -२३ मध्ये करण्यात आलेल्या विविध चाचण्यांचा आढावा या प्रकरणामध्ये देण्यात आला आहे.

६.१ वायू पर्यावरण (हवा) :

हवा ही सजीव सृष्टीच्या अस्तित्वासाठी लागणारी सर्वात प्राथमिक गरज आहे. हवा ही विविध वायु घटकांचे उदा: नायट्रोजन, ऑक्सिजन, कार्बन डायऑक्साइड, इतर वायू, धूलिकण यांचे मिश्रण आहे.

वेगवेगळ्या इंधनांच्या ज्वलनातून कार्बन डायऑक्साइड, कार्बन मोनॉक्साइड, सल्फर डायऑक्साइड, नायट्रोजनचे विविध ऑक्साईड असे वायू बाहेर सोडले जातात. हे वायु पर्यावरणावर घातक परिणाम करतात. असे विविध वायू घटक हे हवेत मिसळतात व हवा दूषित करतात. विषारी वायू, धूर, धूलिकण, सूक्ष्मजीव यांसारख्या घातक पदार्थांमुळे हवा दूषित होते. हवेचे हे प्रदूषण सर्व परिसंस्थेतील सजीवांवर विपरीत परिणाम घडवून आणते. त्याची कारणेही वेगवेगळी आहेत.

६.२ हवा प्रदूषणाची कारणे :

हवेचे प्रदूषण हे नैसर्गिक व मानवनिर्मित या दोन्ही कारणांमुळे होते.

६.२.१ पिंपरी.चिंचवड शहरातील वायु प्रदूषण चाचणी :

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या माध्यमातून नियमितपणे हवेच्या गुणवत्तेची चाचणी केली जाते. मुख्य हवा प्रदूषकांची माहिती खालीलप्रमाणे आहे,

१. सल्फर डायऑक्साइड (SO₂) :

सल्फर डायऑक्साइड मुख्यत्वेकरून इंधनाच्या ज्वलनामुळे तयार होतो. प्रत्येक उद्योग किंवा घरगुती वापरासाठी उर्जाशक्तीची आवश्यकता असते. त्यासाठी वापरलेल्या लाकूड, कोळसा, पेट्रोलियम पदार्थ यांच्या ज्वलनामुळे प्रदूषके तयार होतात. यांच्यात सल्फर डायऑक्साइड जवळ जवळ ८० % असतो, याचे प्रमाण हवेत जास्त झाल्यास श्वासनलिका व श्वसनक्रियेवर त्यांचा परिणाम होतो. हवेतील सल्फर डायऑक्साइड नमुने नियमितपणे तपासण्यात येत असून त्याची माहिती खाली देण्यात आली आहे.

तक्ता ६.१ सल्फर डायऑक्साइड (SO₂)

ठिकाण	पावसाळा	हिवाळा	उन्हाळा
मोशी कचरा डेपो	७.४	१३.१	९.२
चिंचवड एसटीपी एसबीआर	१०.६	१४.८	१३.७
कासारवाडी एसटीपी	१२.१	१७.२	१५.४

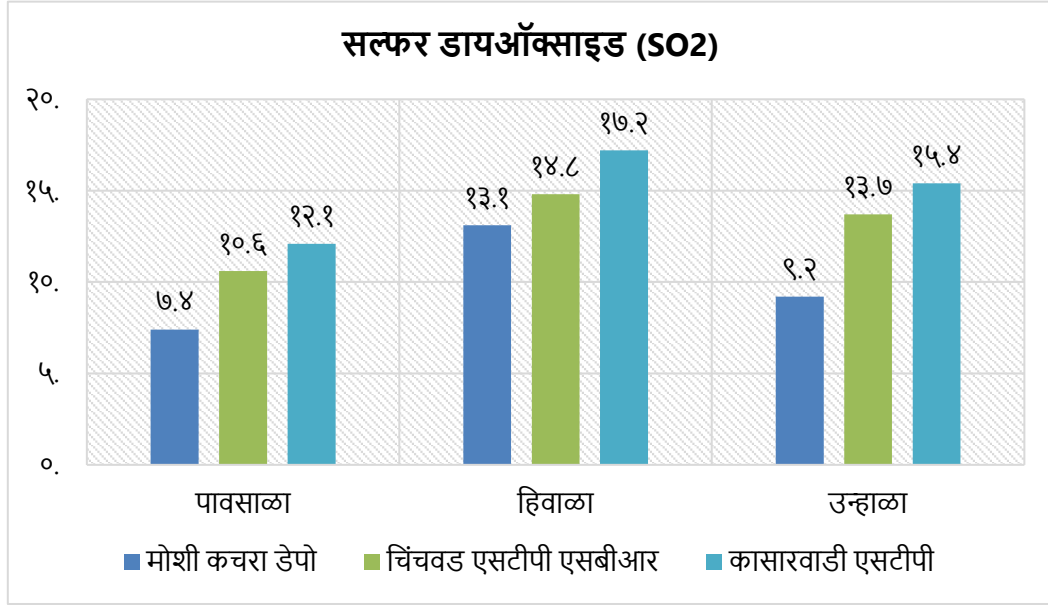
(स्त्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

मर्यादा :

महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या मानांकनानुसार सल्फर डायऑक्साइडची प्रदूषण मर्यादा पातळी ही ८० µg/m³ आहे.

निष्कर्ष:

वरील तक्त्यानुसार, सल्फर डायऑक्साईडची पातळी महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने निश्चित केलेल्या विहित मर्यादामध्ये आहे.

२. नायट्रोजन ऑक्साईड (NO_x) :

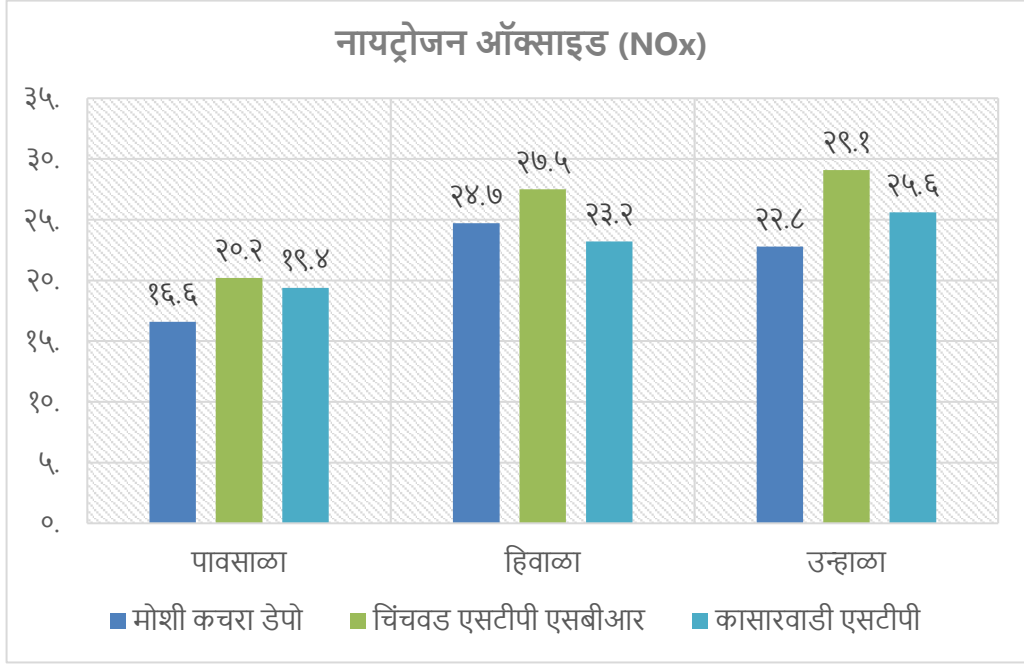
अतिउच्च तापमानावर (१००० अंश सेल्शियस अथवा त्यापेक्षा जास्त) जेव्हा इंधनांचे ज्वलन होते त्यावेळेस हवेतील नायट्रोजनचेही ज्वलन होऊन त्याचे नायट्रोजन ऑक्साईड व नंतर डायऑक्साईड बनते. मुख्यत्वे दुचाकी-चारचाकींच्या इंजिनमधून नायट्रोजन ऑक्साईडची निर्मिती होऊन वाहनांच्या धुराड्यांमार्फत वायुप्रदूषण होते. नायट्रोजन डायऑक्साईड सुद्धा सल्फर डायऑक्साईड प्रमाणे श्वसननलिकेत प्रवेश करतो परंतु याची पाण्यात विरण्याची क्षमता कमी असते व तो बराचसा फुफ्फुसापर्यंत पोहोचतो. हवेतील नायट्रोजन डायऑक्साईड नमुने नियमितपणे तपासण्यात येत असून त्याची माहिती खाली देण्यात आली आहे.

तक्ता ६.२ नायट्रोजन ऑक्साइड (NO_x)

ठिकाण	पावसाळा	हिवाळा	उन्हाळा
मोशी कचरा डेपो	१६.६	२४.७	२२.८
चिंचवड एसटीपी एसबीआर	२०.२	२७.५	२९.१
कासारवाडी एसटीपी	१९.४	२३.२	२५.६

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

मर्यादा :

केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या मानांकनानुसार नायट्रोजन ऑक्साइडची प्रदूषण मर्यादा पातळी ही ८० $\mu\text{g}/\text{m}^3$ आहे.

निष्कर्ष :

वरील तक्त्यानुसार, नायट्रोजन ऑक्साइडची पातळी म. प्र. नि. म ने निश्चित केलेल्या विहित मर्यादामध्ये आहे.

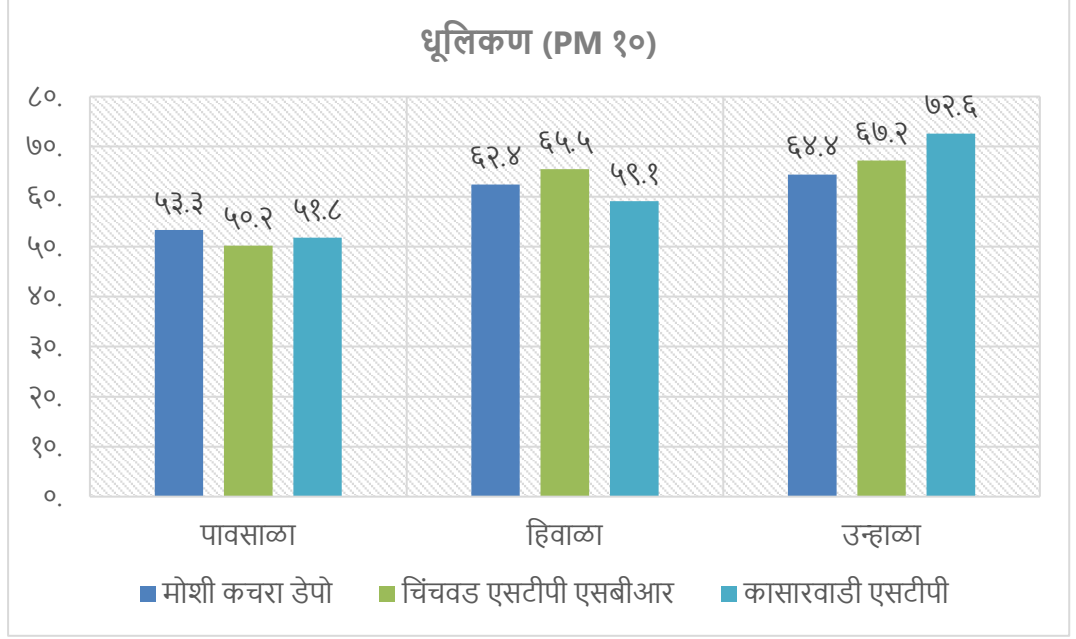
३. धूलिकण (PM 10) :

ढोबळमानाने दोन प्रकारचे धूलिकण हवेत असतात. १० मायक्रॉन (PM10) पेक्षा लहान आकारमानाचे धूलिकण हे श्वसनमार्फत शरीरात जाऊ शकतात. धूलिकण मानव निर्मित तसेच निसर्ग निर्मितही असू शकतात. मानव निर्मित धूलिकण हे ज्वलन व तत्सम प्रक्रियांतून निर्माण होतात. तसेच कुठेही चालणारी बांधकामे, विविध प्रकारचे कारखाने, शेतीतील विविध प्रकारची कामे हे मानव निर्मित धूलिकणांचे स्रोत आहेत. निसर्गही हवेतील धूलिकण कमी अथवा जास्त करण्यात मोठा हातभार लावत असतो. वाऱ्याबरोबर देखील मोठ्या प्रमाणावर धूळ येऊ शकते. हवेतील धूलिकणांचे नमुने नियमितपणे तपासण्यात येत असून त्याची माहिती खाली देण्यात आली आहे.

तक्ता: ६.३ धूलिकण (PM १०)

ठिकाण	पावसाळा	हिवाळा	उन्हाळा
मोशी कचरा डेपो	५३.३	६२.४	६४.४
चिंचवड एसटीपी एसबीआर	५०.२	६५.५	६७.२
कासारवाडी एसटीपी	५१.८	५९.१	७२.६

(स्त्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

मर्यादा :

केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या मानांकनानुसार धूलिकण प्रदूषण मर्यादा पातळी ही $100 \mu\text{g}/\text{m}^3$ आहे.

निष्कर्ष :

वरील तपासणीनुसार, पिंपरी चिंचवड मनपा हद्दीतील धूलिकणांची पातळी एम.पी.सी.बी.च्या मानांकाच्या मर्यादित आहे.

४. अतिसूक्ष्म धूलिकण (PM 2.5) :

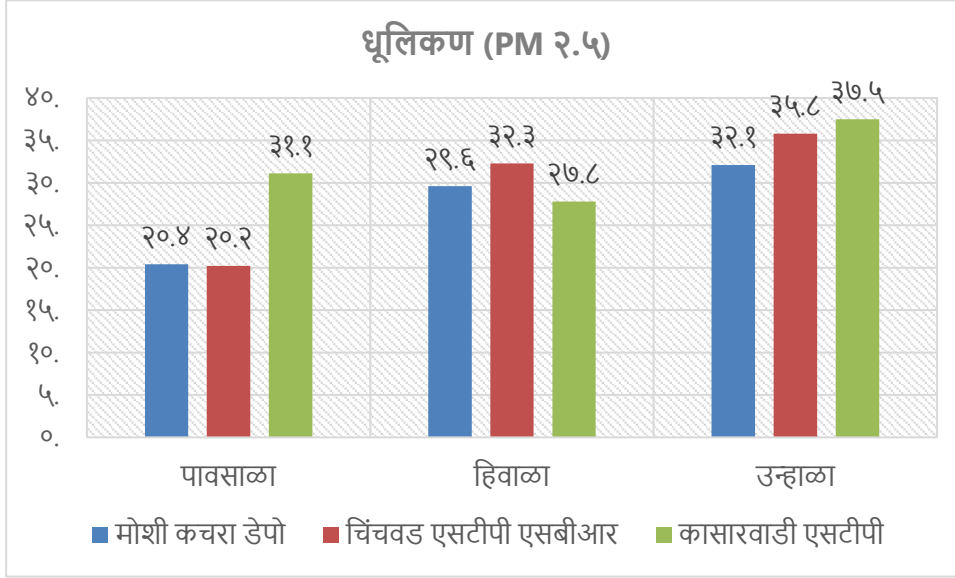
अतिसूक्ष्म धूलिकण २.५ मायक्रॉन (PM 2.5) पेक्षा लहान आकारमानाचे हे अतिसूक्ष्म धूलिकण श्वसनामार्फत फुफ्फुसांत खोलवर जाऊन पोहोचतात व फुफ्फुसांच्या रचनेमुळे आतमध्ये दीर्घकालापर्यंत साठून राहतात. हे सूक्ष्म कण विविध प्रकारच्या हानिकारक घटकांनी बनलेले असल्यास रक्तामध्ये मिसळून आरोग्यावर अतिशय घातक परिणाम करतात. शहरांमध्ये या कणांचे मोठ्या प्रमाणात प्रदूषण होते. हवेतील अतिसूक्ष्म धूलिकणांचे नमुने नियमितपणे तपासण्यात येत असून त्याची माहिती खाली देण्यात आली आहे.

तक्ता: ६.४ अतिसूक्ष्म धूलिकण (PM २.५)

ठिकाण	पावसाळा	हिवाळा	उन्हाळा
मोशी कचरा डेपो	२०.४	२९.६	३२.१
चिंचवड एसटीपी एसबीआर	२०.२	३२.३	३५.८
कासारवाडी एसटीपी	३१.१	२७.८	३७.५

(स्त्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

मर्यादा :

केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाच्या मानांकनानुसार अतिसूक्ष्म धूलिकण प्रदूषण मर्यादा पातळी ही $६० \mu\text{g}/\text{m}^3$ आहे.

निष्कर्ष :

वरील तपासणीनुसार, पिंपरी चिंचवड मनपा हद्दीतील अतिसूक्ष्म धूलिकणांची पातळी एम.पी.सी.बी.च्या मानांकाच्या मर्यादित आहे.

६.३ शहरातील सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था :

शहरात होणाऱ्या वाहतूकीचा शहराच्या वायु गुणवत्तेवर प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष परिणाम होत असतो. पिंपरी चिंचवड महानगर पालिकेमार्फत शहरामध्ये मोठे रस्ते, उड्डाण पूल, बाह्यवळण रस्ते इ. सुविधा जरी पुरवण्यात येत असल्या तरी वाढत जाणाऱ्या वाहन संख्येमुळे मुख्य चौकांमध्ये वाहतूक कोंडीची समस्या वाढत चालली आहे. त्यामुळे नागरिकांनी अधिकाधिक सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्थेचा वापर करणे आवश्यक आहे.

अ) पुणे महानगर परिवहन महामंडळ लि. (पी.एम.पी.एम.एल.) :

पुणे व पिंपरी चिंचवड या दोन्ही शहरातील नागरिकांना सक्षम व अधिक चांगली वाहतूक सेवा देण्याच्या उद्देशाने महाराष्ट्र शासनाने पुणे महानगरपालिका परिवहन उपक्रम व पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका परिवहन उपक्रम या दोन्ही उपक्रमांचे एकत्रीकरण करून दर्जेदार वाहतूक सुविधेसाठी पुणे महानगर परिवहन महामंडळ लि. (पी.एम.पी.एम.एल.) या संस्थेची निर्मिती केली.

तक्ता ६.५ पुणे महानगर परिवहन मंडळाच्या वाहतूक सेवेबाबत माहिती

अ. क्र.	एकूण बसेस (मालकीच्या व भाडेतत्व व जीसीसी तत्वावरील मिळून)	डिझेल	सीएनजी	ई-बस	एकूण	आर्थिक उलाढाल (अंदाजे)	एकूण दररोज प्रवासी संख्या अंदाजे
१	२०२०-२१	५२२	१७५९	१५०	२४३१	७५० कोटी	२,७८,८२७
२	२०२१-२२	२८७	१६५८	३०५	२२५०	१,०९१ कोटी	५,५७,४८७
३	२०२२-२३	२००	१४३१	४५८	२०८९	१,२५० कोटी	११,१८,१४२

(स्त्रोत: पुणे महानगर परिवहन मंडळ)

निष्कर्ष:

वरील तक्त्यावरून असे दिसून येते की पी. एम. पी. एम. एल. मार्फत इ-बसेस वापरण्यावर भर देण्यात येत आहे तसेच गतवर्षीच्या तुलनेत प्रवाशी संख्येमध्ये दुपटीने वाढ झाली आहे. नागरिकांचा सार्वजनिक वाहतुकी कडे कल वाढत असून त्यामुळे रस्त्यावरील ताण व प्रदूषणामध्ये घट होण्यास मदत होत आहे.

PMPML बस

ब) बी.आर.टी.एस. मार्गिकांची माहिती :

वाढती लोकसंख्या व परिणामी वाढणाऱ्या वाहनांमुळे शहरातील रस्त्यांवरील ताण वाढला असून शहरातील मुख्य मार्ग व चौकांमध्ये वाहतुकीची समस्या निर्माण होत आहे. त्यामुळे महानगरपालिकेच्या स्थापत्य विभागामार्फत रस्त्यांवरील ताण कमी करण्यासाठी शहरातील विविध रस्ते, प्रकल्प, उडाणपुल, सब-वे इ. ची कामे प्रगतीपथावर आहे,

तक्ता ६.६ शहरातील बी.आर.टी.एस. विभागाकडील चालू कामांची माहिती

अ.क्र.	तपशील	मार्गिकांची यादी	लांबी (कि.मी.)	शेरा
१	उड्डाणपूल	भक्ती शक्ती चौक ते मुकाई चौक ४५ मीटर रस्त्यावर निसर्ग दर्शन सोसायटीजवळ रेल्वे लाईनवर उड्डाणपूल बांधणे	८९०.०० मी.	
		पिंपरी डेअरी फार्म येथे रेल्वे उड्डाणपूल बांधणे	९००.०० मी.	नुकतेच कामास सुरवात
२	पूल	बोपखेल येथे मुळा नदीवर पूल बांधणे.	५००.००मी.	
		मौजे पिंपळे सौदागर येथे पवना नदीवर पूल बांधणे.	१००.०० मी.	
		सांगवी-बोपोडी मुळा नदीवर नवीन पूल बांधणे.	७६०.०० मी.	
३	सबवे	निगडी जय ट्रेडर्स समोर फुट ओव्हर ब्रिज करणे. (PUP)	२०.०० मी.	
४	रस्ता क्षेत्राची टक्केवारी			
	९०.०० मी.रुंद रस्ता	पांजरपोळ चौक ते पुणे- आळंदी रस्ता	१५००.०० मी.	सद्यस्थितीत ३०.०० मी.रुंदीने विकसित करण्याचे काम चालू आहे.
		पुणे -आळंदी ते डी.वाय पाटील कॉलेज रस्ता	१६०० .०० मी	सद्यस्थितीत ३०.०० मी. रुंदीने विकसित करण्याचे काम चालू आहे
		डी .वाय पाटील कॉलेज रस्ता ते मनपा लोहगाव हद्दी पर्यंतचा रस्ता	२८०० .०० मी	सद्यस्थितीत ३०.०० मी. रुंदीने विकसित करण्याचे काम चालू आहे
		काळेवाडी फाटा ते एम .एम . शाळे पर्यंतच्या बीआरटी मार्गावरील फुटपाथ व सायकल ट्रॅक अत्याधुनिक पद्धतीने विकसित करणे.	१६०० .०० मी	अर्बन स्ट्रीट डिझाईन प्रमाणे विकसित करणे सुरू

	के .एस .बी. चौक ते स्पाईन रोड पर्यंतच्या बीआरटी मार्गावरील फुटपाथ व सायकल ट्रॅक अत्याधुनिक पद्धतीने विकसित करणे.	१३५४ .०० मी	अर्बन स्ट्रीट डिझाईन प्रमाणे विकसित करणे सुरू
	निगडी टिळक चौक ते दुर्गानगर चौकापर्यंतचा रस्ता Urban Street Design नुसार विकसित करणे.	१५३० .०० मी	अर्बन स्ट्रीट डिझाईन प्रमाणे विकसित करणे सुरू
	प्रभाग क्र. २५ वाकड येथील विकास आराखड्यातील दत्त मंदिर रस्ता Urban Street Design नुसार विकसित करणे.	१७०० .०० मी	अर्बन स्ट्रीट डिझाईन प्रमाणे विकसित करणे सुरू
	मनपा हद्दीबाहेरील खडकी कॅन्टोन्मेंट क्षेत्रात बोपखेल गावासाठी पोहच रस्ता बांधणे व इतर अनुषंगिक कामे करणे.	५६० मी .	नुकतेच कामास सुरवात

(स्रोत: बी.आर.टी विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.७ शहरातील बी.आर.टी.एस. विभागाकडील नियोजित कामांची माहिती

अ.क्र.	तपशील	मार्गिकांची यादी	लांबी (कि.मी.)
१	ग्रेडसेपरेटर	काळेवाडी फाटा(धर्मवीर संभाजी महाराज चौक)येथे वाकड-कस्पटे वस्ती ते पिंपरी (काळेवाडी) ग्रेडसेपरेटर बांधणे.	२५० .०० मी .
२	पूल	स्पाईन रस्ता वाल्हेकरवाडी ते ताथवडे या रस्त्यावर थेरगाव बोट क्लब जवळ पशुसंवर्धन खात्याच्या जागेमधून पवना नदीवर पूल बांधणे. भाग -२	११५०.०० मी.
३	रस्ता	स्पाईन रस्ता वाल्हेकरवाडी ते थेरगाव नियोजित पुलापर्यंत पशुसंवर्धन खात्याच्या जागेमधून ४५.०० मी. रस्ता विकसित करणे. भाग -१	५५०.०० मी.
४	रस्ता	स्पाईन रस्ता वाल्हेकरवाडी ते थेरगाव नियोजित पुलापासून ताथवडे चौकापर्यंत ४५.०० मी. रस्ता विकसित करणे. भाग -३	१००० मी.

(स्रोत: बी.आर.टी विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

क) मेट्रो :-

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकाक्षेत्रात मेट्रोचे बांधकाम पूर्ण झाले असून, मेट्रो मार्ग सुरू झालेला आहे.

तक्ता ६.८ महा मेट्रो तपशील

पी.सी.एम.सी. अंतर्गत मेट्रो स्टेशन	६ स्टेशन
एकूण लांबी	६.७९२ कि.मी. (पी.सी.एम.सी. ते दापोडी)
एकूण खर्च	रु. १०,४४० कोटी
एकूण कालावधी	जून २०२३ पर्यंत
एकूण मेट्रो ट्रेन्स	३४ ट्रेन्स
भविष्याची योजना	नवीन मेट्रो मार्ग (पी.सी.एम.सी. ते निगडी)
१ एप्रिल २०२२ ते ३१ मार्च २०२३ दरम्यान प्रवास केलेल्या प्रवाशांची संख्या	३९९८९६

(स्त्रोत: महामेट्रो रेल कॉर्पोरेशन लिमिटेड, पुणे)

निष्कर्ष :

मेट्रो ही शहरांतर्गत वाहतुकीचे वेगवान साधन असून यामुळे शहरातील वायु, ध्वनि प्रदूषणामध्ये घट होण्यास मदत होतेच परंतु त्यासोबत शहरातील रस्त्यावरील ताण, वाहतूक कोंडी कमी होण्यास देखील मदत होते.

मेट्रो सेवा, पी.सी.एम.सी. मुख्यालय स्टेशन

६.४ ध्वनि :

एखाद्या वस्तूच्या कंपनाने तयार होणारी ऊर्जा म्हणजेच ध्वनी होय. ध्वनीची तीव्रता मोजण्यासाठी साधारणतः डेसिबल (dB) हे एकक (Unit) वापरण्यात येते. ध्वनीची वारंवारता मोजण्यासाठी हर्ट्झ (Hz) ह्या एककाचा उपयोग केला जातो. ध्वनी पातळी नियमितपणे तपासण्यात येत असून त्याची माहिती खाली देण्यात आली आहे.

तक्ता ६.९ गणेशोत्सव कालावधीतील ध्वनी परीक्षण अहवाल २०२२- २०२३

ठिकाण	३१.०८.२०२२			०१.०९.२०२२			०४.०९.२०२२			०६.०९.२०२२			०९.०९.२०२२		
	कमाल	किमान	सरासरी	कमाल	किमान	सरासरी	कमाल	किमान	सरासरी	कमाल	किमान	सरासरी	कमाल	किमान	सरासरी
चाफेकर चौक	८८.५३	६५.६०	८२.९२	७९.५४	६२.०३	७५.३८	७८.७८	६५.४६	७६.००	१०५.६४	७३.३४	९९.५४	८२.११	७७.५०	८०.६२
शांती नगर (पिंपरी)	७५.०९	६०.०५	७२.२५	७३.८३	५८.३९	७०.७१	७२.७६	५९.००	६९.४१	८२.६९	६१.७१	७८.७२	१०८.८९	८२.२५	१०३.९९
भोसरी गावठाण	८४.५६	६८.२९	८०.९४	७१.४८	५८.७६	६८.३७	७०.३६	५९.८३	६७.६६	७५.५०	६२.२५	७०.७२	७४.२५	६२.०९	७०.५९

(स्तोतः महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता: ६.१० दिवाळी उत्सव दरम्यानचे ध्वनी परीक्षण अहवाल २०२२- २०२३

ठिकाणाचे नाव	१८ ऑक्टोबर २०२२ (मंगळवार) दिवसाची वेळ						१८ ऑक्टोबर २०२२ (मंगळवार) रात्रीची वेळ					
पिंपरी (डिलक्स चौक)	७७.९	५३.९	८७.३	८२.३	७५.२	६१.३	५८.६	४१.७	६९.९	६३.३	५०.६	४२.८
चिंचवड (चाफेकर चौक)	७४.७	६४.६	७७.९	७६.९	७४.७	६९.०	६७.५	४१.४	७८.२	७१.१	६१.१	४५.०
थेरगाव (डांगे चौक)	७७.७	६०.२	८५.४	८१.४	७५.३	६८.२	५८.५	४२.२	६६.१	६३.८	५३.७	४५.९

(स्तोतः महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता: ६.११ दिवाळी उत्सव दरम्यानचे ध्वनी परीक्षण अहवाल २०२२- २०२३

ठिकाणाचे नाव	२४ ऑक्टोबर २०२२ (सोमवार) दिवसाची वेळ						२४ ऑक्टोबर २०२२ (सोमवार) रात्रीची वेळ					
पिंपरी (डिलक्स चौक)	८४.९	६४.५	९४.५	९०.१	८०.२	७२.२	६९.८	४१.५	८३.४	७२.२	५८.२	४४.२
चिंचवड (चाफेकर चौक)	८५.६	७३.९	१०१.५	८७.५	७७.१	७५.३	७०.१	४१.०	८१.६	७४.३	५९.४	४६.५
थेरगाव (डांगे चौक)	८३.६	६५.९	९४.२	८८.५	७६.३	६९.३	६८.६	४२.७	७९.६	७४.२	६०.१	४६.२

(स्तोतः महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता: ६.१२ दिवाळी उत्सव दरम्यानचे ध्वनी परीक्षण अहवाल २०२२- २०२३

ठिकाणाचे नाव	२६ ऑक्टोबर २०२२ (बुधवार) दिवसाची वेळ						२६ ऑक्टोबर २०२२ (बुधवार) रात्रीची वेळ					
	पिंपरी (डिलक्स चौक)	७९.४	५६.४	८८.४	८३.३	७५.९	६४.४	५५.४	४१.७	६४.३	६०.९	४७.६
चिंचवड (चाफेकर चौक)	७८.१	६४.४	८६.५	८१.३	७५.०	७२.४	६३.२	४२.६	७४.६	६५.५	५५.४	४४.१
थेरगाव (डांगे चौक)	८१.२	६२.५	९०.७	८६.६	७६.२	६९.३	६५.८	४२.९	७८.८	७०.८	५१.४	४४.८

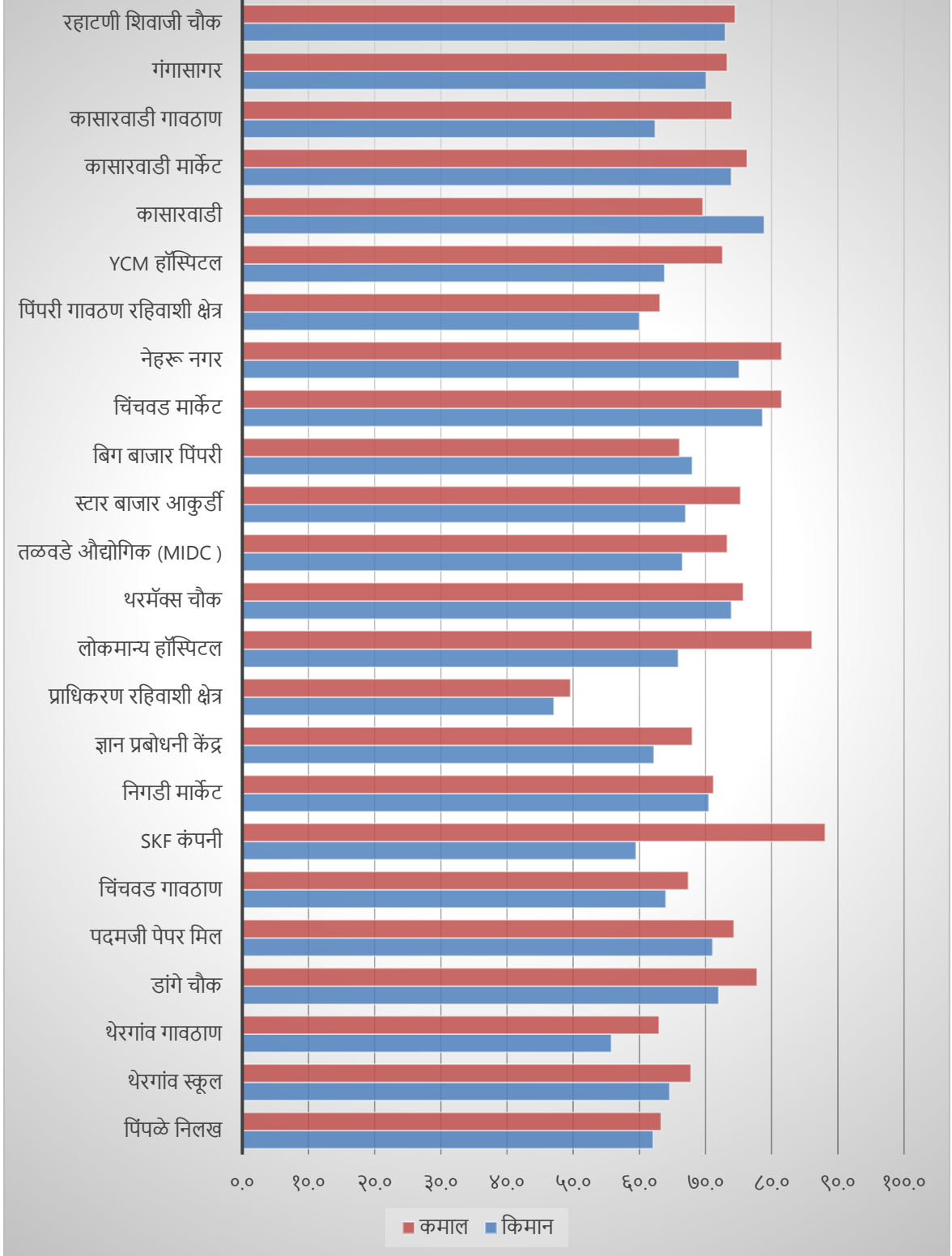
(स्त्रोत: महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.१३ ध्वनी (उन्हाळा) (dB(A))

नाव	किमान	कमाल
पिंपळे निलख	६२.१	६३.३
थेरगांव स्कूल	६४.६	६७.८
थेरगांव गावठाण	५५.८	६३.०
डांगे चौक	७२.०	७७.८
पदमजी पेपर मिल	७१.१	७४.३
चिंचवड गावठाण	६४.०	६७.४
SKF कंपनी	५९.५	८८.१
निगडी मार्केट	७०.५	७१.२
ज्ञान प्रबोधनी केंद्र	६२.२	६८.०
प्राधिकरण रहिवाशी क्षेत्र	४७.१	४९.६
लोकमान्य हॉस्पिटल	६५.९	८६.१
थरमॅक्स चौक	७३.९	७५.७
तळवडे औद्योगिक (MIDC)	६६.५	७३.३
स्टार बाजार आकुर्डी	६७.०	७५.३
बिग बाजार पिंपरी	६८.०	६६.१
चिंचवड मार्केट	७८.६	८१.५
नेहरू नगर	७५.१	८१.५
पिंपरी गावठाण रहिवाशी क्षेत्र	६०.०	६३.१
YCM हॉस्पिटल	६३.८	७२.६
कासारवाडी	७८.९	६९.६
कासारवाडी मार्केट	७३.९	७६.३
कासारवाडी गावठाण	६२.४	७४.०
गंगासागर	७०.१	७३.३
रहाटणी शिवाजी चौक	७३.०	७४.५

(स्त्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

उन्हाळा महिन्यातील धवनी पातळीचा आढावा

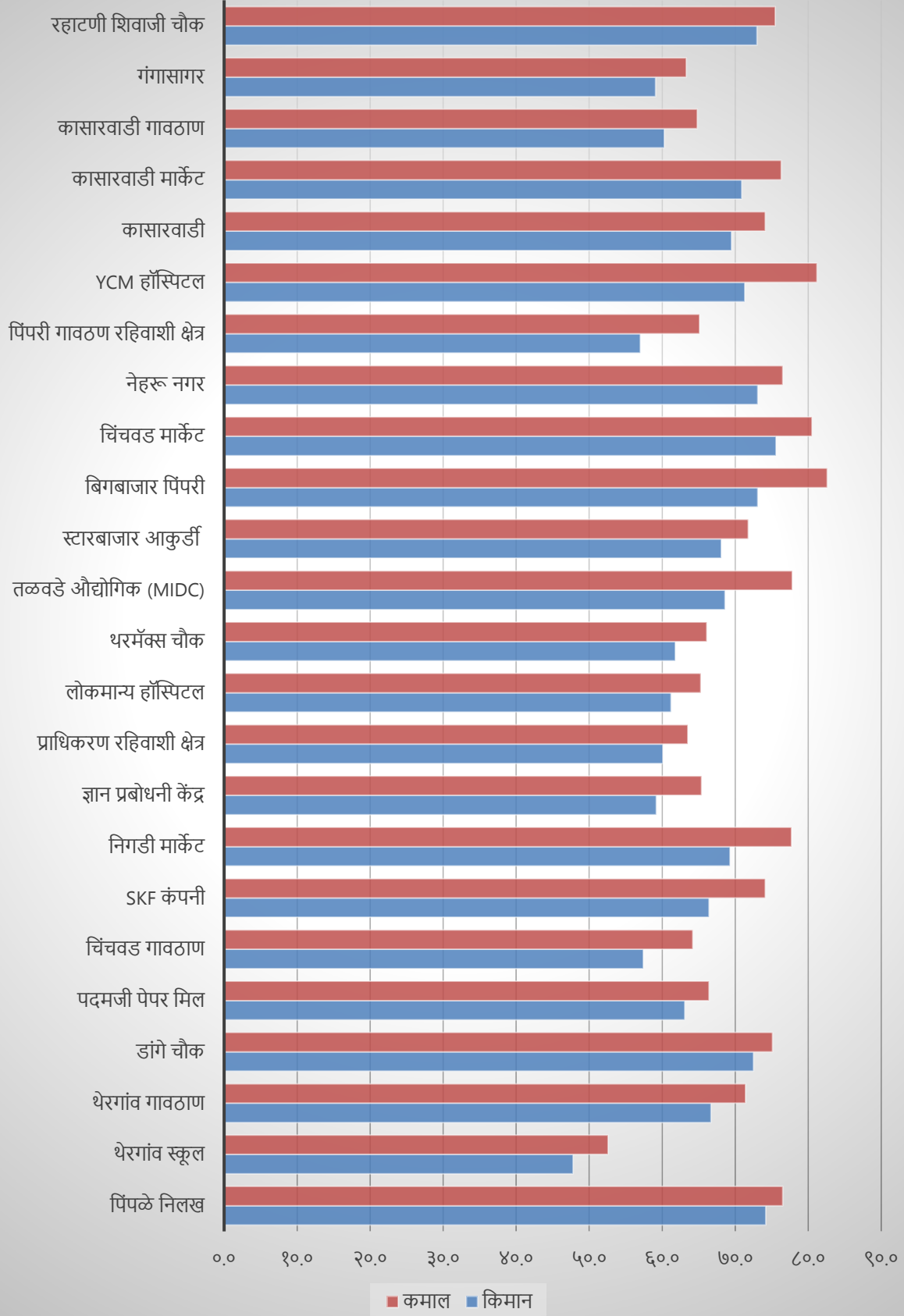

तक्ता ६.१४ ध्वनी (पावसाळा) (dB(A))

नाव	किमान	कमाल
पिंपळे निलख	७४.२	७६.५
थेरगांव स्कूल	४७.८	५२.६
थेरगांव गावठाण	६६.७	७१.४
डांगे चौक	७२.५	७५.१
पदमजी पेपर मिल	६३.१	६६.४
चिंचवड गावठाण	५७.४	६४.२
SKF कंपनी	६६.४	७४.१
निगडी मार्केट	६९.३	७७.७
ज्ञान प्रबोधनी केंद्र	५९.२	६५.४
प्राधिकरण रहिवाशी क्षेत्र	६०.१	६३.५
लोकमान्य हॉस्पिटल	६१.२	६५.३
थरमॅक्स चौक	६१.८	६६.१
तळवडे औद्योगिक (MIDC)	६८.६	७७.८
स्टारबाजार आकुर्डी	६८.१	७१.८
बिगबाजार पिंपरी	७३.१	८२.६
चिंचवड मार्केट	७५.६	८०.५
नेहरू नगर	७३.१	७६.५
पिंपरी गावठाण रहिवाशी क्षेत्र	५७.०	६५.१
YCM हॉस्पिटल	७१.३	८१.२
कासारवाडी	६९.५	७४.१
कासारवाडी मार्केट	७०.९	७६.३
कासारवाडी गावठाण	६०.३	६४.८
गंगासागर	५९.१	६३.३
रहाटणी शिवाजी चौक	७३.०	७५.५

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

पावसाळा महिन्यातील धनी पातळीचा आढावा

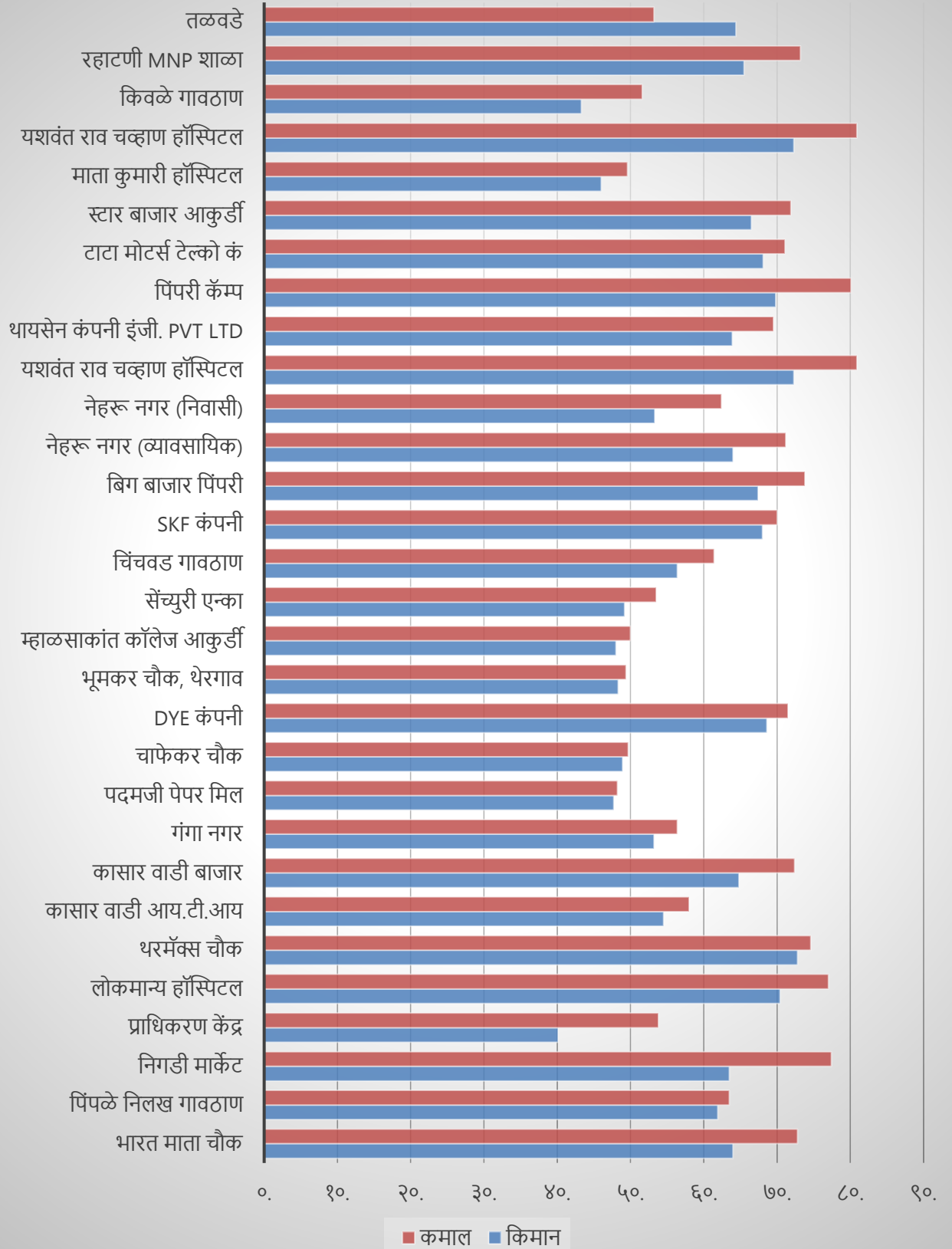

तक्ता ६.१५ ध्वनी (हिवाळा) (dB(A))

नाव	किमान	कमाल
भारत माता चौक	६४.०	७२.८
पिंपळे निलख गावठाण	६१.९	६३.५
निगडी मार्केट	६३.५	७७.४
प्राधिकरण केंद्र	४०.१	५३.८
लोकमान्य हॉस्पिटल	७०.४	७७.०
थरमॅक्स चौक	७२.८	७४.६
कासार वाडी आय.टी.आय	५४.५	५८.०
कासार वाडी बाजार	६४.८	७२.४
गंगा नगर	५३.२	५६.४
पदमजी पेपर मिल	४७.७	४८.२
चाफेकर चौक	४८.९	४९.७
DYE कंपनी	६८.६	७१.५
भूमकर चौक, थेरगाव	४८.३	४९.४
म्हाळसाकांत कॉलेज आकुर्डी	४८.०	५०.०
सेंच्युरी एन्का	४९.२	५३.५
चिंचवड गावठाण	५६.४	६१.४
SKF कंपनी	६८.०	७०.०
बिग बाजार पिंपरी	६७.४	७३.८
नेहरू नगर (व्यावसायिक)	६४.०	७१.२
नेहरू नगर (निवासी)	५३.३	६२.४
यशवंत राव चव्हाण हॉस्पिटल	७२.३	८०.९
थायसेन कंपनी इंजी. PVT LTD	६३.९	६९.५
पिंपरी कॅम्प	६९.८	८०.१
टाटा मोटर्स टेलको कं	६८.१	७१.१
स्टार बाजार आकुर्डी	६६.५	७१.९
माता कुमारी हॉस्पिटल	४६.०	४९.६
यशवंत राव चव्हाण हॉस्पिटल	७२.३	८०.९
किवळे गावठाण	४३.३	५१.६
रहाटणी MNP शाळा	६५.५	७३.२
तळवडे	६४.४	५३.२

(स्त्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

हिवाळा महिन्यातील ध्वनी पातळीचा आढावा

तक्ता: ६.१६ ध्वनी प्रदूषण मानांकन

ठिकाण	क्षेत्र वर्गवारी	मर्यादा dB(A)Leq.	
		दिवसा सकाळी ६ ते रात्री १०	रात्री १० ते सकाळी ६
(अ)	औद्योगिक क्षेत्र (Industrial)	७५	७०
(ब)	व्यावसायिक क्षेत्र (Commercial)	६५	५५
(क)	निवासी क्षेत्र (Residential)	५५	४५
(ड)	शांतता क्षेत्र (Silent)	५०	४०

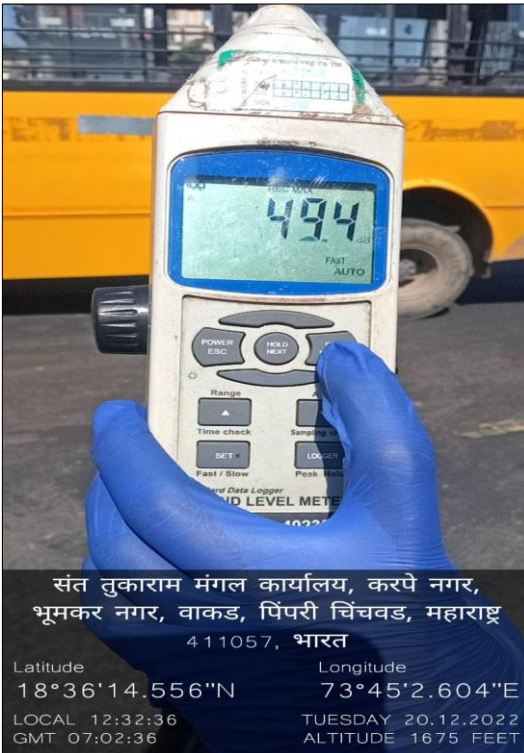
(स्रोत: महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ)

निष्कर्ष :

वरील ध्वनीपातळी चाचण्यांवरून असे दिसून येते की, काही विशिष्ट ठिकाणी जसे मुख्य चौक, रस्ते इ. ठिकाणी सण व उत्सवाच्या कालावधीत ध्वनी पातळी म.प्र.नि. मंडळाच्या निर्धारित मानांकना पेक्षा वाढलेली दिसून येते.

६.४.१ शहरातील ध्वनि प्रदूषणाची मुख्य कारणे :-

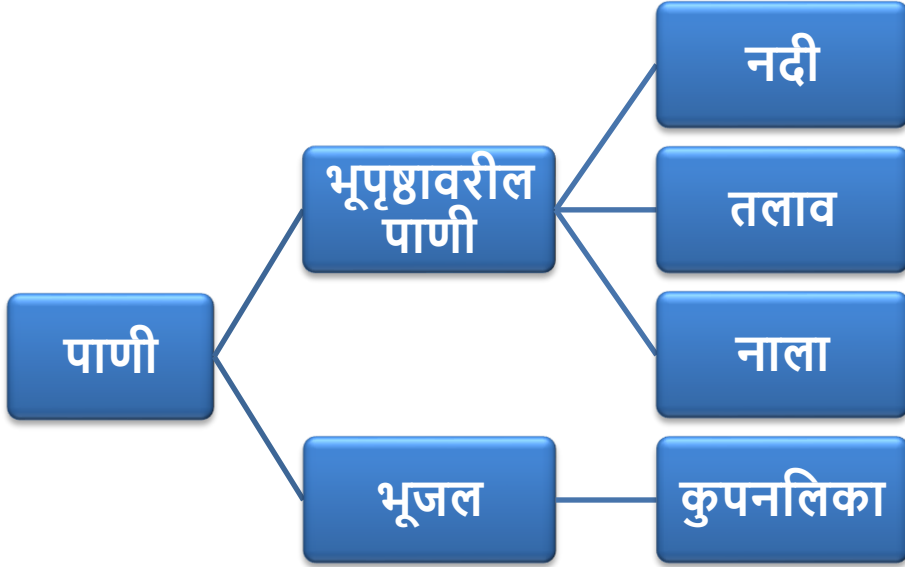
- १) वाहतूक व वाहतूक कोंडी
- २) मोठ्या आवाजातील ध्वनिक्लेपकांचा वापर
- ३) विविध उत्सव, कार्यक्रम
- ४) बांधकाम व औद्योगिक कारखाने

पिंपरी चिंचवड परिसरातील ध्वनी चाचणी करताना महानगरपालिकेचे अधिकारी / स्कायलॅब

६.५ जल पर्यावरण (पाणी) :

संपूर्ण संजीव सृष्टी पाण्यावर अवलंबून आहे. पाण्याचे विविध स्त्रोत समुद्र, नदी, नाले, भूजल, तलाव, पावसाचे पाणी इ. आहेत. पाण्याची गुणवत्ता टिकवून ठेवणे अत्यावश्यक आहे, पाण्याची गुणवत्ता ढासळल्यास अनेक समस्या उद्भवू शकतात.

६.५.१ महानगरपालिकेद्वारा केला जाणारा पाणीपुरवठा :

महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम प्रकरण १३ च्या कलम १८९ अन्वये महानगरपालिका क्षेत्रातील रहिवाशांना शुद्ध आणि स्वच्छ पाणी पुरवण्यासाठी, पाणी पुरवठा प्रणालीची संपूर्णतः उभारणी, कार्यान्वयन व परिक्षण करणे महानगरपालिकेचे कर्तव्य आहे.

पवना धरणातून होणारा पाणीपुरवठा हाच सद्यस्थितीत महानगरपालिकेचा मुख्य जलस्त्रोत आहे. महानगरपालिकेद्वारे पवना धरणातून प्रतिदिन सरासरी ५१२ द.ल.लि. पाण्याचा उपसा केला जातो. शहरात वाढणारी लोकसंख्या व उद्योग यांमुळे शहराची पाण्याची मागणी दिवसेंदिवस वाढत आहे. महानगरपालिकेच्या से. क्र.२३, निगडी येथील जलशुद्धीकरण केंद्रातून प्रक्रिया करून शहराला शुद्ध पाणीपुरवठा केला जातो. त्याचा तपशील खालील प्रमाणे,

तक्ता ६.१७ पिंपरी चिंचवड शहरास होणाऱ्या पाणीपुरवठ्याबाबत माहिती

अ.क्र.	तपशील	सांख्यिकी माहिती (दललि/प्रतिदिन)
१.	एकूण करण्यात येणारा पाणीपुरवठा	५३४
२.	व्यावसायिक विभागासाठी प्रतिदिन करण्यात येणारा पाणीपुरवठा	९.४६
३.	निवासी भागासाठी प्रतिदिन करण्यात येणारा पाणीपुरवठा	५२४.५४

(स्त्रोत: पाणी पुरवठा विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.१८ पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेतील पाणी पुरवठ्याची सद्यस्थिती

अ.क्र.	तपशील	सांख्यिकी माहिती
१.	पवना नदीतून होणारा पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा	५१२ द.ल.लि.
२.	प्रतिव्यक्ती, प्रतिदिवस पाण्याची गरज	१३५ लिटर
३.	पाण्यातून मिळणारा महसूल	५७.६३ कोटी
४.	पाणी प्रक्रिया केंद्राची संख्या	४
५.	पंपहाऊस/ पंप केंद्राची संख्या	२३
६.	जमिनी अंतर्गत असणाऱ्या पाणी टाक्यांची संख्या	२३
७.	उंचावर असणाऱ्या पाण्याच्या टाक्यांची संख्या (इ.एस.आर.)	१०२
८.	पुरवण्यात येणाऱ्या पाण्याची गुणवत्ता	आय.एस. मानांकना नुसार

(स्त्रोत: पाणी पुरवठा विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.१९ पाणी प्रक्रिया यंत्रणेबाबतची माहिती

अ.क्र.	पाणी प्रक्रिया प्रकल्प	ठिकाण/ प्रभाग	क्षमता (दललि/प्रतिदिन)	प्रक्रिया पद्धती	बांधणीचे वर्ष
१.	टप्पा १	ज.शु.के. से.क्र २३	११४+२०%	पारंपारिक	१९८९
२.	टप्पा २		११४+२०%		१९९९
३.	टप्पा ३		१००+२०%		२००६
४.	टप्पा ४		१००+२०%		२०१०
		एकूण :	४२८ + २०%		

(स्त्रोत: पाणी पुरवठा विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

पिंपरी-चिंचवड नगरपालिका पाणीपुरवठा विभागामार्फत पुरवण्यात येणाऱ्या पाण्याची गळती व चोरीला आळा घालण्यासाठी विभागामार्फत विविध उपाययोजना करण्यात येत आहेत. त्यासाठीच पाणीपुरवठा विभागाने जास्तीत जास्त नळजोडण्यांना मिटर बसवून त्याचे नोंदी ठेवणे सुरू केले आहे,

तक्ता ६.२० शहरातील पाणी मीटर जोडणी केलेल्या ग्राहकांची माहिती

	मीटर जोडणी	ग्राहकांची संख्या
घरगुती	१६२००८	१६४१०८
व्यावसायिक	६७३९	६७९८
सार्वजनिक	४८७	४९५

(स्त्रोत: पाणी पुरवठा विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.२१ पाणी पुरवठा विभागाचा प्रयोगशाळा विश्लेषण अहवाल

महिना	गढूळता (टरबिडीटी) (एन.टी.यु.)		एकूण जडपणा (हार्डनेस) (मिग्रॅ/लि.)		टी.डी.एस. (मिग्रॅ/लि.)		डी.ओ. (मिग्रॅ/लि.)		फ्लोराईड (मिग्रॅ/लि.)		एम.पी.एन.	
	अशुद्ध	शुद्ध	अशुद्ध	शुद्ध	अशुद्ध	शुद्ध	अशुद्ध	शुद्ध	अशुद्ध	शुद्ध	अशुद्ध	शुद्ध
आय. एस. मानांक	अधिकतम ५		अधिकतम २००		अधिकतम ५००		न्यूनतम ५		अधिकतम ५		प्रति १००मिली	
एप्रिल-२२	३.१	१.८८	६०.०	४४.०	७१.९	६४.९	५.८५	७.०१	०.१७	०.१७	१८००+	०
मे-२२	३.६१	१.९९	४८.०	४८.०	६४.५३	६२.७३	५.८२	६.९३	०.०७	०.०९	१८००+	०
जून-२२	३.५२	१.९८	६४.०	६०.०	७०.३९	७०.१४	५.५४	६.८७	०.१५	०.११	१८००+	०
जुलै-२२	३.०९	०.९	५४.०	४८.०	६०.७३	६२.४	५.४२	६.७२	०.१२	०.१०	१८००+	०
ऑगस्ट-२२	२८.४	१.८	११६.०	११२.०	१०४.६	११९.७	६.१४	६.३९	०.१७	०.१५	१८००+	०
सप्टेंबर-२२	१३.५	१.९	८४.०	८०.०	९५.२५	९२.७७	७.०४	७.३७	०.१९	०.१५	१८००+	०
ऑक्टोबर-२२	२९.९	२.७१	८४.०	१०४.०	१००.७	१०६.७	६.३	७.३३	०.०९	०.०७	१८००+	०
नोव्हेंबर-२२	८.५४	३.३४	७२.०	७६.०	७७.८८	८२.२७	६.२१	७.५३	०.०४	०.०२	१८००+	०
डिसेंबर-२२	६.७८	२.१९	६८.०	७२.०	६८.४८	६७.८१	६.९१	७.१९	०.०५	०.०४	१८००+	०
जानेवारी-२३	७.५८	१.६४	५६.०	५२.०	५९.९२	५८.८२	६.७९	७.१०	०.०३	०.०४	१८००+	०
फेब्रुवारी-२३	६.२४	२.३	७२.०	६४.०	५९.१४	५९.२२	६.४२	७.६२	०.०२	०.०३	१८००+	०
मार्च-२३	६.०९	१.९४	६०.०	५८.०	५९.३६	६२.४	६.५९	७.१५	०.०४	०.०२	१८००+	०

(स्त्रोत: पाणी पुरवठा विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

निष्कर्ष:

वरील अहवालावरून असे दिसून येत आहे की महानगरपालिकेच्या पाणी पुरवठा मार्फत नागरिकांचा पुरविण्यात येणाऱ्या पाण्याची गुणवत्ता ही IS मानांकनाच्या निर्धारित मर्यादामध्ये आहेत.

६.५.२ पाणी पुरवठा विभागामार्फत राबविण्यात येत असलेल्या चालू कामांची सद्यस्थिती :

०१. कामाचे नाव :

भामा आसखेड धरणाजवळ मौजे बाकी तर्फे वाडा येथे अशुद्ध जलउपसा केंद्र बांधणे व त्यासाठी जॅकवेल, पंपहाऊस, अॅप्रोच ब्रिज, इटॅक चॅनेल बांधणे व विद्युत,यांत्रिकी, Instrumentation, SCADA सह इतर आनुषंगिक कामे करणे आणि १० वर्षे देखभाल दुरुस्ती करणे.

- योजनेचे नाव : अमृत २.० अभियान
- निधी वितरण योजनेचे नाव : अमृत २.० अभियान
- प्रशासकीय मान्यता दि. : १७-०४-२०२३
- तांत्रिक मान्यता दि. : १४-१२-२०२२
- निविदा रक्कम : १२०.९७ कोटी
- कार्यदिश दि. : ०५-०४-२०२३
- कंत्राटदाराचे नाव : मे. गोंडवाना इंजिनिअर्स लि. + मे. टी & टी इन्फ्रा. लि.(JV)

- कामातील प्रमुख घटक : १) Intake Channel Unlined Chanel- BW- 3.2 m,L=160 m
 २) Coffor Dam - L= 160 m, TW-6.0 m, Max Ht.- 16 m
 ३) Jack well (Sump) & OH Pump House
 - Sump Capacity = 25 Min
 - Jack Well- 23.0 x 32 x 36 m
 -O. H. Pump House = 13 x 32 x 11 m
 ४) Approach Bridge - L= 110m TW = 7.0m
 ५) Approach Road - L= 500m TW = 6.0m
 ६) R W Pumping Machinery VT pumps (4W+2Sb), of 670
 (Q=५80 lit/sec each & H= 87m)
- काम पूर्णतत्वाचा दिनांक : ०४-१०-२०२५
- भौतिक प्रगती (%) : काम सुरू झाले आहे.
- आर्थिक प्रगती (%) : काम सुरू झाले आहे.
- कामावर झालेला खर्च (रु.) : शून्य

DBA Consultants Ltd.
 Phatgaon Ashhad Project, Sharda Road,
 D-5, D-6, 2623 10-47
 T-8, 429, 73 71919
 B-12, 18x4, Waki Tail, Waki, Maharashtra 422 108

०२. कामाचे नाव :

पॅकेज ४: किवळे, से. १६, पुनावळे व ताथवडे या ठिकाणी पाण्याची मुख्य नलिका, ८ उंच पाण्याच्या टाक्या उभारणे, २ शुध्द पाण्याच्या टाक्या व पंप हाऊस उभारणे व कार्यान्वित करणे.

- योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- निधी वितरण योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- प्रशासकीय मान्यता दि. : १५-०६-२०१९
- तांत्रिक मान्यता दि. : १६-१२-२०१९
- कार्यदिश दि : ०२-०२-२०२१
- कंत्राटदाराचे नाव : मे. एस. एस. साठे
- कामातील प्रमुख घटक : पाण्याची मुख्य नलिका टाकणे, उंच पाण्याच्या टाक्या उभारणे.
- भौतिक प्रगती (%) : २५ %
- आर्थिक प्रगती (%) : २५ %

०३. कामाचे नाव :

पॅकेज ३ : वाकड, थेरगाव,स. ७/१० व भोसरी या ठिकाणी पाण्याची मुख्य नलिका टाकणे , ९ उंच पाण्याच्या टाक्या उभारणे, १ पंप हाऊस उभारणे व कार्यान्वित करणे.

- योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- निधी वितरण योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- प्रशासकीय मान्यता दि. : ०४-०६-२०२०
- तांत्रिक मान्यता दि. : १४-११-२०२०

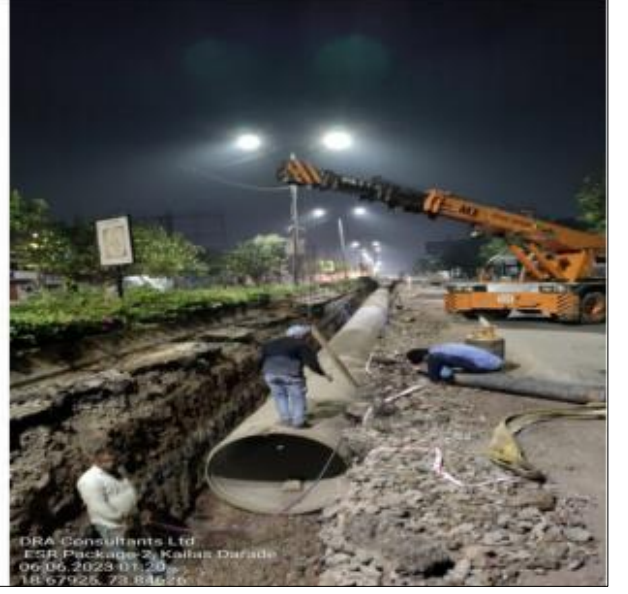
- कायदेशि दि : ०१-०२-२०२२
- कंत्राटदाराचे नाव : मे. रुद्राणि इन्फ्रा.
- कामातील प्रमुख घटक : पाण्याची मुख्य नलिका टाकणे, उंच पाण्याच्या टाक्या उभारणे.
- भौतिक प्रगती (%) : १८ %
- आर्थिक प्रगती (%) : २६ %

०४. कामाचे नाव :

पॅकेज २ : चिखली व मोशी येथे पाण्याची मुख्य नलिका टाकणे , ३ उंच पाण्याच्या टाक्या उभारणे, व कार्यान्वित करणे.

- योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- निधी वितरण योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- प्रशासकीय मान्यता दि. : ०४-०६-२०२०
- तांत्रिक मान्यता दि. : १४-१०-२०२०
- कायदेशि दि : १४-०६-२०२१
- कंत्राटदाराचे नाव : मे. अरिहंत कन्स्ट्रक्शन
- कामातील प्रमुख घटक : पाण्याची मुख्य नलिका टाकणे, उंच पाण्याच्या टाक्या उभारणे, वितरण नलिका टाकणे, नलजोड करणे
- भौतिक प्रगती (%) : ५३ %
- आर्थिक प्रगती (%) : ६४ %

०५. कामाचे नाव :

पॅकेज १ : डुडुळगाव, चौविसावाडी, वडमुखवाडी व चन्होली या ठिकाणी पाण्याची मुख्य नलिका टाकणे , ८ उंच पाण्याच्या टाक्या उभारणे, १ शुद्ध पाण्याची टाकी व पंप हाऊस उभारणे व कार्यान्वित करणे.

- योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- निधी वितरण योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- प्रशासकीय मान्यता दि. : १५-०६-२०१९
- तांत्रिक मान्यता दि. : १६-१२-२०१९
- कार्यदिश दि : २८ डिसेंबर २०२०
- कंत्राटदाराचे नाव : मे. गुडविल कन्स्ट्रक्शन
- कामातील प्रमुख घटक : पाण्याची मुख्य नलिका टाकणे, उंच पाण्याच्या टाक्या उभारणे
- भौतिक प्रगती (%) : ६७ %
- आर्थिक प्रगती (%) : ६८ %

०६. कामाचे नाव :

अमृत योजनेअंतर्गत पिंपरी चिंचवड शहरातील उर्वरित ६०% भागामध्ये पुरेशा दाबाने पाणीपुरवठा करणे या प्रकल्पाचे काम चार पॅकेजेसमध्ये चालू आहे या भागातील जलकुंभाचे इन्स्ट्रुमेंटेशन व ऑटो मिशन चे कामे करणे व सध्याच्या SCADA प्रणालीसोबत एकत्रीकरण करणे.

- योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- निधी वितरण योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- प्रशासकीय मान्यता दि. : ३१-०३-२००१
- तांत्रिक मान्यता दि. : २८-०७-२०२१
- कार्यदिश दि : १४-०३-२०२२
- कंत्राटदाराचे नाव : मे. अरिहंत कन्स्ट्रक्शन
- कामातील प्रमुख घटक : जलकुंभाचे इन्स्ट्रुमेंटेशन व ऑटो मिशनचे कामे करणे, सध्याच्या SCADA प्रणालीसोबत एकत्रीकरण करणे
- भौतिक प्रगती (%) : ८२ %
- आर्थिक प्रगती (%) : ५७ %

DRA Consultants Pvt. Ltd
AMRUT SCADA
T0.03.2023 09:58
18.66411, 73.76435
53/23, Shree Vihar, Transport Nagar, Nigdi, Pune, Maharashtra
411044

०७. कामाचे नाव :

जलशुद्धीकरण केंद्र से. क्र. २३ येथील जलशुद्धीकरणाची केंद्राची क्षमता वाढविणे व तदनुषंगीक कामे करणे

- योजनेचे नाव : निगडी जलशुद्धीकरण केंद्राची व रावेत अशुद्ध जलउपसा केंद्राची क्षमता द. ल.लि. ने वाढविणे.
- निधी वितरण योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- प्रशासकीय मान्यता दि. : १७-०२-२०२१
- तांत्रिक मान्यता दि. : ०८-१२-२०२०
- निविदा रक्कम : ३५.७७ कोटी
- कार्यदिश दि : १८-०२-२०२१
- कंत्राटदाराचे नाव : मे. एस. एम.सी. इनफ्रास्ट्रक्चर प्रा. लि.
- कामातील प्रमुख घटक : टप्पा १ च्या इनलेट ची आवश्यक सुधारणा करणे.
टप्पा १ च्या अस्तीत्वातील Clarifier मध्ये klarissettler यूनित उभारणे व कान्वित करणे. १०० द. ल.लि. क्षमतेचे नवीन फिल्टर हाऊस उभारणे व कार्यान्वित करणे अस्तीत्वातील तसेच नवीन फिल्टर साठी रिसरक्यूलेशन संप उभारणे व कार्यान्वित करणे. ट्यूब सेटलर उभारणे व कार्यान्वीत करणे तसेच तदनुषंगीक विद्युत यांत्रिकी कामे करणे. २ वर्ष देखभाल दुरुस्ती करणे.
- भौतिक प्रगती (%) : ८४.०० %
- आर्थिक प्रगती (%) : ७५.२४ %

०८. कामाचे नाव :

भामा आसखेड धरणा वरील नियोजित अशुद्ध जलउपसा केंद्रापासून नवलाख उंब्रे येथील नियोजित ब्रेक प्रेशर टाकीपर्यंत १७०० मि.मी. व्यासाची रायझिंग मेन टाकणे.

- योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- निधी वितरण योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- प्रशासकीय मान्यता दि. : १८-०६-२०१९
- तांत्रिक मान्यता दि. : ०७-०१-२०२०
- कार्यदिश दि : क्र.पापु/०८/कावि/६९९/२०१९, दि. १५-१२-२०१९
- निविदा रक्कम : ६१,१५,१८८९७/-
- कंत्राटदाराचे नाव : मे. ऑफशोर इनफ्रास्ट्रक्चर लि. .
- कामातील प्रमुख घटक : भामा आसखेड धरणा वरील नियोजित अशुद्ध जलउपसा केंद्रापासून नवलाख उंब्रे येथील नियोजित ब्रेक प्रेशर टाकीपर्यंत १७०० मि.मी. व्यासाची लोखंडी पाइपलाइन टाकणे. एकूण लांबी-८.८ किमी
- भौतिक प्रगती (%) : ४०.०० %
- आर्थिक प्रगती (%) : २७.०० %

०९. कामाचे नाव :

नवलाख उंब्रे ब्रेक प्रेशर टाकीपासून देहुपर्यंत पाण्याची १४०० मि.मि. व्यासाची गुरुत्व नलिका टाकणे. एकूण लांबी-१८.९ किमी.

- योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- निधी वितरण योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- प्रशासकीय मान्यता दि. : १८-०६-२०१९
- तांत्रिक मान्यता दि. : ०७-०१-२०२०
- कार्यदिश दि : क्र.पापु/०८/कावि/७०१/२०१९, दि. १५-१२-२०१९
- निविदा रक्कम : १०१०६३४७२३ /-
- कंत्राटदाराचे नाव : मे. ऑफशोर इनफ्रास्ट्रक्चर लि. .
- कामातील प्रमुख घटक : नवलाख उंब्रे ब्रेक प्रेशर टाकीपासून देहुपर्यंत पाण्याची १४०० मि.मि. व्यासाची लोखंडी पाइपलाइन टाकणे
- भौतिक प्रगती (%) : ३३.०० %
- आर्थिक प्रगती (%) : २६.०० %

१०. कामाचे नाव :

रावेत येथील मुख्य जलवाहिनीची क्षमता वाढविणेसाठी कामे करणे – नव्याने पाइप लाइन टाकणे व अर्ज अरेस्टर बसविणे.

- योजनेचे नाव : निगडी जलशुद्धीकरण केंद्राची व रावेत अशुद्ध जलउपसा केंद्राची क्षमता १०० द. ल. लि. ने वाढविणे
- निधी वितरण योजनेचे नाव : पाणीपुरवठा विशेष योजना निधी
- प्रशासकीय मान्यता दि. : १३-०७-२०२३
- तांत्रिक मान्यता दि. : ०१-०४-२०२१
- निविदा रक्कम : ४.०४ कोटी
- कायदेशि दि : १२-०९-२०२२
- कंत्राटदाराचे नाव : मे. मंगलदास इनफ्रास्ट्रक्चर प्रा.लि.
- कामातील प्रमुख घटक : पवना नदी काठावरून टप्पा १ व २ पंपहाऊस पर्यंत अतिरिक्त १४०० मिमी व्यासाची जलवाहिनी टाकणे.-६० मी
- पवना नदी काठावरील टप्पा १ व २ इनलेट चेंबर साठी मेकॅनीकल स्क्रीन बसविणे.
- टप्पा १ व २ साठी एक तसेच टप्पा ३ व ४ साठी एक असे एकूण २ सर्ज अरेस्टर बसविणे (चैनेज ३२७० मी.)
- टप्पा १ व २ पंप हाऊस चे स्ट्रक्चर ऑडिट करणे.
- भौतिक प्रगती (%) : ३०.०० %
- आर्थिक प्रगती (%) : ४२.०२ %

११. कामाचे नाव :

पिंपरी चिंचवड शहरातील ४० % भागात २४ * ७ पाणीपुरवठा योजना राबविणे व ५ वर्षे देखभाल दुरुस्ती करणे.

- योजनेचे नाव : ४० % भागात २४ * ७ पाणीपुरवठा योजना राबविणे निधी वितरण
- निधी वितरण योजनेचे नाव : केंद्र पुरस्कृत JNNURM
- प्रशासकीय मान्यता दि. : शासनाकडील जे. एन. एन. यू. आर.एम. अंतर्गत सन २०१३-१४
- तांत्रिक मान्यता दि. : २७-१०-२०१५
- कायदेशि दि : १८-०६-२०१६
- कंत्राटदाराचे नाव : मे. विश्वराज इनफ्रास्ट्रक्चर प्रा.लि.
- कामातील प्रमुख घटक : डी. आय नलिका, एच. डी. पी. ई. नलिका घरगुती नळजोड, १००० मि. मी व्यासाची डी. आय.
- भौतिक प्रगती (%) : भौतिक कामाची प्रगती -९७ %
- आर्थिक प्रगती (%) : कामाची आर्थिक प्रगती ९६.८४ %

६.६ भू-पृष्ठावरील पाणी :

पिंपरी चिंचवड शहरातील पवना, इंद्रायणी आणि मुळा या तीन मुख्य नद्या आहेत. शहराच्या मध्यवर्ती भागातून पवना, उत्तरेकडून इंद्रायणी व दक्षिणेकडून मुळा नदी वाहते. नदी, तलाव व नाल्यातील पाणी हे भू-पृष्ठावरील पाण्याचे प्रकार आहेत.

६.६.१ नदी, नाले व तलावाच्या पाण्याचे गुणवत्ता मानांकन :

महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने निश्चित केलेल्या गुणवत्ता मानांकनानुसार पाण्याचा दर्जा खालील निष्कर्षप्रमाणे असणे आवश्यक आहे.

तक्ता: ६.२२ MPCB मानांकन

अ.क्र.	चाचणी	महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन
१	पीएच (pH)	६ ते ९
२	डी.ओ. (Dissolved Oxygen)	≥२ (mg/l)
३	बी.ओ.डी. (Biochemical Oxygen Demand)	≤१० (mg/l)
४	सी.ओ.डी. (Chemical Oxygen Demand)	≤५० (mg/l)
५	टी.एस.एस. (Total Suspended Solid)	≤२० (mg/l)

नद्यांच्या पाण्याचे नमुने घेताना महानगरपालिकेचे अधिकारी / स्कायलॅब

६.६.२ नदी :

पिंपरी चिंचवड शहरामध्ये प्रामुख्याने पवना, इंद्रायणी व मुळा या तीन नदया वाहतात. पिंपरी चिंचवड महानगर पालिकेतर्फे या नदयांतील पाण्याचे नमुने नियमितपणे तपासण्यात येतात.

अ. पवना नदी:

उन्हाळा पावसाळा व हिवाळा या ऋतूतील विविध ठिकाणी पवना नदी पाणी नमुने संकलित करून रासायनिक तपासणी केली असता खालील प्रमाणे निष्कर्ष आढळून आले.

तक्ता ६.२२ पवना नदी (उन्हाळा)

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
किवळे जवळ सांगवडे लोखंडी पूल	७.१	२.१	३८	९	१४
किवळे गावठाण	७.७	१.८	४०	१०	१०
रावेत पुणे- मुंबई एक्सप्रेस वे	७.९	२.३	३०	८	२२
रावेत बंधारा	७.९	२.७	३०	७	२८
बास्केट ब्रिज, रावेत	७.६	२.२	३८	११	२२
गणपती विसर्जन घाट वाल्हेकर वाडी	७.२	१.४	३६	१७	३८
केजुबाई बंधारा थेरगांव	७.२	१.९	५०	१२	२४
बिर्ला हॉस्पिटल पूल थेरगांव	७.१	२.२	५६	१८	२२
मोरया गोसावी मंदिर चिंचवड	७.७	३.१	५४	२०	२६
थेरगांव स्मशान भूमी	७.५	१.३	६३	२१	२८
काळेवाडी स्मशान भूमी	७.१	१.४	५२	२०	३२
तानाजी नगर चिंचवड	७.५	२.१	५४	२१	५८
काळेवाडी चिंचवड ब्रिज भाट नगर एसटीपी अपस्ट्रीम	७.९	१.५	७२	३२	४८
झुलेलाल घाट सुभाष नगर, पिंपरी	७.३	१.८	७६	३४	५४
पिंपरीगाव स्मशान भूमी	७.२	१.२	७२	२८	६९
रहाटणी स्मशान भूमी	७.७	१.७	८१	२९	७७
पिंपळे सौदागर पूल	७.७	२.७	७०	२५	४२
कासारवाडी एसटीपी फेज I, II, III अपस्ट्रीम	७.६	१.३	८४	२८	४२
कासारवाडी रेल्वे स्टेशन जवळ	७.२	२.३	७७	३२	५८
पिंपळे गुरुव गावठाण	७.२	२.७	७४	२६	३१
सांगवी एसटीपी अप स्ट्रीम वेताळ महाराज उद्यान	७.२	२.२	५४	१९	३४
सांगवी स्मशान भूमी	७.२	१.४	७०	३०	४२
मंत्री गृहनिर्माण संस्था दापोडी एसटीपी डाऊनस्ट्रीम	७.७	१.१	६५	२७	२२
दापोडी स्मशान भूमी	७.९	१.३	६४	२१	२६
हॅरिस ब्रिज दापोडी	७.७	१.८	१०३	२६	३८
सरासरी	७.४८	१.९०	६०.१२	२१.२४	३६.२८

(स्त्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.२३ पवना नदी (पावसाळा)

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
किवळे जवळ सांगवडे लोखंडी पूल	६.९	२.४	२५	१३	४०
किवळे गावठाण	७.१	३.८	२७	१६	३५
रावेत पुणे- मुंबई एक्सप्रेस वे	७.१	३.२	३०	१७	३२
रावेत बंधारा	७.३	२.८	३३	२४	४२
बास्केट ब्रिज, रावेत	६.६	२.८	४३	१५	४०
गणपती विसर्जन घाट वाल्हेकर वाडी	६.७	३.८	५८	१४	५६
केजुबाई बंधारा थेरगांव	७.०	३.०	३८	१८	८५
बिर्ला हॉस्पिटल पूल थेरगांव	७.०	३.२	५५	२२	७२
मोरया गोसावी मंदिर चिंचवड	७.०	३.०	६२	२५	४२
थेरगांव स्मशान भूमी	७.०	२.८	७०	२२	३५
काळेवाडी स्मशान भूमी	७.४	१.८	६८	१५	३२
तानाजी नगर चिंचवड	७.०	१.४	७८	१७	४०
काळेवाडी चिंचवड ब्रिज भाट नगर एसटीपी अपस्ट्रीम	६.७	२.२	८७	२०	७०
झुलेलाल घाट सुभाष नगर, पिंपरी	६.८	३.०	८५	३०	८३
पिंपरीगाव स्मशान भूमी	७.१	१.६	८७	२७	५८
रहाटणी स्मशान भूमी	७.०	१.८	८२	२८	५५
पिंपळे सौदागर पूल	७.०	१.४	६६	२१	४३
कासारवाडी एसटीपी फेज I, II, III अपस्ट्रीम	७.३	३.२	७८	२४	३८
कासारवाडी रेल्वे स्टेशन जवळ	६.८	२.८	८७	२०	३२
पिंपळे गुरव गावठाण	६.९	२.८	८२	२२	४०
सांगवी एसटीपी अप स्ट्रीम वेताळ महाराज उद्यान	७.९	३.४	७०	२३	४१
सांगवी स्मशान भूमी	६.६	३.२	७२	३०	५३
मंत्री गृहनिर्माण संस्था दापोडी एसटीपी डाऊनस्ट्रीम	७.०	३.३	८८	३४	३५
दापोडी स्मशान भूमी	७.०	३.१	७६	३५	४८
हॅरिस ब्रिज दापोडी	६.९	३.८	८४	४२	६६
सरासरी	७.००	२.७८	६५.२४	२२.९६	४८.५२

(स्त्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.२४ पवना नदी (हिवाळा)

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
किवळे जवळ सांगवडे लोखंडी पूल	७.९	२.२	३४	१०	१५
किवळे गावठाण	७.८	२.३	५४	१४	१९
रावेत पुणे- मुंबई एक्सप्रेस वे	७.७	१.३	४९	१४	१८
रावेत बंधारा	७.९	१.९	५९	१३	१३
बास्केट ब्रिज, रावेत	७.१	२.१	३४	१०	२८
गणपती विसर्जन घाट वाल्हेकर वाडी	७.९	१.६	६७	१७	४९
केजुबाई बंधारा थेरगांव	७.९	२.४	५८	१४	३३
बिर्ला हॉस्पिटल पूल थेरगांव	७.६	२.३	६६	१८	२८
मोरया गोसावी मंदिर चिंचवड	७.९	१.७	६५	१८	५९
थेरगांव स्मशान भूमी	७.२	१.५	८७	२३	५३
काळेवाडी स्मशान भूमी	७.९	१.८	९४	२५	५३
तानाजी नगर चिंचवड	७.२	३.१	८४	१८	४३
काळेवाडी चिंचवड ब्रिज भाट नगर एसटीपी अपस्ट्रीम	७.४	२.७	८३	३१	८५
झुलोलाल घाट सुभाष नगर, पिंपरी	७.१	२.१	९७	३६	९८
पिंपरीगाव स्मशान भूमी	७.९	२.३	८३	४३	४०
रहाटणी स्मशान भूमी	७.२	१.६	८३	४८	५१
पिंपळे सौदागर पूल	७.२	१.९	७०	२१	३५
कासारवाडी एसटीपी फेज I, II, III अपस्ट्रीम	७.२	२.५	८६	२८	५९
कासारवाडी रेल्वे स्टेशन जवळ	८.०	२.६	७०	२१	५३
पिंपळे गुरव गावठाण	७.३	२.४	६३	२२	४२
सांगवी एसटीपी अप स्ट्रीम वेताळ महाराज उद्यान	७.२	१.७	८३	२५	३२
सांगवी स्मशान भूमी	७.३	१.९	६०	२६	३५
मंत्री गृहनिर्माण संस्था दापोडी एसटीपी डाऊनस्ट्रीम	७.३	१.८	७१	२७	३०
दापोडी स्मशान भूमी	७.२	२.३	७०	३१	३३
हॅरिस ब्रिज दापोडी	७.३	२.९	९८	३८	३३
सरासरी	७.४९	२.१२	७०.७२	२३.६४	४१.४८

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.२५ पवना नदी (सरासरी)

ऋतू	पीएच	डिओ	सिओडी	बिओडी	टीएसएस
उन्हाळा	७.४८	१.९०	६०.१२	२१.२४	३६.२८
पावसाळा	७.००	२.७८	६५.२४	२२.९६	४८.५२
हिवाळा	७.४९	२.१२	७०.७२	२३.६४	४१.४८

ब. इंद्रायणी नदी :

तक्ता ६.२६ इंद्रायणी नदी (उन्हाळा)

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
तळवडे बंधारा	७.९	३.१	५२	१७	२१
तळवडे चाकण पूल	७.८	१.८	६८	२२	३७
तळवडे स्मशान भूमी	६.८	२.३	६२	२१	५९
शेलार वस्ती तळवडे	८.२	२.१	६०	२४	३१
चिखली स्मशान भूमी	७.३	१.७	७२	१९	३९
चिखली मुई पूल	७.४	२.५	५५	२५	२८
रिव्हर रेसिडेन्सी	७.४	३.२	६२	२१	२८
मोशी टोल नाका	६.७	१.२	५८	२८	२८
सस्ते वस्ती बंधारा	७.५	२.७	९८	२६	३
डुडुळगांव स्मशान भूमी	७.४	२.९	५६	१५	३३
ज्ञानेश्वर महाराज मंदिर आळंदी देवाची	६.८	१.९	६८	२१	५१
चन्होली दाभाडे पूल	७.७	२.४	८५	१७	५३
चन्होली एस टी पी अपस्ट्रीम	७.७	२.२	४८	२०	५९
चन्होली एस टी पी डाउनस्ट्रीम	७.६	२.६	४४	२५	३५
निरगुडी गाव	८.०	२.१	७०	२८	३२
सरासरी	७.४८	२.३१	६३.८७	२१.९३	३५.८०

(स्त्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.२७ इंद्रायणी नदी (पावसाळा)

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
तळवडे बंधारा	७.२	३.४	५८	१८	२६
तळवडे चाकण पूल	६.६	३.१	६८	१७	२५
तळवडे स्मशान भूमी	७.१	२.२	७२	१७	२८
शेलार वस्ती तळवडे	७.४	३.३	६८	१६	४०
चिखली स्मशान भूमी	६.३	२.३	६२	२२	४८
चिखली मुई पूल	६.१	३.१	५८	२०	२८
रिव्हर रेसिडेन्सी	५.९	२.७	८५	२१	३५
मोशी टोल नाका	७.८	३.३	७२	२७	४६
सस्ते वस्ती बंधारा	६.६	२.९	८६	३२	५३
डुडुळगांव स्मशान भूमी	७.३	२.४	८२	२८	१२०
ज्ञानेश्वर महाराज मंदिर आळंदी देवाची	६.६	३.१	८८	२२	११०

चन्होली दाभाडे पूल	६.७	३.४	५८	२५	५२
चन्होली एस टी पी अपस्ट्रीम	८.२	३.९	५८	२२	८५
चन्होली एस टी पी डाउनस्ट्रीम	६.८	३.४	५२	२१	५८
निरगुडी गाव	७.४	३.८	७०	२८	६२
सरासरी	६.९३	३.०९	६९.१३	२२.४०	५४.४

(स्त्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.२८ इंद्रायणी नदी (हिवाळा)

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
तळवडे बंधारा	७.२	३.१	६५	२१	२३
तळवडे चाकण पूल	७.३	२.९	५६	२०	२२
तळवडे स्मशान भूमी	६.६	१.७	५९	२२	२२
शेलार वस्ती तळवडे	६.४	२.३	५६	२१	२५
चिखली स्मशान भूमी	६.७	१.९	५७	२४	४२
चिखली मुई पूल	६.७	२.५	६३	२५	२५
रिव्हर रेसिडेन्सी	६.६	२.९	५०	२०	२३
मोशी टोल नाका	७.४	१.५	६९	२८	४२
सस्ते वस्ती बंधारा	६.८	२.१	८३	३५	४९
डुडुळगांव स्मशान भूमी	८.२	२.७	६८	३३	३२
ज्ञानेश्वर महाराज मंदिर आळंदी देवाची	७.३	३.१	६७	२५	३१
चन्होली दाभाडे पूल	७.३	३.२	७९	२८	३६
चन्होली एस टी पी अपस्ट्रीम	७.४	२.९	६५	२४	४२
चन्होली एस टी पी डाउनस्ट्रीम	७.२	३.६	६०	२१	२५
निरगुडी गाव	७.२	२.४	८५	२७	३८
सरासरी	७.०८	२.५९	६५.४७	२४.९३	३१.८०

(स्त्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.२९ इंद्रायणी नदी (सरासरी)

ऋतू	पीएच	डिओ	सिओडी	बिओडी	टीएसएस
उन्हाळा	७.४८	२.३१	६३.८७	२१.९३	३५.८०
पावसाळा	६.९३	३.०९	६९.१३	२२.४०	५४.४०
हिवाळा	७.०८	२.५९	६५.४७	२४.९३	३१.८०

क. मुळा नदी :

तक्ता ६.३० मुळा नदी (उन्हाळा)

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
सूर्या मल्टी स्पेशालिटी हॉस्पिटल वाकड	७.३	१.४	३३	९	१५
वाकड बंधारा,	७.२	१.४	३७	१४	१९
कस्पटेवस्ती स्मशान भूमी	७.४	१.४	३६	१७	२५
बालेवाडी बंधारा,	७.३	१.८	४७	१८	२२
पिंपळे निलख बाणेर पूल एसटीपी अप स्ट्रीम	७.२	२.४	४४	२३	११
पिंपळे निलख स्मशान भूमी	६.५	१.४	४८	२४	५९
राजीवगांधी औंध पूल	६.७	१.४	५८	२३	५१
सांगवी स्पायसर कॉलेज पूल	७.४	१.२	६१	२१	५१
त्रिवेणी संगमेश्वर मंदिर, सांगवी	७.२	२.२	४२	१९	४२
सरासरी	७.१२	१.६२	४५.११	१८.६७	३२.७८

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.३१ मुळा नदी (पावसाळा)

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
सूर्या मल्टी स्पेशालिटी हॉस्पिटल वाकड	७.०	३.५	६०	१८	६८
वाकड बंधारा,	६.९	३.०	७१	२१	३६
कस्पटेवस्ती स्मशान भूमी	७.२	३.१	४८	२४	३२
बालेवाडी बंधारा,	७.०	३.०	५३	१९	५८
पिंपळे निलख बाणेर पूल एसटीपी अप स्ट्रीम	७.२	३.०	५७	२५	१६
पिंपळे निलख स्मशान भूमी	७.१	४.१	६३	२८	१०६
राजीवगांधी औंध पूल	७.३	३.४	५७	२५	२४
सांगवी स्पायसर कॉलेज पूल	७.१	४.४	५४	२३	३६
त्रिवेणी संगमेश्वर मंदिर, सांगवी	६.९	४.३	७४	२०	२६
सरासरी	७.०९	३.५३	५९.६७	२२.५६	४४.६७

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.३२ मुळा नदी (हिवाळा)

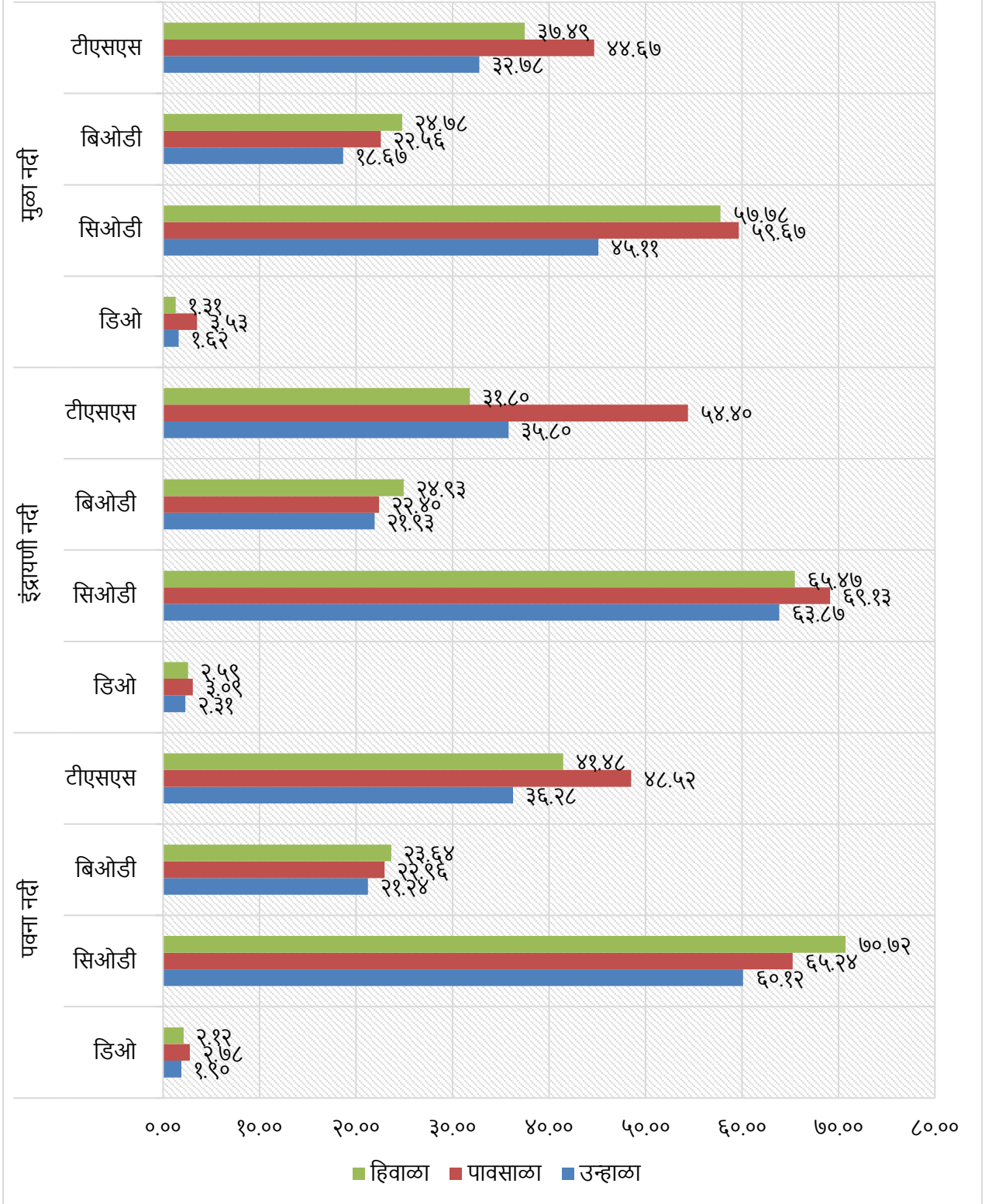
नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
सूर्या मल्टी स्पेशालिटी हॉस्पिटल वाकड	७.९	१.६	३८	१५	३०
वाकड बंधारा,	७.२	१.४	४३	२३	४३
कस्पटेवस्ती स्मशान भूमी	७.७	१.४	६५	२७	४२
बालेवाडी बंधारा,	७.५	१.५	६८	२५	४३
पिंपळे निलख बाणेर पूल एसटीपी अप स्ट्रीम	७.८	१.१	५०	२७	४९
पिंपळे निलख स्मशान भूमी	७.२	१.५	७०	३२	४२
राजीवगांधी औंध पूल	७.९	१.०	८२	२६	२२
सांगवी स्पायसर कॉलेज पूल	७.८	१.३	४८	२५	२५
त्रिवेणी संगमेश्वर मंदिर, सांगवी	७.६	१.०	५६	२३	४१
सरासरी	७.६०	१.३१	५७.७८	२४.७८	३७.४९

(स्रोत : पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.३३ मुळा नदी (सरासरी)

ऋतू	पीएच	डिओ	सिओडी	बिओडी	टीएसएस
उन्हाळा	७.१२	१.६२	४५.११	१८.६७	३२.७८
पावसाळा	७.०९	३.५३	५९.६७	२२.५६	४४.६७
हिवाळा	७.६०	१.३१	५७.७८	२४.७८	३७.४९

पि.चिं.मनपा क्षेत्रातील नद्यांच्या पाण्याची गुणवत्ता (सरासरी)

निष्कर्ष :

वरील रासायनिक तपासणी निष्कर्षावरून मुळा नदी ही पवना व इंद्रायणी नदी च्या तुलनेत कमी प्रदूषित दिसून येते. पवना नदी हि मध्यवर्ती भागातून वाहत असल्याने शहरातील अधिकांश नाले या नदीत मिसळतात व इंद्रायणी नदी मोठ्या प्रमाणात औद्योगिक क्षेत्रातून वाहत असल्याने ह्या दोन्ही नदया प्रदूषित होतात. तसेच नदी मध्ये जाणारे सांडपाणी, निर्माल्य, मानवी प्रक्रिया जसे की कपडे धुणे, गुरे-वाहने धुणे इ. मुळे देखील पाण्याची गुणवत्ता ढासळू शकते.

६.६.३ नाला :

नाले हे मुख्य पावसाचे पाणी पाहून जाण्याचे स्त्रोत आहे. पिंपरी चिंचवड शहरातील वाहणारे नाले हे प्रामुख्याने पवना, इंद्रायणी व मुळा या नदीत मिसळतात. औद्योगिक क्षेत्रातील रसायन मिश्रित दुषित पाणी तसेच रहिवाशी क्षेत्रातील सांडपाणी थेट नाल्यांमध्ये मिसळत असल्याने नदी प्रदूषण होत आहे. ही अत्यंत चिंतेची बाब आहे. हे प्रदूषण रोखण्यासाठी नियमित नाल्यातील पाण्याचे परीक्षण करणे आवश्यक आहे. त्यानुसार पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या पर्यावरण विभागामार्फत नियमितपणे पवना, इंद्रायणी व मुळा नदीला मिळणाऱ्या नाल्यांतील पाण्याची गुणवत्ता तपासली जाते.

अ. पवना नदीला मिळणारे नाले :

तक्ता ६.३४ उन्हाळा

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
शिव मंदिर देहू रोड, जुना मुंबई पुणा रोड सुरवात	५.९	१.३	९०	२५	४८
सिंबोईसीस कॉलेज किवळे शेवट	६.९	१.९	५२	१२	३०
विकास नगर, किवळे रेल्वे लाईन जवळ	६.३	१.६	९८	२८	५९
किवळे गावठाण शेवट	६.४	१.५	७५	२३	५२
महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण जल शुद्धीकरण केंद्र सेक्टर २३ सुरक्षा भिंत सुरवात	६.६	१.६	५६	२१	१३
रावेत एस टी पी सुरवात	५.४	१.८	३६	९	३५
गुजर वस्ती थेरगांव	५.८	१.५	७२	२०	५०
थेरगांव स्मशान भूमी शेवट	६.१	१.८	३६	९	३२
केशव नगर चिंचवड शेवट	६.६	१.९	८५	२५.१	३५
अण्णाभाऊ साठे वसाहत सुरवात	५.६	१.६	६५	२१.६	४०
लक्ष्मी नगर शेवट	६.४	१.९	६८	१५	४३
बजाज शाळा संभाजी नगर सुरवात	५.९	१.५	६५	२०	५०
एस बी आर चिंचवड एस टी पी शेवट	६.१	२.०	७५	२१	४२
आय टी आय पिंपरी सुरवात	६.१	१.६	९५	३५	५४
भाट नगर पिंपरी शेवट	६.५	१.६	६८	२८	७०
वैभव नगर पिंपरी शेवट	५.४	१.५	६८	२३	६०

पिंपळे सौदागार शिव मंदिर शेवट	६.७	१.८	९०	२६.२	४८
मिथिली नगरी स्वराज गार्डन पिंपळे सौदागार शेवट	६.५	१.३	८७	२६.४	६०
सेंच्युरी इंका, साळुंके वजन काट भोसरी सुरवात	५.१	१.१	९०	२६	७०
हॉटेल कला सागर शेवट	६.९	१.३	७५	२६	१९
कासारवाडी रेल्वे स्टेशन शेवट	५.१	१.३	३३	१०	३५
गुळवे वस्ती, लांडे वाडी भोसरी सुरवात	५.९	१.६	९०	३६	३९
आमंत्रण हॉटेल, फुगेवाडी रेल्वे लाईन शेवट	६.१	१.५	५८	१८	४२
हॅरिस पूल दापोडी	६.९	१.८	९५	२८	२८
दिघी सुरवात	५.९	१.३	६०	१८	४५
बोपखेल गांव शेवट	६.८	१.६	७५	२०	६२
सरासरी	६.१५	१.५८	७१.४२	२१.९९	४४.६५

(स्त्रोत : पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.३५ पावसाळा

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
शिव मंदिर देहू रोड, जुना मुंबई पुणा रोड सुरवात	६७.१	२.३	५८	१७	७५
सिंबोईसीस कॉलेज किवळे शेवट	७.४	१.९	२९	९	३२
विकास नगर, किवळे रेल्वे लाईन जवळ	६.८	१.६	७२	२०	३३
किवळे गावठाण शेवट	६.७	१.५	६०	२१	३५
महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण जल शुद्धीकरण केंद्र सेक्टर २३ सुरक्षा भिंत सुरवात	७.२	१.८	५५	१६	६०
रावेत एस टी पी सुरवात	७.१	१.५	३३	९	३५
गुजर वस्ती थेरगांव	६.९	१.५	५०	१५	६६
थेरगांव स्मशान भूमी शेवट	६.६	१.३	४०	१४	८०
केशव नगर चिंचवड शेवट	७.७	१.६	७१	२१	३५
अण्णाभाऊ साठे वसाहत सुरवात	६.६	२.१	८२	२३	६०
लक्ष्मी नगर शेवट	७.७	१.६	३२	९	२८
बजाज शाळा संभाजी नगर सुरवात	६.८	२.३	८०	२५	६०
एस बी आर चिंचवड एस टी पी शेवट	७.४	२.०	७८	२३	२५
आय टी आय पिंपरी सुरवात	६.५	१.९	२७	८	६०
भाट नगर पिंपरी शेवट	६.९	२.३	४४	१४	३७
वैभव नगर पिंपरी शेवट	७.१	१.६	७२	२१	२९
पिंपळे सौदागार शिव मंदिर शेवट	७.६	१.९	५८	१७	४८
मिथिली नगरी स्वराज गार्डन पिंपळे सौदागार शेवट	६.५	२.२	८७	२६	१५
सेंच्युरी इंका, साळुंके वजन काट भोसरी सुरवात	६.९	१.९	२८	९	२९
हॉटेल कला सागर शेवट	७.२	२.१	३३	१०	३६
कासारवाडी रेल्वे स्टेशन शेवट	६.५	१.६	३३	१०	२५
गुळवे वस्ती, लांडे वाडी भोसरी सुरवात	७.६	१.५	३६	१५	६०
आमंत्रण हॉटेल, फुगेवाडी रेल्वे लाईन शेवट	७.४	१.३	८८	२८	४५

हॅरिस दापोडी	७.२	२.१	९०	२५	२६
दिघी सुरवात	६.६	१.९	३५	१०	७०
बोपखेल गांव शेवट	६.६	१.४	८३	२५	६८
सरासरी	९.३३	१.८०	५५.९१	१६.९२	४५.०८

(स्त्रोत : पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.३६ हिवाळा

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
शिव मंदिर देहू रोड, जुना मुंबई पुणा रोड सुरवात	७.२	१.८	९०	२६	११
सिंबोईसीस कॉलेज किवळे शेवट	६.८	१.५	८५	२२	३२
विकास नगर, किवळे रेल्वे लाईन जवळ	७.०	२.१	५८	१७	४२
किवळे गावठाण शेवट	६.५	१.९	७८	२२.९	३५
महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण जल शुद्धीकरण केंद्र सेक्टर २३ सुरक्षा भिंत सुरवात	७.२	२.०	५५	१६	३१
रावेत एस टी पी सुरवात	६.६	१.४	२५	२१	५२
गुजर वस्ती थेरगांव	७.०	२.१	४०	२०	४२
थेरगांव स्मशान भूमी शेवट	६.९	१.५	३५	१५	५२
केशव नगर चिंचवड शेवट	७.२	१.८	८५	२५	५२
अण्णाभाऊ साठे वसाहत सुरवात	६.८	२.३	६०	२०	४२
लक्ष्मी नगर शेवट	७.२	१.५	४०	२८	५२
बजाज शाळा संभाजी नगर सुरवात	७.८	१.६	७०	३०	५९
एस बी आर चिंचवड एस टी पी शेवट	७.४	१.४	६०	२०	१८
आय टी आय पिंपरी सुरवात	६.८	१.८	५०	१७	२३
भाट नगर पिंपरी शेवट	६.८	२.३	६०	२०	१८
वैभव नगर पिंपरी शेवट	६.७	१.९	४५	१२	३६
पिंपळे सौदागार शिव मंदिर शेवट	७.२	१.२	९०	२६	१५
मिथिली नगरी स्वराज गार्डन पिंपळे सौदागार शेवट	७.९	१.३	७०	२४	१५
सेंच्युरी इंका, साळुंके वजन काट भोसरी सुरवात	७.२	१.५	८०	२५	२६
हॉटेल कला सागर शेवट	६.८	१.३	२८	८	२५
कासारवाडी रेल्वे स्टेशन शेवट	७.३	१.८	६०	२०	२५
गुळवे वस्ती, लांडे वाडी भोसरी सुरवात	६.६	२.०	८८	२४	४०
आमंत्रण हॉटेल, फुगेवाडी रेल्वे लाईन शेवट	७.५	२.३	६०	१५	४९
हॅरिस दापोडी	७.२	१.०	७२	२५	२८
दिघी सुरवात	६.९	१.९	६०	२१	३०
बोपखेल गांव शेवट	७.२	२.०	८०	३०	३१
सरासरी	७.०७	१.७४	६२.४६	२१.१५	३३.८८

(स्त्रोत : पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.३७ पवना नदीला मिळणाऱ्या नाल्यांच्या पाण्याची गुणवत्ता सरासरी

ऋतू	पीएच	डिओ	सिओडी	बिओडी	टीएसएस
उन्हाळा	६.१५	१.५८	७१.४२	२१.९९	४४.६५
पावसाळा	९.३३	१.८०	५५.९१	१६.९२	४५.०८
हिवाळा	७.०७	१.७४	६२.४६	२१.१५	३३.८८

ब. इंद्रायणी नदीला मिळणारे नाले :

तक्ता ६.३८ उन्हाळा

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
कॅप जेमिनी कंपनी सुरवात	६.५	१.२	३२	१०	१६
ताळवडे चाकण पूल शेवट	५.९	१.८	६०	२५	३०
चिखली स्मशान भूमी शेवट	५.५	१.६	४२	१४	६०
रूपी नगर सुरवात	६.६	१.१	६०	२०	२०
कुदळे वस्ती मुई पूल शेवट	६.९	१.८	७०	२७	४२
आर टी ओ ऑफिस भोसरी सुरवात	६.६	१.५	४५	१७	३०
भारत माता चौकी भोसरी शेवट	६.३	१.८	५०	२०	४५
सरासरी	६.३३	१.५४	५१.२९	१९.००	३४.७१

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.३९ पावसाळा

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
कॅप जेमिनी कंपनी सुरवात	७.५	२.१	३२	७	१२
ताळवडे चाकण पूल शेवट	६.९	१.९	४०	१०	३४
चिखली स्मशान भूमी शेवट	७.३	२.०	३०	१४	५०
रूपी नगर सुरवात	७.२	१.९	३३	१०	४२
कुदळे वस्ती मुई पूल शेवट	६.९	२.२	४०	१५	३०
आर टी ओ ऑफिस भोसरी सुरवात	७.७	१.९	४०	२३	६०
भारत माता चौकी भोसरी शेवट	७.३	२.५	७३	२२	३५
सरासरी	७.२६	२.०७	४१.१४	१४.४३	३७.५७

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.४० हिवाळा

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
कॅप जेमिनी कंपनी सुरवात	७.१	१.३	७३	२२	२०
ताळवडे चाकण पूल शेवट	५.९	१.९	५०	४०	३२
चिखली स्मशान भूमी शेवट	६.९	१.८	४०	२०	४२
रूपी नगर सुरवात	७.१	१.२	६०	२०	१५
कुदळे वस्ती मुई पूल शेवट	५.९	१.३	४५	१७	३०
आर टी ओ ऑफिस भोसरी सुरवात	७.१	२.१	४७	३०	६०
भारत माता चौकी भोसरी शेवट	६.६	१.०	६०	३५	५३
सरासरी	६.६६	१.५१	५३.५७	२६.२९	३६.००

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.४१ इंद्रायणी नदीला मिळणाऱ्या नाल्यांच्या पाण्याची गुणवत्ता सरासरी

ऋतू	पीएच	डिओ	सिओडी	बिओडी	टीएसएस
उन्हाळा	६.३३	१.५४	५१.२९	१९.००	३४.७१
पावसाळा	७.२६	२.०७	४१.१४	१४.४३	३७.५७
हिवाळा	६.६६	१.५१	५३.५७	२६.२९	३६.००

क. मुळा नदीला मिळणारे नाले :

तक्ता ६.४२ उन्हाळा

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
प्रीस्टीन सेक्रेअर	५.१	१.५	८०	२५	६६
संत सावता माळी उद्यान	६.२	१.८	९०	२३	४८
कस्पटे वस्ती नाला शेवट	६.५	१.३	९२	२२	३५
सरासरी	५.९३	१.५३	८७.३३	२३.३३	४९.६७

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.४३ पावसाळा

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
प्रीस्टीन सेक्रेअर	७.१	२.१	४०	१५	५२
संत सावता माळी उद्यान	६.९	१.५	३५	१०	६०
कस्पटे वस्ती नाला शेवट	६.४	१.९	६०	२०	५५
सरासरी	६.८०	१.८३	४५.००	१५.००	५५.६७

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.४४ हिवाळा

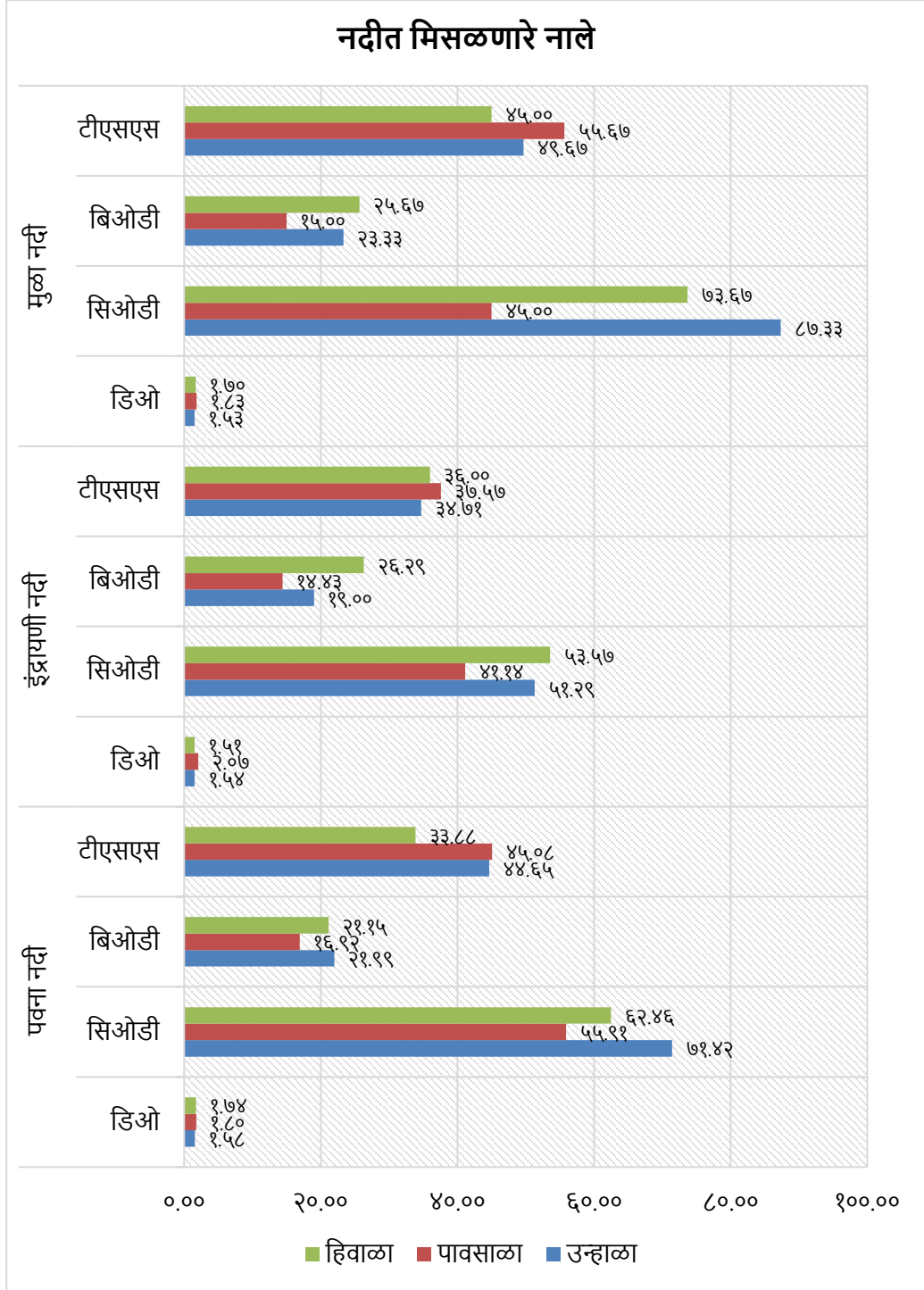
नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
प्रीस्टीन सेक्रेअर	६.९	१.९	७३	२२	६०
संत सावता माळी उद्यान	७.२	१.६	८८	२५	४०
कस्पटे वस्ती नाला शेवट	५.५	१.६	६०	३०	३५
सरासरी	६.५३	१.७०	७३.६७	२५.६७	४५.००

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.४५ मुळा नदीला मिळणाऱ्या नाल्यांच्या पाण्याची गुणवत्ता सरासरी

ऋतू	पीएच	डिओ	सिओडी	बिओडी	टीएसएस
उन्हाळा	५.९३	१.५३	८७.३३	२३.३३	४९.६७
पावसाळा	६.८०	१.८३	४५.००	१५.००	५५.६७
हिवाळा	६.५३	१.७०	७३.६७	२५.६७	४५.००

नदीत मिसळणारे नाले

निष्कर्ष :

वरील रासायनिक तपासणी निष्कर्षा वरून असे दिसून येते की नाल्यांमध्ये जाणारे थेट घरगुती सांडपाणी, घनकचरा तसेच औद्योगिक सांडपाणी इ. मुळे नाल्यातील पाण्याची गुणवत्ता ढासळलेली दिसून येते.

नाल्यांच्या पाण्याचे नमुने घेताना महानगरपालिकेचे अधिकारी / स्कायलॅब

६.६.४ तलाव :

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या परिसरात मुख्यतः ७ तलाव आहेत, बर्डव्हॅली तलावात नौका नयन, लाईट शो इ. मनोरंजनाचे सुविधा उपलब्ध आहेत. तसेच इतर तलावा सभोवती बाग सुशोभित करून हे नागरिकांच्या विरंगुळ्याचे ठिकाण बनविण्यात आले आहे.

महानगरपालिकेतील तलावांमधील पाण्याचे नमुने नियमितपणे महानगरपालिकेतर्फे तपासण्यात येत असून त्याची माहिती खालील प्रमाणे,

तक्ता ६.४६ तलाव (उन्हाळा)

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
गणेश तलाव	६.९	१.८	२७	८	७
दुर्गादेवी तलाव	६.९	१.५	७०	१५	७
बर्डव्हॅली तलाव	७.०	२.१	५५	१६	७
संभाजी नगर तलाव	६.४	१.६	७८	२२	२३
मोशी तलाव	६.१	१.८	७२	२०	२३
भोसरी तलाव	५.९	२.०	८२	२३	१४
शेलार वस्ती तळवडे तलाव	७.२	१.५	८०	३०	३५
सरासरी	६.६२	१.७६	६६.२९	१९.१४	१६.५७

(स्त्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.४७ तलाव (पावसाळा)

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
गणेश तलाव	७.१	२.१	२९	६.८	१३
दुर्गादेवी तलाव	७.३	२.३	२५	७	४१
बर्डव्हॅली तलाव	६.८	२.५	२५	६.६	४४
संभाजी नगर तलाव	७.३	१.९	९०	२४	४५
मोशी तलाव	८.४	२.८	८०	२५	८
भोसरी तलाव	७.१	२.९	७०	१८	३०
शेलार वस्ती तळवडे तलाव	७.१	२.१	२९	८.१	१०
सरासरी	७.३	२.३७	४९.७१	१३.५९	२७.२९

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

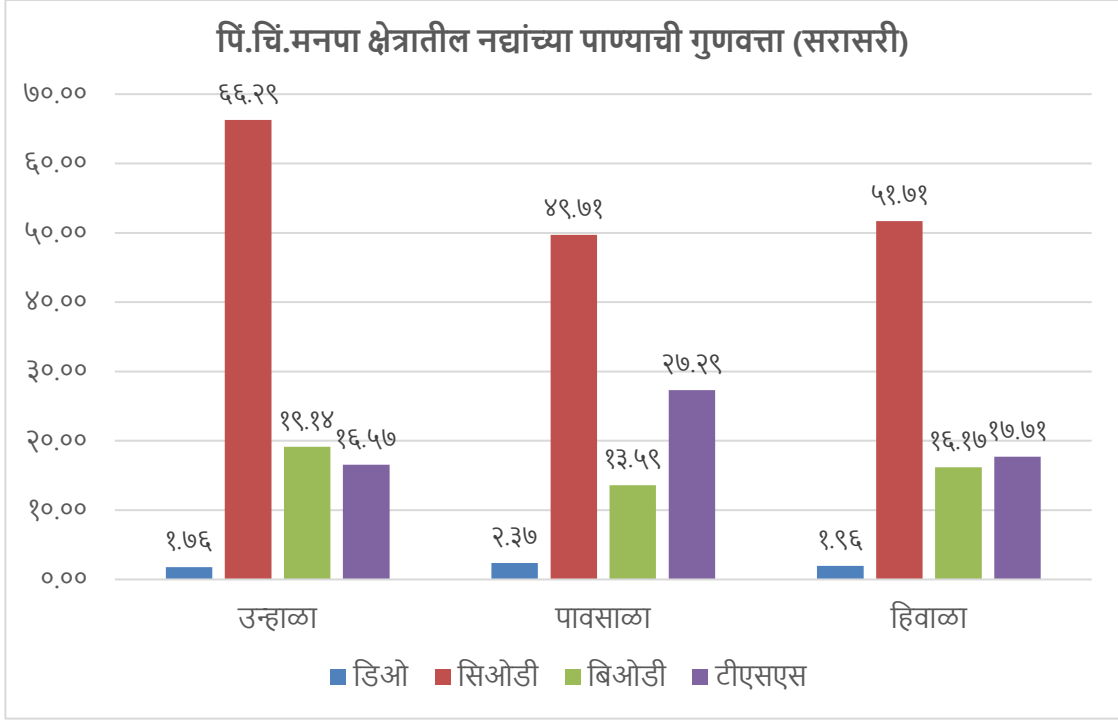
तक्ता ६.४८ तलाव (हिवाळा)

नाव	पीएच	डिओ (mg/l)	सिओडी (mg/l)	बिओडी (mg/l)	टीएसएस (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन	६ ते ९	≥ २	≤ ५०	≤ १०	≤ २०
गणेश तलाव	७.४	१.८	२५	८	८
दुर्गादेवी तलाव	६.९	२.२	७४	२२	२१
बर्डव्हॅली तलाव	७.३	२.१	८४	२५	१७
संभाजी नगर तलाव	६.२	२.१	७०	२५	२०
मोशी तलाव	७.३	१.९	७४	२२	१७
भोसरी तलाव	६.८	१.८	१८	५	२१
शेलार वस्ती तळवडे तलाव	६.९	१.८	१७	६	२०
सरासरी	६.९७	१.९६	५१.७१	१६.१७	१७.७१

(स्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.४९ तलाव सरासरी

ऋतू	पीएच	डिओ	सिओडी	बिओडी	टीएसएस
उन्हाळा	६.६२	१.७६	६६.२९	१९.१४	१६.५७
पावसाळा	७.३०	२.३७	४९.७१	१३.५९	२७.२९
हिवाळा	६.९७	१.९६	५१.७१	१६.१७	१७.७१

निष्कर्ष :

वरील रासायनिक तपासणी निष्कर्षा वरून असे दिसून येते की, नागरिकांची वर्दळ तसेच मूर्ती विसर्जन व निर्माल्य टाकल्याने काही तलावात पाण्याची गुणवत्ता निर्धारित मानांकना पेक्षा अधिक दिसून येते.

तलावांच्या पाण्याचे नमुने घेताना महानगरपालिकेचे अधिकारी / स्कायलॅब

६.७ मैलापाणी शुद्धीकरण केंद्र (STP) :

पिंपरी चिंचवड शहरामधील विविध भागांमधून संकलित मैलापाण्यावर महानगरपालिकेच्या एकूण १४ मैलाशुद्धीकरण केंद्रामध्ये प्रक्रिया करण्यात येत आहे. या मैलाशुद्धीकरण केंद्रामध्ये आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या माध्यमातून मैलाशुद्धीकरण केले जाते.

लोकसंख्या वाढीमुळे व शहरीकरणामुळे मैलाशुद्धीकरण केंद्रावर ताण वाढला आहे.

तक्ता ६.५० पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका मधील विविध प्रक्रिया यंत्रणेची क्षमता व प्रकार

अ.क्र.	मैलाशुद्धीकरण प्रकल्प (STP)	तंत्रज्ञान	प्रक्रिया क्षमता द.ल.लि./दिन	सद्यस्थितीत प्रक्रिया होत असलेले सांडपाणी द.ल.लि./दिन (अंदाजे)	प्रक्रिया युक्त मैलापाणी सोडण्याचे ठिकाण
१	कासारवाडी भाग १	ASP	४०.००	२६.६९३	पवना नदी
२	कासारवाडी भाग २	ASP	४०.००	३८.०५३	पवना नदी
३	कासारवाडी भाग ३	SBR	४०.००	२५.३०५	पवना नदी
४	चिंचवड भाग १ भाटनगर	ASP	३०.००	२६.४४२	पवना नदी
५	चिंचवड भाग २ एस बी आर	SBR	३०.००	२०.७४४	पवना नदी
६	आकुर्डी	Combitreat-ISBR	३०.००	१५.८५९	पवना नदी
७	रावेत	SBR	२०.००	१३.९९२	पवना नदी
८	पिंपळे निलख	Bio Tower	२०.००	२०.०७२	मुळा नदी
९	सांगवी	ISBR	१०.००	७.५३१	पवना नदी
१०	दापोडी	SBR	२०.००	६.६६९	पवना नदी
११	चन्होली १	SBR	२१.००	१७.९७६	इंद्रायणी नदी
१२	चन्होली २	SBR	२०.००	१८.६५८	इंद्रायणी नदी
१३	चिखली १	Extended Aeration	१६.००	१४.७३६	तलाव
१४	चिखली २	ASP	१६.००	६.५६६	तलाव
	एकुण		३५३.००	२५९.२९६	

(स्रोत: पर्यावरण अभियांत्रिकी विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता: ६.५१ मैलापाणी संकलन

अनु.क्र.	मैलाशुद्धीकरण प्रकल्प नावे	मैलासंकलन परिसर
१	कासारवाडी फेज -१	इंद्रायणी नगर, भोसरी, संत तुकाराम नगर, कासारवाडी, फुगेवाडी, गवळीमाथा, फुले नगर, नेहरू नगर, भोसरी MIDC, भोसरी गावठाण, कलासागर नाला
२	कासारवाडी फेज -२	भोसरी नाला, पिंपळे सौदागर
३	कासारवाडी फेज - ३	इंद्रायणी नगर, भोसरी, संत तुकाराम नगर, कासारवाडी, फुगेवाडी, गवळीमाथा, फुले नगर, नेहरू नगर, भोसरी MIDC, भोसरी गावठाण, कलासागर नाला, पिंपळे सौदागर
४	भाटनगर	डीलक्स पंप हाउस (पिंपरी), गोखले पार्क पंप हाउस (चिंचवड)
५	चिंचवड	गोखले पार्क, केशवनगर बिजलीनगर, दत्तनगर, तानाजीवाडी, चिंचवड गावठाण
६	आकुर्डी	आकुर्डी रुपीनगर, भक्ती शक्ती, निगडी, आकुर्डी प्राधिकरण
७	रावेत	विकास नगर, किवळे, शिंदे वस्ती, पुनावळे, ताथवडे, रावेत,
८	पिंपळे निलख	कस्पटे वस्ती, वाकड, काळेवाडी फाटा, पिंपळे निलख गावठाण
९	सांगवी	जुनी सांगवी, नवी सांगवी, पिंपळे गुरव
१०	दापोडी	जुनी सांगवी, नवी सांगवी, पिंपळे गुरव
११	चन्होली -१	मोशी, चिखली, डुडुळगाव, चन्होली गाव, आळंदी
१२	चन्होली -२	मोशी, चिखली, डुडुळगाव, चन्होली गाव, आळंदी
१३	चिखली-१	नेवाळे वस्ती-रुपे नगर, तळवडे, कुदळवस्ती, नेवाळे वस्ती
१४	चिखली -२	१२५३-घरकुल, शरद नगर, चिखली गाव

(स्त्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

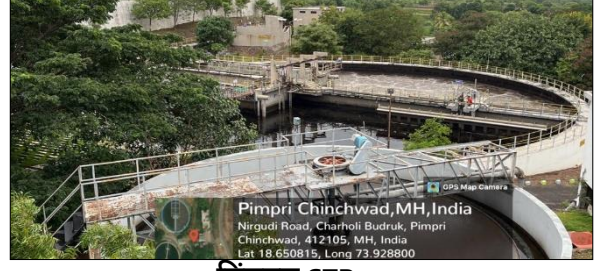
तक्ता ६.५२ मलनिःसारण सर्व्हिस लेव्हल बेंचमार्क सद्यस्थिती

अ. क्र.	सेवास्तर मानांकन	अपेक्षित कार्यक्षमता(%)	सद्यस्थिती (%)
			२०२२-२३
१.	मलनिःसारण सेवेच्या उपलब्धतेचे प्रमाण (Coverage of Sewage Network Services)	१००	९२.८२
२.	मलनिःसारण व्यवस्थेद्वारे जमा होणाऱ्या मलनिःसारणाचे प्रमाण (Collection Efficiency of Sewage Network)	१००	९७.८०
३.	मलनिःसारण प्रक्रिया प्रकल्पाच्या कार्यक्षमतेचे प्रमाण (Adequacy of Sewage Treatment Capacity)	१००	१००
४.	ग्राहकांच्या तक्रारी निवारणाचे प्रमाण (Efficiency in redressal of Customer Complaints)	१००	९९.७१

(स्त्रोत: जलःनिसारण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

चिखली STP

चिंचवड STP

कासारवाडी STP

आकुर्डी STP

तक्ता ६.५३ पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या विविध मैलाशुद्धीकरण केंद्रांमध्ये प्रक्रिया करण्यात येत असलेल्या पाण्याची सरासरी गुणवत्ता

अ. क्र.	ठिकाण	फ्लो	इनलेट पॅरामिटर					आऊटलेट पॅरामिटर				
			पीएच	डिओ (mg/l)	टीएसएस (mg/l)	बिओडी (mg/l)	सिओडी (mg/l)	पीएच	डिओ (mg/l)	टीएसएस (mg/l)	बिओडी (mg/l)	सिओडी (mg/l)
महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ गुणवत्ता मानांकन							६ ते ९	≥ २	≤ २०	≤ १०	≤ ५०	
१	कासारवाडी फेज-१	२७.६८४	६.९०	NIL	१७१.००	१५३.००	३३१.००	७.७०	५.००	७.८०	६.६०	२९.००
२	कासारवाडी फेज-२	३६.१९३	७.००	NIL	२१६.००	१९६.००	४२५.००	७.७०	४.६०	८.५०	७.२०	३०.००
३	कासारवाडी फेज-३	२६.४६९	६.९०	NIL	१७८.००	१६०.००	३३८.००	७.७०	४.८०	७.७८	६.६१	२७.९०
४	चिंचवड-१ भाटनगर	२६.५९३	६.२८	NIL	१७०.००	१५८.००	३९३.००	७.३०	४.३०	९.३०	७.४०	४२.००
५	चिंचवड-२	२४.२७०	६.८१	NIL	१५०.००	१३६.००	३९८.००	७.८०	५.१०	८.३०	६.९०	२२.००
६	आकुर्डी	२६.५४०	६.८०	NIL	१७२.००	१८२.००	२९२.२०	७.६०	५.२०	८.२०	८.००	२१.००
७	रावेत	१५.८८०	६.६८	NIL	९१.००	८०.००	२८१.००	७.४०	४.७९	५.७३	५.४४	२६.४७
८	पिंपळे निलख	१९.८९०	६.८०	NIL	१७८.००	१६६.००	३५९.००	७.५०	४.१०	८.६०	७.१०	३६.००
९	सांगवी	७.१८८	६.६०	NIL	१८१.००	१२९.००	३१०.००	७.७०	५.६०	७.००	७.३०	३५.००
१०	दापोडी	८.३८०	६.७७	NIL	१८०.००	१४१.००	३१९.००	७.५०	४.७०	१०.००	८.२०	३०.००
११	चन्होली फेज-१	१७.५५०	७.१०	NIL	१४८.००	१३९.००	२६७.००	७.६०	५.२०	७.३०	६.५०	२६.००
१२	चन्होली फेज-२	१७.०४२	७.११	NIL	१५४.००	१४३.००	२९१.००	७.६०	५.००	७.४०	६.८०	२७.००
१३	चिखली फेज-१	१२.१५०	६.१४	NIL	१४७.००	१०५.००	४०३.००	७.४१	४.३४	९.९३	७.९३	३१.००
१४	चिखली फेज-२	७.११०	६.१२	NIL	१४५.००	१०५.००	४०६.००	७.४०	४.६०	९.७०	७.८०	३१.००

(स्रोत: पर्यावरण अभियांत्रिकी विभाग, पिंपरी चिंचवड मनपा)

निष्कर्ष :

वरील तक्त्यावरून असे दिसून येते की महानगरपालिकेच्या विविध मैलाशुद्धीकरण केंद्रांमध्ये संकलित होणाऱ्या सांडपाण्यावर योग्य प्रक्रिया करून महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने निश्चित केलेल्या मानांकना नुसार गुणवत्ता राखली जाते.

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेमार्फत सर्व १४ मैलाशुद्धीकरण केंद्रातील प्रक्रिया युक्त मैलापाणी "मोनेरा लॅब" या अधिकृत राष्ट्रीय परीक्षण व अनुसंधान प्रयोगशाळा बोर्ड (NABL) प्रयोग शाळे मार्फत दैनंदिन संकलित करून त्याची रासायनिक तपासणी केली जाते.

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्रातील विविध उद्योग, गृहनिर्माण संस्थेमध्ये देखील सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्प बसविण्यात आले असून त्याद्वारे सांडपाणी शुद्ध केले जाते.

६.८ भूपर्यावरण (जमीन) :

पुणे महानगर प्रादेशिक नियोजन मंडळाच्या सल्ल्यानुसार सन १९७२ मध्ये पिंपरी -चिंचवड नवनगर विकास प्राधिकरण (पी.सी.एन.टी.डी.ए.) वसविण्यात आले असून त्याचा उद्देश हा औद्योगिक क्षेत्रातील कामगार वर्गाला लगतच्या परिसरात राहण्यास योग्य परिसराचा विकास करून त्यांच्यासाठी घरे उपलब्ध करणे हा होय. पुढे सन १९८२ मध्ये सांगवी, रहाटणी, थेरगांव, वाकड (काही भाग), पिंपळे सौदागर आणि प्राधिकरण क्षेत्र या सात गावांचा पिंपरी चिंचवड क्षेत्रात समावेश झाला व त्यास महानगर पालिकेचा दर्जा मिळाला.

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका अधिकार क्षेत्रांतर्गत एकूण ८६ चौ. कि. मी. परिसर समाविष्ट झाला.

सन २०१७ च्या विकास आराखड्यानुसार एकत्रित जमीन वापर वितरण असे दर्शविते की, ४८.८२% जमीन ही निवासी क्षेत्रास तर ११.०१ % जमीन रस्ते वाहतूकीस राखीव ठेवण्यात आली. तसेच ११.२६% क्षेत्र वनक्षेत्रांसाठी व मनोरंजन उपक्रमासाठी राखीव ठेवण्यात आले.

तक्ता ६.५४ पिंपरी चिंचवडचा विकास आराखडा (प्रस्तावित जमीन वापर विधान)

अ. क्र.	जमीन वापर	पीएलयू क्षेत्र (Hectare)				एकूण	% एकूण क्षेत्रफळ
		जुना डिपी अहवाल	नवीन डिपी अहवाल	ताथवडे	पी. सी.एन. डी. टि.ए. मर्यादा		
१	निवासी	१४७६.३१	४७२७.५२	३११.६४	२१२१.५२	८६३६.९९	४८.८२
२	व्यावसायिक	२९.०६	२६७.६२	३०.३९	१७७.२१	५०४.२८	२.८५०
३	औद्योगिक	१५३६.७२	२५१.९२	६०.२	१२९.००	१९७७.८४	११.१८
४	सार्वजनिक/अर्ध सार्वजनिक	१५३.६७	२६५.७९	१०५.२७	१६३.६	६८८.३३	३.८९
५	सार्वजनिक उपयोगिता	१३.१९	९६.५३	५.७८	३५.५६	१५१.०६	०.८५
६	वाहतूक	३३०	१०९४.४७	८८.४८	४३५.००	१९४७.९५	११.०१
७	मनोरंजन (Recreational)	१७६.२४	२५५.९	८.१४	२४७.१८	६८७.४६	३.८९
८	उप एकूण (प्रस्तावित विकास क्षेत्र)	३७१५.७३	६९५९.७५	६०९.९	३३०९.०७	१४५९४.४५	-
९	विकास क्षेत्र नाही (हिरवा पट्टा/टेकडी) संरक्षण प्रतिबंधित क्षेत्र	-	१२८८.५	१७.०८	-	१३०५.५८	७.३८
१०	जल संस्था	१७९.६५	१३३.०४	१०.७७	१३.१६	३३६.६२	१.९०
११	एम.आय.डी.सी.सॉफ्टवेअर टेकनॉलॉजी पार्क	-	६९.७१	-	-	६९.७१	०.३९
१२	शेती	३८२.४२	-	-	१००१.७७	१३८४.१९	७.८२
एकूण क्षेत्रफळ		४२७७.८०	८४५१	६३७.७५	४३२४	१७६९०.५५	१००

(स्त्रोत : नगर रचना विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

६.८.१ बांधकाम क्षेत्र :

पिंपरी चिंचवड मनपातील जमीन वापर पद्धती ही १९७२ पासून आज तारखेपर्यंत प्रमाणित केली गेली आहे. त्यामध्ये असे दिसून आले की, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका अधिकार क्षेत्र हे ८६ चौ. कि. मी. वरून १८१ चौ.कि.मी. इतके वाढले असून लगतच्या परिसरात गेल्या ४४ वर्षात वाढ झाली आहे. सध्या असणारे शहरी क्षेत्र एकूण क्षेत्रफळाच्या सुमारे ७५% असून ते शहरीकरणाचा व औद्योगिककरणाचा वेग दर्शवितात परंतु वाढत्या शहरीकरणामुळे व औद्योगिक करणामुळे नैसर्गिक वनस्पती झाडे झुडपे व शेतीची जमीन यांचे प्रमाण कमी झाले आहे. त्यामुळे नैसर्गिक समतोल राखण्यासाठी आणि पर्यावरणाला अनुकूल शहरी वातावरणासाठी प्रयत्न करणे गरजेचे आहे. डी.पी.एस.आय.आर.च्या उद्दीष्टानुसार शाश्वत जमीन वापर म्हणजे हरित क्षेत्राची वाढ व जतन करणे तसेच संरक्षित क्षेत्रांचे नुकसान होण्यापासून रोखणे आणि जमीन दूषित होण्यापासून टाळणे जे अनिवार्य आहे.

६.८.२ इमारती :

शहरात वाढणारी लोकसंख्या, वाढते शहरीकरण, शहरातील सोयी सुविधा ई. विविध कारणांमुळे शहरामध्ये निवासी, व्यावसायिक इमारतींची मागणी वाढत आहे. शहरातील बहुतेक सर्व मोकळ्या जागा, क्रीडांगणे, बागा व जुन्या इमारती यांच्याजागी नव्या टोलेजंग इमारती उभ्या रहात आहेत. एका जुन्या एक मजली इमारतीच्या जागी बहुमजली इमारत झाली की तेथे राहणाऱ्या लोकांची संख्या कित्येक पटींनी वाढते. साहजिकच त्यांची पाण्याची, ऊर्जेची गरज त्याचप्रमाणात वाढते.

शहरातील लोकसंख्या वाढते तशी जीवनावश्यक वस्तूची गरजही वाढते. ती पुरविण्यासाठी मोठी दुकाने, मॉल यांचीही त्यात भर पडते. करमणूक व इतर सुखसोयीही आहे त्या जागेत निर्माण केल्या जातात.

तक्ता ६.५५ सन २०२२-२३ मध्ये परवानगी देण्यात आलेल्या प्रकल्पांची माहिती

अ. क्र.	तपशील	पुनावळे	वाकड	ताथवडे	भोसरी	चिंचवड	आकुर्डी
१	परवानगी मिळालेल्या प्रकल्पांची संख्या	९०	१९३	११५	५०	१०६	१५
	परवानगी मिळालेल्या प्रकल्पाचे बांधकाम क्षेत्र	-	-	२४८२५३१.५८	१७५७५८.००	४९८१७९.३४	२११६८१.०२
२	वहिवट (OCCUPANCY / COMPLETION) प्रमाणपत्र मिळालेल्या प्रकल्पांची संख्या	२५	१०३	५४	२३	३४	५
३	पावसाचे पाणी साठवण या प्रकल्पांची संख्या (RAIN WATER HARVESTING)	७८	१६४	९३	३०	६०	९
४	सौर उर्जा तापकाची संख्या (SOLAR WATER HETER)	७८	१६४	९३	३०	६०	९
५	STP प्रकल्प असलेल्या बांधकाम प्रकल्पांची संख्या	-	७३	४८	५	१०	३
६	उंच इमारतीची संख्या (HIGH RISE BUILDING)	५०	७६	४३	३	३	३

(स्रोत: बांधकाम विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.५६ वर्षनिहाय बांधकाम क्षेत्रात झालेली वाढ

ठिकाण	वर्षनिहाय बांधकाम क्षेत्रात झालेली वाढ	सौर उर्जेचा वापर करणाऱ्या इमारतीची संख्या		मैलाशुध्दीकरण प्रकल्प बसविण्यात आलेल्या इमारतीची संख्या		घनकचरा प्रक्रिया प्रकल्प चालू केलेल्या इमारतीची संख्या		रेन वॉटर हार्वेस्टिंग प्रल्पांची संख्या	
		एकुण प्रकल्प	बांधकाम क्षेत्र						
पुनावळे	२०१९-२०२०	८०	५४५४३१.४९	९४	२३	७	९४		
	२०२०-२०२१	५३	२३८७१७.५९	५०	१८	४	५०		
	२०२१-२०२२	१०८	१५१३२१३.३२	९८	२४	११	९८		
	२०२२-२०२३	९०	१६५५७५०.७३	७८	४५	४५	७८		
वाकड	२०१९-२०२०	२६०	१३३३२९४.१६	१८३	१७	९०	१८३		
	२०२०-२०२१	१२४	६७४८००.८०	९६	४४	९	९६		
	२०२१-२०२२	२३८	२०१४५२६.००	२०४	६६	१३	२०४		
	२०२२-२०२३	१९३	२०४८१६५.००	१६४	७३	७३	१६४		

ताथवडे	२०१९-२०२०	१०५	७७४३३९.५८	१४९	३४	१३	१४९
	२०२०-२०२१	८१	२८४४१०.२०	६७	२२	३	९२
	२०२१-२०२२	१३०	१२०७००८.१०	१०३	२८	१२	१०३
	२०२२-२०२३	११५	२४८२५३१.५८	९३	४८	४८	९३
भोसरी	२०२०-२०२१	३३	५६६०१.४१	२०	४	४	२०
	२०२१-२०२२	७१	२४९०४१.६७	४८	११	११	४८
	२०२२-२०२३	५०	१७५७५८.००	३०	५	५	३०
चिंचवड	२०२०-२०२१	३३	५४४७६.२२	१८	६	६	१८
	२०२१-२०२२	१०१	१३९४९७७.००	६५	१७	१७	६५
	२०२२-२०२३	१०६	४९८१७९.००	६०	१०	१०	६०
आकुर्डी	२०२०-२०२१	११	४०१४४.३९	६	२	२	६
	२०२१-२०२२	२७	११९७६७.०८	२३	५	५	२३
	२०२२-२०२३	१५	१२१६८१.०२	९	३	३	९

(स्रोत: बांधकाम विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

निष्कर्ष:

प्रतिवर्षी नवीन प्रकल्प व शहरातील बांधकाम क्षेत्रामध्ये वाढ होत आहे. त्यामुळे महानगरपालिकेद्वारे पुरवण्यात येणाऱ्या पायाभूत सुविधा जसे पाणी पुरवठा, जलनिःस्सारण, मैलाशुद्धीकरण, घनकचरा व्यवस्थापन, रस्ते इ. वर ताण येत असून त्याचा शहराचा पर्यावरणावर निश्चित परिणाम होत असतो. त्यामुळे अधिकाधिक पर्यावरण पूरक बांधकाम प्रकल्प राबविण्यासाठी महानगरपालिकेने प्रोत्साहन देणे आवश्यक आहे.

६.१ पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेतील EWS प्रकल्पाची व वसाहतीची माहिती :

तक्ता ६.५७ EWS प्रकल्पाची व वसाहतीची माहिती

क्र.	तपशील	२०२२-२०२३	प्रकल्पाचे नाव व ठिकाण (क्षेत्रीय कार्यालयानुसार)
१	EWS अधिकृत वसाहतीची संख्या	०१	से.क्र.१७ व १९, चिखली घरकुल प्रकल्प 'फ' क्षेत्रीय कार्यालय
२	एकुण लाभार्थी संख्या	६६३६	
३	प्रत्येक सदनिकेचे निवासी श्रेत्र (चौ. फुट) <ul style="list-style-type: none"> प्रत्यक्षात बांधलेल्या गाळ्यांची संख्या चालु असलेल्या गाळ्यांची संख्या पूर्ण झालेल्या व वाटप केलेल्या गाळ्यांची संख्या 	५०० चौ.फुट	
		६६३६ सदनिका	
		-	
४	स्वच्छता, पाणी, आणि विजेची सुविधा	स्वच्छता, पाणी व विजेची सुविधा मनपामार्फत पुरवली जाते	
५	नियमानुसार स्वच्छतेची सुविधा पुरविण्यात आलेली संख्या (सार्वजनिक स्वच्छता गृहे किंवा स्वतंत्र)	प्रत्येक सदनिकेमध्ये स्वतंत्र स्वच्छतागृह उपलब्ध आहे.	

(स्रोत : झोपडपट्टी पुनर्वसन विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

EWS प्रकल्पामध्ये घनकचरा गोळा करून मोशी कचरा डेपो मध्ये सदर कचऱ्याची विल्हेवाट केली जाते.

EWS प्रकल्पातिल मैला पाणी स्वतंत्र जलनिःसारण नालिकेद्वारे मनपाच्या चिखली येथिल मैलाशुद्धिकरण केंद्रामध्ये आणले जाते व सदर ठिकाणी त्यावर प्रक्रिया केली जाते.

६.१० पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका मधील BSUP प्रकल्पांची व वसाहतीची माहिती :

तक्ता ६.५८ BSUP प्रकल्पांची व वसाहतीची माहिती

अ. क्र.	तपशील	प्रकल्पाचे नाव व ठिकाण (क्षेत्रीय कार्यालयानुसार)					लिंग रोड पत्रा रोड (अ क्षेत्रीय कार्यालय)
		अजंठा नगर पुनर्वसन प्रकल्प (फ क्षेत्रीय कार्यालय)	वेताळ नगर (ब क्षेत्रीय कार्यालय)	मिलिंद नगर (ग क्षेत्रीय कार्यालय)	विठ्ठल नगर (क क्षेत्रीय कार्यालय)	से. क्र. २२ निगडी (फ क्षेत्रीय कार्यालय)	
१	BSUP अधिकृत वसाहतीची संख्या	१	१	१	१	१	१
२	एकूण लाभार्थी संख्या	७८४	१००८	५६०	१४५६	४०००	५६०

३	प्रत्येक सदनिकेचे निवासी क्षेत्र (चौ. फुट.)	३५६.६८	३५६.६८	३५६.६८	३५६.६८	३५६.६८	३५६.६८
	प्रत्यक्षात बांधलेल्या गाळ्यांची संख्या	७८४	१००८	५६०	१४५६	३५२०	५६०
	पूर्ण झालेल्या व वाटप केलेल्या गाळ्यांची संख्या	७४२	१००८	५६०	१४५६	२८८०	४४८
४	स्वच्छता पाणी आणि विजेची सुविधा	स्वच्छता पाणी आणि विजेची सुविधा मनपा मार्फत पुरविली जाते	स्वच्छता पाणी आणि विजेची सुविधा मनपा मार्फत पुरविली जाते	स्वच्छता पाणी आणि विजेची सुविधा मनपा मार्फत पुरविली जाते	स्वच्छता पाणी आणि विजेची सुविधा मनपा मार्फत पुरविली जाते	स्वच्छता पाणी आणि विजेची सुविधा मनपा मार्फत पुरविली जाते	स्वच्छता पाणी आणि विजेची सुविधा मनपा मार्फत पुरविली जाते
५	नियमानुसार स्वच्छतेची सुविधा पुरविण्यात आलेली संख्या (सार्वजनिक स्वच्छता गृहे किंवा स्वतंत्र)	प्रत्येक सदनिके मध्ये स्वतंत्र स्वच्छता गृह उपलब्ध आहे	प्रत्येक सदनिके मध्ये स्वतंत्र स्वच्छता गृह उपलब्ध आहे	प्रत्येक सदनिके मध्ये स्वतंत्र स्वच्छता गृह उपलब्ध आहे	प्रत्येक सदनिके मध्ये स्वतंत्र स्वच्छता गृह उपलब्ध आहे	प्रत्येक सदनिके मध्ये स्वतंत्र स्वच्छता गृह उपलब्ध आहे	प्रत्येक सदनिके मध्ये स्वतंत्र स्वच्छता गृह उपलब्ध आहे

(स्त्रोत : झोपडपट्टी पुनर्वसन विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

BSUP प्रकल्पामध्ये निर्माण होणारा घन कचरा गोळा करून मोशी येथील घनकचरा विल्हेवाट प्रकल्पामध्ये आणून शास्त्रीय पद्धतीने विल्हेवाट लावली जाते. तसेच प्रकल्पामधील निर्माण होणारे मैलापाणी स्वतंत्र जल निःसारण नलिकेद्वारे मनपाच्या चिंचवड लिंक रोड येथील मैलाशुद्धीकरण केंद्रामध्ये आणले जाते व सदर ठिकाणी त्यावर प्रक्रिया केली जाते.

६.११ झोपडपट्टी निर्मुलन व पुनर्वसन योजना :

पिंपरी चिंचवड शहरातील झोपडपट्टी निर्मुलन व पुनर्वसन विभागामार्फत शहरातील झोपडपट्ट्यांची नोंद ठेवणे, झोपडपट्ट्यांचा विकास व झोपडपट्ट्यातील नागरिकांचे पुनर्वसन इ. उपक्रम राबविले जातात. सन २०११ च्या जनगणनेनुसार पिंपरी चिंचवड शहरामधील एकूण ७१ घोषित व अघोषित झोपडपट्ट्यांमध्ये ३५२६१ झोपड्या असून त्यात एकूण १४७८१० इतके नागरिक राहतात. महानगरपालिका क्षेत्रातील घोषित व अघोषित झोपडपट्ट्यांची अधिक तपशीलवार माहिती खालील प्रमाणे,

तक्ता ६.५९ पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका हद्दीतील-घोषित झोपडपट्ट्यांची माहिती

अ. क्र.	झोपडपट्टीचे नाव	प्रभाग	घोषित	झोपडी संख्या	एकुण क्षेत्रफळ	लोक संख्या	जागा मालकी	योजना
१	काळभोरनगर आकुर्डी	अ	घोषित	८७	२५२३.७६	३१३	एमआयडीसी	
२	महात्मा फुलेनगर आकुर्डी	अ	घोषित	५०९	१४५३७.५५	२२६१	एमआयडीसी	
३	आण्णासाहेब मगर नगर-आकुर्डी	अ	घोषित	३१५	८५३९.०१	१४०८	एमआयडीसी	
४	इंदिरानगर - चिंचवड स्टेशन	अ	घोषित	८२३	२३०७५.८२	३६०८	एमआयडीसी	
५	मोरवाडी कोर्ट जवळ	अ	घोषित	९१५	२३२४०.८७	३६०७	एमआयडीसी	SRA
६	जयमल्हार/गणेशनगर-आकुर्डी	अ	घोषित	७२	१५६८.९१	२६४	खाजगी	
७	आनंदनगर - चिंचवड स्टेशन	अ	घोषित	२२८२	५८९३३.९२	१०४१८	खाजगी	
८	विजयनगर चिंचवड	अ	घोषित	२५२	४८६७.२५	११५१	खाजगी	SRA
९	संतोषनगर चिंचवड	अ	घोषित	५६	१२६८.८९	२७०	खाजगी	
१०	सुदर्शननगर चिंचवड-गोलांडे कॉलनी	अ	घोषित	४९	१२१३.३५	१७७	खाजगी	
एकूण				५,३६०	१,३९,७६९.३३	२३,४७७		
११	वेताळनगर, चिंचवड	ब	घोषित	१२८९	३०६८५.४१	५४५८	मनपा	BSUP
१२	एम. बी. कॅम्प, किवळे	ब	घोषित	६४३	३०६७५.७	२५६३	खाजगी	SRA
एकूण				१,९३२	६१,३६१.११	८,०२१		
१३	बालाजीनगर - भोसरी	क	घोषित	१८५६	५४८७२.३४	७६०६	एमआयडीसी	
१४	गणेशनगर भोसरी	क	घोषित	१३३	६३८७.६	५३५	एमआयडीसी	
१५	गवळीनगर - भोसरी (वसाहत)	क	घोषित	६५०	२१४४८.२३	२५७४	एमआयडीसी	SRA
१६	संजय गांधी नगर बोन्हाडेवाडी	क	घोषित	३७६	२५८३७.७१	१४६२	सरकारी	
१७	विठ्ठलनगर पिंपरी वाघेरे	क	घोषित	१३६७	३१४२५.१८	६७६९	सरकारी	BSUP
१८	अंबेडकरनगर नेहरुनगर	क	घोषित	८५	२६३१.८९	३७४	खाजगी	SRA
१९	यशवंतनगर नेहरुनगर	क	घोषित	१६२	५२९४.२९	६११	खाजगी	
एकूण				४,६२९	१,४७,८९७.२४	१९,९३१		
२०	दुर्गानगर चिंचवड	फ	घोषित	२६४	५७९९.६६	११३४	प्रधिकरण	BSUP
२१	अजंठानगर- आकुर्डी	फ	घोषित	९६०	१३१०५.१	४६००	एमआयडीसी	BSUP
एकूण				१,२२४	१८,९०४.७६	५,७३४		
२२	आदर्शनगर पिंपरी	ग	घोषित	१३४	५६२१.९६	६२१	मनपा	BSUP
२३	मिलिंदनगर पिंपरी	ग	घोषित	५०१	१७०१२.३७	१९३३	मनपा	BSUP
२४	उत्तमनगर पिंपरी	ग	घोषित	२५	१३६०.३२	७५	मनपा	BSUP
२५	इंदिरानगर पिंपरी	ग	घोषित	१२९	३६५०.०६	५१९	सरकारी	
२६	कैलासनगर पिंपरी	ग	घोषित	२९२	८०७८.६९	११७५	सरकारी	
२७	गणेशनगर पिंपरी	ग	घोषित	९४	२४५८.४५	३८८	सरकारी	SRA
२८	म्हातोबानगर वाकड	ग	घोषित	२८८	१३१९०.५७	१४७०	खाजगी	SRA
एकूण				१,४६३	५१३७२.४२	६,१८१		
२९	लांडेवाडी भोसरी	ह	घोषित	९२३	२४०१४.०२	३८६७	एमआयडीसी	
३०	महात्मा फुलेनगर भोसरी (MIDC)	ह	घोषित	१२८९	३३६२८.२	५१६८	एमआयडीसी	

३१	हिराबाई लांडगे चाळ - कासारवाडी	ह	घोषित	२२५	६१९७.१९	१३००	खाजगी	
३२	रतिलाल भगवानदास - फुगेवाडी	ह	घोषित	२६	९३९.५५	११५	खाजगी	
३३	गुरुदत्तनगर नाणेकरचाळ	ह	घोषित	९६	२५६५.०४	७५४	खाजगी	
३४	वैशालीनगर पिंपरी टेलकोजवळ	ह	घोषित	५८	२४४४.६७	२१०	खाजगी	
३५	सिध्दार्थनगर दापोडी	ह	घोषित	११२४	३७०८५.१६	४१६३	खाजगी	
३६	महात्मा फुलेनगर दापोडी	ह	घोषित	३८२	१०९२०.७७	११८५	खाजगी	
३७	लिंबोरेचाळ - फुगेवाडी	ह	घोषित	१८८	७२८२.२३	७५६	खाजगी	
एकूण				४,३११	१२५,०७६.८३	१७,५१८		

(स्रोत: झोपडपट्टी निर्मुलन व पुनर्वसन विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.६० पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका हद्दीतील अघोषित झोपडपट्ट्यांची माहिती

अ. क्र.	झोपडपट्टीचे नाव	विभाग	अघोषित	झोपडी संख्या	एकूण क्षेत्रफळ	लोक संख्या	जागा मालकी	योजना
१	उद्योगनगर - चिंचवड	अ	अघोषित	६५२	१६३७५.९७	२९७६	मनपा	BSUP
२	लिकरोड पत्राशेड	अ	अघोषित	६८६	१५२२४.६९	३०१९	मनपा	BSUP
३	विद्यानगर - आकुर्डी	अ	अघोषित	११६४	४१००४.४२	४४०९	एमआयडीसी	
४	आंबेडकरनगर - आकुर्डी	अ	अघोषित	२२२	५४७७.४८	९६६	एमआयडीसी	BSUP
५	रामनगर- आकुर्डी	अ	अघोषित	४२७	१६१२४.०१	१७०७	एमआयडीसी	
६	दत्तनगर - आकुर्डी	अ	अघोषित	१३९१	४६२०८.३८	५८२२	एमआयडीसी	
७	आंबेडकरनगर पिंपरी	अ	अघोषित	५७४	१५३२०.५६	१७७३	सरकारी	BSUP
८	बौध्दनगर पिंपरी	अ	अघोषित	८६३	२०९००	३६२०	सरकारी	
९	भिमनगर / सेनिटरी चाळ. पिंपरी	अ	अघोषित	२८६	८९८९.४६	१०३५	सरकारी	
१०	रमाबाई / निराधारनगर- पिंपरी	अ	अघोषित	६१२	१७५१३.४१	२२९७	सरकारी	
११	साईबाबानगर चिंचवड स्टेशन	अ	अघोषित	२९२	९२८०.५६	१२७८	खाजगी	
एकूण				६,५१७	२,१२,४१८.९४	२८,९०२		
१२	भोईनगर- चिंचवड	ब	अघोषित	४४	११८६.७१	२३७	खाजगी	
एकूण				४४	१,१८६.७१	२३७		
१३	खंडेवस्ती भोसरी	क	अघोषित	१२५	७४६९.४४	५९१	प्रधिकरण	

१४	गांधीनगर पिंपरी चौक	क	अघोषित	१४५१	३२२३५.२४	६७६८	खाजगी	
एकूण				१,५७६	३९,७०४.६८	७,३५९		
१५	आण्णाभाऊ साठे नगर वाकड	ड	अघोषित	१४३	७८९४.०७	६९७	प्रधिकरण	
१६	काळाखडक वाकड	ड	अघोषित	५६९	३१६९६.६७	२०७८	खाजगी	
एकूण				७१२	३९,५९०.७४	२,७७५		
१७	शांतीनगर- भोसरी	ई	अघोषित	६५७	१५६२९.८८	३११७	एमआयडीसी	
एकूण				६५७	१५,६२९.८८	३,११७		
१८	शरदनगर-निगडी	फ	अघोषित	२३३	६६२१.४३	१०७४	प्रधिकरण	BSUP
१९	सम्राटनगर अंकुश चौक- निगडी	फ	अघोषित	५५	२४७१.५४	२१५	प्रधिकरण	BSUP
२०	राजनगर निगडी	फ	अघोषित	३६५	१८४६४.६६	१६०७	प्रधिकरण	BSUP
२१	सिध्दार्थनगर निगडी	फ	अघोषित	१०९	३१०४.३४	४२७	प्रधिकरण	BSUP
२२	मोरेवस्ती चिखली	फ	अघोषित	५५२	३२५५८.२२	२१६२	प्रधिकरण	
एकूण				१,३१४	६३,२२०.१९	५,४८५		
२३	शास्त्रीनगर पिंपरी	ग	अघोषित	४५२	१५९१३.०५	१६६१	सरकारी	BSUP
२४	सुभाषनगर पिंपरी	ग	अघोषित	४९३	१९८८३.३७	१८५४	सरकारी	BSUP
२५	आंबेडकरनगर पिंपरी	ग	अघोषित	५७४	१५३२०.५६	१७७३	सरकारी	BSUP
२६	संजय गांधी नगर - पिंपरी	ग	अघोषित	३१६	६९०२.४४	१२७२	सरकारी	
२७	बलदेवनगर पिंपरी	ग	अघोषित	२३०	७३५२.२८	६९७	सरकारी	
२८	महात्मा गांधीनगर पिंपरी	ग	अघोषित	११३	५१९४.०९	३५९	सरकारी	BSUP
२९	तापकीरनगर काळेवाडी	ग	अघोषित	९०	२७०३.६१	४१७	खाजगी	
एकूण				२,२६८	७३,२६९.४०	८,०३३		
३०	संजय गांधी नगर - वाखारवस्ती	ह	अघोषित	२३७	८०६०.१८	९४१	सरकारी	
३१	नाशिक फाटा- कासारवाडी	ह	अघोषित	१५४	७६३४.६	६१७	सरकारी	BSUP
३२	राजीव गांधी नगर पिंपळे गुरव	ह	अघोषित	४२३	१३८०२.९२	१९९०	खाजगी	
३३	भारतमाता नगर पिंपरी रेल्वे स्टेशन	ह	अघोषित	१०७	२८१६.२२	४०५	खाजगी	
३४	स.नं.६८ ते ७४ दापोडी	ह	अघोषित	१५७९	६३६५४.९५	६१७१	खाजगी	

३५	जयभीम नगर दापोडी	ह	अघोषित	६९५	२२०७७.९९	२६८९	खाजगी	
एकूण				३,१९५	१,१८,०४६.८६	१२,८१३		

(स्रोत: झोपडपट्टी निर्मुलन व पुनर्वसन विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

६.१२ हरित क्षेत्र :

मार्गदर्शक सूचनांनुसार जमिनीचा वापर करताना एकूण क्षेत्रफळाच्या तुलनेत असणारे हरितक्षेत्र, प्रति हजार व्यक्तींमागे असणारे हरितक्षेत्र या बाबींचा विचार करून जमिनीचा वापर कसा असावा व तो योग्य आहे अथवा नाही या सर्व बाबी लक्षात घेऊन शहराचे गुणांकन निर्देशित करण्यात येते. जर प्रति हजार व्यक्तींमागे २ हेक्टर पेक्षा अधिक हरितक्षेत्र असेल, तर कार्यप्रवणता निर्देशांक सकारात्मक असतो, तसेच जर प्रति हजार व्यक्तींमागे ०.५ हेक्टरपेक्षा कमी हरित क्षेत्र असल्यास कमी गुण देण्यात येतात. शहराचा कार्यप्रवणता निर्देशांक उंचविण्यासाठी हरित क्षेत्रांच्या प्रमाणामध्ये अधिक वाढ करणे गरजेचे असते.

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या उद्यान विभागामार्फत शहरामध्ये ठिकठिकांनी उद्यानांची निर्मिती व देखभाल केली जाते. तसेच विविध सामाजिक संस्थांच्या सहकार्याने वृक्ष लागवड व संवर्धन उपक्रम राबविण्यात येतात. सन २०२२-२३ मध्ये करण्यात आलेल्या वृक्ष लागवडीची माहिती खालील प्रमाणे,

तक्ता ६.६१ प्रभागनिहाय करण्यात आलेली वृक्ष लागवड

अ.क्र.	वृक्षारोपण ठिकाण	वृक्षारोपण उदिष्ट	केलेले वृक्षारोपण
१	अ प्रभाग वृक्ष	४५३	७४३
२	ब प्रभाग वृक्ष	५००	१४३८
३	क प्रभाग वृक्ष	१०९०	३८०१
४	ड प्रभाग वृक्ष	३२५	२१११
५	इ प्रभाग वृक्ष	२१३५	३३४९
६	फ प्रभाग वृक्ष	५४०	५१४
७	ग प्रभाग वृक्ष	४००	१६८६
८	ह प्रभाग वृक्ष	१२५	५९५
एकूण		५५६८	१४२३७
१	अ प्रभाग उद्यान	१००	०
२	ब प्रभाग उद्यान	२००	९०४८
३	क प्रभाग उद्यान	१७५	७१०
४	ड प्रभाग उद्यान	१००	२३३१
५	इ प्रभाग उद्यान	७०	१७५
६	फ प्रभाग उद्यान	१०३	२८८
७	ग प्रभाग उद्यान	२००	९३३
८	ह प्रभाग उद्यान	२५	८९५
एकूण		९७३	१४३८०
९	दुर्गादेवी उद्यान	४००	९४७
१०	इंद्रायणी नगर मो. जागा	५००००	०

११	देहुरोड मिलिटरी हद्दीमध्ये	१०००००	१०००००
१२	दिघी मिलिटरी हद्दीमध्ये	५००००	५११००
१३	दिघी मियावाकी (स.नं ७७)	१०००००	५८०००
१४	रोपवाटिकेतून विक्री + वाटप	२३०५९	४७१०८
१५	गृहरचना संस्था	१००००	१६७४५
	एकूण	३४००००	३०२५१७

(स्त्रोत : उद्यान विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

निष्कर्ष :

सन २०२२-२३ मध्ये एकूण करण्यात आलेली वृक्षसंख्या निश्चित केलेल्या उद्दिष्टपेक्षा कमी असले तरी गतवर्षापेक्षा वृक्षलागवडीचे प्रमाण दुपटीहून अधिक आहे. महानगरपालिका शहराच्या हरित क्षेत्रामध्ये वाढ करण्यास प्रयत्नशील असल्याचे दिसून येत आहे.

६.१३ उद्याने :

महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम कलम ६६ (१०) अन्वये सार्वजनिक उपवने व उद्याने मनोरंजनासाठी उभारणे व ती सुस्थितीत ठेवणे महानगरपालिकेचे स्वेच्छाधीन कर्तव्य आहे. शहरातील पर्यावरणाचे संवर्धन करणे, शहराचे सौंदर्यात्मक आकर्षण वाढविण्यासाठी शहरातील उद्यानांची व्यवस्था ठेवणे, नवीन उद्याने निर्माण करणे तसेच शहराचे सुशोभिकरण करणे आवश्यक असते.

सुदृढ आरोग्याच्या दृष्टीने पिंपरी चिंचवड शहरात विविध उद्यानांची निर्मिती करण्यासाठी पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेचे उद्यान विभाग कार्यरत आहे. पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या उद्यान विभागामार्फत शहरात १८७.०५ हेक्टर क्षेत्रात एकूण १९० उद्याने विकसीत आहेत. पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेमधील उद्यानांची संख्या व त्यांचे प्रभागनिहाय विवरण खालीलप्रमाणे,

ज्ञानज्योती सावित्रीबाई फुले उद्यान

तक्ता ६.६२ पिंपरी चिंचवड परिसरातील उद्यानांची माहिती

क्षेत्रीय कार्यालय	विकसित उद्याने				रस्ते दुभाजक/वाहतुक बेटे	
	सार्वजनिक उद्याने		इतर उद्याने		विकसित	
	संख्या	क्षेत्र हे.	संख्या	क्षेत्र हे.	संख्या	क्षेत्र कि.मी
अ	४४	७९.२४	६	३.९५	१२	९.१८२
ब	१५	१०.२४	२	०.६३	६	५.६६३
क	२१	२०.९७	४	१.६०	१६	१०.९५८
ड	८	१५.४४	३	०.९८	१७	७.८७६
इ	१०	१०.९०	३	०.४५	११	८.२२
फ	२३	१०.९७	९	५.९६	२	२.१३७
ग	१५	९.५४	३	०.१९	७	४.३३३
ह	२२	१५.४६	२	०.९३	१०	४.५६८
एकुण	१५८	१७२.७६	३२	१४.६९		
अ) विकसित उद्याने- १९० क्षेत्र - १८७.०५ हेक्टर					बी.आर.टी.एस रस्ते ७	
एकुण उद्याने - १९० क्षेत्र - १८७.०५ हेक्टर					८०	
टिप- वृक्षारोपण संख्या अंदाजे ३२,१६,७४९ वृक्ष					५५.५०	
					१०१.७७९	

(स्त्रोत : उद्यान विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

६.१४ घनकचरा व्यवस्थापन :

शहरात राहणाऱ्या नागरिकांना वाढत्या कचऱ्यामुळे आरोग्यविषयक समस्यांना तोंड द्यावे लागते. या समस्यांना आळा घालण्यासाठी कचरा व्यवस्थापन करणे गरजेचे ठरते. पर्यावरणीय कार्यप्रवणता निर्देशकामध्ये शहरातील आरोग्यदायक वातावरणाकरिता तसेच नागरिकांच्या निरोगी आरोग्याकरिता घनकचरा व्यवस्थापनाला महत्वाचे स्थान असते. घनकचरा व्यवस्थापनांतर्गत प्रती व्यक्ती दररोज किती ग्रॅम घनकचरा निर्माण होतो ? कचरा साठविण्याच्या जागेचे आयुर्मान किती ? एकूण उत्पन्न झालेल्या कचऱ्यापैकी किती टक्के कचरा प्रक्रिया व कचरा भराव क्षेत्र (Landfill) साईटवर पाठविला जातो ? कचऱ्याचे विलगीकरण केले जाते कि नाही ? एकूण कचरा निर्मितीपैकी संकलित करण्यात आलेल्या कचऱ्याची टक्केवारी व एकूण जैव वैद्यकीय (बायोमेडीकल) कचऱ्यापैकी किती टक्के कचऱ्यावर प्रक्रिया केली जाते इ. बाबी लक्षात घेतल्या जातात.

कचऱ्यामध्ये जैविक/अजैविक, तसेच वेगवेगळ्या उद्योगप्रक्रियेतून तयार झालेला घन किंवा अर्धघन कचरा यांचा समावेश होतो. यामध्ये प्रामुख्याने राख, धूळ, विटांचे तुकडे, चुना, काचेचे तुकडे, बागेतील कचरा इत्यादी गोष्टींचा समावेश होतो. नागरिकांच्या आरोग्याकरिता तसेच शहरातील आरोग्यदायी वातावरणाकरिता घनकचरा व्यवस्थापनाला महत्वाचे स्थान आहे. जमीन, हवा, पाणी या तिन्ही घटकांची गुणवत्ता चांगली राखण्यासाठी शहराचे घनकचरा व्यवस्थापन सुयोग्य असणे आवश्यक आहे.

महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियमकलम ६३(२) आणि ६६(३) अन्वये शहरातील केरकचरा साफ करणे, त्यांची वाहतूक करणे, विल्हेवाट लावणे हे महानगरपालिकेचे अनिवार्य कर्तव्य आहे. शहरातील घनकचऱ्याचे निर्मुलन हे घनकचरा व्यवस्थापन नियम २०१६ मधील तरतुदींच्या आधारे होत असते.

घनकचरा व्यवस्थापन करताना, कचऱ्याचे मुख्यत्वे तीन भागांमध्ये वर्गीकरण करणे शक्य आहे.

- ओला कचरा/कुजणारा कचरा (Wet Waste).
- सुका कचरा / न कुजणारा कचरा (Dry Waste).
- पुन्हा वापरता येण्यासारखा कचरा (Recycle Waste).

६.१४.१ घनकचऱ्याचे वर्गीकरण :

महानगरपालिका क्षेत्रात स्तयार होणाऱ्या घनकचऱ्यापैकी ५०% हून अधिकच कचरा हा जैविक प्रकारचा असल्याने त्याचा गांडूळखत, बायोगॅस इत्यादी पर्यावरण पूरक उपाय योजनांसाठी वापर करता येणे शक्य आहे. निर्माण होणाऱ्या घनकचऱ्याचे त्याच्या स्रोताच्या ठिकाणीच 'ओला' व 'सुका' कचरा अशा पद्धतीने वर्गीकरण व्हावे याकरीता महानगरपालिकेने प्रभावीपणे जनजागृती मोहीम हाती घेतली आहे व सक्रीय लोकसहभागामुळे त्याला यश येताना दिसत आहे. तसेच प्लास्टिक कचरा, ई-कचरा व्यवस्थापनासाठी देखील महानगरपालिका विशेष उपाययोजना राबवीत आहे.

शहरात ओला, सुका कचरा वेगळा करण्याचे प्रमाण ८५ टक्के

पिंपरी : पुढारी वृत्तसेवा

स्वच्छ व सुंदर शहरासाठी नागरिकांसह शाळा, महाविद्यालये, सामाजिक, पर्यावरण संघटनांकडून सकारात्मक प्रतिसाद मिळत आहे. शहरात दररोज ८५ टक्के ओला व सुका कचऱ्याचे योग्य पद्धतीने वर्गीकरण केले जात आहे. इतक्या मोठ्या प्रमाणात कचरा संकलित करून त्याचे वर्गीकरण करणारी पिंपरी-चिंचवड महापालिका एकमेव असेल, असा विश्वास आयुक्त तथा प्रशासक राजेश पाटील यांनी बुधवारी (दि. ६) व्यक्त केला.

चिंचवडमधील ऑटो क्लस्टर येथे झालेल्या कार्यशाळेत ते मार्गदर्शन करताना बोलत होते. आयुक्त पाटील म्हणाले की, स्वच्छ सर्वेक्षणातील सिटीझन फीडबॅक (नागरिकांचा प्रतिसाद) गटात शहर पहिल्या ५ शहरांमध्ये आहे. स्वच्छतेबाबत विविध माध्यमातून जनजागृती

■ महापालिका आयुक्त राजेश पाटील यांचा दावा

करण्यात येत आहे. होम कंपोस्टिंग करत त्या खतातून ट्रेस गार्डन तयार करण्याची संकल्पना उभारणी जात आहे. बचत गटातील महिलांनी घरातील व परिसरातील कचरा समस्या दूर करण्यासाठी पुढाकार घेतला आहे.

सर्व क्षेत्रीय कार्यालयांद्वारे जागृती केली जात आहे. दिवसरात्र शहर परिसर स्वच्छ केले जात आहे. <https://bit.ly/PSSSwachh> Survekshan Feedback या लिंकद्वारे नागरिकांचा सकारात्मक फीडबॅक नोंदविण्यासाठी प्रोत्साहित करायचे आहे.

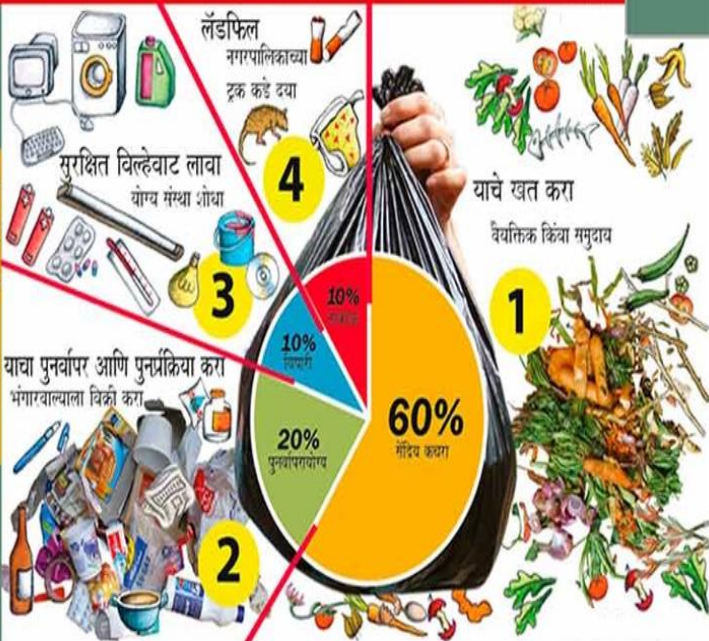
शहराला नावलौकीक मिळवून देण्यासाठी नागरिकांनी स्वच्छ सर्वेक्षण अभियानात सहभाग नोंदविण्याचे आवाहन त्यांनी केले.

चार महिन्यांत शहर चकाचक

शहरात ओला व सुका कचरा विलगीकरणस चार महिन्यांपूर्वी सुरुवात झाली. या अल्प कालावधीत ८५ टक्के विलगीकरण होत आहे. 'फ' क्षेत्रीय कार्यालय परिसरात ९५ टक्के कचरा वर्गीकरण होत आहे. 'नवी दिशा' उपक्रमांतर्गत झोपडपट्टीतील सार्वजनिक शौचालये तेथीलच महिला मंडळांना चालविण्यासाठी देण्यात येणार आहेत. त्यामुळे तेथील साहित्याची तोडफोड होणार नाही आणि शौचालये नेहमी स्वच्छ राहतील. शहर सुंदर व स्वच्छ दिसू लागले आहे. यंदा खूप तयारी केली आहे. वर्षभर असे चित्र शहरात राहावे, अशी नागरिकांमध्ये मानसिकता व शिस्त लागली पाहिजे, असे आयुक्त पाटील यांनी सांगितले.

रस्त्यांवर येणारा कचरा कमी करणे

➤ प्रत्येक प्रकारानुसार कचरा वेगळा करा आणि अर्दवीने हाताळा.

६.१४.२ घनकचरा व्यवस्थापनासाठी लोकसहभाग :

पिंपरी चिंचवड क्षेत्रातील गंभीर बनत चाललेल्या घनकचरा व्यवस्थापन समस्येला तोंड देण्यासाठी कचऱ्याचे स्त्रोताजवळच ओला व सुका यात वर्गीकरण करणे महत्वाचे आहे. यासाठी पिंपरी चिंचवड परिसरातील नागरिकांना अधिकाधिक प्रोत्साहित करून त्यांचा सहभाग वाढविणे गरजेचे आहे.

घनकचरा व्यवस्थापन हि सामूहिक जबाबदारी मानून अनेक पर्यावरण प्रेमी नागरिकांनी सोसायटी व व्यक्तिगत पातळीवर पालिका प्रशासन व लोकप्रतिनिधींच्या मदतीने प्रकल्प राबविले आहेत. कचऱ्याची विल्हेवाट लावण्यासाठी आपल्याच आवारात त्याचे व्यवस्थापन करणे सोपे व अधिक पर्यावरण स्रेही आहे हे या प्रयोगांतून दिसून आले आहे. ओल्या आणि सुक्या कचऱ्याचे जागीच विभाजन करून सोसायटीच्या आवारात जैविक अथवा गांडूळ पद्धतीने ओल्या कचऱ्याचे नीट विघटन होऊन त्याचे सेंद्रिय खतात रूपांतर होते. सोसायटीतील सुरक्षारक्षक आणि अन्य मदतनिसांच्या मदतीने हा प्रकल्प राबविला जावू शकतो. प्रकल्पातून तयार होणारे खत हे आवारातील उद्यानासाठी वापरता येते. सगळ्यात महत्वाचे म्हणजे कचरा डंपिंग ग्राउंडवर जात नाही.

तक्ता ६.६३ क्षेत्रीय कार्यालय निहाय प्रकल्प असलेल्या सोसायटीच्या संख्या व जिरवला जाणाऱ्या कचरयाची माहिती

क्षेत्रीय कार्यालय	प्रकल्प असलेल्या सोसायटीच्या संख्या	प्रतिदिवस जिरवला जाणारा कचरा (टनांमध्ये)
	२०२२-२३	२०२२-२३
अ	६५	१२.३०
ब	१३	३.९२
क	०९	४.३०
ड	५४	१४.७८
इ	४१	५.५९
फ	०७	१.०२
ग	०८	३.०९
ह	१७	२.४४

(स्त्रोत: आरोग्य विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

निष्कर्ष:

वरील तक्त्यावरून असे दिसून येते की, महानगरपालिकेच्या पुढाकाराने लोकसहभाग वाढत असून यावर्षी प्रकल्प राबविणाऱ्या सोसायट्यांच्या संख्ये मध्ये वाढ झाली आहे. त्यामुळे मोशी कचरा डेपो मध्ये भूभरणासाठी संकलित होणाऱ्या घनकचऱ्यामध्ये घट होण्यास मदत होत आहे.

६.१४.३ प्लॉस्टिक कॅरीबॅग बंदी अंमलबजावणी :

महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळाने निर्धारित केलेल्या अधिसूचनेच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी विशेष पथके तयार करण्यात आलेली आहेत. मनपा हद्दीतील मोक्याची ठिकाणे उदा. बस स्थानके, बाजारपेठ, शहरातील महत्वाचे रस्ते ई. सारख्या सार्वजनिक ठिकाणी जाहिरात-फलक लावून प्लॉस्टिक व नॉनओव्हन पिशव्यांच्या वापरास घालण्यात आलेल्या बंदीची जन-जागृती करणे व त्याचबरोबर आपल्या हद्दीतील प्लॉस्टिक व नॉनओव्हन पिशव्यांच्या वापर तातडीने बंद करण्यात यावा असे निर्देश दिले आहेत. '

महानगरपालिकेने प्लॉस्टिक बंदीची प्रभावी अंमलबजावणी करून प्लॉस्टिक जप्ती तसेच दंडात्मक कारवाई केल्या आहेत.

तक्ता ६.६४ कॅरीबॅग वापराची माहिती

अ. क्र.	तपशील	२०२१-२२	२०२२-२३
१	कॅरीबॅग वापरणाऱ्यांवर करण्यात आलेली कारवाई	३१२	६२६
२	कारवाई मध्ये जमा केलेला दंड	रु. १५,१९,५००/-	रु. ३१,७०,०००/-
३	जमा करण्यात आलेल्या कॅरीबॅग (कि. ग्रा.)	३९२८	५२८०५

(स्त्रोत: आरोग्य विभाग, पिंपरी चिंचवड मनपा)

६.१४.४ कचऱ्याची वाहतूक :

कंटेनर्स/ट्रॉलीज आणि कचरा संकलन केंद्रे भरून वाहण्यापूर्वी कंटेनर्स द्वारे कचऱ्याची वाहतूक नियमित केली जाते. कचऱ्याच्या वाहतूकीची व्यवस्था आणि अशा तात्पुरत्या कचरा संचयाकडील जमा कचरा यांचा ताळमेळ घातला जातो.

घरोघरी निर्माण होणारा घनकचरा घंटागाडीच्या माध्यमातून संकलित करून संकलन केंद्रांमध्ये आणला जातो. संकलन केंद्रांमध्ये जमा होणारा कचरा डंपर, कॉम्पॅक्टर इ. च्या सहाय्याने डंपींग ग्राउंडवर नेला जाऊन शास्त्रोक्त पद्धतीने प्रक्रिया करून जिरवला जातो.

तक्ता ६.६५ घनकचऱ्यासाठी कंटेनर व कचरा वाहतुकीकरीता वापरात असलेल्या कचरा गाड्यांची माहिती

वाहन प्रकार	खाजगी वाहन संख्या
	२०२२-२३
छोटा हत्ती मॅझीमो/ पीआयजिओ /टाटा एसीई/बोलेरो	३१०
डंपर प्लेसर	४
टिपर (हॉटेल ट्रक)	९
कॉम्पॅक्टर	५२
टिपर	२९
ईकार्ट	८२
एकूण कचरा वाहने	४८६

(स्त्रोत: आरोग्य विभाग, पिंपरी चिंचवड मनपा)

तक्ता ६.६६ मोशी कचरा डेपो येथील प्लास्टीक पासून इंधन निर्मिती

अ. क्र.	महिना	प्लास्टीक फीडिंग (kg)	ऑइल लीटर (Ltr)	प्लास्टीक फीडिंग (kg)	गठ्ठा (kg)
१	एप्रिल २०२२	१८६२३	४२८४	१५४११	१२३४०
२	मे २०२२	१७७८६	३९९५	१९३३१	१५४९०
३	जून २०२२	१८९७६	४३३३	१५४२०	१५५८०
४	जुलै २०२२	१८४९२	४२५०	१३५४२	१०८६०
५	ऑगस्ट २०२२	१४९७४	३८२४	१५४५६	१२४००
६	सप्टेंबर २०२२	१५३८०	३७६१	१२७५६	१०१६५
७	ऑक्टोबर २०२२	१३९६५	३२३७	११८५२	९५७०
८	नोव्हेंबर २०२२	१५४१७	३५९६	१२८६५	१०२१२
९	डिसेंबर २०२२	१५९५९	३६७१	२५५६२	२०४८६
१०	जानेवारी २०२३	१६४३३	३७५८	३९३९०	३१४९१
११	फेब्रुवारी २०२३	१५५५१	३५५९	३५२००	२८११४
१२	मार्च २०२३	१३७५४	३७५८	३१४९१	१८००३
एकूण		१९५३१०	४६०२६	२४८२७६	१९४७११

(स्त्रोत: पर्यावरण विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

घनकचरा व्यवस्थापन व विल्हेवाटीची कार्यप्रणाली महानगरपालिका प्रशासन अत्यंत सुनियोजित पद्धतीने राबवित असून त्यासाठी महानगरपालिकेने स्वतःच काही परिमाणे निश्चित केलेली आहेत. त्याची निर्धारित उद्दिष्टे खालील प्रमाणे,

तक्ता ६.६७ घनकचरा सर्व्हिस लेव्हल बेंचमार्क

अ.क्र.	सेवास्तर मानांकन	अपेक्षित कार्यक्षमता (%)	सदयःस्थिती (%) (२०२२-२०२३)
१.	घरोघरी जाऊन घनकचरा व्यवस्थापनाची पातळी	१००	१००
२.	घनकचरा गोळा करण्याची कार्यक्षमता	१००	१००
३.	घनकचरा वर्गीकरणाचे प्रमाण	१००	९५
४.	घनकचऱ्याचे पुर्नप्राप्तीचे प्रमाण	८०	-
५.	शास्त्रोक्त पद्धतीने कचऱ्याची विल्हेवाट लावण्याचे प्रमाण	१००	१००
६.	घनकचरा व्यवस्थापनासाठी लागणारे शुल्क जमा करण्याची कार्यक्षमता	९०	घनकचरा व्यवस्थापनासाठी लागणारे शुल्क जमा कार्यवाही प्रस्तावित आहे.
७.	तक्रार निवारण	८०	९०

(स्त्रोत: आरोग्य विभाग, पिंपरी चिंचवड मनपा)

६.१४.५ पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेचे घनकचरा विल्हेवाट प्रकल्प :

पिंपरी चिंचवड मनपा परिसरामध्ये सद्यस्थितीमध्ये प्रतिदिन सुमारे ११०० ते १२०० मे. टन कचऱ्याची निर्मिती होत आहे. हा घनकचरा गोळा करणे, वाहतूक, विलगीकरण करून घनकचऱ्यावर सुयोग्य पद्धतीने विल्हेवाट लावण्यासाठी मनपाच्या मोशी कचरा डेपो येथे आणला जातो. सद्यस्थितीत मोशी कचरा डेपो येथे जमा होणाऱ्या घनकचऱ्याची माहिती खालील प्रमाणे,

तक्ता ६.६८ मोशी कचरा डेपो मध्ये आलेल्या घनकचऱ्याची माहिती

अ.क्र.	महिना	एकूण (TPD) २०२२-२३	प्रतिदिवस (TPD) २०२२-२३
१	एप्रिल २०२२	३३३७९.८१	१११२.६६
२	मे २०२२	३४९६४.९३	११६५.५
३	जून २०२२	३५४०३.३०५	११८०.११
४	जुलै २०२२	३५६८७.३६५	११८९.५८
५	ऑगस्ट २०२२	३५७०९.३२५	११९०.३१
६	सप्टेंबर २०२२	३६९२७.३८	१२३०.९१
७	ऑक्टोबर २०२२	३६६९९.१४५	१२२३.३
८	नोव्हेंबर २०२२	३३८४३.५९	११२८.१२
९	डिसेंबर २०२२	३४९४२.३८	११६४.७५
१०	जानेवारी २०२३	३४९९३.७५५	११६६.४६
११	फेब्रुवारी २०२३	३४०१२.०१०	११३३.७३
१२	मार्च २०२३	३९७९१.४१५	१३२६.३८
	एकूण	४२६३५४.४१	१४२११.८१

१. DBOT तत्वावर मे. ऍन्थोनी लारा रिन्युएबल एनर्जी या कंपनीमार्फत मोशी कचरा डेपो येथे १००० मे. टन प्रतिदिन क्षमतेची मटेरियल रिकव्हरी फॅसिलिटी (MRF) कंपोस्ट प्लॅन्टसह उभारणेत आली असून ऑगस्ट २०१९ अखेर चालू करणेत आली आहे.
२. ओल्या कच-यासाठी ५०० टन प्रतिदिन क्षमतेचा मेकॅनिकल कंपोस्टिंग प्लॅन्ट चालू असून यामध्ये शहरातून गोळा होणा-या तसेच MRF मधून निघणा-या सुमारे ५०० टन प्रतिदिन ओल्या कच-यावर प्रक्रिया केली जात आहे.
३. कच-यातील प्लॅस्टिकपासून इंधन निर्मिती प्रकल्प (क्षमता ५ टन प्रतिदिन) सद्यस्थितीमध्ये १.५० ते २.०० टन प्रतिदिन प्लॅस्टिकवर प्रक्रिया होते त्याचप्रमाणे कच-यातील प्लास्टिक पासून गट्टा निर्मिती करणेत येत आहे.
४. शहरातून गोळा होणाऱ्या सुमारे ५० टन प्रतिदिन हॉटेल वेस्टवर प्रक्रिया करणेसाठी बायो सी.एन.जी गॅस तयार करणेच्या प्रकल्पाचे काम स्वच्छ भारत मिशन अंतर्गत चालू केले असून लवकरच कार्यान्वित करण्यात येत आहे.

तक्ता ६.६८ पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका येथील घनकचरा विल्हेवाट प्रकल्प

अ. क्र.	यंत्रणा	क्षमता (मे. टन) / प्रति दिन
१	मटेरियल रिकव्हरी फॅसीसलटी	१०००
२	मेकॅनिकल कंपोस्टिंग प्रकल्प	५००
३	प्लास्टिक पासून इंधन निर्मिती	५
४	प्रस्तावित बायोगॅस प्रकल्प	५०

(स्त्रोत: पर्यावरण व आरोग्य विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

अ. मटेरिअल रिकव्हरी फॅसिलिटी (MRF) :

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्रात निर्माण होणारा घनकचरा गोळा करून मोशी येथील कचरा डेपो मध्ये आणला जातो. नागरी घनकचरा व्यवस्थापन व हाताळणी नियम २०१६ नुसार कचऱ्याची अंतिम विल्हेवाट लावणेपूर्वी त्यावर योग्य ती शास्त्रोक्त प्रक्रिया करणे आवश्यक आहे. कचरा मिश्र स्वरूपाचा असल्याने त्यावर यांत्रिकी पध्दतीने प्रक्रिया करणे आवश्यक असते. यापूर्वी मोशी येथे ५०० टीपीडी क्षमतेचा प्लॅन्ट सन २००९-१० मध्ये कार्यान्वित केला होता. तथापि, त्याची क्षमता व आयुष्यमान संपल्याने जास्त क्षमतेचा प्लॅन्ट बनविणे गरजेचे होते. मोशी कचरा डेपोची जागा सन १९९१ पासून वापरात आहे. येथील बहुतांश जागेचा वापर करणेत आल्यामुळे भविष्यात वाढत्या कचऱ्याचे विघटन करणेसाठी जागा अपुरी पडत असल्याने महानगरपालिकेने मटेरीअल रिकव्हरी फॅसिलिटी (MRF) व मेकॅनिकल कंपोस्ट प्लॅन्टसह वेस्ट टू एनर्जी प्रकल्प उभारणेचा निर्णय घेणेत येऊन त्यानुसार सदर प्रकल्प DBOT तत्वावर कार्यान्वित करणे करिता मे. ऍन्थोनी लारा रिन्युएबल एनर्जी प्रा. लि. यांना दिनांक २०/०६/२०१८ काम देण्यात आले आहे. त्यानुसार COD १ अंतर्गत पहिल्या टप्प्यात १००० TPD क्षमतेचा MRF प्लांट सप्टेंबर २०१९ पासून कार्यान्वित करणेत आला आहे. सदर प्लांटमुळे कचऱ्यामधील प्लास्टिक बाटल्या, प्लास्टिक रबर, मेटल्स इत्यादीचे वर्गीकरण व त्याचप्रमाणे ६० मि.मि. पेक्षा कमी असलेले जैविक घटक वेगळे केले जातात व ते पुढे कॉम्पोस्टिंगसाठी पाठविण्यात येते. MRF मधून निघालेले RDF हे वेस्ट टू एनर्जी प्रकल्पात वापरणेत येणार आहे.

मटेरिअल रिकव्हरी फॅसिलिटी, मोशी कचरा डेपो

ब. मेकॅनिकल कंपोस्टिंग प्रकल्प (MCP) :

पिंपरी चिंचवड शहरात दैनंदिन निर्माण होणारा सुमारे ११०० ते १२०० मे. टन इतका सुका व ओला घनकचरा मोशी कचरा डेपो येथे येत आहे. मोशी कचरा डेपो येथे ५०० मे. टन प्रतिदिन क्षमतेचा मेकॅनिकल कंपोस्टिंग प्लॅन्ट DBOT तत्वावर उभारणेत आला असून प्रकल्प माहे सप्टेंबर २०१९ पासून चालू आहे. सदर प्रकल्पामध्ये शहरातून वर्गीकरण करून आलेला ओला कचरा घेण्यात येतो. त्याचे विड्रोज (Windows) बनविले जातात. कम्पोस्टिंग प्रक्रिया लवकर व्हावी तसेच त्यामधील ओलावा (Moisture) कमी होण्यासाठी त्यावर अत्याधुनिक टर्नरद्वारे प्रक्रिया करण्यात येते. तसेच सदरच्या खताची गुणवत्ता चांगली राहण्यासाठी कम्पोस्टिंग प्लांट मध्ये Destoner बसविणेत आलेला आहे. जेणेकरून काच व वाळू हे घटक वेगळे करण्यात येतात. त्यामुळे चांगल्या प्रकारच्या सेंद्रिय खताची निर्मिती होत आहे. व त्यास महाराष्ट्र शासनाचे स्वच्छ महाराष्ट्र अभियान (नागरी) अंतर्गत "हरित - महासिटी कंपोस्ट" हा शासनाचा नोंदणीकृत ब्रॅन्ड वापरणेस परवानगी मिळाली आहे.

मेकॅनिकल कंपोस्टिंग प्रकल्प, मोशी कचरा डेपो

क. वेस्ट टू एनर्जी प्रकल्प :

वेस्ट टू एनर्जीच्या टप्प्यात मटेरियल रिकव्हरी फॅसिलिटी (MRF) प्लॅन्टमधुन निघणाऱ्या सुक्या कचऱ्यावर प्रक्रिया करणेसाठी ७०० मे. टन प्रतिदिन क्षमतेचा DBOT तत्वावर वेस्ट एनर्जी प्रकल्प उभारणेचे काम अंतिम टप्प्यात आहे. सदरचा प्रकल्प मे २०२३ अखेर कार्यान्वित करणेचे नियोजन आहे. या प्रकल्पामधुन १४ मेगावॉट प्रतितास इतकी वीज निर्मिती होणार असुन, प्रति युनिट (KW) र.रु ५/- या दराने पुढील २१ वर्ष वीज उपलब्ध होणार आहे. त्यामुळे मनपाच्या वीज बिलात सुमारे ३५ ते ४०% बचत होईल. या प्रकल्पासाठी मनपाचे टप्प्या टप्प्याने र.रु. ५०.०० कोटी अनुदान स्वरुपात देणेची तरतुद आहे.

ड. प्लॅस्टीक कच-यापासून इंधन निर्मिती करणे. (पी. पी. पी. तत्वावर) :

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेने सन २०१० साली देशातील पहिला प्रायोगिक तत्वावर प्लास्टिक कच-यापासून इंधन निर्मितीचा महात्वाकांशी प्रकल्प चालू केलेला आहे. सदरचे काम ठेकेदार मे. बी. व्ही. जी. (इ) लि. यांना पीपीपी तत्वावर २० वर्षांच्या करारनामा कालावधीकरीता देण्यात आलेले आहे. सद्यस्थितीती प्रकल्पाची क्षमता ५ टन प्रतिदिन इतकी असून तेथे सद्यस्थितीत प्रतिदिन २ टन प्लास्टिक पासून इंधन निर्मिती केली जाते. आता पर्यंत येथे सुमारे ४४६८९७ लिटर इंधन निर्मिती होऊन त्याचा फर्नेस ऑइल म्हणून वापर करण्यात येत आहे. त्याचप्रमाणे याव्यतिरिक्त सद्यस्थितीत प्लास्टिक पासून गठ्ठा निर्मिती करणेत येत आहे.

प्लास्टिक पासुन गठ्ठा निर्मिती, मोशी कचरा डेपो

इ. बायोमायनिंग प्रकल्प

पिंपरी चिंचवड मनपा शहरात निर्माण होणारा दैनंदिन सुमारे ११०० ते १२०० मे. टन घनकचरा मोशी डेपो येथे येत आहे. मोशी कचरा डेपो येथील सुमारे ८१ एकर जागा मागील २५ ते ३० वर्षांपासून कचरा डेपोसाठी वापरात आहे. घनकचरा व्यवस्थापन नियम २०१६ नुसार शास्त्रोक्त पध्दतीने दैनंदिन कचऱ्यावर प्रक्रिया करणेत येत आहे. गेल्या २० ते २५ वर्षांमधील साठवलेल्या कचऱ्यावर यापूर्वीच शास्त्रोक्त पध्दतीने कॅपिंग सन २०१२-२०१४ च्या दरम्यान करणेत आले आहे. तसेच यापूर्वीच्या वापरातील SLF-1 ची क्षमता संपलेली आहे. सद्यस्थितीत प्रक्रिया केलेनंतरचे Inert टाकणेसाठी SLF टप्पा-२ चा वापर चालू करणेत आला आहे.

SLF-२ ची उपलब्ध जागाही नजीकच्या काळात संपत असल्याने व या व्यतिरिक्त कचरा डेपोसाठी जागा शिल्लक नसल्याने यापूर्वीच्या कॅपिंग | व || तसेच SLF-1 चे बायोमायनिंग पध्दतीने प्रक्रिया करून जागा उपलब्ध करणे आवश्यक आहे. अन्यथा भविष्यात SLF साठी जागा उपलब्ध न झाल्यास दैनंदिन कचऱ्याच्या विघटनाचा गंभीर प्रश्न निर्माण होऊ शकतो. सदरची बाब टाळणेसाठी अस्तिवातील SLF-1 व्या जागेचा वापर पुनः कचरा विघटनासाठी करणेकामी जुन्या कचऱ्याचे बायोमायनिंग करणे आवश्यक आहे. त्यास अनुसरून मोशी कचरा डेपोतील जुन्या डंपिंग केलेल्या कचऱ्याचे बायोमायनिंग करण्याचे काम निविदा मे हिंद अग्रो अन्ड केमिकल व साई गणेश एंटरप्रायझेस यांना दिनांक १८/०२/२०२१ रोजीचे आदेशान्वये देण्यात आलेले असून त्यानुसार काम चालू आहे. सद्यःस्थितीत मार्च २०२३ अखेर सुमारे २.९० लाख क्यु. मी. बायोमायनिंगचे काम पूर्ण झाले असून, उर्वरित कचऱ्याचे बायोमायनिंग करणेचे काम चालू आहे.

दुसऱ्या टप्प्यात भविष्यात होणाऱ्या कचऱ्याची वाढ विचारात घेऊन कचरा डेपो येथे जागा शिल्लक नसल्याने यापूर्वीच्या कॅपिंग | व || तसेच SLF-2 मधील जागेचा वापर कचरा विघटनासाठी पुनश्च करणेसाठी १५ लाख घ. मी इतक्या जुन्या कचऱ्याचे बायोमायनिंगचे काम करणेचे नियोजन आहे. व याकामी स्वच्छ भारत अभियान नागरी २.० अंतर्गत शासनाकडून निधी प्राप्त होणार आहे.

ई. बांधकाम राडारोडा गोळा करून प्रक्रिया करणेचा प्रकल्प (C & D. Waste Management); बांधकाम राडारोडा प्रकल्प :

केंद्र शासनाच्या पर्यावरण, वन आणि हवामान बदल मंत्रालयातर्फे बांधकाम साहित्य व राडारोडा यांच्यातील टाकाऊ घटकाची विल्हेवाट लावणे C & D Waste Management Rule 2016 नुसार मनपास बंधनकारक आहे. त्या अनुशंगाने मोशी येथे २०० TPD क्षमतेचा प्लांट DBOT तत्वावर मे एस.एस. एन. इन्फ्रा यांचे मार्फत पूर्ण करण्यात आला आहे. सदरच्या प्रकल्पास निविदेमध्ये नमुद मनपाचे आर्थिक अनुदान म्हणून रू १० कोटी हे निविदेच्या अटी शर्तीनुसार प्रकल्पाच्या विविध टप्प्यावर अदा करण्यात येणार आहे. शहरातून निर्माण होणारा बांधकाम राडारोडा आवश्यक वाहनामार्फत गोळा करणेसाठी रू १५ प्रति किमी प्रति टन व गोळा केलेल्या राडारोड्यावर प्रक्रिया करण्यासाठी प्रक्रिया शुल्क रू २५० प्रति टन आकारणेत येत आहे. बांधकाम पूर्णत्वाचा दाखला Completion Certificate देताना संबंधितांनी C&D Waste Processing Plant वर टाकलेल्या राडारोड्याचा रिपोर्ट तसेच या प्रक्रियेतून पुनर्निर्मित झालेले कमीत कमी २०% बांधकाम साहित्य वापरलेचे प्रमाणपत्र प्राप्त झालेनंतरच संबंधितांना पूर्णत्वाचा दाखला देणेचे नियोजन आहे.

सदर प्लांट मध्ये शहरातील गोळा होणाऱ्या बांधकामाच्या राडारोड्यावर शास्त्रोक्त पद्धतीने प्रक्रिया करणेत येत असून त्यामधून GSB, Crushed Sand, Various Types of Metal इ. तयार होत आहे. त्याच प्रमाणे आवश्यकतेनुसार कॉक्रीट वीट, पेव्हर ब्लॉक, कर्ब स्टोन, ट्रि-गार्ड इ. बनविणेचे नियोजन आहे. जेणेकरून राडारोड्यापासून पूर्णनिर्मित घटकांच्या वापरास प्रोत्साहन मिळून बांधकाम राडारोडा व्यवस्थापन नियम २०१६ ची अंमलबजावणी करणे शक्य होणार आहे.

➤ नियम बाह्य राडारोडा व्यवस्थापनाकरिता दंड :

वरीलप्रमाणे कोणत्याही श्रेणीमधील घटकाने नैसर्गिक, नदी, नाले, ओढे इ. जलस्त्रोतांच्या बाजूने विनापरवाना राडारोडा टाकलेचे निदर्शनास आल्यास, तसेच पदपथ, मोकळ्या आणि अडगळीच्या जागा इत्यादी ठिकाणी अनाधिकृत व अयोग्यरीतीने टाकाऊ बांधकाम साहित्य टाकल्याचे निदर्शनास आल्यास त्यांच्या कडून १० पट दंडाची रक्कम तसेच संबंधितावर मनपाच्या वतीने फौजदारी गुन्हा दाखल करणेच तरतुद केलेली आहे.

शास्त्रोक्त पद्धतीच्या प्रक्रियेतून वेगळ्या झालेल्या बांधकाम संसाधनांचा बांधकाम साहित्याचा मोठ्या प्रमाणात वापर करणा-या बांधकाम व्यावसायिक किंवा खाजगी नागरिकांना तसेच शासकीय / निमशासकीय / मनपाच्या ठेकेदारांना सदरचे साहित्य पुनर्वापर करण्याकरीता चालू वर्षाच्या बाजार भावापेक्षा सुमारे २०% कमी दराने उपलब्ध करून देणेचे नियोजन आहे.

फ. हॉटेल वेस्ट टू बायोगॅस (पि.चि. मनपासाठी हॉटेल वेस्ट / फुडवेस्ट / ओल्या कचऱ्यापासून बायोगॅस प्रक्रिया प्रकल्प) :

स्वच्छ भारत अभियान अंतर्गत ठेकेदार मे. अवनी डी. एम. ग्रीन एनर्जी प्रा. लि. यांना ५० TPD क्षमतेचा हॉटेल वेस्ट / फुडवेस्ट पासून बायोगॅस निर्मिती करण्याचे काम मार्च २०२२ रोजी देण्यात आलेले आहेत. सदरच्या कामामध्ये पिंपरी चिंचवड हद्दीतील सर्व हॉटेल्स/ रेस्टॉरंट / खानावळी/ मंगल कार्यालये इ. मधून गोळा होणारा ओला कचरा विशेष GPS सुविधा असणाऱ्या गाडीतून गोळा करणे, त्याचे विलगीकरण करून ते मोशी कचरा डेपो येथे स्वखर्चाने टाकणे इ. कामांचा समावेश आहे. तसेच भविष्यात १५ वर्षात वाढणाऱ्या ओल्या कचऱ्याचा विचार करून क्षमता टप्प्याटप्प्याने वाढविणे या बाबींचा समावेश करण्यात आलेला आहे. सद्यस्थितीत प्रकल्प उभारणीचे काम अंतिम टप्प्यात असून प्रकल्प लवकरच कार्यान्वित करणेचे नियोजन आहे.

ग. ई-कचरा व्यवस्थापन :

जुने अथवा खराब झालेले टी.व्ही., म्युझिक सिस्टिम्स, रेडिओ, मोबाईल, ओव्हन, कम्प्युटर, प्रिंटर, मोबाईल, ई-वेस्ट आणि लॅपटॉपच्या बॅटल इत्यादी वस्तूंचा इलेक्ट्रॉनिक कचऱ्यामध्ये समावेश होतो. या कचऱ्यात शिसं, बेरिलिअम, पारा, कॅडमिअम असे अपायकारक जड धातू असल्याने तो अतिशय घातक असतो. या कचऱ्याची हाताळणी आणि विल्हेवाट लावणं ही दिवसेंदिवस एक गंभीर समस्या बनत चालली आहे. पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेमार्फत ई-कचरा संकलन व हाताळण्यासाठी शहरातील स्वयंसेवी संस्था ECA यांचेबरोबर सामंजस्य करार करण्यात आलेला आहे. त्यासाठी गवळीमाथा येथील जुन्या कुस्ती प्रशिक्षण केंद्राच्या जागेत संकलन व प्रक्रिया केंद्र उभारण्यात आलेले आहे. या संस्थेमार्फत शहरातून विविध सोसायटींमधून विशेष वाहनाद्वारे ई-कचरा गोळा केला जातो. सन २०२२-२३ मध्ये महानगरपालिका व ECA च्या माध्यमातून विशेष मोहिमेद्वारे शहरातील विविध सोसायटींमधून एकूण ९१२ किलोग्राम ई-कचरा गोळा करण्यात आला.

ई-कचरा संकलन अभियान

६.१५ ऊर्जा :

शहराच्या विकासाकरिता ऊर्जेची उपलब्धता ही महत्वाची पूर्व गरज आहे. आपल्या दैनंदिन कामांमध्ये ऊर्जा केंद्रस्थानी असते - स्वयंपाक, स्वच्छ पाण्याची उपलब्धता, शेती, शिक्षण, वाहतूक, रोजगार निर्मिती इ. साठी ऊर्जेची आवश्यकता असते.

ऊर्जा वापराच्या स्थितीबद्दल विचार करावयाचा झाल्यास शहरामध्ये प्रती व्यक्ती प्रती वर्षी होणाऱ्या वीज व इंधन वापराच्या अनुषंगाने गुण निर्धारित केले जातात. शहराचे गुण हे एकूण ऊर्जा वापरापैकी पुनर्निर्मित ऊर्जा किती टक्के वापरली जाते यावर अवलंबून असतात. शहर हे ऊर्जा वापराच्या दृष्टीने पर्यावरणपूरक आहे असे आपण त्यावेळी म्हणू शकतो, जेव्हा शहरात कमीत कमी २.५ % पेक्षा जास्त पुनर्निर्मित ऊर्जेचा वापर होतो. असे झाल्यास शहर ऊर्जा वापराच्या दृष्टीने पर्यावरणपूरक आहे असे मानले जाते व याकरिता राष्ट्रीय पातळीवर असलेली टक्केवारी वापरण्यात येते. भारनियमन कालावधीमध्ये जीवाश्म इंधनाचा वापर जनरेटर करिता केला जातो, या जीवाश्म इंधनाच्या ज्वलनामुळे हवेमध्ये प्रदूषण होते. म्हणून भारनियमन जितके कमी तितकाच पर्यावरण कार्य प्रवणता निर्देशांक सकारात्मक असेल.

६.१६ वीज :

सध्या दैनंदिन वापरासाठी लागणारी मोठ्या प्रमाणातील वीज ही महाराष्ट्र राज्य वीज वितरण मंडळाकडून महानगरपालिका परिक्षेत्रात पुरविले जाते. वीज वापराच्या तुलनेत पवन ऊर्जेचा आणि सौरऊर्जेचा वापर अगदीच नगण्य आहे. तसेच वाहन चालवण्यासाठी लागणारे इंधन म्हणून वापरात येणाऱ्या सी. एन. जी. चे प्रमाण सुद्धा पेट्रोल व डिझेल वापराच्या तुलनेत कमी आहे. महानगरपालिकेने सौर ऊर्जेवर चालणारे सौरबंब रुग्णालयात बसवलेले आहेत.

महाराष्ट्र राज्य वीज वितरण मंडळाकडून पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्रात पुरविण्यात आलेल्या विजेचा वापर खालील प्रमाणे,

तक्ता ६.६८ विभाग निहाय विजेचा वापर

वर्ष / क्षेत्र	एकूण (MUS)
निवासी	४१०.१९
व्यवसायिक	१०३.२९
औद्योगिक	४८७.९१
पथ-दिवे	१९.२४
पाणीपुरवठा करण्यासाठी विजेचा वापर	१.७२
इतर	८.९५
कृषि क्षेत्रासाठी विजेचा वापर	५.२४
एकूण	१०३६.५४

(स्रोत: म.रा.वि.वि.मं., पिंपरी चिंचवड)

तक्ता ६.६९ पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या इमारतींचा विद्युत वापर (सन २०२२-२३)

अ.क्र.	क्षेत्रीय कार्यालयाचे नाव	एकूण युनिट kWh
१	अ	२६०३२१३
२	ब	१६३३७५
३	उ	१९२४१२
४	इ	४२१२७९
५	फ	२७७४९८
६	ह	७१६९५६
७	ग	१८३३०७७

(स्रोत: विद्युत विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ६.७० क्षेत्रनिहाय LED पथदिव्यांची संख्या (सन २०२२ -२०२३)

अ.क्र.	क्षेत्रीय कार्यालयाचे नाव	एकूण LED संख्या
१	अ	१४७३२
२	ब	१०८४५
३	ड	१२०११
४	इ	१६९२८
५	फ	१२५६१
६	ह	९५५२
७	ग	७८५०

(स्त्रोत: विद्युत विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

६.१७ अक्षय उर्जास्त्रोतांचा वापर :

नैसर्गिक अक्षय उर्जास्त्रोत जसे की सौरऊर्जा, वाहती हवा, समुद्राच्या लाटा इ. यांचापासून ऊर्जा निर्मिती करणे शक्य असते. अशा उर्जेला अक्षय उर्जा अथवा अपारंपरिक उर्जा असे म्हंटले जाते. अक्षय ऊर्जा ही हरित ऊर्जा असून ती प्रदूषणकारी नसते. त्याच्या वापराने पर्यावरणाची हानी होत नाही व पुनर्नवकरणीय असते.

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेद्वारे अक्षय ऊर्जास्त्रोतांचा वापर करण्याकरिता प्रोत्साहित केले जात आहे. पिंपरी चिंचवड शहरामध्ये सन २०२२-२३ मध्ये एकूण ४३४ सौरउर्जेचा वापर करणाऱ्या बांधकाम प्रकल्पांना परवानगी देण्यात आली. सौरउर्जेचा अधिकाधिक वापर केल्यामुळे विजेची मोठ्याप्रमाणात बचत होतेच आहे शिवाय प्रदूषणामध्ये देखील घट होण्यास मदत होत आहे.

तक्ता ६.७१ महानगरपालिकेकडून बसवण्यात आलेले सौर बंब, सौर ब्लिंकर्स

तपशील	अ	ब	ड	इ	फ	ह	ग
सौर बंब प्रणाली	-	१७५० लिटर	-	३	-	-	६० लिटर
सौर ब्लिंकर्स	१०४	३१	३७	२०	४२	१५	-

(स्त्रोत: विद्युत विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

➤ अक्षय उर्जेचा वापर वाढविण्यासाठीच्या सूचना व उपाययोजना :

१. सौर उर्जेचा वापर अधिकाधिक वाढविण्यासाठी बांधकाम परवानगी देतानाच विकासकांना सौर उर्जा प्रकल्प, रेन वॉटर हार्वेस्टिंग प्रकल्प, राबविणे बंधनकारक करणे.
२. शहरातील सार्वजनिक ठिकाणच्या प्रकाशदिव्यांसाठी सौर उर्जेवर चालणाऱ्या LED दिव्यांचा वापर करणे.
३. शहरातील गृह संकुलांना सौर उर्जा प्रकल्प, रेन वॉटर हार्वेस्टिंग प्रकल्प इ. राबविण्यासाठी अनुदान अथवा करसवलत देऊन प्रोत्साहित करणे.
४. महानगरपालिकेच्या अस्थापना, सार्वजनिक उद्यान, नदीचे घाट इ. ठिकाणी उर्जेच्या दैनंदिन कामकाजासाठी जास्तीत जास्त सौर उर्जा स्रोताचा वापर करणे

६.१८ नगरिकांमार्फत होणारा CNG वापर :

तक्ता ६.७२ पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्रातील सी.एन.जी. गॅस चा वापर

अ. क्र.	सीएनजी पंपांचे नाव	सीएनजी पंपांचे प्रकार	ठिकाण	वाहनांचे प्रकार	२०२२-२०२३ मध्ये सीएनजी ची एकूण विक्री (कि.ग्रा.मध्ये)
१	एमएस चिखली	MS	चिखली	CAR,AUTO,BUS,SCV,ICV, MCV,HCV,LCV	११३१२६४५
२	एमएस संत तुकाराम नगर	MS	पिंपरी	BUS	४३७९८२३
३	विघ्नहर्ता सीएनजी	OLS	आकुर्डी	CAR,AUTO,BUS,SCV, MCV	४५१६४१४
४	समृद्धी सीएनजी	OLS	चाकण	CAR,AUTO,BUS,SCV,ICV, MCV,HCV,LCV	४५२०३३४
५	प्रोग्रोथ एंटरप्राइझेस	OLS	दापोडी	CAR,AUTO, SCV, MCV	३८९५३७७
६	विमल सीएनजी	OLS	वाकड	CAR,AUTO,BUS,SCV,ICV, MCV,HCV,LCV	५१२८६४३
७	बहिरट पार्टील सीएनजी स्टेशन	OLS	रावेत	CAR,AUTO,BUS,SCV, MCV	३५११७९३
८	एस के सीएनजी	OLS	ताथवडे	CAR,AUTO,BUS,SCV,ICV, MCV	४३२५२४३
९	बालाजी एंटरप्राइझ	DBS	तळेगाव	CAR, AUTO, BUS, SCV, MCV	६०३३८२
१०	गुडविल सीएनजी	OLS	भोसरी	CAR, AUTO, BUS, SCV, MCV	३३९८२४७
११	स्वामी समर्थ सर्विस स्टेशन	OLS	भोसरी	CAR, AUTO, BUS, SCV, MCV	
१२	शिव पार्वती पेट्रोलियम	OLS	डांगे चौक	CAR,AUTO, SCV, MCV	२२९२५३८
१३	भोसले सीएनजी	OLS	चिखली	CAR,AUTO, SCV, MCV	३९१७१८०
१४	माऊली कृपा एंटरप्राइझेस	OLS	मोशी	CAR,AUTO, SCV, MCV	१४२२७०७

१५	श्रीपति सीएनजी	OLS	पिंपळे निलख	CAR, AUTO, BUS, SCV, MCV	३०४३९९०
१६	ओम साई राम फ्युल सेंटर	OLS	पिंपळे सौदागर	CAR,AUTO, SCV, MCV	१५६९०५०
१७	डी आर गव्हाणे पेट्रोलियम	DBS	भोसरी	CAR,AUTO, SCV, MCV	५७२९६२
१८	साई गौरी पेट्रोलियम	OLS	कासार वाडी	CAR,AUTO, SCV, MCV	२६४०५१५
१९	श्री सिद्धिविनायक इवे	OLS	पुनावळे	CAR,AUTO,BUS,SCV,ICV, MCV	१२३७११०
२०	शुभम पेट्रोल डेपो	OLS	चाकण	CAR,AUTO,BUS,SCV,ICV, MCV	१३०४६६५
२१	बि पी एक्सप्रेसवे	DBS	तळेगाव	CAR,AUTO,BUS,SCV,ICV, MCV	७९१२२७
२२	देवेंद्र ऑटोलाइन्स	OLS	चाकण	CAR,AUTO,BUS,SCV,ICV, MCV	०
२३	मारुती पेट्रोलियम	DBS	भांबोली	CAR,AUTO, SCV, MCV	४४६३७५
२४	गायकवाड पेट्रोलियम	DBS	चिंबळी	CAR,AUTO, SCV, MCV	६८६६४२
२५	महालक्ष्मी पेट्रोलियम (सीबीजी)	DBS	तळेगाव	CAR,AUTO, SCV, MCV	२९७४४१
२६	समर्थ सर्विस स्टेशन	OLS	हिंजवडी	CAR,AUTO, SCV, MCV	१६१४७६३
२७	साई एक्सप्रेस सर्विस	OLS	पुनावळे	CAR,AUTO,BUS,SCV,ICV, MCV	२५६८६९७
२८	बालवडकर ऑटो	OLS	हिंजवडी	CAR,AUTO, SCV, MCV	२५८९९३८
२९	खांदगे	DBS	तळेगाव दाभाडे	CAR,AUTO, SCV, MCV	६४९८०९
३०	चाकण पेट्रोल डेपो	OLS	चाकण	CAR,AUTO,BUS,SCV,ICV, MCV	६५३२९८
३१	जगताप पाटील पेट्रोलियम	OLS	पिंपळे सौदागर	CAR,AUTO, SCV, MCV	११८०२७२
३२	राजमुद्रा पेट्रोलियम (सीबीजी)	DBS	मारुजी	CAR,AUTO, SCV, MCV	२०८३५०
३३	नरसिंह पेट्रोलियम	OLS	ताथवडे	CAR,AUTO, SCV, MCV	११५५४४०
३४	जय गुरु पेट्रोलियम	OLS	निघोज	CAR,AUTO, SCV, MCV	०
३५	वाहेगुरू पेट्रोलियम	OLS	मान	CAR,AUTO, SCV, MCV	०
३६	शिंदे पेट्रोलियम	OLS	किवळे	CAR,AUTO, SCV, MCV	१३८११०
३७	हरे क्रिष्णा पेट्रोलियम	DBS	इंदोरी	CAR,AUTO, SCV, MCV	५३७५६२
३८	संत तुकाराम पेट्रोलियम	DBS	देहू	CAR,AUTO, SCV, MCV	१८४१२५
३९	गावडे पाटील पेट्रोलियम	DBS	आळंदी मरकळ रोड	CAR,AUTO,BUS,SCV, MCV	९५७४०८
४०	महालक्ष्मी एनर्जी सर्विस	DBS	रावेत	CAR,AUTO, SCV, MCV	८०४८
४१	पिंपळे पेट्रोलियम	OLS	पिंपरी	CAR,AUTO, SCV, MCV	२२७४६९३

४२	श्री बालाजी पेट्रोलियम	OLS	निगडी	CAR,AUTO,BUS,SCV, MCV	१६८०४३५
४३	महादेवी पेट्रोल डेपो	OLS	चाकण	CAR,AUTO,BUS,SCV, MCV	१५१६४३२
४४	सारहान पेट्रोलियम	DBS	भोसरी	CAR,AUTO, SCV, MCV	६८९१३५
४५	साई समर्थ पेट्रोलियम	OLS	सांगवी	CAR,AUTO, SCV, MCV	१९१७५४३
४६	रिगल	OLS	चिखली	CAR,AUTO, SCV, MCV	०
४७	राजलक्ष्मी पेट्रोलहब	OLS	हिंजवडी	CAR,AUTO, SCV, MCV	०
४८	काजळे आणि संस	DBS	मोशी	CAR,AUTO, SCV, MCV	३५६५७४
४९	एबीसी इंडिया लिमिटेड	DBS	तळेगाव	CAR,AUTO,BUS,SCV, MCV	८९६००२
५०	श्री स्वामी समर्थ ऑटो स्टेशन	OLS	खराबवाडी	CAR,AUTO, SCV, MCV	४४७८१२
५१	भामा पेट्रोलियम	DBS	चाकण	CAR,AUTO, SCV, MCV	८०८९१३
५२	जाधव पाटील पेट्रोलियम	OLS	मारुंजी	CAR,AUTO, SCV, MCV	०
५३	बी डी पेट्रोलियम	DBS	भोसे	CAR,AUTO, SCV, MCV	५२०३५८
५४	अक्षय किरण पेट्रोलियम	OLS	चाकण	CAR,AUTO,BUS,SCV, MCV	०
५५	अफएक्स्को पेट्रोलियम	OLS	पिंपरी	CAR,AUTO,BUS,SCV, MCV	२१३४५७६
एकूण सी एन जी विक्री पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकामध्ये :२०२२-२३ :-९५५९३८२६ kg					

(स्रोत: महाराष्ट्र नॅचरल गॅस लि., पुणे)

तक्ता ६.७३ सी.एन.जी. वाहन पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकामध्ये

तपशील	वाहन नंबर (एप्रिल २२- मार्च २३)
तीन चाकी	४८८९
चार चाकी	१७७२९
सीएनजी पंप	५५

(स्रोत: महाराष्ट्र नॅचरल गॅस लिमिटेड, पुणे)

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्रात सन २०२२-२३ मध्ये महाराष्ट्र नॅचरल गॅस लिमिटेड च्या एकूण ५५ सी.एन.जी. पंपावरून एकूण ९५५९३८२६ किग्रॅ. सीएनजी इंधनाचे विक्री झाली आहे. गतवर्षीच्या तुलनेत सन २०२२-२३ मध्ये सी.एन.जी. इंधनाच्या विक्रीमध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ झाल्याची दिसून येत आहे.

निष्कर्ष :

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका क्षेत्रातील वाढत्या लोकसंख्येचा विचार केला असता पुढील १० वर्षात वाहतुक व्यवस्था बदलण्याची गरज भासेल, तसेच शहरी भागात मागील काही वर्षांमध्ये वाहनांची संख्या वाढतच असून येणाऱ्या पुढील काळात ही मागणी अधिकाधिक वाढतच राहील. दुचाकी व चारचाकी वाहनांची संख्या वाढत असून पुढील १५ वर्षात वाढत्या लोकसंख्ये बरोबर वाढत्या दुचाकी व चारचाकी वाहनांच्या संख्येमुळे त्यांचे पार्किंग व त्याच्यामुळे निर्माण होणाऱ्या प्रदुषणाचा प्रश्न गंभीर होणार आहे. यासाठी सार्वजनिक वाहतुकीचे सबलीकरण, वाहतुक नियमन तसेच ई-वाहनांचा वापर वाढवणे बाबत जनजागृती करणे आवश्यक आहे.

प्रकरण ७: परिणाम (I-Impact)

वाढत्या प्रदूषणाची सध्या सर्वात जास्त चिंता आहे. यामुळे पर्यावरण आणि सजीवांचे अपरिमित नुकसान होत आहे. कोणत्याही प्रकारचे प्रदूषण प्राण्यांसाठी अत्यंत हानिकारक आहे. या प्रदूषणांचे अत्यंत नकारात्मक परिणाम होतात. लोकसंख्या वाढीबरोबरच शहराच्या वाढीस चालना देणाऱ्या घटकांचा परिणाम अंतिमतः पर्यावरणावर होवून त्याचे पुन्हा मानवी आरोग्यावर विपरीत परिणाम होतात.

शहर वाढीस चालना देणाऱ्या घटकांमुळे पर्यावरणातील हवा, पाणी, जमीन या नैसर्गिक संसाधनांवर परिणाम होवून त्यांच्या भौतिक, रासायनिक व जैविक गुणवत्तेमध्ये बदल होतात. हे बदल मनुष्य जीवन, वनस्पती आणि प्राण्यांच्या आरोग्यावर तसेच जैव विविधतेवर विपरीत परिणाम करतात. लोकसंख्या वाढ आणि शहरवाढ याचबरोबर वातावरणातील बदल जीवनशैलीतील बदल, वाढणारी वाहतूक, शहरालगतच्या वसाहतीमधील वाढ, झोपडपट्ट्याची वाढ, बांधकाम उदयोग, रस्ते विस्तारीकरण, मेट्रो आणि इतर उपक्रमांद्वारे पर्यावरणावरती होणाऱ्या परिणामांचे अवलोकन करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

शहराची वाढ झपाट्याने होत आहे. ही वाढ होत असताना, शहरातील नैसर्गिक साधन संपत्तीवर ताण पडलेला दिसून येतो आणि त्याचा परिणाम प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरित्या, जैविक व अजैविक घटकांवर झालेला आढळतो. त्यामुळे शहर विकासांमध्ये आर्थिक, सामाजिक व पर्यावरणीय घटकांवरील परिणामांचा विचार करणे अतिशय आवश्यक आहे. शहराचे धोरण विकासाभिमुख जरी असले तरी शहराचा विकास शाश्वत कसा होईल याकडे लक्ष केंद्रित करणे ही काळाची गरज आहे.

वनस्पती, प्राणी व पक्षी इ. च्या अधिवासांवर परिणाम होत आहेत. विविध विकास कामांकरिता शेती, डोंगर माथ्यावरची झाडे, पाणथळ जागा, शेतीसाठी अयोग्य जमिनीवरील वृक्षवल्ली नष्ट होत असल्याने तसेच पाणी जमिनीत झिरपण्याचे प्रमाण घटल्याने भूजल साठ्याचे पुनर्भरण कमी होते. डोंगरउतारवरील वृक्षवल्ली नष्ट झाल्याने मातीची धूप होते. शहरातील विविध प्रकारच्या प्रदूषणामुळे हवा, पाणी, मृदा, ध्वनी इत्यादींची गुणवत्ता कमी झाल्याने त्याचा थेट परिणाम नागरिकांच्या आरोग्यावर होताना दिसतो.

७.१ मानवी आरोग्यावर होणारा परिणाम :

पर्यावरणीय आरोग्यामध्ये भौतिक, रासायनिक, जैविक, सामाजिक, आणि वातावरणीय घटक निर्धारित असतात, तसेच मानवी आरोग्यामध्ये जीवन गुणवत्ता, मानसिक घटक यांचा समावेश आहे. विविध प्रकारच्या प्रदूषणांमुळे मानवी आरोग्यावर होणारे परिणाम खालील प्रमाणे आहेत,

७.१.१ हवेतील प्रदूषकांमुळे मानवी आरोग्यावर होणारे परिणाम :

वाढत्या शहरीकरणामुळे शहरात वाहनांची संख्या सातत्याने वाढत आहे. तसेच वाढत्या औद्योगिकीकरणामुळे एकूणच शहरातील हवेचे प्रदूषण वाढत आहे. वायू प्रदूषण प्रामुख्याने स्थायी स्त्रोतांमुळे होते, परंतु उत्सर्जनाचे प्रमुख स्त्रोत वाहने आहेत. या वाहनांमध्ये प्रामुख्याने जीवाश्म इंधनाचा वापर होत असल्याने वाहनांच्या धूरावाटे नायट्रोजन, सल्फर, कार्बन व इतर घातक वायू हवेमध्ये मिसळतात.

मानवाच्या बाबतीत प्रमुख रोग हे श्वसन मार्गास आणि फुफ्फुसाला होतात. त्याच प्रमाणे दमा, कॅन्सर, बेशुध्द पडणे, घसा खवखवणे, डोळ्यातुन पाणी येणे इ. विकार होतात. हवा प्रदूषणाचे वर्गीकरण दोन गटामध्ये केले आहे. एक म्हणजे नैसर्गिक प्रदूषण व दुसरे म्हणजे अनैसर्गिक किंवा मानवी प्रदूषण.

अ. नैसर्गिक हवा प्रदूषण :

वेगवान वादळे यामुळे हवेत धुळीच्या सूक्ष्मकणांचे प्रमाण वाढते.

आ. मानवी हवा प्रदूषण :

ज्या ज्या मानवी क्रियेमुळे हवेचे प्रदूषण होते त्या क्रियांचा समावेश यामध्ये होतो. सतत धुर सोडणारे कारखाने, वाहने, विमाने, कीटक नाशके, जंतूनाशके, वीटभट्ट्या, स्टोन क्रशर इ. मानवी प्रक्रियांमुळे प्रदूषणामध्ये वाढ होते.

शहरांमध्ये वाहनमुळे होणारे प्रदूषण हे सर्वात जास्त प्रमाणात असते. वाहनांच्यामुळे होणाऱ्या प्रदूषणात कार्बनमोनॉक्साईडचे प्रमाण दोन तृतीयांश इतके असते, तर हायड्रोकार्बन आणि नायट्रोजन ऑक्साईड निम्न्या प्रमाणात असते. वीजनिर्मिती उर्जा निर्मितीसाठी लागणारी इंधने, कोळसा, डिझेल, पेट्रोल यामुळे दोन तृतीयांश सल्फर डायऑक्साईड तयार होतो. पेट्रोलसायने, तेलशुध्दीकरणाचे कारखाने, कागद कारखाने, साखर कारखाने, कापड गिरणी, रबर कारखाने यामुळे एकपंचमाश इतके हवा प्रदूषण होते.

७.१.२ हवेतील प्रदूषकांमुळे मानवी आरोग्यावर होणारे दुष्परिणाम खालील प्रमाणे आहेत :

- सल्फरच्या विविध ऑक्साईड्समुळे श्वसनमार्गाचा दाह व दमा, ब्रॉन्कायटीस इ. सारखे श्वसन संस्थेचे विकार होतात.
- नायट्रोजनच्या विविध ऑक्साईड्समुळे श्वसन संस्थेवर परिणाम होतो.
- कार्बन मोनॉक्साईड रक्तातील हिमोग्लोबीन बरोबर मिसळतो व रक्ताची ऑक्सिजन वहनाची क्षमता कमी करतो.
- क्लोरोफ्लोरो कार्बन मुळे ओझोन थरातील ओझोन वायूचे प्रमाण कमी होत आहे. परिणामी सुर्याची अतिनील किरणे पृथ्वीवर पोहचून अशा किरणांशी संपर्क आल्यास त्वचेचा कर्करोग होऊ शकतो.
- धूर व धुके यांच्या मिश्रणाने धूरके तयार होतात व त्याचा परिणाम दृष्टीक्षमतेवर होतो.
- हवा प्रदूषणामुळे खरुज, त्वचेवर पुरळ येणे यासारखे त्वचेचे रोग होऊ शकतात.
- हवा प्रदूषित करणाऱ्या घटकांमुळे डोळ्यांची जळजळ होणे, खोकला इ. आजार होऊ शकतात.

७.१.३ ध्वनि प्रदूषणामुळे मानवी आरोग्यावर होणारे परिणाम :

मनुष्य, प्राणी किंवा यांत्रिक पर्यावरणामुळे निर्माण झालेला मर्यादितपलीकडील असह्य ध्वनी म्हणजे ध्वनी प्रदूषण. यामुळे मनुष्य किंवा प्राणी जीवनाच्या कृती विस्कळीत होतात किंवा त्यांचा समतोल बिघडतो. जगभरात मानवी परिसरातील बहुतेक ध्वनी हा बांधकाम आणि वाहतूक (मोटारी, विमाने, रेल्वे इत्यादींचा आवाज) यांच्यामुळे निर्माण होत असतो. औद्योगिक क्षेत्रे आणि निवासाची ठिकाणे एकमेकांना लागून असल्यास निवासी भागात ध्वनी प्रदूषण जाणवते. आवाजाची तीव्रता डेसिबेल (डीबी) या एककात मोजली जाते.

साधारणतः ८०(dB) पर्यंतचा आवाज मनुष्याला सहन होऊ शकतो. त्यापेक्षा मोठ्या आवाजाचा त्रास होतो. विमाने व रॉकेटस यांचा आवाज १००-१८० डीबीएवढा तीव्र असतो. तसेच बांधकाम, सार्वजनिक कार्यक्रम इत्यादी ठिकाणी आवाजाची पातळी १२० डीबीपेक्षा जास्त असते. गडगडाटी वादळे, जोराचा वारा, भूकंप अशा नैसर्गिक आपत्तींच्या वेळी आवाजाची तीव्रता वाढते. मात्र या घटना क्वचितच घडतात.

शहरी भागात अनेक मानवनिर्मित कृतींमुळे ध्वनी प्रदूषण होते. उदा., घरातील दूरदर्शन संच, मिश्रक (मिक्सर), विविध प्रकारचे कारखाने, वाहने, बांधकाम इत्यादी.

७.१.४ ध्वनी प्रदूषणाचे परिणाम :

ध्वनी प्रदूषणामुळे मनुष्य व प्राणी यांच्या आरोग्यावर आणि वर्तनावर परिणाम होतो.

- ध्वनीची पातळी वाढली की माणसांमध्ये ताण वाढून हृदयाची धडधड वाढू शकते, रक्तदाब वाढतो आणि हृदयाचे विकार जडू शकतात.
- लक्ष विचलित होते, चिडचिड होते, कार्यक्षमता घटते व पचनक्रियेत बदल होतो.
- सतत होणाऱ्या ध्वनी प्रदूषणामुळे बहिरेपणाही येऊ शकतो.
- सततच्या ध्वनी प्रदूषणामुळे पशु पक्षी यांच्यावर विपरीत परिणाम होऊन त्यांचे स्थलांतर होऊ शकते.
- जैवविविधतेच्या समतोलामध्ये असंतुलन होऊ शकते.

७.१.५ पाण्यातील प्रदूषकांमुळे मानवी आरोग्यावर होणारे परिणाम :

आपल्याला पाणी स्वच्छ आणि शुद्ध मिळणे हे आरोग्याच्या दृष्टीने खूपच महत्वाचे आहे. प्रदूषित पाण्यामुळे पोटाचे विकार व इतर बरेचसे रोग होतात. अशुद्ध पाण्यामुळे विभिन्न प्रकारचे आजार होण्याचा संभव असतो. पाण्यामधून अनेक प्रकारचे सूक्ष्मजीव रोगांचा प्रादुर्भाव निर्माण करतात. उलटया, जुलाब, ताप आणि त्यापुढे कावीळ, कॉलेरा, हिपॅटायटीस अशाप्रकारचे आजार देखील होतात.

७.१.६ पाणी प्रदूषित होण्याची अनेक कारणे आहेत :

- वेगवेगळ्या कारखान्यातले दूषित पाणी तसेच शहरातले सांडपाणी ओढ्यावाटे नदीपात्रात सोडले जाते.
- पावसाच्या वाहत्या पाण्याबरोबर माती, गाळ, कचरा, घाण मिसळते आणि पाणी दूषित होते. नदीनाल्यात जनावरे धुणे, औषध फवारणीचे पंप धुणे, वेगवेगळी रसायन पाण्यात सोडणे, कारखान्यांची मळी, स्पॅन्ट वॉश पाण्यात सोडणे, केमिकलने माखलेले कपडे, वस्तू पाण्यात टाकणे, अशा कितीतरी गोष्टींमुळे पाणी दूषित होत.
- रासायनिक खतांचा निचरा होऊन पाणी दूषित होते.

७.१.७ पाणी प्रदूषणाचे परिणाम :

दूषित पाण्याचे सेवन केल्याने विविध आरोग्य समस्या उद्भवू शकतात, जसे की टायफॉइड ताप, कॉलेरा, इ. पाणी प्रदूषणाचे परिणाम खालील प्रमाणे आहेत.

अ. गंभीर आजार :

शिसे, पारा आणि कीटकनाशके यासारख्या विषारी रसायनांच्या संपर्कात आल्याने गंभीर आरोग्य समस्या उद्भवू शकतात, ज्यात न्यूरोलॉजिकल आजार, जन्मजात अपंगत्व आणि कर्करोग, इ. चा समावेश होऊ शकतो

ब. त्वचेचे आजार :

दूषित पाण्याशी त्वचेचा संपर्क झाल्यास शरीराला खाज सुटणे, आणि पुरळ तसेच संक्रमण आणि एलर्जीची प्रतिक्रिया होऊ शकते.

क. श्वसन समस्या :

पाण्यामध्ये घनकचरा टाकल्याने तो कालांतराने कुजून त्यातून दुर्गंध तसेच घातक गॅस निघू शकतात, ज्यामुळे श्वसनाचे आजार होऊ शकतात.

ड. हृदय व रक्तवाहिनी संबंधी समस्या :

दूषित पाण्यात जड धातू असू शकतात ज्यामुळे हृदय व रक्तवाहिन्यासंबंधी समस्या उद्भवू शकतात , उदा. हृदयरोग आणि स्ट्रोक इ.

इ. यकृत आणि मूत्रपिंड नुकसान :

दूषित पाण्याच्या संपर्कात आल्याने यकृत आणि मूत्रपिंड या अवयवांचे नुकसान होऊ शकते ,

ई. पोटाचे विकार :

पाण्यामध्ये मिसळण्यात येणारे घरगुती सांडपाणी इ. मुळे पाणी दूषित होऊन उलट्या, मळमळ, इ. पोटांचे आजार उद्भवू शकतात.

७.१.८ मातीतील प्रदूषकांमुळे मानवी आरोग्यावर होणारे परिणाम :

जमिनीचा थर अनेक प्रकारच्या खडकांनी बनलेला असतो, ज्याची माती तयार करण्यासाठी झीज होते. हे सेंद्रिय आणि अजैविक रेणूंच्या मिश्रणाने बनलेले आहे. शेतीसाठी अतिप्रमाणात वापरण्यात येणारी रासायनिक खाते, वृक्षतोडीमुळे होणारी धूप, घनकचऱ्याची अशास्त्रीय विल्हेवाट, घन कचरा, प्रदूषित पाण्याची जमिनीवर विना प्रक्रिया विल्हेवाट इ. घटकांमुळे जमिनीची गुणवत्ता ढासळते.

७.२ मृदा प्रदूषकांचे वर्गीकरण खालील प्रमाणे आहे :

- तुटलेली काच, प्लॅस्टिक, फर्निचर, पॉलिथिन तसेच घरातून फेकल्या गेलेल्या इतर वस्तूंमुळे जमीन दूषित होते.
- औद्योगिक रसायने जमीन प्रदूषित करतात कारण जड धातू जमिनीवर जमा होतात आणि ते जमीन दूषित करतात.
- वाहनांच्या देखभालीदरम्यान जमिनीवर अनेक वेळा तेल गळणे, सांडणे यामुळे माती दूषित होते.
- जेव्हा पाऊस पडतो तेव्हा हवेतील घातक वायु पाण्यात मिसळून जमिनीवर पडतात आणि माती प्रदूषित करतात.

७.३ माती प्रदूषणाची कारणे :

माती प्रदूषणाची घटना विविध कारणांमुळे होऊ शकते कोणतेही एकच, निर्णायक कारण नाही. जमिनीवर काही टाकाऊ पदार्थ साचल्यामुळे मातीचे प्रदूषण होते. माती प्रदूषणाचे काही स्त्रोत किंवा कारणे खालीलप्रमाणे आहेत:

- घनकचरा
- मातीची धूप
- खतांचा अतिवापर
- जास्त मीठ आणि पाणी

या कारणांव्यतिरिक्त, बाजार, घरे, रुग्णालये आणि शाळांमध्ये प्लास्टिकचा वापर, झाडे तोडणे आणि घरांच्या तुटलेल्या काचा फेकणे यासह माती प्रदूषणास कारणीभूत असलेले इतर अनेक घटक आहेत. उत्पादक आणि उद्योगांनी उत्पादित केलेली रसायने, जसे की प्लास्टिक, फर्निचर आणि पॉलिथिन इ. पाऊस पडतो तेव्हा यातील काही प्रदूषके पाण्यासोबत मिसळतात आणि जमीन प्रदूषित करतात.

७.३.१ माती प्रदूषणाचे परिणाम :

जमीन प्रदूषणाचे काही नकारात्मक परिणाम खालीलप्रमाणे आहेत:

- वादळी वाऱ्यांमुळे जमिनीवरील घातक घटक धूलिकणांमध्ये मिसळून श्वसनामार्गे गंभीर आजारांना निमंत्रण देऊ शकतात.
- जमिनीचे प्रदूषण विविध प्रकारच्या कर्करोगांशी निगडित आहे. डास, माश्या, उंदीर आणि इतर कीटक आणि प्राणी दूषित भागात वाढतात. परिणामी, अनेक प्रकारचे ताप आणि संसर्ग वाढत आहेत.
- कीटकनाशके आणि इतर रसायने अत्याधिक प्रमाणात वापरल्याने शेतजमीन दूषित होते.
- दूषित जमिनीवर लागवड केलेल्या भाज्या आणि फळे खाल्ल्याने जमिनीतील घातक रसायने भाज्या फळांमध्ये शोषले जातात व त्यामुळे रोगांचा प्रसार होऊ शकतो.
- जमिनीच्या न्हासाचा परिणाम म्हणून, जमिनीची उत्पादक शक्ती कमी होत आहे.

७.४ घनकचऱ्यामुळे मानवी आरोग्यावर होणारे परिणाम :

शहरांतर्गत घनकचरा जमिनीच्या प्रदूषणात मोठा हातभार लावत आहे. शहरे जसजशी वाढतात आणि विस्तारतात तसतसे ते निर्माण होणाऱ्या घनकचऱ्याचे प्रमाण वाढत जाते. घनकचऱ्यामध्ये प्लास्टिकचे डबे, प्लास्टिक, इलेक्ट्रॉनिक वस्तू आणि घर, हॉस्पिटल, शाळा आणि बाजारात वापरल्या जाणाऱ्या इतर साहित्याचा समावेश होतो. जैवविघटन न करता येणारा कचरा हा जमिनीच्या प्रदूषणाचा प्राथमिक स्रोत आहे.

घनकचरा वर्गीकरण खालीलप्रमाणे करता येईल:

१. घरगुती कचरा
२. औद्योगिक आणि खाण कचरा
३. सार्वजनिक ठिकाणाहून निर्माण होणार कचरा
४. कृषी कचरा

७.४.१ घरातील कचरा :

घरातील कचरा यामध्ये धूळ, माती, कागद, कापड, प्लास्टिक, लाकूड, धातू इत्यादींचे तुकडे आहेत. भाजीपाला, फळांची साले, चहाची पाने, इतर कुजणाऱ्या गोष्टी, वाळलेली फुले आणि पाने, खराब झालेले मांस इत्यादींचाही समावेश आहे. या कचऱ्याचे ओला व सुका असे स्त्रोत ठिकाणीच वर्गीकरण करून विल्हेवाट करणे शक्य आहे.

७.४.२ उद्योग आणि खाणकामातून निर्माण होणारा कचरा :

औद्योगिक आस्थापने मोठ्या प्रमाणात कचरा आणि टाकाऊ पदार्थ उत्सर्जित करतात. यामध्ये धातू, रासायनिक कचरा, रसायने, कागद, इ-वेस्ट प्लास्टिक इ. चा समावेश होतो. काही उद्योग जसे की वीजनिर्मिती केंद्र येथून मोठ्या प्रमाणात राख देखील तयार होते.

७.४.३ सार्वजनिक ठिकाणी निर्माण होणारा कचरा :

महानगरपालिका क्षेत्रातील सार्वजनिक ठिकाणी विविध प्रकारचा कचरा निर्माण होत असतो. उदा, फूल मार्केट, भाजीपाला मार्केट, मच्छी मार्केट, उद्याने, इ ठिकाणाहून खराब फुले, भाजी-फळांचे तुकडे, माशांचे तुकडे, निर्माल्य स्वरूपातील कचरा , प्लॅस्टिक ,कागद ,विविध खाद्य पदार्थांची आवरणे इ या कचऱ्यावर योग्य ती प्रक्रिया करून विल्हेवाट लावणे ही महानगर पालिकेची जबाबदारी आहे.

७.४.४ कृषि कचरा :

शेतीमध्ये, पेंढा, देठ, गवत, पाने आणि इतर कृषी कचऱ्यावर पाणी पडल्यावर ते कुजण्यास सुरुवात होते आणि जैविक क्रियेमुळे ते प्रदूषक बनते.

७.५ पर्यावरणाच्या हानीमुळे सामाजिक घटकांवर होणारे परिणाम :

- धावपळीच्या जीवनशैलीमुळे आरोग्यावर विपरित परिणाम होतात. तसेच त्या ठिकाणी ध्वनी, वायू, पाणी प्रदूषण असल्यास रोगांचा प्रादुर्भाव त्वरीत होतो.
- अपुऱ्या नैसर्गिक संसाधनांमुळे मानवी आरोग्यावर ताण निर्माण होतो. उदा. पाणी पुरवठा कमी झाल्यास त्यासाठी माणसाला स्थलांतर करणे किंवा इतर पर्याय शोधणे या शिवाय गत्यंतर नसते.
- हवा व पाणी प्रदूषण यांच्या पातळी मध्ये कायमस्वरूपी वाढ होत असल्यास रोग प्रतिकारशक्ती कमी होताना दिसते.
- विदयुत पुरवठा करणाऱ्या औष्णिक केंद्र अथवा पाण्यापासून वीज निर्मिती करणारे केंद्र हे नैसर्गिक संसाधनांवरती अवलंबून असतात. वाढत्या शहरीकरणामुळे आणि औद्योगिकीकरणामुळे या नैसर्गिक संसाधनांवर ताण निर्माण होतो.
- वाढत्या वाहतुकीकरणामुळे वाहतुक कोंडी, हवा प्रदूषण, ध्वनी प्रदूषण इत्यादी पर्यावरणीय समस्या उद्भवतात. या सर्वांचा प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्षरित्या मानवी आरोग्य, प्राणी आणि वनस्पती यांच्यावर विपरित परिणाम होतो.
- पर्यावरणावरती होणाऱ्या परिणामामुळे मानवी आरोग्य संकटात येत असून जैवविविधतेवर देखील परिणाम होत आहे. मानवाच्या शाश्वत विकासासाठी ते धोकादायक आहे.

तक्ता ७.१ पिंपरी चिंचवड शहरातील रुग्णांची संख्या

स्त्रोत	आजार/रोग	रुग्णांची संख्या		मृत्युची संख्या	
		२०२१-२२	२०२२-२३	२०२१-२२	२०२२-२३
डास	मलेरिया	११	१२	०	०
	डेंगु	३३०	३२७	०	३
पाणी	गॅस्ट्रो	२	२१८	-	-
	कावीळ	४	१६०	-	-
	टायफाईड	१५	२५४	-	-
	जठराचा व आतडयाचा दाह	-	-	-	-
	विषमज्वर	१५	२५४	-	-
	शारीरीक संबध	एडस	२२०	६०६	-
	एस.टी.डी.	१९८७	१८	-	-
हवा	श्वसनरोग	१३०९	२३२१	-	-
	स्वाईन फ्ल्यु	०	५८	०	०
	चिकुन गुनिया	०	०	०	०
इतर	हृदय विकाराचा झटका	१८	१००६	-	-
	मेंदुचे आजार (मेनिनजायटीस)	०	४७	-	-
	कर्करोग (कॅन्सर)	१०	४४	-	-
	एकुण नैसर्गिक मृत्यु	-	-	४२२८	४१२७
	नैसर्गिक मृत्यूचे प्रमाण	-	-	२४.८%	३६.१%
	एकूण बाल मृत्यू	-	-	३६८	५४३
	बाल मृत्यूचे प्रमाण	-	-	१६.८०%	१६.७५%
	एकूण मृत्यू			१७०१९	११४३२

(स्रोत: वैद्यकीय विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

निष्कर्ष:

वरील तक्त्यावरून असे दिसते की, शहरात पाण्याच्या माध्यमातून होणाऱ्या आजारांमध्ये तसेच श्वसनरोगाच्या आजारांमध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ दिसून येत असून यास पाण्याचे प्रदूषण व हवेतील धूलिकण जबाबदार असू शकतात.

७.६ जैवविविधतेवर होणारे परिणाम :

७.६.१ जमीन :

जमीन प्रदूषित होवून नापीक होणे.

- जमीनीचा पोत ढासळणे
- मृदा स्वलन होणे

- जमिनीची धूप होणे
- मृदा नदयांमध्ये वाहून जाणे.

७.६.२ हवा :

हवेचे प्रदूषण होवून त्याचे मानवी आरोग्यावर, वनस्पती आणि प्राण्यांवर विपरीत परिणाम होतात. वनस्पतींची वाढ खुंटणे, शहर लगतच्या क्षेत्रातील शेती उत्पादनामध्ये घट होणे आणि त्यामुळे जैवविविधतेवर होणारे परिणाम हे हवा प्रदूषणामुळे घडतात.

७.६.३ ध्वनी :

अति जास्त प्रमाणात असणाऱ्या ध्वनीमुळे ऐकण्यासंबंधीच्या तक्रारी निर्माण होतात. ध्वनी प्रदूषण हे पक्षी आणि प्राणी यांस घातक असून यामुळे त्यांच्या नैसर्गिक जीवन चक्रावरती परिणाम होतात.

७.६.४ पाणी :

मैलापाणी हे नदी, नाले, तलाव यामध्ये मिसळून तेथील जीवसृष्टीवर परिणाम करतात. अशाप्रकारचे पाणी नदी मार्फत वाहत जावून पुढे शहरांच्या धरणांमधून जावून तेथील प्राण्यांच्या आरोग्यास धोका निर्माण करतात.

७.६.५ घनकचरा :

घनकचऱ्याचे योग्यरित्या विल्हेवाट न लावल्यास दुर्गंधी पसरणे, हवेचे प्रदूषण होणे, जमिनीची नापिकता वाढणे, भूगर्भातील पाण्याचे साठे दूषित होवून पाण्याची गुणवत्ता कायमस्वरूपी खराब होणे इत्यादी परिणाम होतात. त्याचबरोबर राडा - रोडा व खराब दुर्गंधीयुक्त वातावरणामुळे परिसरातील भौगोलिक सौंदर्य बिघडते.

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका
ULB CODE 802811

स्वच्छ सर्वेक्षण 2022

आम्ही करतोय निवड,
स्वच्छ सुंदर आणि हरित होईल पिंपरी चिंचवड
आम्ही अक्षय ऊर्जेच्या निर्मितीसाठी प्रयत्न करू
व ऊर्जेचा अनावश्यक वापर टाकू.

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका
ULB CODE 802811

08 मे
यदा रक्षिता, सदा रक्षिता...
जीवाची बाजी लावून सर्वसामान्यांचे
रक्षण करणाऱ्या अग्निशामक दलाच्या
जवानांना तसेच त्यांच्या कार्याला
आमचा सलाम...!

आंतरराष्ट्रीय
अग्निशामक
दिन

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका
ULB Code : 802811

स्वच्छतेची पंचसूत्रे

	स्वच्छता कर्मचाऱ्यांना कचरा वर्गीकरण करून द्यायचा.
	प्लास्टिकचा वापर करायचा नाही.
	शक्य झाल्यास घरात / सोसायटितच खताची (कंपोस्ट) निर्मिती करायची.
	3 R – Reduce, Reuse, Recycle
	रस्त्यावर इतरत्र थुंकू नये, कचरा फेकू नये.

75
आजची
अजून महत्त्वाची

स्वच्छ सर्वेक्षण 2022

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका

प्रकरण ८: प्रतिसाद (R-Responses)

पर्यावरणातील बदलांमुळे मानवी आरोग्यावर विपरीत परिणाम होत असून त्यामुळे हवेतून, पाण्यातून पसरणाऱ्या आजारांचे प्रमाण वाढते. पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेने हवा, पाणी, ध्वनी, जमीन यांच्या प्रदुषणाची वाढ थांबविण्याकरीता आणि सामाजिक पर्यावरणावर होणारे परिणाम कमी करण्याकरीता विविध उपक्रम हाती घेतले आहेत.

महानगरपालिकेमार्फत पुरविण्यात येणाऱ्या पायाभूत सुविधा यामध्ये महत्त्वपूर्ण कार्य करतात. स्वच्छ पाणी पुरवठा, घनकचरा व्यवस्थापन, मलनिःसारण, शौचालये (सार्वजनिक), प्राथमिक आरोग्य सेवा, शासकीय रुग्णालये या सुविधांमुळे मानवी आरोग्यावरती परिणामांची तीव्रता कमी असून त्यांवर उपाययोजनांची देखील यंत्रणा महानगरपालिकेने योजिली आहे.

हवा, ध्वनी आणि पाणी प्रदुषण रोखण्यासाठी शालेय स्तरावर विविध जनजागृती कार्यक्रम पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेने विविध सामाजिक संस्थांच्या मदतीने घेतले आहेत. झोपडपट्टीतील मुलांमध्ये आणि रहिवाशांमध्ये पर्यावरण जनजागृती घडवून आणण्यात येत आहे. वाहतुक व्यवस्थापन सुरळीत करून आणि वाहतुकीचे नियमांचे पालन व्हावे या दृष्टीकोनातून महानगरपालिका प्रयत्न करत आहे. अशा उपक्रमामुळे नागरीकांमध्ये जाणीव आणि जागृती निर्माण होवून त्यामुळे हवा प्रदुषण कमी होण्यास मदत होईल.

८.१ पर्यावरणावरती होणाऱ्या परिणामांसाठी करण्यात येत असणाऱ्या उपाययोजना :

जास्तीत जास्त प्रमाणात हरित क्षेत्र वाढविणे व त्याचा विकास करण्याकरीता पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेने धोरण आखले आहे. त्यानुषंगाने शहरामध्ये अनेक ठिकाणी मोकळ्या जागा व उदयाने निर्माण केली असून त्याचा उपयोग पावसाच्या पाण्याचे जमिनीमध्ये पुनर्भरण होणे हा होय. सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्प, नदी सीमा भिंती, नदीतील गाळ काढणे, जलपर्णी काढणे असे उपक्रम सध्या चालू आहेत. जैव विविधतेच्या सुरक्षा आणि संवर्धनाकरिता शैक्षणिक पातळीवरती जनजागृती करण्यात येते तसेच विविध उपक्रम राबविण्यात येत आहेत. दुर्मिळ वनस्पती व औषधी वनस्पतींची लागवड करण्याचा उपक्रम उदयान विभागामार्फत चालू आहे.

८.२ वाढत्या शहरीकरणाच्या परिणामांवरती उपाययोजना :

वाढते शहरीकरण आणि लोकसंख्या यांचा अभ्यास करून पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेने घनकचरा व्यवस्थापन प्रक्रिया केंद्रांची उभारणी केली आहे. तसेच मैला शुद्धीकरण केंद्रे, रस्ते, बी. आर. टी., नवीन पुल, सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था पुरवणे इ. सुविधा महानगरपालिकेने वाढते शहरीकरण ध्यानात घेवून केल्या आहेत.

८.३ उद्यान / हरितक्षेत्र विकास:

शहरामध्ये हरितक्षेत्र वाढवण्यासाठी महानगरपालिका सतत प्रयत्नशील असून महानगरपालिकेच्या उद्यान विभाग मार्फत शाळा, सामाजिक संस्था, खाजगी संस्था, अस्थापना, नागरिक इ. च्या सक्रीय सहभागातून शहरामध्ये ठिकठिकाणी वृक्षलागवड, नवीन उद्याने विकसित करणे, जुन्या उद्यानांचे संवर्धन करणे, रस्ते दुभाजक व वाहतूक बेटांचे सुशोभिकरण करणे इ. उपक्रम राबविण्यात येत आहेत.

महानगरपालिकेच्या उद्यान विभागामार्फत सन २०२२-२३ मध्ये एकूण ३०२५१७ वृक्षांची लागवड करण्यात आली असून शहरामध्ये १८७.०५ हेक्टर क्षेत्राचे १९० विकसित उद्याने आहेत. विकसित उद्यानांची माहिती खालील प्रमाणे,

ज्ञानज्योती सावित्रीबाई फुले उद्यानात साकारण्यात आलेल्या "वेस्ट टू वंडर" मॉडेलमध्ये टाकाऊ फायबर रेनफोर्स्ड प्लास्टिक (एफआरपी) पासून 'सेव ट्री, सेव लाईफ' स्मारक उभारण्यात आले आहे. यामध्ये एफआरपी पासून तयार करण्यात आलेल्या दोन्ही मानवी तळहातावर नैसर्गिक फुलांच्या व शोभेच्या रोपांची लागवड करण्यात आली असून, हे स्मारक उद्यानात फेरफटका मारण्यासाठी आलेल्या नागरिकांचे लक्ष वेधून घेत आहेत. या स्मारकाच्या माध्यमातून पर्यावरणाचे रक्षण मानवाच्या हाती असल्याचा संदेश देण्यात येत आहे.

ज्ञानज्योती सावित्रीबाई फुले उद्यान

तक्ता ८.१ विकसित सार्वजनिक उद्यानांची यादी

अ. क्र.	प्रभाग क्र.	उद्यानाचे नाव	क्षेत्र हेक्टर
		अ क्षेत्रीय कार्यालय	
१	१०	कै श्रीमती देऊबाई ऊर्फ नानी नारायण कापसे उद्यान आ.क्र.९१	१.४
२	१०	के. मारुती भिकु कापसे उद्यान	०.३७
३	१०	महात्मा फुले उद्यान एक्सार्ड बॅटर	०.४३
४	१०	बहिनाबाई चौधरी सर्पोद्यान व पक्षालय आ.क्र ३१०	३.४१
५	१०	साई उद्यान संभाजीनगर आ.क्र ३०५	२.५१
६	१०	अम्ब्रेला पार्क	०.१७
७	१०	शिवशाहु शंभो उद्यान (आ.क्र. ६०)	२.८
८	१०	बर्ड व्हॅली आ.क्र.३०२ खाण	१०.८
९	१०	राजश्री शाहू उद्यान शाहूनगर	२.३३
१०	१४	कै शंकर शेटटी उद्यान आ.क्र२९०	२.१
११	१४	अनुसया बाबर उद्यान मोहनगर	०.१
१२	१४	गणेश व्हिजन आकुर्डी उद्यान	०.८८
१३	१५	भक्ती शक्ती उद्यान	०.८
१४	१५	दुर्गादेवी उद्यान	२४.
१५	१५	वाहतुक नगरी उद्यान	०.५५
१६	१५	अप्पूघर आ.क्र ५४२	३.
१७	१५	श्री विठठल रुखमिणी उद्यान	०.५७
१८	१५	मारुती मंदीर उद्यान	०.५९

१९	१५	श्री सोमेश्वर उद्यान	०.४१
२०	१५	राधाकृष्ण मंदीर उद्यान	०.४१
२१	१५	श्री दक्षिण मुखी मारुती उद्यान	०.७१
२२	१५	स्वा.वीर सावरकर उद्यान(गणेश तलाव)आ.क्र.५५४	७.६४
२३	१५	गणेश बाग	०.३
२४	१५	संत कबीर बाग	०.५८
२५	१५	स्वामी समर्थ उद्यान	०.३३
२६	१५	दादा दादी उद्यान	०.७
२७	१५	कै गोविंदराव भिकु पांढरकर उद्यान (आ.क्र.२७४)	०.३६
२८	१५	गंगाई बालोद्यान	०.२८
२९	१५	विजय कॉलनी गंगानगर मो.जा.क्र. १/ २/३	०.२
३०	१५	श्री संत ज्ञानेश्वर उद्यान आ.क्र ५६२	३.६७
३१	१५	संत तुकाराम महाराज उद्यान आ.क्र ५६०	०.८९
३२	१५	माता अमृतानंदमयी उद्यान	०.१३
३३	१५	माऊली उद्यान	०.४१
३४	१५	रामबाग उद्यान आ.क्र.५५९	०.५२
३५	१५	गजानन महाराज उद्यान	०.७३
३६	१५	विरंगुळा केंद्र	०.४७
३७	१५	से.नं.२६ उद्यान	०.३
३८	१५	एडव्हेंचर पार्क उद्यान	०.७४
३९	१९	उद्योगनगर(स.नं. १९५)	०.४
४०	१९	कै पार्वतीबाई विठठल चिंचवडे उद्यान स.नं १७१)	०.१२
४१	१९	श्रीधर नगर उद्यान	०.८
४२	१९	कै.भागुजी गोलांडे उद्यान (स.नं. २६९)	०.६
४३	१९	चाफेकर स्मारक उद्यान आ.क्र.२०८	०.४८
४४	१९	श्रध्दा गार्डन गावडे कॉलनी	०.२५
		एकुण	७९.२४
		इतर उद्याने	
१	१०	आनंदधाम मोरवाडी स्मशानभूमी	०.१
२	१०	मो.जा.क्र.१० शाहु पुतळा	०.१
३	१०	महात्मा फुले पुतळा उद्यान	०.१८
४	१४	कलादालन उद्यान/शिवाजी महाराज बलोद्यान	०.२७
५	१४	जलशुद्धीकरण केंद्र,निगडी	१.
६	१५	से.नं. २७ नर्सरी	२.३
		एकुण	३.९५
		ब क्षेत्रिय कार्यालय	
१	१६	संत ज्ञानेश्वर उद्यान मो.जा.क्र.२ सं.नं. २९	०.३४
२	१६	से.क्र.३२ अ मोकळी जागा	०.६
३	१७	शाहू उद्यान चिंचवड (सं.नं. १५६)	०.७५
४	१७	स्वा. सावरकर उद्यान (प्रेमलोक पार्क) आ.क्र.१९८	०.७
५	१७	गणेश मंदीर उद्यान	०.१२

६	१७	रघुमाऊली उद्यान (स.न.१५)	०.२८
७	१८	जिजाऊ पर्यटन केंद्र उद्यान/पार्वती उद्यान	३.०३
८	१८	सिलव्हर गार्डन	०.२५
९	१८	काकडे पार्क मो.जा	०.२
१०	१८	सावित्रीबाई फुले उद्यान	०.१३
११	१८	आनंदीबाई डोके उद्यान (गावडे व्यायाम शाळा)	०.०७
१२	१८	गणेश बाग (स.नं. २७३)	०.१
१३	१८	कै दत्तात्रय मरळ उद्यान पवनानगर	०.३
१४	१८	ऑक्सीजन पार्क,चिंचवड	०.६
१५	२२	ज्योतिबा उद्यान काळेवाडी(आ.क्र. ६३९)	२.७७
		एकूण	१०.२४
		इतर उद्याने	
१	१८	कै वस्ताद बाळासो गावडे जलतरण तलाव	०.५५
२	१८	राजमाता जिजाऊ व्यायामशाळा उद्यान	०.०८
		एकुण	०.६३
		क क्षेत्रिय कार्यालय	
१	२	संत शिरोमनी सावता महाराज उद्यान	०.६१
२	८	प्रा.रामकृष्ण मोरे उद्यान	०.५४
३	८	कै. भिमाबाई हनुमंतराव मडेगिरी उद्यान	०.७९
४	८	नाना नानी पार्क पेठ क्र. २	०.५४
५	८	गणेश मंदीर गुरुविहार	०.२२
६	८	संजिवनी कॉलनी उद्यान	०.११
७	८	यशवंतराव चव्हाण गुलाब पुष्प उद्यान आ.क्र ५५	४.
८	८	नाला पार्क पेठ क्र.७ ते १०	८.१५
९	८	पेठ क्र.३ मोकळी जागा क्र.२ उद्यान	०.८
१०	८	पेठ क्र.४ मोकळी जागा क्र.२ उद्यान	१.५
११	८	भगवानराव लोंढे उद्यान	०.२७
१२		विरंगुळा केंद्र से.क्र.४	०.४
१३	९	कै. इंदीरा गांधी उद्यान	०.२५
१४	९	विरंगुळकेंद्र,पिंपरीस.नं१४४/१४९पै	०.५१
१५	९	सं.नं. १०३,१०४,१०६,१०७ व १०८ मधील रेखांकनातील उद्यान	०.४
१६	९	आयुर्वेदिक वन औषधी उद्यान मो.जा क्र.१५	०.६५
१७	९	नाना नानी पार्क उद्यान,नेहरूनगर	०.१
१८	९	खराळआई माता उद्यान (आ.क्र. १०५)	०.६२
१९	९	स्व.वनिता पुष्परज देशमुख उद्यान कामगार नगर	०.१९
२०	९	कै. भानुदास कोंडीबा ववले उद्यान खराळवाडी	०.१२
२१	९	आंबेडकर पुतळा उद्यान	०.२
		एकुण	२०.९७
		इतर उद्याने	
१	८	ई क्षेत्रिय कार्यालय उद्यान	०.८८
२	९	नेहरूनगर स्मशानभूमी	०.०५

३	९	आण्णसाहेब मगर स्टेडीयम /जलतरण तलाव	०.५
४	९	आयुक्त बंगला	०.१७
		एकुण	१.६
		ड क्षेत्रिय कार्यालय	
१	२५	संत सावता माळी उद्यान आ.क्र.३९२	१.८१
२	२५	कै.तानाजी कलाटे उद्यान	०.५
३	२६	कै.प्रभाकर साठे उद्यान पिंपळे निलख उद्यान आ.क्र.३७७	१.०
४	२६	ज्ञानज्योती सावित्रीबाई फुले उद्यान जगताप डेअरी पिंपळे निलख आ.क्र. ३८७	३.०
५	२६	शहिद अशोक कामठे उद्यान	१.३९
६	२८	आ.क्र.३७१ ब उद्यान	०.६
७	२८	लिनियर उद्यान	४.२७
८	२९	राजमाता जिजाऊ उद्यान पिंपळे गुरव आ.क्र.३५२ स.नं. ७२/२	२.८७
९		ऑक्सीजन पार्क,पुनावळे	०.७६
		एकुण	१५.४४
		इतर उद्याने	१६.२
१	२५	सांस्कृतिक भवन पुनावळे	०.१७
२	२५	राजमाता जिजाऊ अभ्यासिका उद्यान	०.४
३		भांडे पुतळा,	०.०५
		एकुण	०.६२
		ई क्षेत्रिय कार्यालय	
१	३	दिघी स.नं. ७७ पैकी गायरान उद्यान	०.८
२	३	वाघेश्वर उद्यान	०.४८
३	५	बोपखेल उद्यान	०.८
४	५	गंगात्री पार्क मो.जा. क्र. (सं.नं. २२४)	०.२५
५	५	कै.सखुबाई गबाजी गवळी(भोसले) उद्यान आ.क्र. ४०५	१.४५
६	७	आदिनाथ नगर कॉलनी आ.क्र. ४१५	०.१८
७	७	आ.क्र - ४१४ शितल बाग	०.१९
८	७	भोसरी सहल केंद्र स.नं. १ आ.क्र ४३३	५.८८
९	७	कै सिताराम भागुजी लोंढे उद्यान आ.क्र. ४२५	०.६८
१०	७	राधानगरी उद्यान स.नं. २२७/१	०.१९
		एकुण	१०.९
		इतर उद्याने	
१	४	दिघी स्मशानभूमी	०.१५
२	७	अंकुशराव लांडगे नाटयगृह	०.२
३	७	बाबासाहेब आंबेडकर क्रिडांगण उद्यान	०.१
		एकुण	०.४५
		फ क्षेत्रिय कार्यालय	
१	१	इंदिरा गांधी उद्यान चिखली	०.४५
२	११	रायशेखर,कृष्णमंदीरव बुध्द मंदीर से. नं. २०.	०.२९
३	११	सिध्दार्थ गौतम बुध्द उद्यान से.नं. १८	०.४४
४	११	शिवाजी पार्क पेठ क्र. १८ जॉर्गींग ट्रॅक	१.१५

५	११	साई कृष्ण उद्यान कृष्णानगर	१.४३
६	११	विघ्नहर्ता उद्यान कोयनागर से.नं.११ मोजाक्र.१	०.१५
७	११	गजानान म्हेत्रे उद्यान	०.१७
८	११	मळेकर उद्यान/घरकुल योजना	०.५
९	११	अटलबिहारी वाजपेयी उद्यान	२.०
१०	१२	तळवडे गायरान उद्यान	०.४३
११	१३	अष्टविनायक मंदीर उद्यान	०.१
१२	१३	मो.जा.क्र.४ अहिल्यादेवी होळकर उद्यान	०.२३
१३	१३	विश्वकर्मा उद्यान	०.१५
१४	१३	श्री स्वामी समर्थ उद्यान	०.११
१५	१३	नाना नानी उद्यान व जलतारण तलाव	०.४३
१६	१३	मुक्ताई उद्यान आ.क्र ५२६	०.७५
१७	१३	कै.विठ्ठलराव खाडे उद्यान से. २२	०.१
१८	१३	पंचशिल बुध्द मंदीर	०.१४
१९	१३	श्री सदगुरु दत्त उद्यान यमुनानगर	०.३७
२०	१३	अण्णाभाऊ साठे नगर उद्यान निगडी	०.२५
२१	१३	कै.इंदुमती मरळ उद्यान	०.१
२२	१३	सी.डी.सी फ्लॉट क्र.१	०.६३
२३	१३	सी.डी.सी फ्लॉट क्र.३	०.६
		एकुण	१०.९७
		इतर उद्याने	
२	११	मैलाशुध्दीकरण केंद्र चिखली	०.७७
३	१२	पॉलीहाऊस प्रकल्प तळवडे/उद्यान	०.२
४	१३	मिनाताई ठाकरे उद्यान	०.२२
५	१३	महाराणा पुतळा	०.०६
६	१३	श्री साईनाथ उद्यान आ.साठे सा.भवन	०.१२
७	१३	निगडी स्मशानभूमी	०.३९
८	१३	गुरूदत्त मंदीर उद्यान/मिलींदनगर उद्यान	०.१३
९	१३	अण्णाभाऊ साठे पुतळा उद्यान	०.०७
		एकुण	१.९६
		ग क्षेत्रिय कार्यालय	
१	२१	साधू वासवानी उद्यान पिंपरी	०.४
२	२१	डी.वॉर्ड उद्यान	०.१
३	२१	लाल बहादुर शास्त्री उद्यान	०.२
४	२१	डेअरी फार्म मोकळी जागा	०.१९
५	२१	हेमू कलानी उद्यान पिंपरी	०.४
६	२१	नंदु जाधव उद्यान (शॉपींग सेंटर)	०.२५
७	२१	कै हरिभाऊशेठ दिनाजी वाघेरे उद्यान	०.७
८	२१	जगतगुरु स्वानंद सुखनिवासी जोग महाराज उद्यान आ.क्र.१७५	१.२
९	२३	बापुजीबुवा उद्यान/शिवाजी पुतळा उद्यान थेरगाव गावठाण	०.५५
१०	२४	शिवाजी पुतळा डांगे चौक	०.३

११	२४	बोटक्लब उद्यान थेरगाव आ.क्र.६२१	२.
१२	२४	लक्ष्मीबाई बारणे उद्यान गुजरनगरआ.क्र. ६३५	१.२७
१३	२४	शहिद तुकाराम औंबाळे उद्यान मो.जा. क्र. १०	०.३
१४	२७	धर्मवीर संभाजी महाराज उद्यान रहाटणी आ.क्र. ६५३	१.५
१५	२७	जय सिताराम उद्यान रहाटणी	०.१८
		एकुण	९.५४
		इतर उद्याने	
१	२१	कै. भिकु वाघेरे पुतळा	०.०४
२	२१	अनुसया वाघेरे मनपा शाळा	०.१
३	२१	पिंपरी स्मशानभूमी	०.०५
		एकुण	०.१९
		ह क्षेत्रिय कार्यालय	
१	२०	अण्णाभाऊ साठे उद्यान /शिवसृष्टी लांडेवाडी	०.३९
२	२०	पर्यावरण संस्कार उद्यान आ.क्र ४८	५.४२
३	२०	महेशनगर उद्यान	०.१७
४	२०	कै.बी.डी किल्लेदार उद्यान	०.६४
५	२०	सेंट ऍन्थोनी उद्यान	०.१६
६	२०	ईश्वरदास बहल उद्यान	०.०७
७	२०	कै.पु.ल.देशपांडे उद्यान	०.२७
८	२०	स्व. राजेश बहल उद्यान आ.क्र ५५	०.९४
९	२०	जाई जुई मोगरा उद्यान अक्षय सोसायटी	०.११
१०	२०	कै.अब्दुल कलाम आ.क्र.६३ मुळ पी.सी.एम.टी डेपो	०.४३
११	२०	संत शिरोमणी सावता माळी उद्यान	०.२२
१२	२०	गोविंद शेटटी उद्यान सं.नं. ४७०५	०.०५
१३	२०	आत्माराम आगरवाल व कुंदनलाल चड्ढा उद्यान	०.१९
१४	२०	कै.मामासाहेब पिंपळे उद्यान	०.१७
१५	३०	आई उद्यान आ.क्र.३/१	१.६६
१६	३०	सितांगण उद्यान आ.क्र.२५	१.३८
१७	३०	बुध्द विहार दापोडी उद्यान	०.३४
१८	३२	वेताळमहाराज उद्यान आ.क्र ३३०,३३१	०.३२
१९	३२	संत शिरोमनी सावता माळी उद्यान आ.क्र ३३५	०.४५
२०	३२	संत गोरोबा उद्यान सांगवी आ.क्र ३२१	०.२८
२१	३२	छत्रपती शिवाजी महाराज उद्यान आ.क्र.३१६	१.४
२२	३२	स्व.तानाजीराव शितोळे सरकार उद्यान आ.क्र.३२४	०.४
		एकुण	१५.४६
		इतर उद्याने	
१	२०	वाय सी एम एच	०.७४
२	३०	ह क्षेत्रिय कार्यालय	०.१९
		एकुण	०.९३

(स्रोत: उद्यान विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ८.२ विकसनशिल उद्यानांची यादी (विकासाची कामे चालू असलेली)

अ. क्र.	वॉर्ड क्र.	प्रभाग	वॉर्डचे नाव	उद्यानाचे नाव	क्षेत्र हेक्टर
१	१८	ब	चिंचवड गांवठाण	गावडे जलतरण तलाव समोरील जागा आ.क्र.२२२	०.३
२	८	क	लांडेवाडी	मो.जा.क्र.३९ एस ब्लॉक	०.४
३	९	क	गांधीनगर	गांधीनगर झापडपट्टीजवळील मो.जा.१०१/१०२	०.८
४	२६	ड	वाकड	पेठ क्र.४०,४२ वेणुनगर आर.जी.क्र.८	०.१२
५	३	ई	च-होली	आ.क्र.२/६४	०.४८
६	३	फ	चिखली	गट नं.६५३ व ६५८	१.२
७	२८	ग	रहाटणी	आ.क्र.३७१/ ब	२.०
८	९	ह	खराळवाडी	कोहिनुर वायोना जवळील मो.जागा	०.२२
				एकूण	५.५२

(स्रोत: उद्यान विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ८.३ गायरान क्षेत्रातील वृक्षारोपण

अ.क्र.	गायरान	क्षेत्र हेक्टर	वृक्षारोपण
१	तळवडे गायरान	३६.००	२५२७५ ३००००
२	चिखली गायरान	१५.६१	९२००
३	मोशी ६४१,६४६	८०.००	२२४३२
४	मोशी गट नं. ३१८	१०.००	७८७६
५	दिघी सं.नं.७७	१४.२५	७६७९
६	सी.क्यू. ३३० इन्फट्री ब्रिगेड, पिंपळे गुरव	१२०.००	६००००
७	बी.ई.जी.दिघी	१००.००	३५०००
८	पिंपरी डेअरी फार्म	१०.००	३००००
	एकूण	३७५.८६ हेक्टर	२७४६४९

(स्रोत: उद्यान विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

सुदर्शन चौक उद्यान

तक्ता ८.४ रस्ते दुभाजक सुशोभिकरण (बी.आर.टी.एस)

अ.क्र.	बी.आर.टी. रस्त्याचे नाव	लांबी किमी.	क्षेत्र
१	दापोडी - निगडी	१२ कि.मी.	५१००० चौ.मी.
२	टाटा मोटर्स रस्ता भोसरी ते थरमॅक्स चौक रस्ता सुशोभिकरण व मध्य दुभाजक	१० कि.मी.	५०००० चौ.मी.
३	सांगवी फाटा ते मुकाई चौक रावेत	१४ कि.मी.	२३५१९ चौ.मी.
४	पिंपळे सौदागर येथील कोकणे चौक ते काटे पाटील चौकापर्यंत (लिनिअर अर्बन) (गार्डन)	२.५ कि.मी.	४२७६० चौ.मी.
५	एम्पायर इस्टेट-देहू आळंदी रोड	२ कि.मी.	-----
६	देहू आळंदी रोड	१५ कि.मी.	१४९०८ र.मी.
	एकूण	५५.५ कि.मी.	
नियोजित कामे:			
१	काळेवाडी फाटा ते एम्पायर इस्टेट	२.५ किमी	
२.	बोपखेल ते आळंदी	८ किमी	

(स्रोत: उद्यान विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ८.५ रस्ते दुभाजक सुशोभिकरण

अ.क्र.	रस्ता दुभाजकाचे नाव	र.मी.
अ क्षेत्रीय कार्यालय		
१)	संभाजी चौक ते आकुर्डी गांव ते खंडोबामाळ चौकापर्यंत	८६९
२)	से.क्र.२३ वाहतुक नगरी शेजारील रस्ता	५०३
३)	भक्ती शक्ती चौक ते बी.आर.सी क्रेन पर्यंत से.क्र.२३ वाहतुक नगरी	५३०
४)	हुतात्मा चौक ते एम.आय.डी.सी कॉर्नर	६७५
५)	टिळक चौक ते बिग इंडीया चौक	५९०
६)	सुप्रिम पेट्रोल पंप ते अजमेरा मा.आयुक्त बंगला	१०४४
७)	खंडोबा माळ आकुर्डी ते एस.के.एफ कंपनी पर्यंत रस्ता दुभाजक	७९३
८)	संघवी केसरी कॉलेज रोड	७७९
१०)	बसवेश्वर चौक ते मोरवाडी कोर्टापर्यंत	३४०
११)	मॉडेल वॉर्ड संभाजीनगर (९ रस्ते)	२६११
१२)	थरमॅक्स चौक ते साने चौक	४४८
	एकूण	९१८२ र.मी
ब क्षेत्रीय कार्यालय		
१)	बिजलीनगर ते भाटनगर	१७८७

२)	वाल्हेकरवाडी डिव्हायडर चिंतामणी नगर रोड	२४४
३)	गुरूद्वारा रोड दुभाजक से.न.२९	३६६
४)	आकुर्डी रेल्वेलाईनचे कडेने वाहतुक बेट	२०००
५)	डी.वाय.पाटील कॉलेज रोड,बास्केट ब्रीज पर्यंत	१०६६
६)	काळेवाडी,विजयनगर दुभाजक,अंतर्गत रस्ता	२००
	एकूण	५६६३ र.मी.
	क क्षेत्रीय कार्यालय	
१	इंद्रायणी नगर अंतर्गत दुभाजक	७४९
२	संतोषीमाता चौक ते मासुळकर कॉलनी कॉर्नर	३५०
	भोसरी प्राधीकरण स.नं.७ व १० मधील रस्ते	
३	मोकळ्या जागेचे सुशोभिकरण	
४	संत ज्ञानेश्वर हॉस्पिटल समोरील बाजु (आयलॅन्ड)	३६४०
५	जय गणेश व्हीजन समोरील जागा (आयलॅन्ड)	१४८०
६	विश्वेश्वर चौक ते पश्चिमेकडील खंडे वस्ती	३७१
७	खंडेवस्ती प्लॉट नं.८ ते स्पाईनरोड कॉर्नर	५९२
८	से.नं.१० बो-हाडेवाडी रोड ते मातरे हाऊस स्पाईन रोड	५३३
९	भिमाशंकर मल्टी हॉस्पिटल ते नाशिक हायवे पर्यंत (पाण्याची टाकीरोड)	१११०
१०	से.नं.४ ते संतनगर चौक	६२०
११	से.नं.७ डी.सी.सर्कल	४८९
१२	मर्सिडीज बेंझ ओव्हरब्रीज ते शिवसृष्टी बंगला	३२४
१३	रस्ते मध्यदुभाजक बॉक्स मधील सुशोभिकरण	३५०
१४	से.नं.१० अल्ट्रा कंपनी ते यश गार्डन पर्यंत(सर्कल रोड)	१८८
१५	संतनगर चौक ते कालीमाता इंद्रायणी नगर रोड	७२
१६	पाण्याची टाकी ते पोलीस चौकी स्पाईनरोड	९०
	एकूण	१०९५८ र.मी
	ड क्षेत्रीय कार्यालय	
१)	डांगे चौक थेरगांव ते वाकड गांव चौक	१५९०
२)	नवदिप हौ.सोसा ते छत्रपती चौक कस्पटे वस्ती	३३९
३)	नवदिप हौ.सोसा ते पंपकिन पॅच पॅच सिटी	७६५
४)	युरो स्कुल ते पलाश हौ.सोसायटी	१५२
५)	मॅक्झीमा हो.सोसा ते अष्टुरकर दाताचा दवाखाना	३४४
६)	ओमेगा पॅराडाईज हो.सोसा ते शोनेज टॉवर हौ.सोसा	४१८

७	ओमेगा पॅराडाईज हो.सोसा ते क्रिस्टल हाईट	१९५
८	मधुबन हॉटेल ते संततुकाराम कार्यालय	९९९
९	नवदिप हो.सोसा ते उत्कर्ष चौक वाकड रोड	४९०
१०	वाकड सबवे	१००
११	वेणुनगर ते प्रथमेश सोसा. कावेरीनगर कॉर्नर	३५८
१२	डांगे चौक ते भुमकर चौक	७३३
१३	काळाखडक ते भुमकर चौक	२७०
१४	कावेरीनगर मोकळी जागा	२९८
१५	छत्रपती चौक ते कस्पटे वस्ती, व उत्कर्ष चौक	६५
१६	काळेवाडी फाटा ते कस्पटे वस्ती	५४०
१७	पिंपळे निलख स्मशानभुमी ते बाणेर पुल	२२०
	एकूण	७८७६ र.मी.
	ई क्षेत्रीय कार्यालय	
१	भोसरी सहल केंद्रासमोरील सुशोभिकरण	३२०
२	मोशी येथील दुभाजक	२५०
३	दिघी रस्ता मध्यदुभाजक	९९२
	एकूण	१५६२ र.मी.
	फ क्षेत्रीय कार्यालय	
३	महाबली चौक शाहुनगर ते पुर्णानगर मागील रस्ता	५३७
४	कुदळवाडी बी.आर.टी.रस्ता	१६००
	एकूण	२१३७ र.मी.
	ग क्षेत्रीय कार्यालय	
१)	राघवेंद्र मठ ते पवारनगर चौक थेरगांव	४४२
२)	तापकिर चौक काळेवाडी ते थेरगांव करसंकलन कार्यालयापर्यंत	६१०
३)	रहाटणी फाटा मजुर अड्डा ते कृष्णानगरी नाल्यापर्यंत	३८६
४)	रहाटणी गाव दुभाजक	३००
५)	पिंपळे सौदागर मनपा शाळा ते रहाटणी शिवाजी पुतळा चौक	६०५
६)	पिंपरीगाव ते पिंपळे सौदागर नदीपर्यंत	४४५
७)	डांगे चौक ते बिल्डा हॉस्पिटल पर्यंत	१५४५
	एकूण	४३३३ र.मी.
	ह क्षेत्रीय कार्यालय	
१	सृष्टि चौक पिंपळे गुरव	३०
२	राजमाता जिजाऊ उद्यानासमोरील रस्ता दुभाजक	४५

३	रामकृष्ण मंगल कार्यालय समोरील रस्ता दापोडी रस्ता	२४
४	पिंपळे गुरव त्रिमुर्ती कॉर्नर दापोडी पुलाजवळील रस्ता दुभाजक	२४
५	पिंपळे गुरव गावठाण शिवाजी चौक कमानीजवळील रस्ता दुभाजक	३०
६	पिंपळे गुरव उद्यानासमोरील मनपा शाळेच्या जवळील पाथवेच्या कडेचा रस्ता सुशोभिकरण	७२
७	दापोडी अंतर्गत दुभाजक	६८३
८	काटेपुरम चौक रस्ता दुभाजक	४५
९	ह क्षेत्रीय कार्यालयासमोरील रस्ता	१२४१
१०	गुडविल चौक ते एम.आय.डी.सी. चटर्जी रस्ता दुभाजक	२३७४
	एकूण	४५६८ र.मी.

(स्रोत: उद्यान विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ८.६ विकसित वाहतूक बेटे/रस्ते सुशोभिकरण

अ.क्र	दुभाजकाचे नांव	लांबी कि.मी	क्षेत्र हेक्टर
१	एस ब्लॉक दुभाजक	०.३१५	०.०१
२	इंद्रायणीनगर दुभाजक	०.७४९	०.०४
३	मासुळकर कॉलनी ते संतोषी माता मंदिर	०.३५२	०.०२५
४	थरमॅक्स कंपनी ते नाशिक रोड टाटा मोटर्स रस्ता	८.	४.७४
५	संघवी केसरी कॉलेज रोड	०.८७९	०.०५
६	संभाजीनगर रस्ता सुशोभिकरण	०.३	०.१४
७	से.नं २३/२४ डिव्हायडर	--	०.६९
८	स्पाईन रोड प्रधिकरण	२.०	०.८५
९	से.नं.२६/२७ दुभाजक	०.७	०.५
१०	निगडी प्राधिकरणातील अंतर्गत दुभाजक	३.५	०.१७
११	गुरूद्वारा रोड दुभाजक से,नं,२९	०.३६६	०.२४
१२	वाल्हेकरवाडी डिव्हायडर चिंतामणी नगर रोड	०.२४४	०.१४
१३	डी.वाय.पाटील कॉलेज रोड	०.७६६	०.१४
१४	बिजलीनगर ते भाटनगर	२.२३७	०.६६
१५	सुप्रीम पेट्रोल पंप ते अजमेरा,मा आयुक्त बंगला रोड	१.०४४	०.२७
१६	पिंपरीगाव ते पिंपळे सौदागर नदीपर्यंत	०.७७१	०.०३
१७	काळेवाडी दुभाजक, अंतर्गत रस्ता	०.२	०.१
१८	वाकड सबवे	१.०	१.२५
१९	वेणुनगर ते प्रथमेश सोसा. कावेरीनगर कॉर्नर	०.३५८	०.४२
२०	रहाटणीगाव दुभाजक	०.६	०.२
२१	दापोडी अंतर्गत दुभाजक	०.६८३	०.०३
२२	भोसरी सहल केद्रासमोरील सुशोभिकरण	०.३२	०.०२

२३	काळेवाडी फाटा ते कस्पटेवस्ती	०.५४	०.२१
२४	पुणे मुंबई हमरस्ता निगडी ते दापोडी सुशोभिकरण	१२.९५	५.७३
२५	साई चौक जगताप डेअरी ते डांगे चौक बी.आर.टी	४.०	१.०१
२६	प्राधीकरण से.नं.७ ते १० मधील आलेले रस्ते	५.१२	१.१६
२७	मोशी येथील दुभाजक	----	०.२
२८	रहाटणी फाटा मजुर अड्डा ते कृष्णानगरी नाल्यापर्यंत पर्यंत	----	०.३
२९	पिंपळे निलख स्मशानभूमी ते बाणेर पुल	----	०.२
३०	सृष्टि चौक पिंपळे गुरव	----	०.०३
३१	राजमाता जिजाऊ उद्यानासमोरील रस्ता दुभाजक	----	०.०४
३२	काटेपुरम चौक रस्ता दुभाजक	--	०.०४
३३	रामकृष्ण मंगल कार्यालय समोरील रस्ता दापोडी रस्ता	----	०.०२
३४	पिंपळे गुरव त्रिमुर्ती कॉर्नर दापोडी पुलाजवळील रस्ता दुभाजक	--	०.०२
३५	पिंपळे गुरव गावठाण शिवाजी चौक कमानीजवळील रस्ता दुभाजक	---	०.०३
३६	पिंपळे गुरव उद्यानासमोरील मनपा शाळेच्या जवळील पाथवेच्या कडेचा रस्ता सुशोभिकरण	----	०.०७
३७	संतोषीमाता चौक ते मासुळकर कॉलनी कॉर्नर	----	०.०३
३८	से.२३ बजाज ऑटो कारंजे, अण्णाभाऊ साठे पुतळा	--	०.३
३९	पिंपळे निलख कारंजे	-----	०.०५
४०	रांका गॅस चौक आयलॅन्ड	---	०.०५
४१	रुपमय चॅटर्जी चौक	-----	०.०२५
४२	पिंपळे गुरव दुभाजक	---	०.०१
४३	आकुर्डी रेल्वेलाईनचे कडेने वाहतूक बेट	----	०.२
	एकूण	४७.९९	२०.४५

(स्रोत: उद्यान विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ८.७ सार्वजनिक/खाजगी सहभागातून रस्ते, वाहतूक बेटे सुशोभिकरण

अ.क्र	दुभाजकाचे/वाहतूक बेटाचे नांव	लांबी कि.मी	क्षेत्र हेक्टर	देखभाल
१	वल्लभनगर ते यशवंतनगर दुभाजक	२.५	०.८५	डि.वाय.पाटील प्रतिष्ठाण.
२	महाराणा प्रताप पुतळा निगडी ते तळवडेगांव	४.	०.२४	फिजित्सु कं.
३	खंडोबा माळ ते रामनगर रस्ता दुभाजक	---	०.२८	अडोर वेल्डींग कं
४	बिजलीनगर रेल्वे ओव्हरब्रीज ते वाल्हेकरवाडी	१.४	०.५६	बिर्ला हॉस्पिटल
५	मोरया हॉस्पिटल दुभाजक आंबेडकर चौक	०.६५	०.०५	बिर्ला हॉ.

६	वाकड येथील माऊंट वर्ट ट्रॉपेझ हौ.सोसा.ते शौर्य हॉटेल रस्ता	०.४	०.०२	मे. औरा रीयल इस्टेट प्रा.लि.
७	पिंपळे निलख डी.पी रोड	१.१५	०.०६	कोलते पाटील
८	टाटा मोटर्स रोड वरील गुलाब पुष्प उद्यान कॉर्नर ते बालाजीनगर पर्यंत	०.६	०.०६	मे.मित्सुबीशी इलेक्ट्रिक कं
९	आर्लीकॉन बालझर कंपनीची सिमाभित्त ते मनपा रस्ता मध्ये असणारी मोकळी जागा	-----	०.०५	मे.आर्लीकॉन बालझर कोटींग कं.
१०	राजीव गांधी पुल सांगवी ते साई चौक (जगताप डेअरी)	४.	०.१७	मे. अमृतादेवी विश्‌नोई वन्यजीव एवम् पर्यावरण संरक्षक ट्रस्ट व विश्‌नोई कन्स्ट्रक्शन कंपनी
११	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर चौक,पिंपरी	--	०.०२५	थायसन क्रुप.
१२	चिंचवड स्टेशन चौक आयलॅन्ड	----	०.०२५	गावडे मिरॅकल
१३	शिवार हॉटेल/कोकणे चौक	---	०.०५	जी.के.बिल्डर्स
१४	कस्पटे वस्ती वाकड जंक्शन	---	०.०४	कल्पतरू डेव्हलपर्स
१५	गोविंद गार्डन चौक	---	०.०२५	यशदा बिल्डर्स
१६	हॅरीस ब्रीज सुशोभिकरण	---	०.०५	फोर्स मार्शल
१७	मोरया हॉस्पिटल चौक	---	०.०५	बिर्ला हॉस्पिटल
१८	रोझ गार्डन ते हॉकी स्टेडियम	०.३७	०.१	अनुकुल कंपनी
१९	वल्लभनगर ते यशवंतनगर दुभाजक	२.५	०.८५	डि.वाय.पाटील प्रतिष्ठाण.
२०	महाराणा प्रताप पुतळा निगडी ते तळवडेगांव	४.	०.२४	फिजित्सु कं.
२१	खंडोबा माळ ते रामनगर रस्ता दुभाजक	---	०.२८	अडोर वेल्डींग कं
२२	बिजलीनगर रेल्वे ओव्हरब्रीज ते वाल्हेकरवाडी	१.४	०.५६	बिर्ला हॉस्पिटल
२३	मोरया हॉस्पिटल दुभाजक आंबेडकर चौक	०.६५	०.०५	बिर्ला हॉ
२४	पुणे मुंबई हमरस्ता ते चाफेकर चौक दुभाजक	०.८७९	०.१	बिर्ला हॉ
२५	चिंचवडगाव बिर्ला हॉ ते गणेशनगर	२.३४	०.३६	शॉ टोयोटा
२६	वाकड येथील माऊंट वर्ट ट्रॉपेझ हौ.सोसा.ते शौर्य हॉटेल रस्ता	०.४	०.०२	मे. औरा रीयल इस्टेट प्रा.लि.
२७	पिंपळे निलख डी.पी रोड	१.१५	०.०६	कोलते पाटील
२८	टाटा मोटर्स रोड वरील गुलाब पुष्प उद्यान कॉर्नर ते बालाजीनगर पर्यंत	०.६	०.०६	मे.मित्सुबीशी इलेक्ट्रिक कं

२९	आर्लीकॉन बालझर कंपनीची सिमाभित्त ते मनपा रस्ता मध्ये असणारी मोकळी जागा	-----	०.०५	मे.आर्लीकॉन बालझर कोटींग कं.
३०	राजीव गांधी पुल सांगवी ते साई चौक (जगताप डेअरी)	४.	०.१७	मे. अमृतादेवी विशनोई वन्यजीव एवम् पर्यावरण संरक्षक ट्रस्ट व विशनोई कन्स्ट्रक्शन कंपनी
३१	रावेत बास्केटपुल ते डांगे चौक बी आर टी रोड	१.४	०.५८	मे. भंडारी असो
३२	खंडोबामाळ चौक आयलॅन्ड	--	०.०५	मास स्कार्फ
३३	डाँ.बाबासाहेब आबेडकर चौक,पिंपरी	--	०.०२५	थायसन कुप.
३४	चिंचवड स्टेशन चौक आयलॅन्ड	----	०.०२५	गावडे मिरॅकल
३५	शिवार हॉटेल/कोकणे चौक	---	०.०५	जी.के.बिल्डर्स
३६	कस्पटे वस्ती वाकड जंक्शन	---	०.०४	कल्पतरू डेव्हलपर्स
३७	गोविंद गार्डन चौक	---	०.०२५	यशदा बिल्डर्स
३८	हॅरीस ब्रीज सुशोभिकरण	---	०.०५	फोर्स मार्शल
३९	मोरया हॉस्पिटल चौक	---	०.०५	बिर्ला हॉस्पिटल
	एकूण	३४.३८९	६.४	--

(स्रोत: उद्यान विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ८.८ विकसित करावयाचे दुभाजक/वाहतूक बेट/ (विकसनशिल)

अ.क्र	रस्ता दुभाजक/वहातूक बेटे नांव			शेरा
		लांबी कि.मी	क्षेत्र हे.आर	
	रस्ते सुशोभिकरण			
१	चाफेकर चौक उड्डाणपुलाखाली	---	०.०५	
२	प्रभाग क्र.०९ संभाजीनगर मॉडेल वार्ड	२.८०	०.५५	
	बी.आर.टी.एस रस्ते			
३	नाशिक फाटा ते वाकड पर्यंत कोकणे चौक ते वैदुवस्ती	११.००	३.५०	HCMTR जागेत बी.आर.टी.एस.विभागामार्फत
५	चिखली ते वाकड	१०.००	१.००	बी.आर.टी.एस कामाच्या प्रगतीनुसार कामकाज चालु
७	देहु आळंदी पालखी मार्ग	१४.००	६.००	काम चालु
	किवळे ते भक्ती शक्ती रस्ता	६.००	१.२०	स्थापत्य कामकाज चालू
	दिघी ते आळंदी रस्ता	८.००	१.६०	स्थापत्य कामकाज चालू
	एकूण	५१.८०	१३.९०	

(स्रोत: उद्यान विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

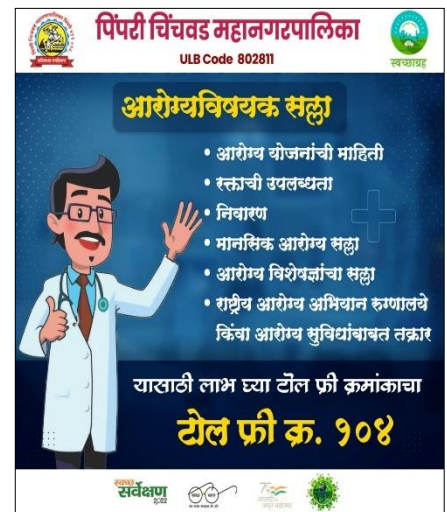
तक्ता ८.९ विकसनशील उद्यानांची यादी (विकासाची कामे चालू असलेली)

अ.क्र	वॉर्ड क्र.	वॉर्डचे नाव	उद्यानाचे नाव	क्षेत्र हेक्टर
१	३	च-होली	१) आ.क्र.२/६४ २) वाघेश्वर मंदीर च-होली	०.७९ ०.४
२	३	चिखली	३) गट नं.६५३ व ६५८ ४) कुदळवाडी १/१४७	१.२ १.
३	४		५) बोपखेल २/२	१.३
४	९	खराळवाडी	६) कोहिनुर वायोना जवळील मो.जागा	०.२२
५	९	खराळवाडी	७) मासुळकर कॉलनी रेखांकनातील सं.नं.१०३ ते १०८ आ.क्र	१.५
६	१०	कृष्णानगर	८) आ.क्र.५२० चिखली ९) चिखली सी.डी.सी प्लॉट.क्र.१/ ४	०.६२ २.८
७	१०	मोरवाडी	१०) मोरवाडी म्हाडा जवळील मोकळी जागा	०.४
८	१०	मोरवाडी	११) चिखली मैलाशुद्धीकरण विस्तारीत जागा	२.८
९	१२	तळवडे	१२) तळवडे झु पार्क	२३.२
१०	१३		१३) से.क्र.२२ पाण्याच्या टाकीजवळ	
११	१५	आकुर्डी गावठाण	१४) गणेश व्हिजन जवळील आ.क्र.१७१ मो.जागा(अमृत योजना)	०.८
१२	१८	चिंचवड गावठाण	१५) गावडे जलतरण तलाव समोरील जागा आ.क्र.२२२ १६) आ.क्र.२३७	०.३ ०.८
१३	२६	वाकड	१७) पेठ क्र.४०,४२ वेणुनगर आर.जी.क्र.८ १८) पुनावळे सं.नं.७/८ आ.क्र.४/७१ १९) आ.क्र.४/१८ वाकड	०.१२ १. १.
१४	२८	रहाटणी	२०) आ.क्र.३७१/ ब रहाटणी	२.
१५	२६	पिंपळे निलख	२१) आ.क्र.३७४ पिंपळे निलख	२.४
१६		पिंपळे सौदागर	२२) आ.क्र.३६१ अ	१.४
१	२९	पिंपळे गुरव	राजमाता जिजाऊ उद्यान पिंपळे गुरव	२.८७
२	२१	पिंपरी	जोग महाराज उद्यान भाग१/२	१.२
३	१०	संभाजीनगर	सर्पोद्यान पक्षालय	३.४१

(स्रोत: उद्यान विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

८.४ आरोग्य विषयक जनजागृती :

महानगरपालिकेच्या वैद्यकीय विभागामार्फत महानगरपालिका क्षेत्रात विविध वैद्यकीय शिबिर तसेच जनजागृती उपक्रम राबविले जातात. त्याची माहिती खालील प्रमाणे,

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका
ULB Code 802811

आरोग्यविषयक सल्ला

- आरोग्य योजनांची माहिती
- रक्ताची उपलब्धता
- निवारण
- मानसिक आरोग्य सल्ला
- आरोग्य विशेषज्ञांचा सल्ला
- राष्ट्रीय आरोग्य अभियान रुग्णालये किंवा आरोग्य सुविधांबाबत तक्रार

यासाठी लाभ घ्या टोल फ्री क्रमांकाचा
टोल फ्री क्र. १०४

सर्वक्षण

तक्ता ८.१० आरोग्य विषयक जनजागृती शहरातील आरोग्य शिबिरांची माहिती

अ. क्र.	शहरातील आरोग्य शिबिरांची माहिती	तपशील
१	खाजगी वैद्यकीय व्यवसायिकांसमवेत बैठका	१. कोविड-१९ बाबत बैठक २. एमटीपी बाबत बैठक ३. सोनाग्राफी बाबत बैठक
२	आशा स्वयंसेविका प्रशिक्षण कार्यक्रम	दि. २१-११-२०२२ ते दि. २९-११-२०२२ (एकूण ९ दिवस) दि. १०-०१-२०२३ ते दि. १४-०१-२०२३ (एकूण ५ दिवस) दि. ०६-०२-२०२३ ते दि. १०-०२-२०२३ (एकूण ५ दिवस) दि. २०-०२-२०२३ ते दि. २४-०२-२०२३ (एकूण ५ दिवस)
३	जागतिक हिक्ताप दिन निमित्त कार्यशाळा	दिनांक २६-०४-२०२२
४	जागतिक हिक्ताप दिन निमित्त प्रभातफेरी	दिनांक २५-०४-२०२२
५	जागतिक आरोग्य दिन	दिनांक ०७-०४-२०२२
६	शाळांमध्ये किटकजन्य आजाराबाबत केलेले समुपदेशन	माहे ऑगस्ट २०२२
७	पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका हद्दीत महानगरपालिकेने व वैद्यकीय विभागाने आयोजित केलेली शिबिरांची थोडक्यात माहिती	१. सर्व महानगरपालिका कर्मचारी यांचेसाठी आरोग्य तपासणी शिबीर ७५८ लाभार्थी. २. कोविड १९ लसीकरण शिबीर- एकूण ८ ३. असांसर्गिक रोगनिदान शिबीर
८	साथीचे रोगांवरील शिबिरांची माहिती	साथीच्या रोगाची माहिती प्रसारित करणेकरीता शिबीर एकूण ८
९	आरोग्य विषयी जनजागृती कार्यक्रम	१. पल्स पोलीओ लसीकरण जनजागृती २. ऍनेमिया कॉर्नर ३. ओआरएस कॉर्नर ४. आरोग्य दिवस कार्यक्रम ५. बॅनर्स, पोस्टर्स, स्टीकर्स, पॅम्प्लेट्स वाटप व डीजीटल जाहिराती व्दारे ६. फेसबुक व ट्विटर व्दारे

(स्रोत: वैद्यकीय विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

वैद्यकीय विभागामार्फत शाळांमध्ये केलेली जनजागृती व राबविलेले लसीकरण अभियान

८.५ शाळांच्या माध्यमातून राबविण्यात आलेले जनजागृती :

पर्यावरण संरक्षण व संवर्धन या बाबत विद्यार्थ्यांमध्ये आवड व जनजागृती निर्माण व्हावी यासाठी महानगरपालिकेच्या शिक्षण विभागामार्फत शाळांमध्ये विविध पर्यावरण विषयक उपक्रम राबविले जातात.

शाळांमध्ये राबविण्यात आलेले विविध उपक्रम खालील प्रमाणे,

१. पर्यावरणपूरक विज्ञान विषयाचे मॉडेल तयार करण्यात आले उदा. ठिबक सिंचन, स्मार्ट स्ट्रीट लाईट इ.
२. पर्यावरण संवर्धनावर चित्रकला स्पर्धा, वकृत्व स्पर्धा इ.
३. शाळेच्या परिसरात, सार्वजनिक ठिकाणी वृक्षलागवड
४. जलसंवर्धन, ओला व सुका कचरा, प्लास्टिक वापर टाळणे इ. सारख्या विषयांवर सामाजिक संस्थांच्या मदतीने मार्गदर्शन
५. स्वच्छता रॅली, पर्यावरण विषयक रॅली, प्रभात फेरींचे आयोजन इ.
६. टाकाऊ पासून टिकाऊ वस्तू बनवण्याचे प्रशिक्षण
७. पर्यावरण विषयक विज्ञान प्रदर्शन

या उपक्रमांच्या माध्यमातून शाळेच्या विद्यार्थ्यांना पर्यावरणाविषयी गोडी निर्माण व्हावी व त्याचे जतन व्हावे या बाबत काळजी घेण्यात आली आहे.

आंतरराष्ट्रीय चिमणी दिनानिमित्त महानगरपालिका शाळांमध्ये पक्षी व जैवविविधता संरक्षण या बाबतीत राबविलेला उपक्रम.

पर्यावरण विषयक चित्रकला स्पर्धा

ओला व सूका कचरा व्यवस्थापना बाबत विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन

घनकचऱ्याची विल्हेवाट व पुनर्वापर याबद्दल जनजागृती व तंत्रज्ञान यांचा प्रसार होण्याकरिता तसेच या प्रक्रियेमध्ये विविध औद्योगिक आस्थापनांना सहभागी तसेच प्रोत्साहित करण्यासाठी पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या वतीने सेमिनार आयोजित करण्यात आले होते. त्यास औद्योगिक अस्थापना व नागरिकांनी उत्तम प्रतिसाद दिला.

रिसायकलिंग अँड वेस्ट जनजागृती

८.६ शहर स्वच्छता मोहीम:-

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेमार्फत महानगरपालिका क्षेत्रात ठिक ठिकाणी विविध सामाजिक संस्था, नागरिक इ.च्या सहभागाने 'प्लास्टिक मुक्त शहर' व 'स्वच्छ शहर' बनविण्यासाठी विविध अभियान, मोहीम राबविण्यात आले. या अभियानांमध्ये महानगरपालिका प्रशासन, अधिकारी, समाजसेवक, नागरिक इ. उत्स्फूर्त प्रतिसाद देऊन पिंपरी चिंचवड शहराला स्वच्छ व सुंदर बनविण्यास सहकार्य केले.

या वेळी शहरात ठिक ठिकाणी प्लॉगॅथॉन मोहिमे अंतर्गत स्वच्छता अभियान, नदी स्वच्छता अभियान, प्लास्टिक मुक्त अभियान, कापडी पिशव्यांचे वाटप इ.सारखे उपक्रम हाती घेण्यात आले. या उपक्रमांच्या माध्यमातून शेकडो टन कचरा गोळा करण्यात आला.

पिंपरी : स्वच्छता मोहीम राबविण्यात महानगरपालिका कर्मचारी व श्री सरासाहोब धर्माधिकारी प्रतिसाद देऊन उपक्रम राबविते.

प्लॉगॅथॉन मोहिमेत गोळा केला २७ मेट्रिक टन कचरा

पिंपरी, दि. १ (प्रतिनिधी) - पिंपरी-चिंचवड महानगरपालिका व शेतरी वरुण व श्री सरासाहोब धर्माधिकारी प्रतिसाद देऊन शहरात प्लास्टिक मुक्त शहर बनविण्यासाठी विविध अभियान, मोहीम राबविण्यात आले. या अभियानांमध्ये महानगरपालिका प्रशासन, अधिकारी, समाजसेवक, नागरिक इ. उत्स्फूर्त प्रतिसाद देऊन पिंपरी चिंचवड शहराला स्वच्छ व सुंदर बनविण्यास सहकार्य केले.

महानगरपालिका व श्री मानासाहोब धर्माधिकारी यांच्या संयुक्त विद्यमाने उपक्रम राबविते.

स्वागत रोडच्या दुर्गम व पुणे - यशिक महामार्गावरील शेतरी वरुण व श्री सरासाहोब धर्माधिकारी प्रतिसाद देऊन शहरात प्लास्टिक मुक्त शहर बनविण्यासाठी विविध अभियान, मोहीम राबविण्यात आले. या अभियानांमध्ये महानगरपालिका प्रशासन, अधिकारी, समाजसेवक, नागरिक इ. उत्स्फूर्त प्रतिसाद देऊन पिंपरी चिंचवड शहराला स्वच्छ व सुंदर बनविण्यास सहकार्य केले.

प्लास्टिक मुक्त शहर बनविण्यासाठी विविध अभियान, मोहीम राबविण्यात आले. या अभियानांमध्ये महानगरपालिका प्रशासन, अधिकारी, समाजसेवक, नागरिक इ. उत्स्फूर्त प्रतिसाद देऊन पिंपरी चिंचवड शहराला स्वच्छ व सुंदर बनविण्यास सहकार्य केले.

जागतिक पर्यावरण दिनाचे औचित्य साधून पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या वतीने शहरात २५ मे ते ५ जून २०२२ या कालावधी दरम्यान 'प्लास्टिक मुक्त शहर विशेष मोहीम' राबविण्यात येत आहे. आयुक्त तथा प्रशासक राजेश पाटील यांच्या उपस्थितीत 'ब' प्रभागातील लिंकरोड चिंचवड येथील यशोपुरम सोसायटी परिसरातील मोकळ्या जागेत प्लॉगॅथॉन मोहीम पार पडली. यावेळी सहाय्यक आयुक्त रविकिरण घोडक, क्षेत्रीय अधिकारी अभिजित हराळे, महापालिकेचे अधिकारी, कर्मचारी यांच्यासह संस्कार प्रतिष्ठान, रोटरी क्लब ऑफ वाल्हेकरवाडी, अखिल भारतीय स्थानिक स्वराज्य संस्था यांचे स्वयंसेवक आणि नागरिक उपस्थित होते.

शहरामध्ये ठिक ठिकाणी, चौकांमध्ये प्लास्टिक वापराबाबत, कचरा व्यवस्थापना बाबत जनजागृती मोहीम राबवण्यात आली.

प्लास्टिक पिशव्यांचा वापर टाळण्या करिता नागरिकांना प्रोत्साहित करण्यासाठी पिं.चिं.मनपा मार्फत कापडी पिशव्यांचे वाटप करण्यात आले.

पिं.चिं.मनपा च्या पुढाकाराने व नागरिकांच्या सक्रीय सहभागाने शहरामध्ये नदी स्वच्छता अभियान राबविण्यात आले.

८.६.१ स्वच्छ महाराष्ट्र/भारत अभियान(नागरी) प्रकल्प अंमलबजावणी कक्षामार्फत राबविण्यात आलेले उपक्रम :

१. हागणदारी मुक्त पिंपरी चिंचवडसाठी राबविलेले उपक्रम :-

१. पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या स्वच्छता दुत, गुडमॉर्निंग पथक, वैयक्तिक शौचालये बांधण्यास सहाय्य, सार्वजनिक व सामुदायिक शौचालये बांधणे इ. अथक प्रयत्नांतून पिंपरी चिंचवड शहर फेब्रुवारी २०१९ मध्ये हागणदारी मुक्त शहर म्हणून घोषित करण्यात आले आहे. व त्यानंतर शासनाकडील ODF दर्जा सुद्धा शहराने प्राप्त केला आहे.

२. सार्वजनिक व सामुदायिक शौचालये दररोज स्वच्छ केली जातात. नागरिकांना सार्वजनिक व सामुदायिक शौचालये वापर करणेसाठी व स्वच्छता ठेवणेसाठी जनजागृती करणेत येते. तसेच एकुण १७५१७ लाभार्थ्यांना वैयक्तिक घरगुती शौचालय उपलब्ध करून देणेत आली आहे.

२. वैयक्तीक शौचालयासाठी राबविलेल्या योजना :-

✚ वैयक्तिक घरगुती शौचालयाचे बांधकाम अनुदान वाटप :

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका हागणदारी मुक्त करून शहरामधील शास्त्रीय दृष्ट्या व्यवस्थापन करणेचे उद्दिष्ट निश्चित करण्यात आले होते. त्यासाठी वैयक्तिक घरगुती शौचालय बांधण्यासाठी अनुदान योजना दि.१२/८/२०१५ पासून महापालिकेच्या एकुण ६ क्षेत्रीय कार्यालयांतर्गत सुरु करणेत आली. यासाठी प्राप्त अनुदान व मनपा हिस्सा यामधून केंद्र शासनाचे र.रु.४०००/-, राज्य शासनाचे र.रु.८०००/- व मनपा हिस्सा र.रु.४०००/- याप्रमाणे एकुण रुपये १६०००/- वैयक्तिक घरगुती शौचालय बांधणेसाठी अनुदान अदा करणेत येते. सदर अभियानात लाभार्थ्यांचा अर्ज पात्र ठरल्यानंतर र. रु ८०००/- व शौचालय बांधकाम पूर्ण झाल्यानंतर र. रु ८०००/- थेट लाभार्थ्यांच्या बँक खात्यावर जमा केले जातात.

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेमध्ये सदर अभियानांतर्गत झालेल्या कामकाजाचा तपशील खालील प्रमाणे आहे -

महापालिकेच्या एकूण ८ क्षेत्रीय कार्यालयांतर्गत सन २०२२-२३ या आर्थिक वर्षात ३९२ लाभार्थ्यांना वैयक्तिक घरगुती शौचालय बांधणेकरिता सदर अनुदानाचा पहिला व दुसरा हप्ता एकूण र.रु. ५८,५६,०००/- एवढा निधी वितरीत करणेत आला आहे.

३. स्वच्छता मोहिमेअंतर्गत राबविलेले विशेष उपक्रम :

✚ मनपा शाळांमध्ये शून्य कचरा उपक्रम :

महानगरपालिकेच्या प्राथमिक शाळांमधील विद्यार्थ्यांना कचरा व्यवस्थापनाचे महत्त्व समजावुन सांगणे, कचरा निर्मिती कमी करणे आणि त्यांच्या दैनंदिन जीवनात पुन्हा वापरता येण्याजोग्या वस्तूंचा वापर करण्यास प्रोत्साहन देणे. महानगरपालिकेच्या शाळांमध्ये गार्बेज एरिया चे उदघाटन

विद्यार्थ्यांकडून प्लास्टिक गोळा करणे, पेपरपासुन क्राफ्ट बनविणे

जेवणाचा डब्बा व पाण्याची बाटली स्टीलची वापरण्यावर भर.

प्रभात

प्रतीक बदलत्या महाराष्ट्राचे.

Download Apps : www.dainikprabhat.com or www.eprabhat.net

शाळेतूनच मिळत आहेत 'शून्य कचरा'चे धडे

पिंपरी, दि. २३ (प्रतिनिधी) -पिंपरी-विचवड महापालिकेच्या शाळेत निर्माण होणारा ओला आणि सुका कचरा त्याच ठिकाणी वर्गीकरण करून त्याची विल्हेवाट लावण्यासाठी शून्य कचरा शाळा उपक्रम राबविण्यात येत आहे. त्यामुळे विद्यार्थ्यांना सुध्दा शाळेतच ओला आणि सुका कच-याची विल्हेवाट लावण्याचे धडे मिळणार आहेत. तर, ओला आणि सुका कचरा निर्माण होऊ नये, यासाठी काय करायला हवे, याचा देखील परिपक्व त्यांना घेतला जाणार आहे.

“स्वच्छतेची जबाबदारी विद्यार्थ्यांनी स्वतः घेतली पाहिजे. त्यासाठी आठ शाळांमध्ये हा प्रकल्प राबविण्यात येत आहे. त्याला चंगला प्रतिसाद मिळत आहे. ही प्रगती पाहून पुढील शाळांमध्ये हा उपक्रम राबविला जाणार आहे.

संदीप खोत, उपायुक्त

महापालिकेच्या आठ क्षेत्रीय कार्यालयातील प्रत्येकी एक अशा एकूण आठ प्राथमिक शाळांमध्ये आसरा सोशल फाऊंडेशनच्या माध्यमातून शून्य कचरा शाळा उपक्रम राबविण्यात येत आहे. शाळेत निर्माण होणारा ओला आणि सुका कचरा त्याच ठिकाणी वर्गीकरण करून तो जिकण्यासाठी शाळा पातळीवर प्रयत्न केले जात आहेत. प्रथमिक शाळेत विद्यार्थ्यांनी मध्यम भोजन घेतल्यानंतर

शिक्षण विभागाचा शाळा स्वच्छतेसाठी उपक्रम

वाया गेलेले अन्न पक्षांचे खाद्य म्हणून वापरले जाणार आहे. त्याठिकाणी स्वच्छ जागेत ते अन्न पक्षांसाठी ठेवण्याची व्यवस्था केली आहे. त्यामुळे वाया जाणारे अन्न पक्षांसाठी उपयोगी ठरणार आहे. सुक्या कचऱ्याची विल्हेवाट

लावण्यासाठी शाळा परिसरात कंपोस्ट खांदू खोदून त्यात हा कचरा जिवला जाणार आहे. त्या कचऱ्यापासून कंपोस्ट खताची निर्मिती होऊन त्याची विक्री केल्यानंतर येणारे पैसे शाळेच्या विकासासाठी वापरण्याचे प्रयोजन आहे. प्लास्टिक ड्रम, पाण्याच्या बाटल्या, फुटके पेन, रबर, टाकाऊ कपडे, वापरातील कागद, लोखंड आदी भांगर कचरा संकलन करण्याची स्वतंत्र व्यवस्था

केली जाणार आहे. टाकाऊपासून टिकाऊ अशा उपक्रमासाठी ते साहित्य उपयोगात आणले जाणार आहे. तर, उपयोगात न येणारे भांगर साहित्य बाजारात विक्री केले जाणार आहे. प्लास्टिक बाटल्या शाळेत आणण्यास मनाई केली जात आहे. त्यामुळे प्लास्टिकचा कचरा निर्माण होण्यास प्रतिबंध बसत आहेत, अशी माहिती आसरा सोशल फाऊंडेशनच्या अर्चना मोरे यांनी दिली.

आरोग्य विभागाचा भार होणार कमी

शून्य कचरा शाळा प्रकल्पाद्वारे शाळांमध्ये निर्माण होणारा कचरा उचलण्यासाठी आरोग्य विभागाचा कट्ट उचलावे लागत आहेत. ते लवकरच कमी होणार आहे, कारण शून्य उपक्रमाद्वारे शाळेतील ओला आणि सुका कच-याची शाळा पातळीवर विल्हेवाट लावली जाणार आहे. त्यामुळे आरोग्य विभागाचा कर्मचा-यांचा कचरा उचलण्याचा भार कमी होणार आहे.

साप्ताहिक स्वच्छता दुतांची निर्मिती

शाळेतील वर्ग खोल्या स्वच्छतेची विद्यार्थ्यांना सवय लावण्यात येणार आहे. दर आठवड्यासाठी एका विद्यार्थ्याची स्वच्छता दूत म्हणून निवड केली जाणार आहे. यातून विद्यार्थ्यांना स्वच्छतेची सवय लागेल. त्यांच्या वैयक्तिक आयुष्यात देखील ही सवय फायदेशीर ठरेल. स्वच्छता दुतांमध्ये वर्गातील सर्व विद्यार्थ्यांची साप्ताहिक स्वच्छता दूत म्हणून निवड केली जाणार आहे.

४. नवी दिशा अंतर्गत - सामुदायिक शौचालय साफसफाईमध्ये बचतगटांचा सहभाग :

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेने सुरू केलेल्या "नवी दिशा" या प्रकल्पाचा उद्देश पिंपरी चिंचवडमधील झोपडपट्ट्यांमधील महिला बचत गटांना सक्षम करणे आणि त्यांच्या परिसरातील सामुदायिक शौचालयांचे संचालन आणि देखभाल करण्यास प्रोत्साहित करणे.

५. नवी दिशा अंतर्गत - कोवीड विधवांकरीता राबविण्यात आलेली योजना :

✚ वापरलेल्या जुन्या कपड्यापासून पिशवी बनविणे :

आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकातील आणि कोविड विधवा महिलांसाठी उपजीविकेच्या संधी निर्माण करणे, कापडी पिशव्यांचा प्रचार: प्लास्टिकच्या पिशव्यांचा पर्याय म्हणून कापडी पिशव्यांचा वापर, रोजगाराच्या संधी आणि महिला गटाची आर्थिक उन्नती: महिला गटांना व्यवसायाची संधी देऊन आर्थिक सहाय्य करणे, कच-याचा पुनर्वापर : जुने कपडे पुन्हा पिशव्यांमध्ये बदलणे

स्वच्छ सर्वेक्षण २०२२ अंतर्गत देशस्तरावर नागरिकांचा अभिप्राय या घटकासाठी पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेस प्रथम क्रमांकाचे पारितोषिक प्राप्त झाले आहे.

राज्यातील नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांमध्ये शहर स्तरावर दि.२/१०/२०२२ ते दि.३१/१२/२०२२ या कालावधीत आयोजित करण्यात आलेल्या "शहर सौंदर्यीकरण व स्वच्छता स्पर्धा २०२२" मध्ये पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेस दिनांक १ मे २०२३ रोजी तृतीय क्रमांकाचे पारितोषिक प्राप्त झाले आहे.

✚ शून्य कचरा झोपडपट्टी - Zero Waste Slums :

शून्य कचरा म्हणजे, एखाद्या भागात निर्माण होणारा कचरा झोपडपट्टीत राहणाऱ्या महिलांच्या गटाद्वारे पूर्णपणे कमी केला जातो, पुनर्वापर केला जातो, विघटित केला जातो आणि त्या भागातून किंवा परिसरातून कचरा लँडफिल्समध्ये पाठविला जात नाही.

६. स्वच्छता अभियानांतर्गत जनजागृतीकामी राबविलेले उपक्रम :

✚ स्वच्छोत्सव २०२३ :

'स्वच्छोत्सव अभियान २०२३' अंतर्गत आंतरराष्ट्रीय महिला दिनानिमित्त, महिला स्वच्छता कर्मचाऱ्यांचे परिश्रम आणि योगदान ओळखण्यासाठी आणि त्यांचे कौतुक करण्यासाठी तसेच त्यांच्यासमोर येणाऱ्या अडीअडचणींना अधिक चांगल्या प्रकारे समजून घेण्यासाठी सत्कार सोहळा आयोजित करण्यात आला होता. शहर स्वच्छ आणि सुंदर ठेवण्यासाठी केलेल्या उल्लेखनीय प्रयत्नांबद्दल निवडक कामगारांना पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या अधिकाऱ्यांकडून सन्मानपत्र आणि ट्रॉफी प्रदान करण्यात आली.

✚ मशाल यात्रा :

स्वच्छोत्सव २०२३ अंतर्गत पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेने ३१ मार्च २०२३ रोजी सर्व ३२ वॉर्डामध्ये स्वच्छ मशाल यात्रेचे आयोजन केले होते. विविध वॉर्डातून ७ मोक्याच्या ठिकाणी मशाल यात्रेतील नागरिक एकत्र जमले होते. स्वच्छ मशाल यात्रेमध्ये पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेचे अधिकारी आणि निवडून आलेल्या लोकप्रतिनिधींसह ४०००० हून अधिक लोक सहभागी झाले होते.

મશાલ યાત્રેતૂન સ્વચ્છતેવિષયી જનજાગૃતી

ખોરસી, તા. ૧ : પાલિકેચ્છા ઈ-કેમીયમ કાર્યાલયવારે સ્વચ્છતેની જનજાગૃતી કરવામારતી 'સ્વચ્છતેની મશાલ યાત્રા' કાલમ્પાલ આરતી. નામરિકમી સ્વચ્છતેને મલ્લ પલ્લુ દેખામારતી 'સ્વચ્છ ડ્રવ્લ ૨૦૨૩' અંગત યા મશાલ યાત્રેને અમીજન કીલે હીને. યાત્રે નામરિકમી યાત્રા પ્રતીપાલ મિલાસર, યાત્રેને નેતૃત્વ મમી નામરેવિકા મીમામી પુમી આમી મુજાત પરાંકે યાત્રી કીલે. મશાલકીને ડામરુત અજય શરલમ્કર, મશાલક આમુલ અમમ મેવકે યાત્રી માર્ગલેન કીલે. યાત્રેકી 'ઈ' પ્રમમ કીમીયમ અધિકારી રાજેશ આમડે, મશાલક આરેમ્પાધિકારી રાજેશ માટ, યાલિકા

આતિનગર, ખોરસી : મશાલકીચ્છા ઈ - કેમીયમ કાર્યાલયવારે મશાલ યાત્રા કાલ્દન નામરિકમી સ્વચ્છતેવિષયી જનજાગૃતી કરમ્પાલ આરતી.

કાર્યાલયને પ્રદાધિકારી, કર્મચારી ડ્રવ્લિસ હીને. યાત્રા યાત્રીનરકમીયમ યાત્રાચી ડામી મેલુ ડામીવાદીલ ડામસી શિલામી મશાલ પુલ્લવપલેલ કાલમ્પાલ આરતી. યાત્રેલ્લમન કમ્લર

મિલમીકમ કમ્પર, રામીનમીક જાગેલ કમ્પર ડામર મારી, પાલિકેચ્છા યાત્ર કરમાલ નામી અમમ મેવકે ડામી અધિકારી રાજેશ મમકે યાત્રી આમર માલે.

રિસાયકલિંગ ઍડ વેસ્ટ એક્સ્પો ૨૦૨૩ :

- प्लास्टीक बंदीच्या अनुषंगाने प्लास्टीक पिशव्यांचा वापर टाळण्यासाठी विविध ठिकाणी कापडी पिशव्यांचे व्हेडिंग मशीन बसविण्यात आले आहे.
- फेसबुक, ट्विटर, स्वच्छ मंच आणि व्हॉट्स ऍप या सामाजिक माध्यमांद्वारे स्वच्छता विषयक विविध संदेश शेअर करण्यात आले.
- स्वच्छ महाराष्ट्र / भारत अभियान अंतर्गत मराठी लघुफिल्म (Short Movie) व गीत (Jingle) स्पर्धा आयोजित करण्यात आली. ही स्पर्धा सर्व वयोगटातील नागरिकांसाठी खुली होती.
- स्वच्छ शाळा, स्वच्छ गृहनिर्माण संस्था, स्वच्छ मंडई, स्वच्छ शासकीय कार्यालय, हॉटेल, हॉस्पिटल, शाळा, सरकारी कार्यालय, मार्केट आणि निवासी संस्था यांचे स्वच्छ रँकिंग संदर्भात स्पर्धा घेण्यात आल्या.
- स्वच्छ चॅम्पिअन्स यांची निवड करून पुरस्कार देण्यात आले.
- स्वच्छ टेक्नॉलॉजी चॅलेंज स्पर्धा घेण्यात आल्या व विजेत्यांना पारितोषिक व प्रमाणपत्र वाटप करण्यात आले.

८.७ इतर :

८.७.१ PCMC EV सेल :

देशामधील शहरी भागातील वाढत्या वायू प्रदूषणाच्या समस्येवर सर्वकांष उपाययोजनेद्वारे निराकरण करणेसाठी पर्यावरण, वन आणि वातावरणीय बदल मंत्रालय (MOEF & CC) भारत सरकार मार्फत राष्ट्रीय स्वच्छ हवा कार्यक्रमासाठी (NCAP) घोषणा करणेत आली आहे व त्याअंतर्गत केंद्रीय १५ व्या वित्त आयोगाच्या शिफारशीनुसार हवेची गुणवत्ता सुधारणेसाठी राज्यातील मिलियन प्लस सिटीज व अमृत सिटीचा समावेश यामध्ये करणेत आला आहे. राष्ट्रीय शुध्द हवा कार्यक्रमांतर्गत पिंपरी चिंचवड शहराचा स्वच्छ हवा कृति आराखडा केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाकडून संमत झाला असून त्याचे अंमलबजावणीचे काम प्रगतीपथावर आहे. त्याच धर्तीवर महाराष्ट्र शासनाच्या अंतर्गत पर्यावरण विभागामार्फत पर्यावरण मंत्रालयाचे मार्फत "माझी वसुंधरा अभियान" हाती घेतले असून महाराष्ट्र शासनाच्या या अतिमहत्वाकांक्षी प्रकल्पामध्ये भुमी, जल, अग्नि, उर्जा आणि आकाश या पंच तत्वांचा समावेश आहे. यामध्ये वायु तत्वाचे संरक्षण करता यावे म्हणून वायू प्रदूषण कमी करून हवेची गुणवत्ता सुधारणेसाठी आवश्यक कामे करणे गरजेचे आहे. त्याचबरोबर अग्नि तत्वाशी संबंधित अपारंपारीक उर्जेच्या नवनिर्मितीसाठी आणि वापरासाठी नावीन्यपूर्ण प्रकल्प राबविणे आवश्यक आहे. पिंपरी चिंचवड शहर कार्बन न्युट्रल करणेच्या दृष्टीने कृति आराखडा तयार करणेसाठी पिंपरी चिंचवड शहरामध्ये इलेक्ट्रीक वाहन योजनेस प्रोत्साहन देणेसाठी केंद्र शासनाच्या राष्ट्रीय १५ व्या वित्त आयोगाच्या विनियोगाबाबत त्याचप्रमाणे पिंपरी चिंचवड शहराचे इलेक्ट्रीक वाहन योजने बाबतचे धोरण व त्याची अंमलबजावणी प्रभावीपणे होणेसाठी मनपामध्ये खालील सदस्यांचा समावेश करून 'PCMC EV CELL' स्थापन करण्यात आलेला आहे,

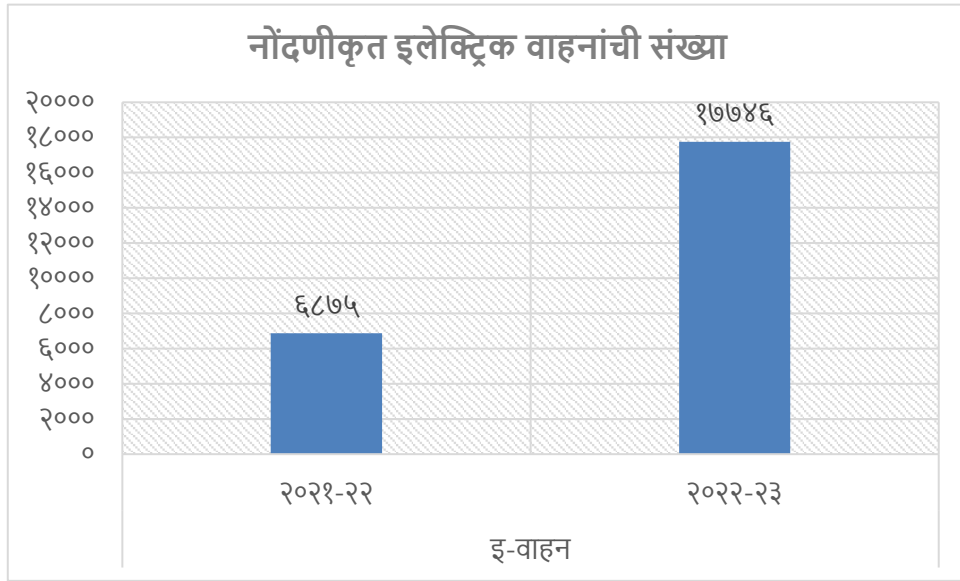
तक्ता ८.११ EV सेल सदस्य

१	मा. अतिरिक्त आयुक्त, (१)	अध्यक्ष
२	सह शहर अभियंता, पर्यावरण	सदस्य सचिव
३	सह शहर अभियंता, बीआरटीएस	सदस्य
४	सह शहर अभियंता, विद्युत	सदस्य
५	मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी, PCMC	सदस्य
६	सहा. आयुक्त, भुमी जिंदगी, PCMC	सदस्य

७	सहा. व्यवस्थापकीय संचालक, PMPML	सदस्य
८	अधिक्षक अभियंता, MSEDCL	सदस्य
९	डेप्युटी जनरल मॅनेजर (मेट्रो)	सदस्य
१०	व्यवस्थापकीय संचालक, अटो क्लस्टर	सदस्य
११	संचालक, CIRT	सदस्य

८.७.२ इलेक्ट्रिक वाहनांचा वापर :

उप प्रादेशिक परिवहन कार्यालय, पिंपरी चिंचवड यांच्या उपलब्ध झालेल्या माहिती नुसार सन २०२२-२३ मध्ये एकूण १७७४६ इलेक्ट्रिक वाहनांची नोंदणी झालेली असून यामध्ये गतवर्षीच्या (सन २०२१-२२) तुलनेत सुमारे १५०% हून अधिकची वाढ दिसून येत आहे. ही अतिशय स्वागतार्ह बाब असून महानगरपालिका राबवित असलेले जनजागृती उपक्रम व लोकसहभाग यामुळे हे शक्य झाले आहे. यामुळे शहरातील वायुप्रदूषणाला आळा बसण्यास मदत होणार आहे.

८.८ आपत्ती व्यवस्थापन व अग्निशमन विभाग :

महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियमातील कलम ६३ (५) व महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक वजीवसंरक्षक उपाय योजना अधिनियम २००६ व नियम २००९ अन्वये आग व इतर दुर्घटने पासून नागरिकांच्या जीविताचे व मालमत्तेचे रक्षण करण्याचे महानगरपालिकेचे कर्तव्य आहे.

"महाराष्ट्र अग्नि सुरक्षा अभियान" अंतर्गत अग्निशमन सेवेतील अग्निशमन केंद्र, अग्निशमन वाहने व त्या अनुषंगिक साहित्य इ मधील तूट भरून काढणे तसेच आग आणि इतर दुर्घटने मधील जीवित व मालमत्तेचे रक्षण करणे, शहरातील उंच इमारतीमधील आपत्कालीन बचाव कार्यकारीता अग्निशमन व आणीबाणी सेवेचे सक्षमीकरण व बळकटीकरण करणे.

तक्ता ८.१२ अग्निशामक दलाची माहिती

क्र.	क्षेत्रीय कार्यालय	तपशील	२०२२-२३
१	अ	अग्निशामन केंद्राचे नाव	प्राधिकरण, उप अग्निशामन केंद्र
		एकूण कर्मचारी	१२
		उपलब्ध असलेल्या साधने व संख्या	१ अग्निशामक वाहन व अग्निशामन उपकरणे
२	ह	अग्निशामन केंद्राचे नाव	पिंपरी, मुख्य अग्निशामन केंद्र
		एकूण कर्मचारी	३५
		उपलब्ध असलेल्या साधने व संख्या	२२ अग्निशामक वाहने व अग्निशामन उपकरणे
३	ड	अग्निशामन केंद्राचे नाव	रहाटणी, उप अग्निशामन केंद्र
		एकूण कर्मचारी	१२
		उपलब्ध असलेल्या साधने व संख्या	१ अग्निशामक वाहन व अग्निशामन उपकरणे
४	इ	अग्निशामन केंद्राचे नाव	भोसरी, उप अग्निशामन केंद्र
		एकूण कर्मचारी	१२
		उपलब्ध असलेल्या साधने व संख्या	१ अग्निशामक वाहन व अग्निशामन उपकरणे
५	फ	अग्निशामन केंद्राचे नाव	तळवडे, उप अग्निशामन केंद्र
		एकूण कर्मचारी	१२
		उपलब्ध असलेल्या साधने व संख्या	१ अग्निशामक वाहन व अग्निशामन उपकरणे
६	क	अग्निशामन केंद्राचे नाव	चिखली, उप अग्निशामन केंद्र
		एकूण कर्मचारी	१२
		उपलब्ध असलेल्या साधने व संख्या	१ अग्निशामक वाहन व अग्निशामन उपकरणे
७	ग	अग्निशामन केंद्राचे नाव	थेरगाव, उप अग्निशामन केंद्र
		एकूण कर्मचारी	१२
		उपलब्ध असलेल्या साधने व संख्या	१ अग्निशामक वाहन व अग्निशामन उपकरणे

(स्रोत: अग्निशामन विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ८.१३ अग्निशामन विभागाकडील विविध उपकरणे

अ.क्र	तपशील	संख्या
१	रबर बोट्स (आय आर बी)	१० नग
२	ओबीएम	०६ नग
३	लाइफ जॅकेट्स	१०६ नग
४	लाइफ रिंग्स	४४ नग
५	रोप्स	५९ नग
६	हुक्स	१० नग
७	पोर्टेबल पम्प (डिझेल)	०४ नग
८	पोर्टेबल पम्प (पेट्रोल)	०९ नग
९	वूड कटर चैन साँ	१२ नग
१०	सुधारित तराफे (१५ व्यक्ती क्षमता)	०१ नग

(स्रोत: अग्निशामन विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

सदरची उपकरणे मुख्य अग्निशमन केंद्र, पिंपरी येथे ठेवण्यात आलेली आहेत.

तक्ता ८.१४ अग्निशमन विभागाकडील अन्य साहित्य

क्र.	आपत्तीचे वर्णन	उपयोगात येणाऱ्या साधन सामग्रीचे नाव
१	अपघातामध्ये गाडीखाली अडकलेल्या लोकांची त्वरित सुटका करण्यासाठी	न्यूमेटिक लिफ्टिंग बॅग्स व जॅक्स
२	आपत्कालीन परीस्थितीमध्ये बंद दरवाजे उघडण्यासाठी	डोअर कटर्स, स्प्रेडर्स
३	सदरचे उपकरण कॉक्रीट स्लाब, मोठे वृक्ष, मोठे जाहिरातीचे बोर्ड, मोठ्या वाहनांचे अपघात झाल्यानंतर विनाविलंब जीवित व वित्तहानी वाचवण्यासाठी	इलेक्ट्रिक कॉक्रीट कटर्स, सॉ कटर्स व विविध कटर्स
४	अंधाराच्यावेळी बचावकार्य करण्यासाठी (प्रकाशाची व्यवस्था)	इंफ्लटेबल लाईट टावर, फ्लड लाईट, पोर्टबल लाईट
५	आगीमुळे धूर कोडून अपघात झालेल्या खोलीत अथवा बंदिस्त जागेत जिवंत व्यक्तीचा शोध घेणेसाठी	स्मोक एक्झॉस्ट, बि. ए. सेट्स
६	आग व अपघाताचे ठिकाणी जिवंत व्यक्ती त्वरित शोधण्यासाठी	थर्मल इमेजिंग कॅमेरा
७	आगीमध्ये प्रवेश करून जीवित व वित्तहानी वाचविण्यासाठी	फायर टयूनिक सूट, बि. ए. सेट्स
८	घटक रसायने गळती होऊन निर्माण होणारया आपत्तीजन्य परीस्थितीमध्ये कार्य करणाऱ्या जवानांचे संरक्षण करणेसाठी	फायर टयूनिक सूट, बि. ए. सेट्स
९	अति उंच इमारतीतील वरच्या मजल्यावर आपतग्रस्तांना कमीत कमी वेळेत अलगत जमिनीवर उतरवता येणेसाठी	एरिअल लॅंडर प्लॅटफॉर्म वाहन
१०	कोसळलेल्या स्लॅब चे कमीत कमी वेळेत छोटे छोटे तुकडे करून अडकलेल्या जीवित व्यक्तींना सोडविण्यासाठी	इलेक्ट्रिक कॉक्रीट कटर्स, सॉ कटर्स व विविध कटर्स
११	कमीत कमी पाण्याचा वापर करून जास्तीत जास्त क्षेत्रफळातील आगीवर नियंत्रण मिळवण्यासाठी	हॅन्ड कंट्रोल स्प्रे ब्रेचेस

(स्रोत: अग्निशमन विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

पिंपरी चिंचवड मनपा हद्दीमध्ये ५६३ आग वर्दी व ३९४ विमोचन वर्दी तसेच मनपा हद्दी बाहेर ० आग वर्दी व ० विमोचन वर्दी असे एकूण ९५७ वर्दी अग्निशामक विभागाकडून पूर्ण करणेत आलेल्या आहेत.

८.९ नसबंदी :

तक्ता ८.१५ शहरातील भटक्या व मोकाट कुत्र्यांचा उपद्रव कमी करण्यासाठीच्या उपाययोजना

अ.क्र.	तपशिल	सन २०२२ २०२३
१	नसबंदी व शस्त्रक्रिया करण्यात आलेले एकूण कुत्र्यांची संख्या	१७५०
२	पशुवैद्यकीय दवाखन्यात उपचार केलेले प्राणी	१४५९०
३	दफनभूमी दहन केलेले प्राणी	दहन २६२६
४	कुत्रा पाळण्यासाठी परवागनी परवाना	श्वान परवाना - ८६५ मांजर परवाना - ३४
५	मोठ्या मृत प्राण्यांची विल्हेवाट	५७४
६	महानगरपालिका हद्दीतील भटक्या व मोकाट कुत्रा चावलेल्या रुग्णांची संख्या	१८५००

(स्रोत: पशुवैद्यकीय विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

ड) उर्जा बचत :

पिंपरी चिंचवड शहरातील पथदिव्यांचे LED मध्ये रुपांतरीत करण्याच्या कामाची थोडक्यात माहिती व नियोजन खालील प्रमाणे,

पिंपरी चिंचवड मनपा च्या परिसरातील पथदिव्यांच्या ठिकाणी केंद्र शासनाच्या सार्वजनिक उपक्रम असलेल्या EECL/Energy Efficiency Services Ltd. च्या माध्यमातून उर्जाबचत करणारे LED पथदिवे बसवणेच्या प्रकल्पास मान्यता मिळाली असून EECL मार्फत विविध प्रभागांमध्ये LED पथदिवे बसवणेत आले आहेत.

तक्ता ८.१६ क्षेत्रीयनिहाय LED पथदिव्यांची संख्या (सन २०२२ -२०२३)

अ.क्र.	क्षेत्रीय कार्यालयाचे नाव	एकूण LED संख्या
१	अ	१४७३२
२	ब	१०८४५
३	ड	१२०११
४	इ	१६९२८
५	फ	१२५६१
६	ह	९५५२
७	ग	७८५०

(स्रोत: विद्युत विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या माध्यमातून विविध प्रभागांमध्ये LED पथदिवे बसविण्यात आल्याने सरासरी ३०% हून अधिक विजेची बचत झालेली आहे, ही कौतुकास्पद बाब असून LED वापरावर अजून भर देऊन नागरिकांना देखील LED वापरासाठी प्रोत्साहित करणे आवश्यक आहे.

पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेच्या अ क्षेत्रीय कार्यालय, LBT कार्यालय येथे ६ KW सौर उर्जा प्रकल्प, आकुर्डी येथील नवीन रुग्णालय येथे ५० KW on grid प्रकल्प, नवीन ग.दि. मांडगुळकर नाट्यगृह, आकुर्डी येथे १०० KW सौर उर्जा प्रकल्प प्रगती पथावर आहेत.

८.१० पिंपरी चिंचवड शहरातील दाहिन्यांची सद्यस्थिती :

शव दहन करण्यासाठी पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेतर्फे शहरामध्ये विविध प्रभागामध्ये शव दाहिन्यांची सुविधा करण्यात आलेली आहे. पारंपारिक पद्धतीनुसार दहनासाठी वापरण्यात येणाऱ्या लाकडामुळे वायूप्रदूषणासारखी गंभीर समस्या निर्माण होते. त्यामुळे वायूप्रदूषणाच्या समस्येला आळा घालण्यासाठी पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेद्वारे विद्युत व गॅस संचलित शवदाहिन्यांवर भर देण्यात येत आहे.

तक्ता ८.१७ सद्यस्थितीत असलेल्या दाहिन्यांची ठिकाणे

अ.क्र.	प्रभाग	शव दाहिनीचे ठिकाण	शवदाहिनी चालणारी यंत्रणा			
			विद्युत	गॅस	डिझेल	एपीसी सिस्टीम
१	अ	भाटनगर, लिंकरोड	√	X	X	X
२	ब	चिंचवडगांव केशवनगर	√	X	X	X
३	ई	०५	०१	X	X	०१
४	फ	अमरधाम स्मशानभूमी निगडी	√	काम चालू	X	√
५	ह	जुनी सांगवी	X	√	X	√

(स्रोत: विद्युत विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

तक्ता ८.१८ प्रस्तावित असलेल्या दाहिन्यांची ठिकाणे

अ.क्र.	प्रभाग	शव दाहिनीचे ठिकाण	विद्युत	गॅस	डिझेल	एपीसी सिस्टीम
१	ब	से.क्र.३२, रावेत	X	√	X	X
		मामुर्डी	√	X	X	X

(स्रोत: विद्युत विभाग, पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका)

८.११ सूचना व उपाय योजना :

८.११.१ हवेची गुणवत्ता सुधारणे :

- शहरात होणारे वायू प्रदूषण हे मुखत्वे वाहनांमधून निघणाऱ्या धुरामुळे होत असते. मुख्य रस्ते, चौक येथे होणाऱ्या वाहतुक कोंडीमुळे ही समस्या अधिक गंभीर होत आहे. यासाठी प्रभावी व स्वयंचलित सिग्नल यंत्रणा राबवणे, एक दिशामार्ग, वाहतुकीच्या नियमांचे काटेकोर अंमलबजावणीसाठी वाहतुक पोलीस व महानगरपालिका प्रशासन यांच्यात सहकार्य व समन्वय वाढविणे.

- मालवाहू वाहनांसाठी स्वतंत्र वाहनतळ उभारणे व त्या तळापासून निरनिराळ्या महत्वाच्या रस्त्यांना जोड रस्ते तयार करणे.
- सर्व वाहनांची नियमितपणे पी.यु.सी. चाचणी करणे.
- सी.एन.जी. इंधनावर किंवा बॅटरीवर चालणाऱ्या वाहनाचा वापर करण्यासाठी प्रोत्साहन देणे.
- हॉटेलच्या स्वयंपाक खोलीतील धुराड्यांना चिमणी लावणे व चिमणीची उंची निश्चित करणे.
- हवेची गुणवत्ता चांगली राहण्याकरीता नियमितपणे हवेचे नमुने घेऊन प्रदुषणाची पातळी कमी करणेकरीता उपाययोजना करणे
- सार्वजनिक ठिकाणी धुम्रपानास बंदीची अंमलबजावणी सक्तीने करणे.

८.११.२ ध्वनी :

- ध्वनी प्रदुषणामुळे होणाऱ्या दूष्परिणाम बाबत जन जागृती करणे.
- वाहनांमध्ये प्रेशर-हॉर्न बसविण्यास सक्त मनाई करणे.
- जड वाहनांसाठी बाह्यवळण रस्ते बांधणे.
- चौकात डिजिटल सिग्नल यंत्रणा राबवणे.
- वाहतुकीसाठी १२ फुट किंवा त्याहून लहान असलेले रस्ते फक्त दुचाकी अथवा रिक्शांसाठी राखीव करणे.
- सततच्या वाहतुक कोंडीमुळे ध्वनिप्रदुषणाची समस्या उद्भवत आहे. तसेच ध्वनी प्रदुषणाचे इतर स्रोत शोधून त्यावर आवश्यक उपाययोजना राबवणे. संपूर्ण पिंपरी चिंचवड शहरातील ध्वनी प्रदुषणाची पातळी व त्यामुळे निर्माण होणाऱ्या समस्या यांच्या सखोल व व्यापक माहितीसाठी ध्वनी सर्वेक्षण करणे.
- शहरातील निवासी भागात लाऊड स्पीकरवर बंदी आणणे.
- शांतता क्षेत्र निर्माण करणे.
- लाऊड स्पीकरचा वापर निवासी व शांतता क्षेत्रात निषिद्ध करणे.

८.११.३ पाणी :

- पाणी बचतीचे महत्व नागरिकांना पटवून देण्याकरीता विविध प्रसार माध्यमांची मदत घेणे
- जल संवर्धन व बचतीसाठी जनजागृती करणे. त्यासाठी स्थानिक वृत्तपत्रे प्रसिद्धी माध्यमे यांची मदत घेणे.
- तलावांची निगा राखणे, जोपासना करणे.
- नाले वेळोवेळी साफ करणे.

- मोठ्या सोसायटी, कॉम्प्लेक्स यांना "रेन वॉटर हवॉस्टिंग" प्रकल्प राबविण्याकरीता प्रोत्साहित करणे
रहिवासी तसेच व्यावसायिक परिसर, कॉम्प्लेक्स यांना मैलशुद्धीकरण संच (Packaged Plant) बसविणे
करीता प्रोत्साहन देणे.
- नागरिकांमध्ये "रेन वॉटर हवॉस्टिंग " बाबतची जागरूकता निर्माण करणे.
- भूमीगत मलनिःसारण नलिकांची नियमित देखभाल दुरुस्ती करून गळती थांबविणे.

८.११.४ जमीन :

- घनकचरा व्यवस्थापनातील नवीन बदलांचा अभ्यास करून कालबद्ध योजना कार्यान्वित करणे.
- घनकचऱ्याची वाहतुक पूर्णपणे बंदिस्त वाहनांमधून करणे.
- घनकचऱ्याचे प्रभावी संकलन, वाहतुक व विल्हेवाट करण्यासाठी ट्रान्सफर स्टेशन करणे, मार्गिकांचे योग्य नियोजन, डंपर, घंटागाडी इ. चे गरजेनुसार व कार्यक्षम वाटप, बायोगॅस खत प्रकल्प, शास्त्रोक्त विल्हेवाट तसेच क्षमता, विकास व कर्मचाऱ्यांना घनकचरा व्यवस्थापन व सुरक्षेबाबतचे प्रशिक्षण व मार्गदर्शनपर सत्र चालविणे.
- घनकचऱ्यातील ओला व सुका कचरा वेगळा करण्यासाठी जनजागृती मोहीम राबविणे व त्यासाठी वेळोवेळी मार्गदर्शन शिबीर, प्रोत्साहन तसेच दंडात्मक कारवाई इ.चा अवलंब करणे. जैविक कचऱ्याचा खते, बायोगॅस इ. साठी वापर करणे. तसेच कागद, काच, धातु, प्लॅस्टिक इ. चा पुनर्वापर करणेकरीता प्रोत्साहित करणे.
- रेल्वे स्टेशन, भाजी मार्केट, बस डेपो इ. ठिकाणी मोठ्या प्रमाणात घनकचरा निर्माण होत असल्याने तेथे दिवसातून किमान तीन वेळा साफसफाई करून कचरा उचलणे.
- ओल्या कचऱ्याच्या विल्हेवाटीसाठी मोठ्या गृहसंकुलांमध्ये खत प्रकल्पांची उभारणी करणे.
- भविष्यातील लोकसंख्या वाढ व शहराचा विस्तार लक्षात घेऊन शहराचा विकास आराखडा तयार करणे व आराखड्याची प्रभावी व काटेकोरपणे अंमलबजावणी करणे.
- प्लॅस्टिकच्या पिशव्यांवर पूर्णपणे बंदी आणणे व त्याबाबत जनजागृती करणे.
- स्वच्छतेच्या दृष्टिकोनातून रस्त्यावर थुंकणे अथवा शौच करण्यास पूर्णपणे बंदी करणे.
- साधारणपणे ५०० चौ. मी. प्लॉट धारकांस बांधकाम परवाना देते वेळेस पर्यावरण संतुलन तथा प्रदुषण नियंत्रण बाबींबाबत बंधने घालणे आवश्यक आहे.
- एकूण प्लॉट साईजच्या १० % एवढ्या प्रमाणात झाडे लावणे सक्तीचे करणे.

८.११.५ वृक्ष, प्राणी व पर्यावरण :

- उद्यानांची संख्या वाढविणे व तलावांचे संवर्धन करणे.
- सुजान नागरिक, लोक प्रतिनिधी व प्रशासन यांचा सुसंवाद वारंवार होईल अशी यंत्रणा कार्यान्वित करणे
- रस्त्याच्या दुतर्फा झाडे लावणे.

- विविध हौसिंग सोसायटी, सहकारी संस्था यांना मैलाशुद्धीकरण केंद्र बांधणे, कार्यान्वित ठेवणेकरीता तसेच प्रक्रिया झालेल्या पाण्याचा फ्लशिंग, गार्डनिंग इ. साठी पुनर्वापर करण्यासाठी प्रोत्साहन देणे. याकरीता मार्गदर्शनपर शिबिरे, बक्षिसे, इ. उपक्रम आयोजित करणे.
- पर्यावरण संरक्षण व संवर्धनासाठी लोकसहभाग वाढविणे. चौकसभा, घरोघरी जनजागृती तसेच प्रोत्साहनपर स्पर्धा, स्वच्छता अभियान, बक्षिसे इ. उपक्रम राबविणे.
- पर्यावरण पुरक पद्धतीने उत्सव साजरे करण्यासाठी व प्रदुषणावर नियंत्रण करण्यासाठी शाळा, सहकारी संस्था, सामाजिक संस्था, मित्र मंडळे इ. मध्ये जनजागृती उपक्रम राबविणे व त्याकरीता प्रोत्साहन देणे.

८.११.६ ऊर्जा :

- अक्षय ऊर्जेचा वापर, रेन वॉटर हार्वेस्टिंग, रूफ टॉप सोलार सिस्टीम, अधिका अधिक LED दिव्यांचा वापर करणे, कार्यक्षम पाणी पुरवठा, शहर सौंदर्यीकरण, उद्याने, क्रीडांगणे, मोकळी जागा, प्रभावी मल:निसारण व घनकचरा व्यवस्थापन व त्यासाठी आधुनिक तंत्रज्ञानाची मदत, वृक्ष लागवड व संवर्धन इ. चा विकास आराखड्यात व कृती कार्यक्रमात करणे.

